

Situační zpráva

ke Strategii udržitelného rozvoje ČR

Rada vlády pro udržitelný rozvoj
Ministerstvo životního prostředí
Praha 2008

SITUAČNÍ ZPRÁVA

KE STRATEGII

UDRŽITELNÉHO ROZVOJE ČR

Rada vlády pro udržitelný rozvoj
Ministerstvo životního prostředí

Praha 2009

Recenzovali: Doc. Ing. Iva Ritschelová, CSc. a Doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.

Situační zpráva ke Strategii udržitelného rozvoje ČR

Rada vlády pro udržitelný rozvoj

Ministerstvo životního prostředí

Editoři: Jan Kovanda a Tomáš Hák

Vydalo Ministerstvo životního prostředí, Praha 2009

Typografie: EnviTypo®

Obálka: Formata v.o.s.

Tisk: Antonín Prchal – Protisk

ISBN 978-80-7212-488-6

OBSAH

Seznam grafů	5
Seznam tabulek	8
ÚVOD	9
<i>Prof. RNDr. Bedřich Moldan, CSc.</i>	
I. EKONOMICKÝ PILÍŘ: POSILOVÁNÍ KONKURENCESCHOPNOSTI EKONOMIKY	19
I.A HDP NA OSOBU	21
<i>Ing. Slavoj Czesaný, DrSc.</i>	
I.B PODÍL VLÁDNÍHO DEFICITU/PŘEBYTKU NA HDP A PODÍL VLÁDNÍHO DLUHU NA HDP	26
<i>Ing. Petr Hovorka, Dr. Ladislav Havlíček</i>	
I.C PODÍL BĚŽNÉHO ÚČTU PLATEBNÍ BILANCE NA HDP	34
<i>Ing. Evžen Woller</i>	
I.D PRODUKTIVITA PRÁCE	38
<i>Ing. Slavoj Czesaný, DrSc.</i>	
I.E PŘEPRAVNÍ NÁROČNOST V DOPRAVĚ	41
<i>Doc. Ing. Vladimír Adamec, CSc., Ing. Jiří Jedlička, Ing. Miroslav Vančura, CSc.</i>	
I.F ENERGETICKÁ NÁROČNOST HDP	47
<i>Mgr. Miroslav Havránek</i>	
I.G SPOTŘEBA PRIMÁRNÍCH ENERGETICKÝCH ZDROJŮ	51
<i>Mgr. Miroslav Havránek</i>	
I.H PODÍL ENERGIE Z OBNOVITELNÝCH ZDROJŮ	56
<i>Mgr. Miroslav Havránek</i>	
II. ENVIRONMENTÁLNÍ PILÍŘ: OCHRANA PŘÍRODY, ŽP, PŘÍRODNÍCH ZDROJŮ A KRAJINY, ENVIRONMENTÁLNÍ LIMITY	61
II.A EMISE SKLENÍKOVÝCH PLYNŮ NA OBYVATELE	63
<i>Mgr. Jan Mertl</i>	
II.B EMISE SKLENÍKOVÝCH PLYNŮ NA JEDNOTKU HDP	68
<i>Mgr. Jan Mertl</i>	
II.C MATERIÁLOVÁ SPOTŘEBA	72
<i>Mgr. Jan Kovanda, PhD.</i>	
II.D MATERIÁLOVÉ VYUŽITÍ ODPADŮ	78
<i>Ing. Petra Bradnová, Ing. Jiří Valta</i>	
II.E SPOTŘEBA ZÁKLADNÍCH ŽIVIN V MINERÁLNÍCH HNOJIVECH	82
<i>Ing. Martin Leibl, PhD.</i>	
II.F SPOTŘEBA PŘÍPRAVKŮ NA OCHRANU ROSTLIN	85
<i>Ing. Martin Leibl, PhD.</i>	
II.G INDEX BĚŽNÝCH DRUHŮ VOLNĚ ŽIJÍCÍCH PTÁKŮ	87
<i>Ing. Lenka Vrtíšková</i>	
II.H DEFOLIACE	91
<i>RNDr. Zdeňka Podhajská, ve spolupráci s VÚLHM</i>	
II.I PODÍL EKOLOGICKÉHO ZEMĚDĚLSTVÍ NA CELKOVÉ VÝMĚŘE ZEMĚDĚLSKÉ PŮDY	96
<i>Ing. Martin Leibl, PhD.</i>	
II.J VÝDAJE NA OCHRANU ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ A VEŘEJNÉ VÝDAJE NA OCHRANU ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ	99
<i>Ing. Jan Sůsa, CSc., Ing. Alena Krejčová, Mgr. Jan Pokorný</i>	

III. SOCIÁLNÍ PILÍŘ: POSÍLENÍ SOCIÁLNÍ SOUDRŽNOSTI A STABILITY	105
III.A OČEKÁVANÁ DÉLKA ŽIVOTA	107
<i>Mgr. Michala Lustigová</i>	
III.B MÍRA ÚMRTNOSTI	110
<i>Mgr. Michala Lustigová</i>	
III.C OBECNÁ MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI	113
<i>Ing. Eva Procházková</i>	
III.D REGISTROVANÁ MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI	117
<i>Ing. Eva Procházková</i>	
III.E MÍRA ZAMĚSTNANOSTI STARŠÍCH PRACOVNÍKŮ	120
<i>Ing. Eva Procházková</i>	
III.F REGIONÁLNÍ ROZPTYL ZAMĚSTNANOSTI	123
<i>Ing. Eva Procházková</i>	
III.G POPULACE ŽIJÍCÍ POD HRANICÍ CHUDOBY PŘED A PO SOCIÁLNÍCH TRANSFERECH	127
<i>Ing. Lucie Malíková</i>	
IV. VÝZKUM, VÝVOJ, VZDĚLÁVÁNÍ	131
IV.A NEJVYŠŠÍ DOSAŽENÉ VZDĚLÁNÍ	133
<i>RNDr. Michaela Kleňhová</i>	
IV.B VÝDAJE NA VÝZKUM A VÝVOJ	137
<i>RNDr. Michaela Kleňhová</i>	
IV.C PŘÍSTUP K INTERNETU	141
<i>Ing. Martin Mana</i>	
V. EVROPSKÝ A MEZINÁRODNÍ KONTEXT	149
V.A CELKOVÁ ZAHRANIČNÍ ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCE	151
<i>Ing. Vladimír Hejduk, JUDr. Karel Mroček</i>	
VI. SPRÁVA VĚCÍ VEŘEJNÝCH	155
VI.A INDEX VNÍMÁNÍ KORUPCE	157
<i>Stanislav Beránek</i>	
VI.B DOSTUPNOST VEŘEJNÝCH SLUŽEB KULTURY	163
<i>PhDr. Alena Mockovčíaková</i>	
VI.C PRŮMĚRNÁ DÉLKA SOUDNÍHO ŘÍZENÍ	168
<i>Mgr. Vlastimil Rajnošek</i>	
VI.D POKRYTÍ ÚZEMÍ ČR SCHVÁLENOU ÚZEMNĚ PLÁNOVACÍ DOKUMENTACÍ OBCÍ	172
<i>Mgr. Ing. Petr Lepeška</i>	
VI.E OBČANSKÁ SPOLEČNOST	176
<i>PhDr. Petra Rakušanová, PhD.</i>	
Přehled indikátorů s gestory	178
Adresy autorů	179
Seznam zkratk	181

SEZNAM GRAFŮ

Graf I.A.1:	Hrubý domácí produkt (s. c. roku 2000) a směnné relace (meziroční změna), ČR, 2000–2007	22
Graf I.A.2:	Příspěvky komponent poptávky k růstu HDP (s. c. roku 2000), ČR, 2001–2007	23
Graf I.A.3:	Vývoj podílu na hrubé přidané hodnotě veškerého zpracovatelského průmyslu – vybraná odvětví (b. c.), ČR, 2000, 2006	23
Graf I.A.4:	Hrubý domácí produkt (s. c. roku 2000, meziroční změna), mezinárodní srovnání, 2000–2007	24
Graf I.A.5:	Hrubý domácí produkt v PPS na obyvatele (EU-27 = 100), mezinárodní srovnání, 2000–2007	24
Graf I.B.1:	Saldo vládního sektoru, ČR, 1999–2007	29
Graf I.B.2:	Dluh vládního sektoru, ČR, 1999–2007	29
Graf I.C.1:	Podíl běžného účtu platební bilance na HDP, ČR, 1995–2007	35
Graf I.C.2:	Běžný účet platební bilance a jeho komponenty, ČR, 1993–2007	36
Graf I.C.3:	Podíl běžného účtu platební bilance na HDP, mezinárodní srovnání, 2001–2007	37
Graf I.D.1:	Příspěvky výrobních faktorů k růstu HDP (s. c. roku 2000), ČR, 2000–2007	39
Graf I.D.2:	Produktivita práce – HDP v PPS na zaměstnanou osobu (EU-27 = 100), mezinárodní srovnání, 2000–2007	40
Graf I.D.3:	Produktivita práce – HDP v PPS na odprac. hodinu (EU-15 = 100), mezinárodní srovnání, 2000–2007	40
Graf I.E.1:	Přepavní náročnost v osobní dopravě, ČR, 1995–2006	42
Graf I.E.2:	Přepavní výkon v osobní dopravě a HDP, ČR, 1995–2006	43
Graf I.E.3:	Přepavní náročnost v nákladní dopravě, ČR, 1995–2006	44
Graf I.E.4:	Přepavní výkon v nákladní dopravě a HDP, ČR, 1995–2006	44
Graf I.E.5:	Přepavní náročnost v osobní dopravě (s. c. roku 1995, tis. Euro), mezinárodní srovnání, 2004	45
Graf I.E.6:	Přepavní náročnost v nákladní dopravě (s. c. roku 1995, tis. EUR), mezinárodní srovnání, 2006	45
Graf I.F.1:	Energetická náročnost HDP, ČR, 1995–2007	48
Graf I.F.2:	Spotřeba primárních energetických zdrojů a HDP, ČR, 1995–2007	48
Graf I.F.3:	Energetická náročnost HDP, mezinárodní srovnání, 2005	49
Graf I.G.1:	Primární energetické zdroje, ČR, 1995–2007	52
Graf I.G.2:	Konečná spotřeba energie a primární energetické zdroje, ČR, 1995–2006	53
Graf I.G.3:	Spotřeba primárních energetických zdrojů, mezinárodní srovnání, 2005	53
Graf I.H.1:	Obnovitelné zdroje energie, ČR, 1995–2006	57
Graf I.H.2:	Obnovitelné zdroje elektřiny, ČR, 2003–2007	57
Graf I.H.3:	Podíl obnovitelných zdrojů na spotřebě primárních energetických zdrojů, mezinárodní srovnání, 2005	58
Graf I.H.4:	Podíl obnovitelných zdrojů na výrobě elektřiny, mezinárodní srovnání, 2004	58
Graf II.A.1:	Emise CO ₂ ekv., resp. emise CO ₂ na obyvatele, včetně cílové hodnoty v roce 2020 a prognózy dalšího vývoje, ČR, 1990–2006	64
Graf II.A.2:	Emise CO ₂ ekv. na obyvatele – zastoupení skleníkových plynů, ČR, 1990–2006	65
Graf II.A.3:	Emise CO ₂ ekv. na obyvatele, mezinárodní srovnání, 1990, 1995, 2000 a 2005	66
Graf II.B.1:	Emise CO ₂ ekv., resp. emise CO ₂ na HDP, ČR, 1995–2006	70
Graf II.B.2:	Emise CO ₂ ekv., resp. emise CO ₂ na jednotku HDP, včetně cílových hodnot v roce 2020 a prognózy dalšího vývoje, ČR, 1995–2006	70
Graf II.B.3:	Emise CO ₂ ekv. na jednotku HDP, mezinárodní srovnání, 1990, 1995, 2000 a 2005	71
Graf II.C.1:	Domácí materiálová spotřeba, ČR, 1990–2006	75
Graf II.C.2:	Materiálová náročnost (s. c. roku 2000), ČR, 1995–2006	75
Graf II.C.3:	Domácí materiálová spotřeba (DMC) a HDP na osobu, mezinárodní srovnání, 2004	76

Graf II.D.1:	Materiálové využití odpadů a jeho cílová hodnota, ČR, 2002–2006	80
Graf II.E.1:	Spotřeba hnojiv, ČR, 1986–2007	83
Graf II.E.2:	Spotřeba hnojiv, mezinárodní srovnání, 2000	83
Graf II.F.1:	Spotřeba přípravků na ochranu rostlin, ČR, 1986–2007	85
Graf II.F.2:	Spotřeba účinných látek na ochranu rostlin, mezinárodní srovnání, 2001	86
Graf II.G.1:	Index běžných druhů volně žijících ptáků, ČR, 1982–2005	88
Graf II.G.2:	Rozdělení indexu na skupiny podle hlavních typů prostředí, ČR, 1982–2005	89
Graf II.G.3:	Index ptáků zemědělské krajiny, mezinárodní srovnání, 1999, 2001, 2003	90
Graf II.G.4:	Populační trendy vybraných druhů ptáků zemědělské krajiny, EU-25, 1992–2003	90
Graf II.H.1:	Defoliace jehličnatých stromů (porosty 60 let a více), ČR, 1986–2007	92
Graf II.H.2:	Defoliace listnatých stromů (porosty 60 let a více), ČR, 1991–2007	93
Graf II.H.3:	Defoliace jehličnatých a listnatých stromů (porosty do 60 let), ČR, 1998–2007	93
Graf II.H.4:	Zastoupení všech druhů dřevin v třídách defoliace, mezinárodní srovnání, 2006	94
Graf II.I.1:	Ekologické zemědělství, ČR, 1989–2008	96
Graf II.I.2:	Členění zemědělské půdy v ekologickém zemědělství podle typů půdy, ČR, 2008	97
Graf II.I.3:	Podíl ekologického zemědělství ze zemědělského půdního fondu, mezinárodní srovnání, 2007.	97
Graf II.J.1:	Vynaložené investice na ochranu životního prostředí podle programového zaměření, ČR, 1990–2006	100
Graf II.J.2:	Investiční výdaje na ochranu životního prostředí podle institucionálních sektorů, ČR, 1995–2006	101
Graf II.J.3:	Podíl investičních výdajů na ochranu životního prostředí na HDP, ČR, 1990–2006	101
Graf II.J.4:	Neinvestiční náklady na ochranu životního prostředí podle programového zaměření, ČR, 2006	102
Graf II.J.5:	Podíl investičních výdajů podnikového a veřejného sektoru na ochranu životního prostředí na HDP, mezinárodní srovnání, 1995, 2000, 2005 (resp. nejbližší dostupné roky)	103
Graf III.A.1:	Očekávaná délka života při narození, ČR, 1945–2006	108
Graf III.A.2:	Očekávaná délka života při narození, mezinárodní srovnání, 2006	108
Graf III.B.1:	Standardizovaná míra úmrtnosti, ČR, 1980–2006	111
Graf III.B.2:	Celková standardizovaná míra úmrtnosti, mezinárodní srovnání, 1980–2005	111
Graf III.C.1:	Obecná míra nezaměstnanosti mužů a žen, ČR, 2000–2007	114
Graf III.C.2:	Obecná míra nezaměstnanosti mužů a žen, mezinárodní srovnání, 2007	116
Graf III.D.1:	Registrovaná míra nezaměstnanosti – roční průměry, ČR, 1991–2007	118
Graf III.D.2:	Registrovaná míra nezaměstnanosti – měsíční hodnoty, ČR, 1991–2008	119
Graf III.E.1:	Míra zaměstnanosti mužů a žen ve věku 55–64 let, ČR, 1998–2007	120
Graf III.E.2:	Míra zaměstnanosti mužů a žen ve věku 55–64 let, mezinárodní srovnání, 2007	121
Graf III.F.1:	Míra zaměstnanosti mužů a žen ve věku 15–64 let podle krajů, ČR, 2007	124
Graf III.F.2:	Variační koeficient míry regionální zaměstnanosti na úrovni NUTS2, mezinárodní srovnání, 2006	125
Graf IV.A.1:	Podíl populace ve věku 20–24 let s alespoň vyšším sekundárním vzděláním, ČR, 1998–2006	134
Graf IV.A.2:	Podíl populace ve věku 20–24, 25–34 a 25–64 let s alespoň vyšším sekundárním vzděláním, ČR, 2002–2006	135
Graf IV.A.3:	Podíl populace ve věku 20–24 let s alespoň vyšším sekundárním vzděláním, mezinárodní srovnání, 1999–2006	136
Graf IV.B.1:	Struktura výdajů na výzkum a vývoj podle zdrojů financování jako procento HDP, ČR, 1995–2006	138
Graf IV.B.2:	Výdaje na výzkum a vývoj jako procento HDP, mezinárodní srovnání, 1995–2006	139
Graf IV.B.3:	Výdaje na výzkum a vývoj jako procento HDP podle zdrojů financování, mezinárodní srovnání, 2000–2006	139

Graf IV.C.1:	Počet účastníků vysokorychlostního internetu na 100 obyvatel podle typu připojení, ČR, 2003–2007	142
Graf IV.C.2:	Podíl domácností s osobním počítačem doma, ČR, 1989–2007	142
Graf IV.C.3:	Podíl domácností s dětmi a bez dětí s připojením k internetu, ČR, 2007	143
Graf IV.C.4:	Uživatelé informačních a komunikačních technologií, ČR, 2003, 2005–2007	143
Graf IV.C.5:	Uživatelé internetu podle socio-demografických charakteristik, ČR, 2003, 2005, 2007	143
Graf IV.C.6:	Vybrané aktivity prováděné jednotlivci na internetu podle pohlaví a věku, ČR, 2007	144
Graf IV.C.7:	Počet účastníků vysokorychlostního internetu na 100 obyvatel podle typu připojení, mezinárodní srovnání, 2007	145
Graf IV.C.8:	Podíl domácností s počítačem a připojením k internetu, mezinárodní srovnání, 2007	146
Graf IV.C.9:	Podíl uživatelů osobního počítače a internetu, mezinárodní srovnání, 2007	146
Graf V.A.1:	Úroveň podílu ODA/HND, mezinárodní srovnání, 2007	152
Graf VI.C.1:	Délka trestního řízení před okresními a krajskými soudy, 1995–2007	170
Graf VI.C.2:	Délka soudního řízení v civilních věcech před okresními a krajskými soudy, ČR, 1995–2007	170
Graf VI.C.3:	Délka soudního řízení v obchodních věcech před okresními a krajskými soudy, ČR, 2002–2007	171
Graf VI.C.4:	Délka trestního řízení před okresními a krajskými soudy, SR, 2001–2007	171
Graf VI.C.5:	Délka soudního řízení v civilních věcech před okresními a krajskými soudy, SR, 2001–2007	171
Graf VI.D.1:	Vývoj pokrytí území schválenou ÚPD, ČR, 1995–2007	173

SEZNAM TABULEK

Tabulka I.	Souhrnné hodnocení indikátorů (hodnocení za roky 2006 a 2007 převzato z první a druhé Situační zprávy)	17
Tabulka I.A.1:	Podíl odvětví na hrubé přidané hodnotě (b. c.) v %, ČR, 2000–2007	23
Tabulka I.B.1:	Saldo a dluh vládního sektoru podle metodiky ESA 95 (v % HDP), ČR, 1999–2007	28
Tabulka I.B.2:	Výše přebytku/deficitu (% HDP), mezinárodní srovnání, 2004–2007	30
Tabulka I.B.3:	Výše dluhu (% HDP), mezinárodní srovnání, 2004–2007	31
Tabulka I.C.1:	Základní data pro výpočet indikátoru podíl běžného účtu platební bilance na HDP, ČR, 1995–2005	36
Tabulka I.E.1:	Základní data pro výpočet indikátoru Přepravní náročnost v osobní dopravě, ČR, 1995–2006	42
Tabulka I.E.2:	Základní data pro výpočet indikátoru Přepravní náročnost v nákladní dopravě, ČR, 1995–2006	43
Tabulka I.F.1:	Základní data pro výpočet indikátoru energetické náročnosti HDP, ČR, 1995–2007	48
Tabulka I.G.1:	Složení PEZ a cíle SEK, ČR, trend 2000–2007 a stav 2007	54
Tabulka II.C.1:	Domácí materiálová spotřeba podle skupin materiálů (mil. tun), ČR, 1990–2006	74
Tabulka II.J.1:	Veřejné výdaje na ochranu životního prostředí, ČR, 1997–2007	102
Tabulka III.C.1:	Obecná míra nezaměstnanosti, mezinárodní srovnání, 2000–2007	115
Tabulka III.E.1:	Míra zaměstnanosti mužů a žen ve věku 55–64 let (v %), mezinárodní srovnání, 1998–2007	122
Tabulka III.F.1:	Variační koeficient na úrovni oblastí a krajů, ČR, 1993–2007	124
Tabulka III.F.2:	Disperze regionální míry zaměstnanosti, mezinárodní srovnání 1999–2006	125
Tabulka III.F.3:	Variační koeficient regionální míry zaměstnanosti na úrovni NUTS2, mezinárodní srovnání, 2006	126
Tabulka III.G.1:	Populace žijící pod hranicí chudoby před a po sociálních transferech podle věkových skupin (v %), mezinárodní srovnání, 2005	129
Tabulka V.A.1:	Objem finančních prostředků vydaných na zahraniční rozvojovou spolupráci (v mil. Kč), ČR, 2006–2011 a předpoklad na období 2008–2011	152
Tabulka VI.A.1:	Míra vnímání korupce, ČR, 1998–2007	159
Tabulka VI.A.2:	Míra vnímání korupce, mezinárodní srovnání – členské státy EU, Island, Norsko, Švýcarsko, 2007	160
Tabulka VI.A.3:	Míra vnímání korupce, mezinárodní srovnání (vybrané země), 2007	161
Tabulka VI.B.1:	Výdaje veřejných rozpočtů na kulturu (v mld. Kč) a jejich poměr k HDP, ČR, 2000–2007	164
Tabulka VI.B.2:	Výdaje veřejných rozpočtů na kulturu (v mld. Kč) a jejich poměr k celkovým výdajům veřejných rozpočtů, ČR, 2000–2007	165
Tabulka VI.D.1:	Vývoj pokrytí území schválenou ÚPD (v %), ČR, 1995–2007	173
Tabulka VI.E.1:	Občanská a politická participace, ČR, 1998/2000–2004/2006	176

ÚVOD

Prof. RNDr. Bedřich Moldan, CSc.

Strategie udržitelného rozvoje České republiky byla schválena vládou usnesením č. 1242 ze dne 8. prosince 2004. Na základě bodu II/2 tohoto usnesení měl být místopředsedou vlády pro ekonomiku a předsedou Rady vlády pro udržitelný rozvoj (RVUR) do 30. listopadu 2007 předložen návrh aktualizace Strategie udržitelného rozvoje České republiky. Na základě usnesení vlády č. 1434 ze dne 14. prosince 2007 byla však doposud zpracovaná aktualizace pouze vzata vládou na vědomí pod názvem „Principy, nástroje a návrh priorit pro dopracování aktualizované Strategie udržitelného rozvoje České republiky“ a termín předložení aktualizované Strategie byl posunut na 30. listopad 2009.

Tato Situační zpráva (třetí v pořadí) je předkládána na základě bodu II/2 usnesení vlády č. 1242 ze dne 8. prosince 2004. V souladu se závěry společného zasedání Výboru RVUR pro Strategii udržitelného rozvoje a Pracovní skupiny pro tvorbu indikátorů udržitelného rozvoje ze dne 13. února 2008 má třetí Situační zpráva obdobný formát jako Situační zprávy z let 2005 a 2006 (Úřad vlády, 2006; RVUR, 2007). Třetí Situační zpráva byla schválena 16. zasedáním Rady vlády pro udržitelný rozvoj dne 9. října 2008 a je předkládána vládě pro informaci.

Strategie z roku 2004 definuje hlavní (strategické) cíle, dále dílčí cíle a nástroje. Jsou formulovány tak, aby co nejvíce omezovaly nerovnováhu ve vzájemných vztazích mezi ekonomickým, environmentálním a sociálním pilířem udržitelnosti. Směřují k zajištění co nejvyšší dosažitelné kvality života pro současnou generaci a k vytvoření předpokladů pro kvalitní život generací budoucích. Strategické cíle jsou formulovány pro jednotlivá témata společenského rozvoje:

- Ekonomický pilíř: posilování konkurenceschopnosti ekonomiky;
- Environmentální pilíř: ochrana přírody, životního prostředí, přírodních zdrojů a krajiny, environmentální limity;
- Sociální pilíř: posílení sociální soudržnosti a stability;
- Výzkum a vývoj, vzdělávání;
- Evropský a mezinárodní kontext;
- Správa věcí veřejných.

Předložená Situační zpráva je založena na souboru indikátorů, které vychází ze tří pilířů Strategie udržitelného rozvoje ČR (ekonomický, environmentální a sociální) a jsou doplněny třemi dalšími oblastmi uvedenými ve Strategii (výzkum a vývoj, vzdělávání, dále evropský a mezinárodní kontext a konečně správa věcí veřejných). Situační zpráva je organizována v souladu s tímto členěním do šesti oddílů. Časová řada indikátorů vždy končí nejnovějším dostupným rokem, což zpravidla bývá rok 2007, v některých případech však pouze rok 2006. Koncepce udržitelného rozvoje je založena na hledání souladu mezi třemi základními pilíři (případně doplněnými, jako je tomu v případě naší strategie dalšími oblastmi průřezového charakteru). Proto mají velký význam nejen pilíře samotné, ale zejména jejich vzájemné vazby a interakce mezi nimi. Rozčleněním Situační zprávy na šest oblastí se zdánlivě význam těchto interakcí stírá. V níže uvedeném souhrnném hodnocení každého z pilířů a dalších oblastí se na vzájemné vazby poukazuje tím, že se nevychází striktně pouze z indikátorů zařazených do daného oddílu, ale i z dalších zařazených jinde. Kromě vlastního hodnocení indikátorů obsahuje Úvod také doporučení pro další vývoj indikátorového souboru využívaného v rámci Situačních zpráv.

Situační zpráva obsahuje celkem 34 indikátorů, které jsou sestavovány na základě oficiálních dat a ověřených metodik. Jedná se o soubor vybraných indikátorů, které pokrývají nejdůležitější té-

mata a cíle Strategie udržitelného rozvoje ČR. Indikátory informují o významných skutečnostech ve vztahu k udržitelnosti rozvoje několika způsoby:

- pokud je stanoven přímý cíl (např. výdaje na zahraniční rozvojovou pomoc, objem emisí skleníkových plynů apod.), indikátory informují o dosažení, resp. přibližování nebo vzdalování od daného kvantitativního cíle;
- pokud není explicitní cíl stanoven, může být nahrazen zkušeností států (měst, podniků atd., podle sledované úrovně), se kterou lze dosaženou úroveň srovnávat (spotřeba pesticidů, očekávaná délka života apod.), tzv. benchmarking;
- v případě existence dat a konstrukce indikátorů stejnou metodikou po delší časové období lze získat časové řady. Hodnocení pak lze doplnit analýzou trendu, která zvyšuje výpovědní hodnotu indikátoru, sama o sobě však není dostatečná. Podrobnější hodnocení je nutné vždy dělat v širším kontextu datovém (informačním), časovém i prostorovém.

I. EKONOMICKÝ PILÍŘ

Prvním strategickým cílem Strategie je udržet stabilitu ekonomiky ČR a zajistit její odolnost vůči vnějším i vnitřním negativním vlivům. K tomuto strategickému cíli se vztahuje skupina dílčích cílů, zaměřených na vybrané problémové okruhy:

- v makroekonomické oblasti;
- ve fiskální oblasti;
- v energetice;
- v surovinové politice, v zemědělství a lesním hospodářství;
- v oblasti regionálního rozvoje.

Druhým strategickým cílem je vytvářet podmínky pro hospodářský růst schopný zajistit, při minimálních dopadech na životní prostředí, optimální zaměstnanost, financování veřejných služeb (zejména v oblasti sociální) a postupné snižování veřejného i „vnitřního dluhu“. K tomuto strategickému cíli se vztahuje skupina dílčích cílů, zaměřených na vybrané problémové okruhy.

Třetím strategickým cílem je vytvářet podmínky pro flexibilní ekonomiku založenou na znalostech a dovednostech a zvyšovat konkurenceschopnost průmyslu, zemědělství a služeb.

Vývoj v rámci ekonomického pilíře je charakterizován indikátory z několika oblastí, z nichž první je oblast makroekonomická a fiskální, ke které se vztahují indikátory:

- I.A HDP na osobu
- I.B Podíl vládního deficitu/přebytku na HDP
Podíl vládního dluhu na HDP
- I.C Podíl běžného účtu platební bilance na HDP
- I.D Produktivita práce

V této oblasti byl zaznamenán v zásadě pozitivní vývoj, zejména charakterizovaný rychlým růstem HDP (v historickém kontextu i v mezinárodním srovnání). Některé skutečnosti však vzbuzují jisté obavy. Především je to sektorová struktura ekonomiky, kde neroste žádoucí podíl terciárního sektoru a naopak upevňuje dominantní pozici sekundárního sektoru (včetně masivní výroby automobilů). Další skutečností je nepříznivý vývoj globální ekonomiky, který byl odstartován hypotéční krizí v USA

v druhé polovině roku 2007 a který pokračuje dosud. Třetí skutečností je rychlé posilování kurzu koruny, nejasná perspektiva přechodu na euro a nepředvídatelné důsledky vztahů k měnící se globalizované situaci.

Předložené indikátory dobře charakterizují danou oblast, indikátor I.C (podíl běžného účtu platební bilance na HDP) je pravděpodobně nadbytečný.

Další oblast tvoří sektory, které zachycují explicitní vztah tohoto pilíře s pilířem environmentálním. Především jde o sektor dopravy, který je podchycen jediným indikátorem:

- I.E Přepravní náročnost v dopravě

Jeho cílem je ukázat, zda v dopravě dochází k odělení (decouplingu) křivek ekonomického výkonu od křivek zátěže prostředí. Vývoj indikátoru v posledních letech naznačuje, že k relativnímu decouplingu sice dochází, avšak v absolutním vyjádření se situace spíše zhoršuje. Vzhledem k zásadnímu významu dopravy pro životní prostředí by bylo třeba sadu indikátorů uvážlivě doplnit (např. celkový objem dopravy – není totiž žádným způsobem zohledněna transistní doprava, modální rozdělení, problematika infrastruktury, bezpečnost dopravy). Různé signály naznačují, že doprava představuje závažný společenský problém, a to nejen z hlediska environmentálního, ale předložený indikátor na tyto obavy neodpovídá.

Druhou významnou oblastí je zemědělství a lesnictví, která je charakterizována několika indikátory přiřazenými do environmentálního pilíře:

- II.E Spotřeba základních živin v minerálních hnojivech
- II.F Spotřeba přípravků na ochranu rostlin
- II.I Podíl ekologického zemědělství
- II.H Defoliace

Rovněž zde bude zřejmě zapotřebí zvážit skladbu daného souboru indikátorů. V zemědělství by bylo pravděpodobně zapotřebí podchytit souvislosti s kvalitou půdy (eroze), s využitím zemědělských produktů pro potravinářské účely (např. biopaliva), ale i s údržbou krajiny (agroenvironmentální programy). V lesnictví jde o komplex problémů spojených se skladbou lesů a jejich poškozováním (např. mimořádnými událostmi).

Jak předložené indikátory, tak i další nezohledněné signály naznačují, že vývoj v této oblasti není celkově příznivý, i když rychle rostoucí podíl ekologického zemědělství znamená přínos.

Třetí oblastí, která se týká strategie, je energetika. Stávající indikátory:

- I.F Energetická náročnost HDP
- I.G Spotřeba primárních energetických zdrojů
- I.H Podíl energie z obnovitelných zdrojů

Tento soubor vcelku dobře charakterizuje situaci v energetice z hlediska udržitelného rozvoje. Bylo by pravděpodobně zapotřebí rovněž zohlednit otázky energetické bezpečnosti a zpřesnit údaje ve věci zviditelnění importu a exportu energetických zdrojů, produktů a služeb.

Indikátory ukazují, že celková situace se sice obecně nezhoršuje, ale také v zásadě nezlepšuje (nebo jen velmi pomalu). Mezinárodní srovnání pro Českou republiku stále vyznívá výrazně nepříznivě.

II. ENVIRONMENTÁLNÍ PILÍŘ

Prvním strategickým cílem je zajistit na území ČR co nejlepší kvalitu všech složek životního prostředí (včetně fungování jejich základních vazeb), dále ji postupně zvyšovat a vytvářet tak podmínky pro postupnou regeneraci krajiny, pro minimalizaci až eliminaci rizik pro lidské zdraví a pro postupnou regeneraci živé přírody. Zároveň v nejvyšší ekonomicky a sociálně přijatelné míře uchovat přírodní bohatství ČR (neobnovitelné zdroje, biologickou a krajinnou rozmanitost).

Druhým strategickým cílem je minimalizovat střety zájmů mezi hospodářskými aktivitami a ochranou životního prostředí a postupně dosáhnout oddělení ekonomického růstu od nárůstu negativních dopadů na životní prostředí. Důležitým prvkem je zde působit prostřednictvím vzdělávání, výchovy a osvěty na jednotlivce i společenské subjekty s cílem změnit vzorce chování, výroby a spotřeby směrem k udržitelnosti. K tomu je nezbytné umožnit veřejnosti přístup k relevantním informacím, aktivně podporovat environmentální výchovu na všech úrovních vzdělávání a environmentální osvětu. Dále je nutno podporovat dobrovolné aktivity podnikatelské sféry v environmentální oblasti.

Třetím strategickým cílem je přispívat, přiměřeně možnostem a významu ČR, k řešení evropských a globálních environmentálních problémů (zejména ohrožení změn klimatu a ozónové vrstvy Země a úbytku biodiverzity).

První strategický cíl (kvalita životního prostředí) je předloženými indikátory charakterizován jen omezeně, a to spíše nepřímo v rámci jiných oblastí (zejména zmíněné oblasti zemědělství a lesnictví). Soubor indikátorů by bylo zřejmě třeba doplnit o další specifické ukazatele, které by se vázaly k tomuto cíli (např. stav ovzduší, kvalita vody). Důležitá otázka odpadů je charakterizována indikátorem:

- II.D Podíl materiálově využitých odpadů na celkové produkci odpadů

Vzhledem k nepřesné definici (vycházející z platného zákona) je vypovídací schopnost tohoto indikátoru zcela minimální.

V souvislosti s druhým strategickým cílem (minimalizace střetů mezi hospodářskými aktivitami a ochranou životního prostředí) byly důležité indikátory uvedeny již v předchozí části týkající se ekonomického pilíře. Jejich soubor doplňuje:

- II.C Materiálová spotřeba

Interpretace tohoto indikátoru je obdobná jako v případě energetiky: situace se mírně zlepšuje, ale nadále je neuspokojivá.

Do tohoto rámce můžeme zařadit rovněž:

- II.J Výdaje na ochranu životního prostředí a veřejné výdaje na ochranu životního prostředí

Trend mírného růstu výdajů na ochranu životního prostředí v posledních letech, který znamená pozitivní vývoj, pravděpodobně bude pokračovat, zejména v souvislosti s přílivem zdrojů z evropských fondů soudržnosti. Bylo by zapotřebí zpřesnit metodiku výpočtu tohoto indikátoru tak, aby byly nové skutečnosti podchyceny.

Třetí strategický cíl se týká globálních problémů, jmenovitě změny klimatu, ochrany ozonové vrstvy a biodiverzity. Ke změně klimatu se vážou indikátory:

- II.A Emise skleníkových plynů na obyvatele
- II.B Emise skleníkových plynů na jednotku HDP

Emise skleníkových plynů mají úzkou vazbu na energetiku, předložené indikátory podávají podobnou informaci jako již zmíněné ukazatele týkající se této oblasti. Emise skleníkových plynů jsou u nás v absolutním vyjádření velmi vysoké, situace není příznivá a jen mírně se lepší.

Podstatně lepší postavení má Česká republika ve vztahu k ochraně ozonové vrstvy, avšak zde není představena žádná informace.

Biologická rozmanitost je charakterizována jediným indikátorem:

- I.G Index běžných druhů volně žijících ptáků

Indikátor ukazuje nepříliš dobrou situaci, která je obdobná jako jinde v Evropě¹⁾.

Pro charakteristiku environmentálního pilíře jsou velmi důležitou informací údaje o zemském krytu a využití území a jejich změnách (včetně například ploch chráněných území, zastavěných území apod.). Těmto otázkám však žádný specifický indikátor není věnován.

III. SOCIÁLNÍ PILÍŘ

Prvním strategickým cílem je podpora rozvoje lidských zdrojů s cílem dosahovat maximální sociální soudržnosti.

Druhým strategickým cílem je trvale snižovat nezaměstnanost na míru odpovídající ekonomicko-sociálnímu motivování lidí k zapojování do pracovních aktivit.

Třetím strategickým cílem je udržet stabilní stav počtu obyvatel ČR, dlouhodobě jej zvyšovat a zlepšovat jeho věkovou strukturu.

Strategické cíle v rámci sociálního pilíře jsou charakterizovány především čtyřmi indikátory vztahujícími se k zaměstnanosti:

- III.C Obecná míra nezaměstnanosti
- III.D Registrovaná míra nezaměstnanosti
- III.E Míra zaměstnanosti starších pracovníků
- III.F Regionální rozptyl zaměstnanosti

Lze konstatovat, že vývoj v České republice je v této oblasti mírně příznivý, a to jak v časovém tak i v mezinárodním srovnání.

¹⁾ Pro indikátor se nepodařilo získat nová data, proto uvádíme text totožný se Situační zprávou z roku 2007.

Je otázkou, zda počet vybraných ukazatelů není poněkud nadbytečný, a to na úkor případných jiných typů informací, které by doplnily obraz tohoto pilíře (např. Gini index, údaje o osobních příjmech, údaje o vzorcích spotřeby domácností).

Důležitým indikátorem je dále:

- III.G Populace žijících pod hranicí chudoby před a po sociálních transferech

Jak ukazují údaje, je situace v České republice stabilizovaná a v mezinárodním srovnání velmi příznivá (což lze těžko říci o kterémkoliv jiném indikátoru).

V rámci sociálního pilíře jsou zahrnuty otázky veřejného zdraví a demografie. Souhrnnými indikátory zdravotního stavu obyvatelstva jsou:

- III.A Očekávaná délka života
- III.B Míra úmrtnosti

Oba ukazatele svědčí o mírně se zlepšující situaci České republiky, která je však ve srovnání s nejvyspělejšími zeměmi světa (včetně EU-15) stále nepříznivá, i když ve srovnání s „novými“ zeměmi EU je na tom ČR dobře. Otázkou je, zda indikátor III.B není poněkud nadbytečný, protože poskytuje informaci velmi podobnou jako základní indikátor III.A. Zároveň však chybí jakékoliv údaje o demografické situaci, stárnutí populace, imigraci stejně jako údaje o sociálních a zdravotních systémech (zabezpečení ve stáří, důchodové systémy), které by přispěly k důkladnější charakterizaci sociálního pilíře.

IV. VÝZKUM A VÝVOJ, VZDĚLÁVÁNÍ

Strategickým cílem v oblasti výzkumu a vývoje a vzdělávání je dosažení vysoké úrovně vzdělanosti ve společnosti a tím i zajištění konkurenceschopnosti české společnosti, rozvíjení etických hodnot v souladu s evropskými kulturními tradicemi.

Tato průřezová oblast je charakterizována dvěma základními indikátory:

- IV.A Nejvyšší dosažené vzdělání
- IV.B Hrubé domácí výdaje na výzkum a vývoj

Tyto ukazatele vcelku dobře charakterizují situaci v České republice. Je zřejmé, že problémy v oblastech výzkumu i vzdělávání přetrvávají, zejména podpora výzkumu a vývoje (a inovací) je stále nedostatečná (i když samozřejmě finanční ukazatele nejsou jedinými relevantními).

Informace je doplněna indikátorem:

- IV.C Přístup k internetu

Údaje tohoto ukazatele jsou pro Českou republiku typické podobně jako v řadě jiných oblastí: mezi postkomunistickými zeměmi jsme na tom vcelku dobře, ve srovnání s nejvyspělejšími zeměmi naopak zaostáváme, situace se mírně zlepšuje, avšak velmi pomalu.

V. EVROPSKÝ A MEZINÁRODNÍ KONTEXT

Prvním strategickým cílem v mezinárodním kontextu je obhajoba a prosazování principů udržitelného rozvoje v rámci nejširších mezinárodních vztahů, v mezinárodních celosvětových a regionálních organizacích i v rámci bilaterálních vztahů. To zahrnuje spolupráci a vyvíjení iniciativy na všech mezinárodních úrovních a zejména úsilí o překonávání etnických, ekonomických, ekologických a sociálních konfliktů mezi různými kulturními společenstvími.

Druhým strategickým cílem je být aktivním členem EU a přispívat k tomu, aby EU byla společenstvím funkčním a prosperujícím s tím, že prosperita EU přinese i českým občanům zvýšení životní úrovně, zlepšení kvality života, bezpečnosti a svobody.

Navzdory rostoucímu významu této oblasti v rychle se globalizujícím světě (navíc pro Českou republiku, která již více než 4 roky je členem EU) je zde předkládán pouze jediný indikátor:

- V.A Celková zahraniční rozvojová spolupráce

Uvedené hodnoty ukazují, že stanovené cíle nejsou plněny, i když může být jistou (slabou) útěchou, že obdobná situace není výjimečná ani v rámci EU ani celkově vyspělých států.

VI. SPRÁVA VĚCÍ VEŘEJNÝCH

Prvním strategickým cílem je postupné přizpůsobování ústavního systému potřebám společnosti při přechodu na trajektorii udržitelného rozvoje.

Druhým strategickým cílem je zajistit takové postavení územních samosprávných celků – krajů/obcí, které odpovídá jejich perspektivní funkci při zajišťování rovnováhy mezi pilíři udržitelného rozvoje.

Třetím strategickým cílem je posilování podmínek pro účast veřejnosti na rozhodování ve věcech týkajících se udržitelného rozvoje a vytváření co nejširšího konsenzu při přechodu k udržitelnému rozvoji.

Čtvrtým strategickým cílem je vytvářet a rozvíjet instituce a formy práce veřejné správy v souladu s požadavky udržitelného rozvoje.

Pátým strategickým cílem je, aby opatření přijímaná při zajišťování vnější a vnitřní bezpečnosti odrážela požadavky ochrany před mezinárodními konflikty a na ochranu před měnicími se formami kriminality, včetně mezinárodního zločinu, zejména terorismu.

První strategický cíl je formulován velmi obecně, nepodařilo se najít vhodný indikátor, který by tuto otázku charakterizoval.

Pro informaci o druhém cíli byl zvolen indikátor:

- VI.D Pokrytí území ČR schválenou územně plánovací dokumentací obcí

Vidíme zde pozitivní vývoj, který znamená důležitý příspěvek naplnění koncepce udržitelného rozvoje.

Třetí strategický cíl je charakterizován indikátorem:

- VI.E Občanská společnost

Data naznačují, že vývoj v této oblasti je příznivý. Bohužel chybí mezinárodní srovnání; proto by bylo zapotřebí přizpůsobit metodiku výpočtu tohoto indikátoru (nebo obdobného) mezinárodní praxi.

Pro informaci o čtvrtém strategickém cíli podává důležitou informaci:

- VI.A Index vnímání korupce

Bohužel musíme konstatovat, že postavení České republiky je v tomto ohledu v mezinárodním srovnání velmi špatné. Nepříznivé hodnoty uvedeného indikátoru představují velmi závažnou výzvu pro veřejnou správu i celou společnost.

Pátý strategický cíl je obtížné charakterizovat, určitou vazbu má indikátor (sám o sobě důležitý):

- VI.C Průměrná délka soudního řízení

I když se projevuje jisté mírné zlepšení, situace je nadále neuspokojivá.

Posledním indikátorem z této průřezové oblasti je:

- VI.B Dostupnost veřejných služeb kultury

Tento ukazatel nemá přímou vazbu na žádný ze strategických cílů; jeho interpretace není zřejmá (nejasná definice „veřejné služby kultury“).

Tabulka I. Souhrnné hodnocení indikátorů (hodnocení za roky 2006 a 2007 převzato z první a druhé Situační zprávy)

	Název indikátoru	Dosažení cíle (hodnocení trendu)			Mezinárodní srovnání		
		2006	2007	2009	2006	2007	2009
I. Ekonomický pilíř: posilování konkurenceschopnosti ekonomiky							
a	HDP na osobu	+	+	+	+/-	+	+/-
b	Podíl vládního deficitu/přebytku na HDP	+/-	-	+	+/-	+/-	+/-
	Podíl vládního dluhu na HDP	-	-	+	+/-	+/-	+/-
c	Podíl běžného účtu platební bilance na HDP	+/-	+/-	+/-	-	-	+/-
d	Produktivita práce	+	+	+	+/-	+/-	+/-
e	Přepavní náročnost v dopravě	+/-	+/-	+	+/-	+/-	+/-
f	Energetická náročnost HDP	-	+/-	+	-	-	-
g	Spotřeba primárních energetických zdrojů	-	+/-	+/-	-	+/-	+/-
h	Podíl energie z obnovitelných zdrojů	-	+/-	+/-	-	-	+/-
II. Environmentální pilíř: ochrana přírody, ŽP, přírodních zdrojů a krajiny, environmentální limity							
a	Emise skleníkových plynů na obyvatele	+/-	+/-	-	-	-	-
b	Emise skleníkových plynů na jednotku HDP	+/-	+/-	+	-	-	-
c	Materiálová spotřeba	+	+/-	-	-	-	-
d	Podíl materiálově využitých odpadů na celkové produkci odpadů	+	+	+	n.a.	+	+
e	Spotřeba základních živin v minerálních hnojivech	+	+	-	+	+	+
f	Spotřeba přípravků na ochranu rostlin	+	+	-	+	+	+
g	Index běžných druhů volně žijících ptáků	-	-	-	+/-	+/-	+/-
h	Defoliace	n.a.	-	+/-	n.a.	+/-	-
i	Podíl ekologického zemědělství	+	+	+	+	+	+
j	Výdaje na ochranu životního prostředí a veřejné výdaje na ochranu životního prostředí	-	-	+/-	+/-	+/-	+/-
III. Sociální pilíř: posílení sociální soudržnosti a stability							
a	Očekávaná délka života	+	+/-	+	-	-	+/-
b	Míra úmrtnosti	+	+/-	+	-	-	+/-
c	Obecná míra nezaměstnanosti	-	-	+/-	+/-	-	+/-
d	Registrovaná míra nezaměstnanosti	-	-	+	+/-	-	n.a.
e	Míra zaměstnanosti starších pracovníků	+	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
f	Regionální rozptyl zaměstnanosti	-	+/-	+/-	+/-	n.a.	+/-
g	Populace žijící pod hranicí chudoby před a po sociálních transferech	n.a.	+/-	+/-	+	+	+
IV. Výzkum, vývoj, vzdělávání							
a	Nejvyšší dosažené vzdělání	+	+	+/-	+	+	+/-
b	Výdaje na výzkum a vývoj	+/-	+/-	+/-	-	-	-
c	Přístup k internetu	+/-	+/-	+/-	-	-	-
V. Evropský a mezinárodní kontext							
a	Celková zahraniční rozvojová spolupráce	+/-	+/-	+/-	+/-	-	-
VI. Správa věcí veřejných							
a	Index vnímání korupce	-	-	-	-	-	-
b	Dostupnost veřejných služeb kultury	-	-	-	n.a.	n.a.	n.a.
c	Průměrná délka soudního řízení	-	+/-	+/-	n.a.	n.a.	+/-
d	Pokrytí území ČR schválenou územně plánovací dokumentací obcí	+/-	+	+	n.a.	n.a.	n.a.
e	Občanská společnost	+	+/-	+	+/-	+/-	n.a.

Vysvětlivky:

+ přiblížení k cíli; hodnoty na úrovni předních států

+/- kolísavé hodnoty nebo hodnoty stabilní ale bez vývoje směrem k cíli; hodnoty na průměrné úrovni srovnávaných států

- vzdalování od cíle; hodnoty blízké posledním státům

n.a. chybí údaje

I.

EKONOMICKÝ PILÍŘ: POSILOVÁNÍ KONKURENCESCHOPNOSTI EKONOMIKY

I.A HDP NA OSOBU

Ing. Slavoj Czesaný, DrSc.

1. Význam a souvislosti indikátoru

Makroekonomický výkon ekonomiky je standardně indikován pomocí ukazatele hrubého domácího produktu. Jde o základní agregovaný indikátor, jehož využívání má poměrně dlouhou historii a je mezinárodně porovnatelný. Je definován jako souhrn hrubé přidané hodnoty různých sektorů a odvětví národního hospodářství. Ukazatel některá hlediska neeviduje. Patří k nim to, že (i) nezahrnuje hodnotu domácí práce, (ii) nebere v úvahu distribuční procesy při užití produktu, (iii) nebere v úvahu ztráty způsobené zátěží životního prostředí a (iv) eviduje vojenské výdaje jako pozitivní příspěvek k růstu bohatství.

Hrubý domácí produkt slouží též jako poměrová referenční hodnota pro posuzování míry vnitřní a vnější nerovnováhy. Příkladem může být podíl úspor investic a salda běžného účtu platební bilance na HDP. Hrubý domácí produkt se používá též k mezinárodnímu porovnání nabídkových a poptávkových komponent HDP na jeho úhrnu (např. podíly výdajů na školství, zdravotnictví, sociální výdaje aj.).

Poměřování dynamiky HDP s indikacemi sociálními a environmentálními vypovídá o míře souladu mezi vývojem hlavních pilířů udržitelného rozvoje. Růst HDP je možné docílit buď za pomoci rozšíření zaměstnanosti a investiční aktivity, anebo cestou růstu produktivity práce a kapitálu. Hrubý domácí produkt v přepočtu na obyvatele je aproximativní indikací životní úrovně. Každá země odhaduje HDP v domácí měně.

2. Metodika výpočtu indikátoru

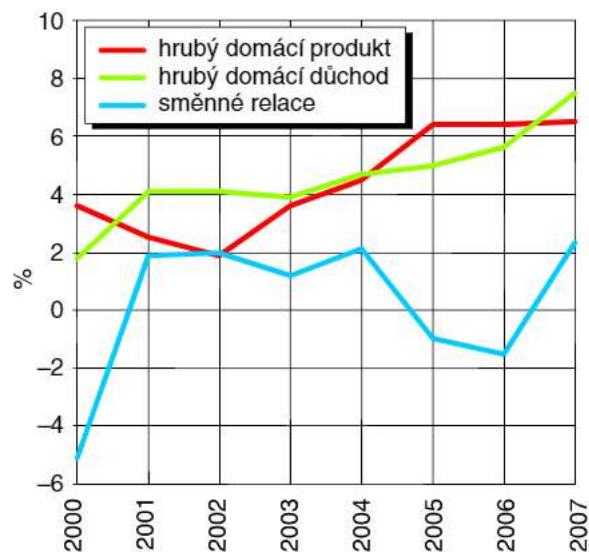
Jde o ukazatel výroby (produkčního výkonu ekonomiky), který je vyjádřen jako hrubá přidaná hodnota rezidenčních jednotek (tedy i podniků pod zahraniční kontrolou). Při převodu do stálých cen se postupuje metodou dvojité deflace – od celkové produkce převedené do stálých cen se odečte mezispotřeba převedená do stálých cen nebo od celkového finálního užití převedeného do stálých cen se odečte dovoz převedený do stálých cen. Ke srovnání ekonomické úrovně různých zemí je používán hrubý domácí produkt na obyvatele v paritě kupní síly, aby byly vyloučeny rozdíly v cenových úrovních. Měřítkem parity kupní síly je obvykle mezinárodní měnová jednotka, vycházející z průměrné cenové úrovně ve srovnávaných zemích, jako je pro země Evropské unie PPS – Purchasing Power Standard, vyjadřující průměrnou cenovou hladinu v zemích EU-25 na bázi EUR, pro srovnání v rámci OECD „mezinárodní dolar“, zachycující průměrnou cenovou hladinu současné třicátky zemí OECD.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

V roce 2007 vzrostl HDP reálně o 6,5 % a dosáhl tak rekordního tempa růstu v novodobé historii českého státu. Přitom podmínky pro ekonomický růst nebyly v roce 2007 tolik příznivé oproti předchozímu roku. Úrokové sazby úvěrů se zvyšovaly, nákladová konkurenceschopnost se vlivem posilování koruny snižovala a ceny energetických zdrojů se zvyšovaly. Na druhé straně k příznivým podmínkám ekonomického růstu patřil především návrat směnných relací do pozitivních hodnot a realizace příznivých efektů z přílivu zahraničního kapitálu. V roce 2007 došlo k pozitivní změně

Graf I.A.1: Hrubý domácí produkt (s. c. roku 2000) a směnné relace (meziroční změna), ČR, 2000–2007

Zdroj dat: Český statistický úřad

mezi růstem HDP a hrubým domácím důchodem (HDD). Příznivý vývoj směnných relací vedl k růstu HDD reálně o 7,5 %, což bylo o 1 p. b. více než činil růst HDP. Hrubý národní disponibilní důchod se v roce 2007 zvýšil o 5,2 %. Jeho růst byl nižší v porovnání s ekonomickými ukazateli HDP a HDD především díky většímu odlivu čistých prvotních důchodů z České republiky do zahraničí.

Komponenty domácí poptávky měly v roce 2007 diferencovaná tempa růstu a odlišným způsobem přispěly k růstu HDP. Spotřeba domácností nejenže zrychlila z 5,4 % v roce 2006 na 5,7 % v roce 2007, ale rovněž významně překonala průměr let 2001 až 2006 o 2,2 p. b. Dominantně se též podílela na příspěvku k růstu HDP (2,7 p. b.). Růst spotřeby domácností byl podpořen růstem reálných mezd o 4,4 %, intenzivnějším využitím úspor obyvatelstva a zvýšenou emisí spotřebitelských úvěrů. Obyvatelstvo tak zřejmě neočekávalo

zhoršení ekonomické situace v příštích letech. Dluhy domácností meziročně vzrostly o více než třetinu, přičemž hypoteční úvěry na bydlení rostly rychleji než spotřebitelské úvěry. Vysvětlení těchto procesů lze hledat nejen v zájmu obyvatelstva mít vlastní byt, ale i z důvodu existence záporných úrokových sazeb u vkladů obyvatelstva, které tak znehodnocují úspory.

Investiční aktivita v posledních třech letech sílila. V roce 2007 tvorba hrubého fixního kapitálu vzrostla o 6,1 % a převýšila o 2,1 p. b. průměr let 2001 až 2006. Důvodů bylo více. Jedním z nich bylo příznivé investiční klima v Evropě, zvláště pak v Německu, kde investice v roce 2007 vzrostly o 4,9 % a vývoz o 8,5 % a ČR mohla těžit z této investiční a vývozní vlny. K dalším příčinám zrychlení investičního procesu patřilo výrazné zvýšení růstu zisku, který v řadě odvětví převýšil o 1/3 předchozí rok. Důležitou determinantou byl příliv přímých zahraničních investic. V roce 2007 příliv FDI činil 185 mld. Kč, což byla třetí nejvyšší hodnota dosažená v letech 2000 až 2007. Rozsah přílivu přímých zahraničních investic vytvářel zázemí pro růst budoucího potenciálního produktu.

Úrokové sazby i přes určité zvýšení nebyly tak vysoké, aby na ně firmy nedosáhly, a to i malé a střední české podniky. Přispěla k tomu i skutečnost, že úrokové sazby z úvěrů byly nižší než v zemích eurozóny. Věcná struktura fixního kapitálu zůstala v letech 2003 až 2007 stabilní. Podíl strojů na úhrnu investic ve výši 50,5 % byl jen mírně vyšší než podíl staveb. Neměnil se příliš ani vnitřní poměr strojních investic mezi stroji a dopravními prostředky, ani poměr investic do bydlení a ostatních budov a staveb.

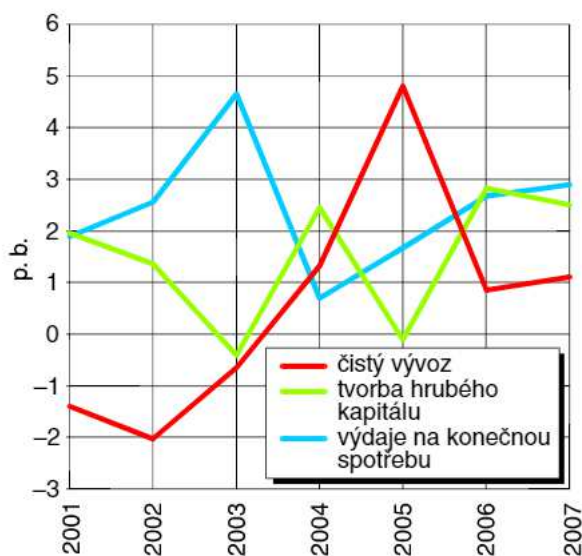
Příspěvek tvorby hrubého fixního kapitálu k růstu HDP se v letech 2005 až 2007 zvyšoval a v roce 2007 dosáhl 1,5 p. b. Zvyšovala se i efektivnost investic (při snížení počtu jednotek v přepočtu na zvýšení HDP o jednotku) a to ze 16,1 v roce 2002 na 4,5 v roce 2007. Převís míry investic nad mírou hrubých národních úspor poklesl, což bylo i základem pro zlepšení vnější ekonomické nerovnováhy.

Příspěvek čistého vývozu k HDP docílil rekordní úrovně 4,8 p. b. v roce 2005. V roce 2007 to bylo 1,1 p. b., což ale převýšilo dlouhodobý průměr let 2001 až 2006, který činil 0,5 p. b. O tento solidní

výsledek se přičinilo již tříleté stupňování výkonu vývozu zboží a služeb. V roce 2007 vzrostl vývoz zboží a služeb o 14,5 %.

Mezi lety 2000 až 2007 se sektorová struktura ekonomiky (ve formě podílu na celkové hrubé přidané hodnotě v běžných cenách) ukázala jako volatilní. Pozice primárního sektoru (zemědělství a rybolov) se v roce 2007 zlepšila ve srovnání s rokem 2006 o 0,2 p. b. Ve srovnání s průměrem z let 2001–2006 ve výši 3,2 %, ale došlo již od roku 2005 ke snižování jeho významu. Podíl sekundárního sektoru (průmysl a stavebnictví) se v roce 2007 po dvouletém oslabování navýšil na 38,4 % a upevnil tak svoji pozici a to i ve srovnání se střednědobým průměrem (37,5 %). Terciární sektor služeb poklesl oproti roku 2006 o 0,5 p. b., jeho průměr z let 2001–2006 činil 59,3 %. Ve střednědobém vývoji docházelo k posilování sekundárního sektoru na úkor primárního a terciárního.

Graf I.A.2: Příspěvky komponent poptávky k růstu HDP (s. c. roku 2000), ČR, 2001–2007

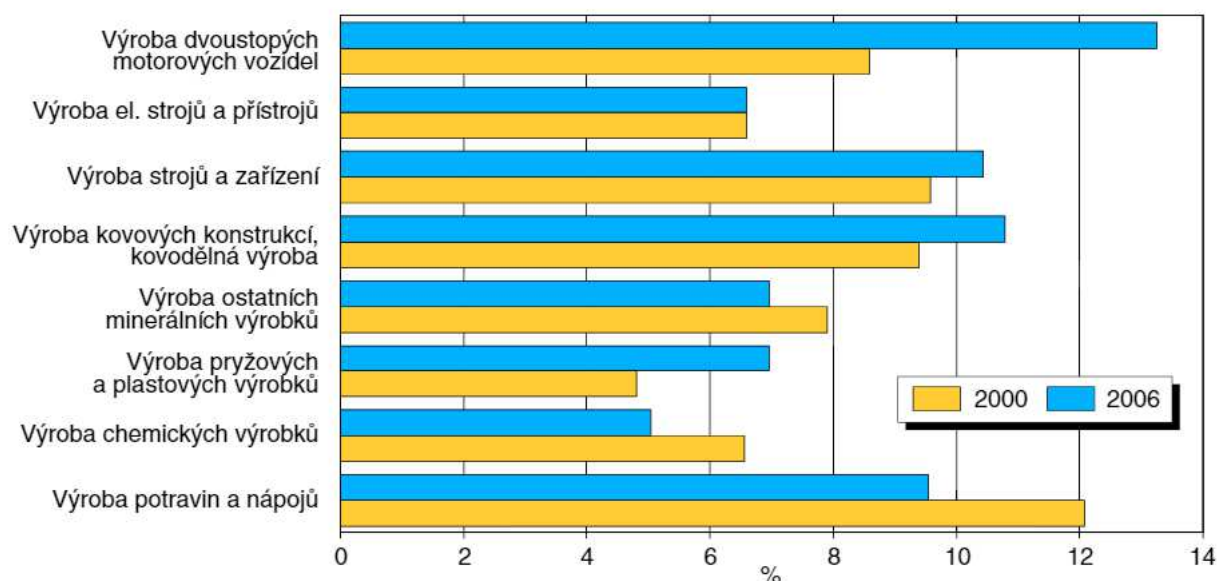
Zdroj dat: Český statistický úřad

Tabulka I.A.1: Podíl odvětví na hrubé přidané hodnotě (b. c.) v %, ČR, 2000–2007

Sektor	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Zemědělství, rybolov	3,9	3,9	3,3	3,1	3,3	2,9	2,6	2,8
Průmysl, stavebnictví	38,1	37,7	36,7	35,9	38,6	38,2	38,1	38,4
Služby	58,0	58,4	60,0	61,0	58,1	58,9	59,3	58,8

Zdroj dat: Český statistický úřad

Graf I.A.3: Vývoj podílu na hrubé přidané hodnotě veškerého zpracovatelského průmyslu – vybraná odvětví (b. c.), ČR, 2000, 2006

Zdroj dat: Český statistický úřad

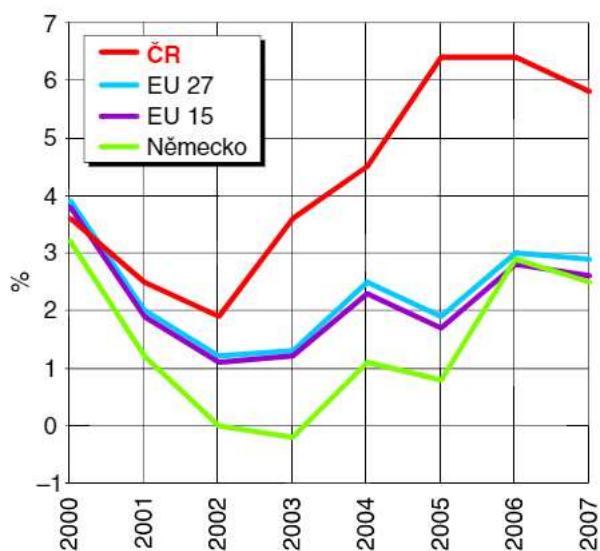
Zpracovatelský průmysl rostl v období 2001 až 2006 meziročně v průměru o 7,9 %. V roce 2007 to bylo o nadprůměrných 11 %. Trend vysokých růstů byl nastartován již v roce 2004, nejvyššího růstu bylo dosaženo v roce 2006 přes 18 % meziročně. Vysoké tempo růstu výkonu (hrubé přidané hodnoty) zpracovatelského průmyslu bylo ovlivněno růstem kapacit, produktivity práce i kapitálu a v letech 2005 až 2007 i přírůstkem pracovních sil.

b) Mezinárodní srovnání

Již třetí rok je míra ekonomického růstu stabilizována na průměrné roční výši 6,4 %, čímž se ČR zařadila ke skupině rychle rostoucích zemí. Vzhledem k tomu, že tempo růstu HDP bylo v ČR o 3,6 p. b. vyšší než v EU-27, snížil se i odstup ČR od průměrné ekonomické úrovně v zemích EU-27. Na základě extrapolace ČSÚ odhadl, že Česká republika dosáhla v roce 2007 v objemu HDP na jednoho obyvatele v paritě kupní síly 82 % úrovně EU-27.

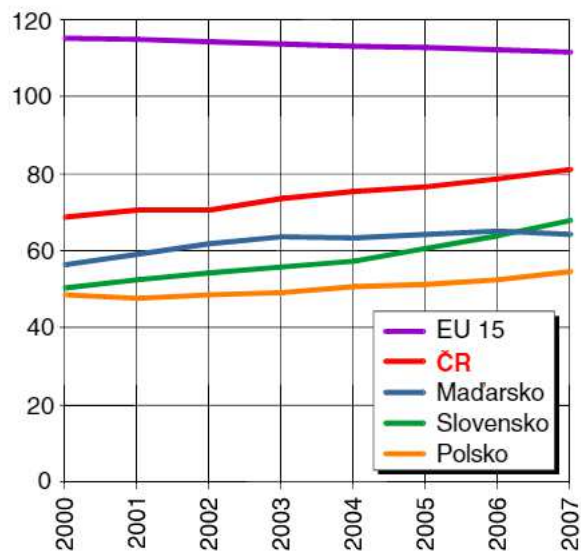
Mezinárodní srovnání skladby přidané hodnoty ukázalo na difference v zastoupení hlavních sektorů mezi ČR a vyspělými zeměmi. Jde zejména o odlišnosti mezi podíly průmyslu včetně stavebnictví a sektorem služeb. Zatímco ve vyspělých zemích činí podíl služeb cca 70 % a neustále vzrůstá, tak v ČR nejvyšší podíl služeb byl evidován v roce 2003 (61 %) a od té doby klesá až na 58,8 % v roce 2007. Porušilo se tak napodobení tendence vyspělých zemí z posledních dvou dekad, kdy s růstem ekonomické úrovně se měnila struktura nabídky ve prospěch služeb. Tento směr vývoje je důležitý z několika hledisek. Odpovídá nejen změnám ve spotřebě obyvatelstva směrem k odvětvím služeb s vysokou poptávkou jako je školství, zdravotnictví a věda a výzkum. Navíc je sektor služeb méně energeticky a materiálově náročný a je méně citlivý na sestupnou fázi vývoje hospodářského cyklu.

Graf I.A.4: Hrubý domácí produkt
(s. c. roku 2000, meziroční změna),
mezinárodní srovnání, 2000–2007

Zdroj dat: Eurostat

Graf I.A.5: Hrubý domácí produkt v PPS
na obyvatele²⁾ (EU-27 = 100),
mezinárodní srovnání, 2000–2007

Zdroj dat: Eurostat

Mezinárodní srovnání ukázalo, že podíl spotřeby domácností na HDP se již řadu let pohybuje kolem 50 % a zaostává tak za průměrem zemí EU, který činí cca 60 % HDP. Z mezinárodní komparace vyplývá, že míra investic je téměř o 1/3 vyšší než průměrná míra investic v eurozóně, jež

²⁾ Údaje za rok 2007 jsou předběžným odhadem.

je do značné míry stabilizovaná a pohybuje se kolem hranice 20 % HDP. Odstup ČR od investiční míry vyspělých zemí lze do značné míry vysvětlit konvergenčními procesy, kdy ekonomiky středně vyspělé snižují svůj odstup od ekonomické úrovně zemí vyspělých.

4. Hlavní poznatky

- Nastal posun k maximálnímu využití rozsáhlého produkčního potenciálu vzniklého postupným přílivem přímých zahraničních investic.
- Klíčovou podpůrnou silou dynamizace ekonomického růstu byl průmysl, který dále pokročil ve vytváření specializačního profilu, ve kterém dominují dopravní prostředky, stroje a výpočetní technika.
- Pokračoval růst zaměstnanosti a pokles nezaměstnanosti, které ve svých důsledcích znamenaly větší produkční využití kapacity pracovních sil.
- Pozitivní roli sehrálo prohloubení makroekonomické stability, respektive snížení vnitřní a vnější nerovnováhy. Snížila se mezera mezi úsporami a investicemi a klesl tak i deficit běžného účtu platební bilance s pozitivním efektem na růst hrubého domácího produktu.
- V budoucím období se očekává zpomalení ekonomického růstu. K příčinám patří oslabení konjunktury ve světě, vysoká inflace a prohloubení globální finanční nestability.

I.B PODÍL VLÁDNÍHO DEFICITU/PŘEBYTKU NA HDP A PODÍL VLÁDNÍHO DLUHU NA HDP

Ing. Petr Hovorka, Dr. Ladislav Havlíček

1. Význam a souvislosti indikátorů

a) Makroekonomické souvislosti

Celková bilance veřejných financí vyjadřuje rozdíl celkových příjmů a celkových výdajů veřejných rozpočtů. Vykazování obou veličin se může lišit v závislosti na vymezení vládního sektoru a zejména díky použité metodice, tj. aktuálnímu vs. hotovostním přístupu – blíže viz oddíl „Metodika výpočtu indikátorů“.

Veřejné rozpočty zahrnují veškeré příjmové a výdajové aktivity vlády. Jejich součástí je hospodaření³⁾:

- státního rozpočtu, Národního fondu a státních mimorozpočtových fondů (Státní fond kultury, Státní fond životního prostředí, Státní fond pro zúrodnění půdy⁴⁾, Státní fond pro podporu a rozvoj české kinematografie, Státní fond dopravní infrastruktury, Státní fond rozvoje bydlení, Státní zemědělský intervenční fond);
- zdrojů z privatizace⁵⁾;
- pozemkového fondu;
- zdravotních pojišťoven;
- územních samosprávných celků (rozpočty obcí a krajů).

Rozpočtový schodek je výsledkem situace, kdy objem veřejných výdajů příslušného rozpočtu převyšuje objem veřejných příjmů. Při jeho hodnocení je nezbytné brát v úvahu širší kritéria, vycházející z respektování fiskální politiky, která je jedním z nástrojů používaných k ovlivňování makroekonomické situace.

Z hlediska dlouhodobé udržitelnosti veřejných rozpočtů je rozhodující podíl (vztah) rozpočtového schodku, resp. veřejného dluhu vůči HDP, nikoliv jeho výše v absolutním vyjádření.

Analýzu dopadů vládního deficitu na udržitelný vývoj ekonomiky můžeme charakterizovat makroekonomickou rovnicí:

$$BS = G - T = S - (I + NX)$$

- kde: BS vládní rozpočtový deficit (BS kladné), resp. přebytek (BS záporné);
 G vládní výdaje na zboží a služby (vládní výdaje na spotřebu a na investice);
 T čisté daně, tj. daně minus transfery;
 S soukromé domácí úspory;
 I soukromé domácí investiční výdaje;
 NX čistý export.

³⁾ Toto užší vymezení odpovídá metodice GFS 1986. Metodika ESA95 relevantní pro výpočet tzv. maastrichtských kritérií pracuje se širším vymezením vládního sektoru, který zahrnuje navíc Českou konsolidační agenturu (zrušena k 31. 12. 2007) včetně dceřiných společností (Konpo, Prisko, Česká finanční), Českou inkasní, Správu železniční dopravní cesty, Vinařský fond, Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond, veřejné vysoké školy, veřejné výzkumné instituce, centrálné a místně řízené příspěvkové organizace, PPP centrum, asociace zdravotních pojišťoven, Svaz zdravotních pojišťoven ČR, Otevřený svaz zdravotních pojišťoven, Centrum mezigostovních úhrad.

⁴⁾ K 1. lednu 2006 ukončil svou činnost.

⁵⁾ K 1. lednu 2006 zrušen FNM, působnost Fondu přešla na MF.

Uvedená rovnice ukazuje, jak je možno financovat vládní rozpočtový deficit. Členy pravé strany rovnice reprezentují tyto tři způsoby:

1. zvýšením soukromých domácích úspor;
2. snížením soukromých domácích investic;
3. snížením investic do zahraničí (popř. půjčkami ze zahraničí).

Rovnice zároveň naznačuje vztahy mezi rozpočtovým deficitem, úsporami, investicemi a zahraničně obchodním deficitem.

Rozpočtové schodky mohou mít dvojí povahu. Prvním typem je cyklický schodek (pasivní), vznikající z důvodu kolísání produktu v průběhu hospodářského cyklu. Příčinou je pokles dynamiky hospodářského růstu, který ovlivňuje jak výdajovou stránku rozpočtu (vyšší dávky v nezaměstnanosti a sociální podpory), tak i stranu příjmů (nižší daňové odvody). Takový schodek je dočasný a vyskytuje se zpravidla během hospodářské recese. Jde o schodek vznikající vlivem působení exogenních faktorů a je tedy vládou obtížně ovlivnitelný. Druhý typ schodku, strukturální deficit (někdy označovaný jako aktivní), způsobuje dlouhodobě neudržitelná struktura příjmů a výdajů rozpočtu. Obvykle bývají jeho příčinou vysoké mandatorní výdaje (především sociální transfery a dluhová služba).

Akumulace rozpočtových schodků dále vede k nárůstu veřejného zadlužení. Státy s vysokým veřejným dluhem a schodkovým rozpočtem se postupně dostávají do situace, kdy je čím dál tím obtížnější rozpočtovou situaci řešit. Řešení jsou obvykle spojena s omezením vládní spotřeby a s tím spojenými nepopulárními rozpočtovými škrty.

b) Otázka přistoupení ČR k eurozóně

Podmínkou pro připojení členské země EU k eurozóně je dosažení vysokého stupně konvergence, jejímž měřítkem je udržitelnost plnění konvergenčních kritérií včetně dlouhodobé udržitelnosti veřejných financí hodnocené prostřednictvím vývoje vládního deficitu a vládního dluhu.

• Kritérium vládního deficitu

Konvergenční kritérium vládního deficitu požaduje, aby poměr plánovaného nebo skutečného deficitu vládního sektoru k hrubému domácímu produktu nepřekračoval hodnotu 3 % vyjma případů, kdy:

- poměr podstatně a nepřetržitě klesal a dosáhl úrovně, která se blíží doporučené hodnotě;
- a nebo překročení referenční hodnoty bylo pouze výjimečné a dočasné a zároveň poměr zůstal blízko k referenční hodnotě.

Pod pojmem „vládní deficit“ se rozumí čisté výpůjčky sektoru vládních institucí definované v metodice ESA 95 s minimálními odchylkami (viz níže).

• Kritérium vládního dluhu

Konvergenční kritérium vládního dluhu stanovuje, že poměr vládního dluhu k hrubému domácímu produktu v tržních cenách by neměl překročit 60 % kromě případů, kdy se poměr dostatečně snižuje a blíží se uspokojivým tempem k referenční hodnotě.

Pod pojmem „vládní dluh“ se rozumí celkový hrubý dluh sektoru vládních institucí v metodice ESA 95 v nominálním vyjádření s některými dílčími metodickými úpravami.

Ztráta nezávislé měnové politiky po vstupu do eurozóny bude znamenat, že přizpůsobení ekonomiky šokům bude klást zvýšené nároky na jiné adaptační mechanismy. Jedná se zejména o stabilizační funkci veřejných rozpočtů (vytvoření prostoru pro působení automatických stabilizátorů a zajištění dlouhodobé udržitelnosti veřejných financí), flexibilitu trhu práce (mobilita pracovní síly) a schopnost finančního systému absorbovat šoky.

Splnění maastrichtských kritérií pro deficit (3 % HDP) a dluh (60 % HDP) vládního sektoru samo o sobě nezajistí stabilizační působení veřejných financí v rámci evropských fiskálních pravidel. Je nezbytné vytvořit dostatečný manévrovací prostor, aby deficit vládního sektoru byl udržitelný pod 3%ní referenční hodnotou trvale, tedy i za nepříznivých ekonomických podmínek. Problémy může do budoucna vyvolat zejména další odkládání reformy penzijního a zdravotního systému. Růst výdajů spojených s dluhovou službou je mandatorním výdajem a bude dále snižovat prostor pro stabilizační působení veřejných rozpočtů a autonomní fiskální politiku vlády.

2. Metodika výpočtu indikátorů

Existují dvě základní metodiky vykazování vládního dluhu a deficitu: na hotovostní bázi, kterou reprezentuje metodika vládní finanční statistiky (GFS 1986) a metodika postavená na aktuální bázi vykazování vládních operací. Její nejznámější representant je metodika ESA 95 připravená evropským statistickým úřadem (Eurostatem). Odlišnosti mezi oběma metodikami⁶⁾ lze zjednodušeně popsat jako rozdíl mezi jednoduchým účetnictvím, které pracuje s aktuálními peněžními toky, a podvojným účetnictvím, které sleduje také pohledávky a závazky. Rozdíly mezi výsledky získanými prostřednictvím těchto dvou metodik jsou dány zejména odlišným zachycením daňových příjmů, příspěvků na sociální a zdravotní zabezpečení, úroků, státních záruk a také např. odlišným zaznamenáním hospodaření České konsolidační agentury. Další základní rozdíl je v odlišném vymezení vládního sektoru.

Pro účely této zprávy uvádíme údaje vypočtené v metodice ESA 95.

3. Hodnocení indikátorů

a) Vývoj indikátorů v ČR

Tabulka I.B.1: Saldo a dluh vládního sektoru podle metodiky ESA 95 (v % HDP), ČR, 1999–2007

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Saldo	-3,7	-3,7	-5,7	-6,8	-6,6	-3,0	-3,6	-2,7	-1,6
Dluh	16,4	18,5	25,1	28,5	30,1	30,4	29,7	29,4	28,7

Zdroj dat: Český statistický úřad

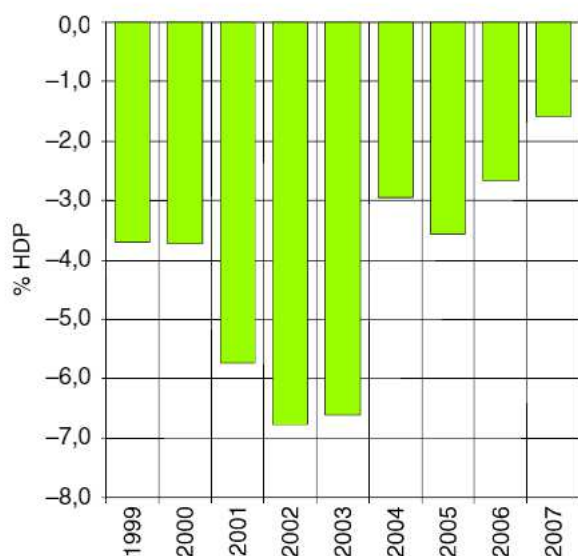
V roce 2007 dopadlo hospodaření vládního sektoru lépe, než se původně očekávalo. Lepších výsledků se dočkaly všechny subsektory. Největší vliv měly ústřední vládní instituce a to především díky dobrým výsledkům státního rozpočtu.

⁶⁾ Viz webové stránky Ministerstva financí <http://www.mfcr.cz/>.

Promítlo se zde především vyšší než původně očekávané inkaso daňových příjmů, ale i nerealizování celé řady výdajů, kdy nepoužité prostředky byly převáděny do rezervních fondů.

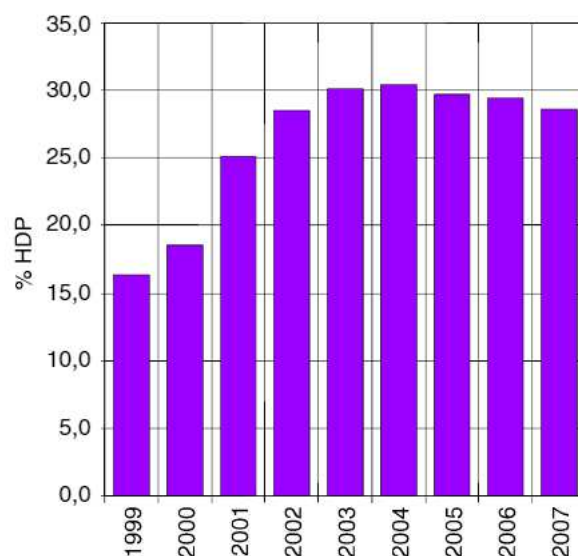
Vládní dluh dosáhl v roce 2007 hodnoty 28,7 % HDP a zůstává tak stále na relativně nízké úrovni a hluboko pod referenční hodnotou 60 % HDP. Díky velmi dobrému hospodářskému růstu a poměrně dobrým výsledkům posledních dvou let dochází dokonce k jeho mírnému poklesu v podílovém vyjádření. I v roce 2008 se očekávají poměrně dobré výsledky vládního sektoru, podílový ukazatel dluhu by tak mohl i nadále klesat. Pro dlouhodobou udržitelnost veřejných rozpočtů jsou ovšem nutné další reformy a to především penzijního systému, který by se díky nepříznivému demografickému vývoji mohl stát budoucím rizikem při růstu zadlužení vládního sektoru. To by následně vedlo k velkým výdajům na obsluhu dluhu. Vládní dluh může mít formu státních pokladničních poukázek, státních dluhopisů a případně úvěrů. Výše úroku přitom závisí na tržní úrokové sazbě a rizikovosti dané země. Růst nákladů spojených s dluhovou službou omezuje prostředky na jiné veřejné výdaje.

Graf I.B.1: Saldo vládního sektoru, ČR, 1999–2007

Zdroj dat: Český statistický úřad

Graf I.B.2: Dluh vládního sektoru, ČR, 1999–2007

Zdroj dat: Český statistický úřad

b) Mezinárodní srovnání

Problematika deficitních rozpočtů a veřejného zadlužení je jedním z klíčových makroekonomických témat nejen u nás, ale i v mnoha členských zemích Evropské unie a Evropské měnové unie (EMU).

Schodky veřejných financí mohou mít závažné negativní dopady na měnu. Nedodržování pravidel stanovených pro fiskální oblast ze strany členských zemí může mít negativní dopady i na ostatní členské země.

V posledních letech můžeme pozorovat zlepšující se fiskální disciplínu většiny členských zemí EU. Díky tomu dochází i k postupnému poklesu jejich zadlužení. Pokud jde o vládní saldo, Česká republika dosahuje i přes výrazně lepší hospodaření vládního sektoru než bylo očekáváno podprůměrných výsledků mezi zeměmi EU-27. Zdaleka nejhorších výsledků dlouhodobě dosahuje Maďarsko.

U zadlužení vládního sektoru má Česká republika poměrně značné rezervy, kde dosahuje přibližně poloviční hodnoty EU-27. Nejvyšší zadlužení má Itálie, které se nedaří ho přesvědčivým způsobem snižovat.

Tabulka I.B.2: Výše přebytku/deficitu (% HDP), mezinárodní srovnání, 2004–2007

Země/rok	2004	2005	2006	2007
Belgie	0,0	-2,3	0,3	-0,2
Bulharsko	1,4	1,8	3,0	3,4
Dánsko	1,9	5,0	4,8	4,4
Německo	-3,8	-3,4	-1,6	0,0
Řecko	-7,4	-5,1	-2,6	-2,8
Španělsko	-0,3	1,0	1,8	2,2
Francie	-3,6	-2,9	-2,4	-2,7
Irsko	1,4	1,6	3,0	0,3
Itálie	-3,5	-4,2	-3,4	-1,9
Lucembursko	-1,2	-0,1	1,3	2,9
Nizozemí	-1,7	-0,3	0,5	0,4
Rakousko	-3,7	-1,5	-1,5	-0,5
Portugalsko	-3,4	-6,1	-3,9	-2,6
Finsko	2,4	2,9	4,1	5,3
Švédsko	0,8	2,2	2,3	3,5
Velká Británie	-3,4	-3,4	-2,6	-2,9
Česká republika	-3,0	-3,6	-2,7	-1,6
Kypr	-4,1	-2,4	-1,2	3,3
Estonsko	1,6	1,8	3,4	2,8
Maďarsko	-6,5	-7,8	-9,2	-5,5
Litva	-1,5	-0,5	-0,5	-1,2
Lotyšsko	-1,0	-0,4	-0,2	0,0
Malta	-4,6	-3,0	-2,6	-1,8
Polsko	-5,7	-4,3	-3,8	-2,0
Slovensko	-2,4	-2,8	-3,6	-2,2
Slovinsko	-2,3	-1,5	-1,2	-0,1
Rumunsko	-1,2	-1,2	-2,2	-2,5
Eurozóna	-2,9	-2,5	-1,3	-0,6
EU-27	-2,8	-2,5	-1,4	-0,9

Zdroj dat: Eurostat

Tabulka I.B.3: Výše dluhu (% HDP), mezinárodní srovnání, 2004–2007

Země/rok	2004	2005	2006	2007
Belgie	94,2	92,1	88,2	84,9
Bulharsko	37,9	29,2	22,7	18,2
Dánsko	43,8	36,4	30,4	26,0
Německo	65,6	67,8	67,6	65,0
Řecko	98,6	98,0	95,3	94,5
Španělsko	46,2	43,0	39,7	36,2
Francie	64,9	66,4	63,6	64,2
Irsko	29,5	27,4	25,1	25,4
Itálie	103,8	105,8	106,5	104,0
Lucembursko	6,3	6,1	6,6	6,8
Nizozemí	52,4	52,3	47,9	45,4
Rakousko	63,8	63,5	61,8	59,1
Portugalsko	58,3	63,6	64,7	63,6
Finsko	44,1	41,3	39,2	35,4
Švédsko	51,2	50,9	45,9	40,6
Velká Británie	40,4	42,1	43,1	43,8
Česká republika	30,4	29,7	29,4	28,7
Kypr	70,2	69,1	64,8	59,8
Estonsko	5,1	4,5	4,2	3,4
Maďarsko	59,4	61,6	65,6	66,0
Litva	19,4	18,6	18,2	17,3
Lotyšsko	14,9	12,4	10,7	9,7
Malta	72,6	70,4	64,2	62,6
Polsko	45,7	47,1	47,6	45,2
Slovensko	41,4	34,2	30,4	29,4
Slovinsko	27,6	27,5	27,2	24,1
Rumunsko	18,8	15,8	12,4	13,0
Eurozóna	69,7	70,3	68,6	66,6
EU-27	62,1	62,6	61,3	58,7

Zdroj: Eurostat

c) Praktické implikace

Dlouhodobá udržitelnost veřejných financí také byla výrazněji akcentována v rámci reformy Paktu stability a růstu, která proběhla v první polovině roku 2005. Evropská komise pravidelně zveřejňuje hodnocení dlouhodobé udržitelnosti veřejných financí, které je založeno na aktualizovaných konvergenčních a stabilizačních programech členských zemí EU. Dlouhodobá udržitelnost veřejných financí představuje komplexní téma, které není možné hodnotit pouze podle jediného ukazatele, proto k jejímu hodnocení Evropská komise využívá jak kvantitativních ukazatelů, tak i informací popisujících kvalitu veřejných financí. Hlavním kvantitativním ukazatelem ilustrujícím možná rizika pro udržitelnost veřejných financí jsou tzv. mezery udržitelnosti, které jsou měřeny jako rozdíl mezi stávající a plánovanou rozpočtovou pozicí a tou, která zajišťuje udržitelnost. Větší pozornost je také věnována systematickému zohledňování kvalitativních aspektů, které rozšiřují vyhodnocení kvantitativních výsledků. Zohledňovány jsou zejména současná úroveň poměru zadlužení, dopady strukturálních reforem, věrohodnost projekcí a úroveň daňové břemene.

Ačkoli v odborné literatuře neexistuje jednotná definice dlouhodobé udržitelnosti veřejných financí, Evropská komise v rámci jejího hodnocení analyzuje, zda je na základě současných politik a projektovaných trendů ve vývoji veřejných rozpočtů možné dodržet střednědobá rozpočtová omezení. A to s ohledem, aby diskontovaná hodnota budoucích příjmů odpovídala diskontované hodnotě budoucích výdajů a úrovni vládního dluhu a země pokračovala v plnění fiskálních kritérií pro členství v EMU, zejména pak požadavku udržovat úroveň dluhu pod 60%ní referenční hranici.

Evropská komise při svém hodnocení sleduje zejména vliv čistého dopadu stárnutí populace a výchozí rozpočtové pozice, což jí umožňuje odděleně analyzovat hlavní rizika dlouhodobé udržitelnosti veřejných financí v jednotlivých členských zemích. Přestože její analýza bere v úvahu i pokles některých druhů výdajů souvisejících se stárnutím populace, jakými jsou např. výdaje spojené s nezaměstnaností a školstvím, tento pokles není v naprosté většině členských zemí schopen vykompenzovat nově generované finanční nároky zdravotního a zejména důchodového systému. Kvůli velké rozmanitosti penzijních schémat v jednotlivých členských zemích jsou velmi rozdílné i jejich dopady. Nicméně výrazně nižší vliv veřejných penzijních schémat je predikován u zemí, kde byla v posledních letech realizována penzijní reforma. Česká republika se řadí mezi země, kde je do roku 2050 predikován růst výdajů o více než 8 p. b. HDP.

Predikovaný růst výdajů důchodového systému tedy představuje výraznou zátěž pro systém veřejných financí. Ve střednědobém časovém horizontu je proto třeba pro dosažení dlouhodobé udržitelnosti veřejných financí dokončit plánovanou konsolidaci veřejných financí, která upevní rozpočtovou pozici, a realizovat další strukturální reformy, které omezí růst výdajů spojených se stárnutím populace. Zde by klíčovou roli měla sehrát reforma zdravotnictví a zejména pak penzijního systému. V této souvislosti započala vláda v polovině roku 2006 přípravu reformy důchodového systému a systému zdravotní péče, směřující k posílení jejich dlouhodobé udržitelnosti.

V rámci důchodového systému jde vedle implementace parametrických úprav (zejména zvýšení důchodového věku na 65 let, prodloužení minimální délky doby pojištění, omezení náhradních dob pojištění) o přípravu legislativních úprav týkajících se soukromých penzijních fondů (oddělení majetku akcionářů a klientů, další podpora participace zaměstnavatelů na důchodovém připojištění apod.), které mohou napomoci nejen možnému budoucímu zavedení tzv. „opt-out“ systému.

V oblasti zdravotní péče vstoupily od 1. 1. 2008 v platnost regulační poplatky (za návštěvu u lékaře, za výdej léku na recept a za den strávený ve zdravotnickém zařízení), které mají za cíl omezit nadbytečnou lékařskou péči. Současně je připravována revize rozsahu zdravotního pojištění (se zavedením volitelného rozsahu pojištění s možností doplatku či připojištění pro nadstandardní péči) a další systémové změny, které by měly posílit rovnou soutěž zdravotnických zařízení. Rovněž i zde jsou analyzovány možné budoucí strategické změny prostřednictvím komise nezávislých expertů, která má za cíl zhodnotit současný stav zdravotního systému, jeho výhledy a poté i možná řešení.

4. Hlavní poznatky

Kritéria deficitu a dluhu vlády představují dva základní fiskální indikátory sledující cíl udržitelnosti stability České republiky a její odolnosti vůči vnějším i vnitřním negativním vlivům. Vláda se ve své Strategii udržitelného rozvoje zavázala reformovat veřejné finance tak, aby byla zajištěna dlouhodobá udržitelnost základních sociálních služeb, postupně zmenšován „vnitřní dluh“ a zároveň byl posilován růstový potenciál národního hospodářství. Také v rámci Konvergenčního programu se přihlásila ke snaze čelit dlouhodobým výzvám pokračování reformy veřejných financí, která by měla probíhat zejména promyšlenými úpravami důchodového systému, systému zdra-

votní péče a zvyšování celkové zaměstnanosti. Fiskální politika by obecně měla být koncipována tak, aby fiskální pozice vlády prostřednictvím stanoveného střednědobého cíle zajišťovala dlouhodobou fiskální udržitelnost, která je nezbytným předpokladem pro naplnění cílů definovaných v rámci ekonomického pilíře udržitelného rozvoje v České republice.

Ačkoli se v rámci EU Česká republika v současnosti řadí mezi země s nižší úrovní vládního dluhu, poměrně vysoké schodky veřejných rozpočtů v rámci dlouhodobých projekcí (do roku 2050) způsobují růst úrovně dluhu a ohrožují udržitelnost veřejných financí. V posledních letech sice deficit veřejných financí klesl pod úroveň 3 % HDP, problémem je ale velikost strukturální složky deficitu. Deficit veřejných financí tak představuje hlavní riziko ekonomického pilíře dlouhodobě udržitelného rozvoje.

I.C PODÍL BĚŽNÉHO ÚČTU PATEBNÍ BILANCE NA HDP

Ing. Evžen Woller

1. Význam a souvislosti indikátoru

Indikátor „podíl běžného účtu platební bilance na HDP“ hodnotí míru vnější nerovnováhy ekonomiky. Jedná se o indikátor s výstupem vyjádřeným v poměrových jednotkách (%).

Vývoj indikátoru se posuzuje ve spojitosti s vývojem ostatních makroekonomických veličin z oblasti vnějších vztahů, zejména ve vztahu k vývoji indikátorů dluhových a likvidity, charakterizujících únosnost dluhového zatížení dané ekonomiky a její schopnost dostát platebním závazkům. Důležitá je i znalost struktury běžného účtu, zda k danému vývoji dochází zejména v důsledku bezprostřední produktivní aktivity nebo spíše v důsledku finančních toků, které s vlastní ekonomickou aktivitou nemusí bezprostředně souviset.

V rámci daného ukazatele se sleduje zvláště vývoj výkonové bilance (bilance se zbožím a službami), která charakterizuje vyváženost obchodní výměny jako důsledku konkurenceschopnosti tuzemské ekonomiky na zahraničních trzích. Další komponenta indikátoru – saldo bilance výnosů – je důsledkem rozdílné struktury a výnosnosti finančních aktiv a pasiv tuzemských subjektů ve vztahu k nerezidentům. Významnou měrou se v této položce promítají příznivé výsledky hospodaření podniků se zahraniční účastí, které jsou ve formě dividend převáděny zahraničním vlastníkům nebo reinvestovány zpět do podniku.

Růst kladného resp. snižování záporného podílu běžného účtu na HDP souvisí se zlepšováním exportní výkonnosti ekonomiky, tj. růst vývozu zboží a služeb a dále i růstem příjmů rezidentů z investic v zahraničí a příjmů z uskutečněných transakcí bez poskytnuté protihodnoty zaznamenaných v rámci bilance běžných převodů (např. dotace z rozpočtu EU). Na zhoršování indikátoru (pokles kladné, resp. růst záporné hodnoty) naopak působí růst dovozu zboží a služeb a růst výnosů zahraničních vlastníků z jejich investic v ČR nebo zvýšení běžných převodů do zahraničí.

Za citlivou hranici vnější nerovnováhy se obvykle považuje poměr schodku (záporného salda) běžného účtu k HDP na úrovni -5 %. Dlouhodobější překračování této úrovně může nepříznivě ovlivňovat očekávání zahraničních investorů o udržitelnosti financování schodku běžného účtu ve střednědobém horizontu.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Indikátor „podíl běžného účtu platební bilance na HDP“ je tvořen v čitateli indikátorem „saldo běžného účtu platební bilance“ a ve jmenovateli indikátorem „hrubý domácí produkt“. Výsledný indikátor je vyjádřen v %. Oba výchozí indikátory jsou vyjádřeny v běžných cenách v Kč. Indikátor bývá často vyjadřován jako klouzavý roční úhrn s periodicitou po čtvrtletích.

Platební bilance systematickým způsobem zachycuje ekonomické transakce se zahraničím za určité časové období. Běžný účet a finanční účet představují její základní komponenty. Samotný běžný účet se skládá ze čtyř dílčích bilancí: obchodní bilance, bilance služeb, bilance výnosů a bilance běžných převodů. Běžný účet tak zachycuje toky zboží (vývoz a dovoz), toky služeb (vývoz a dovoz dopravních služeb, služeb cestovního ruchu a ostatních služeb), výnosy z kapitálu, investic a práce (úroky, dividendy, reinvestované zisky, pracovní příjmy a výdaje) a kompenzující položky k reálným a finančním zdrojům poskytnutým či získaným bez protihodnoty (jako např. příspěvky do fondů, zahraniční pomoc, dary, výživné, penze).

Hrubý domácí produkt představuje základní makroekonomický agregát výkonu ekonomiky za určité období (čtvrtletí, rok). Odpovídá celkové produkci rezidentských výrobců (v kupních cenách) po odpočtu jejich mezispotřeby a po připočtení dovozních daní. Je tedy součtem hrubé přidané hodnoty jednotlivých sektorů a dovozních daní. Z jiného úhlu pohledu odpovídá souhrnu konečné spotřeby, hrubé tvorby kapitálu a salda zahraničního obchodu.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

V České republice v průběhu sledovaného období 1995–2007 (pro které existuje konsistentní výchozí časová řada údajů o HDP) hodnota indikátoru „podíl běžného účtu na HDP“ značně kolísala (srov. graf 1). Hodnoty indikátoru se pohybovaly v rámci intervalu $-1,3\%$ až $-6,6\%$. Průměrná hodnota indikátoru za sledované období činila $-4,0\%$.

V období 1995 až 2000 byl podíl běžného účtu na HDP, resp. schodek běžného účtu fakticky determinován vývojem schodku obchodní bilance. Vývoj ostatních tří dílčích bilancí lze v souhrnu považovat pouze za komplementární, který trend vývoje běžného účtu jen částečně modifikoval. Srov. graf I.C.2. Určující role vývoje obchodní bilance se však od roku 2001 v důsledku plynulého negativního vývoje bilance výnosů (a posléze od roku 2002 i s přispěním přechodného snížení přebytku bilance služeb) postupně oslabovala. Zatímco v roce 1995 představoval schodek bilance výnosů $-2,8$ mld. Kč, v roce 2001 činil $-83,5$ mld. Kč a v roce 2007 již dosáhl (na základě předběžných údajů) $-221,7$ mld. Kč. Vývoj bilance výnosů byl z rozhodující části ovlivněn zvyšováním vyplácených dividend z přímých investic a také objemem reinvestovaného zisku z přímých investic v ČR. Dalším faktorem byl růst nákladů spojených se zaměstnáváním zahraničních pracovníků v ČR.

Graf I.C.1: Podíl běžného účtu platební bilance na HDP, ČR, 1995–2007

Zdroj dat: Česká národní banka, Český statistický úřad

Plynulé zlepšování salda obchodní bilance po roce 2000 (v důsledku progresivních změn na nabídkové straně jakožto efektu předchozího vysokého přílivu přímých zahraničních investic a posléze i přesunu výroby ze starých členských zemí EU do ČR) však další prohlubování celkového

schodku běžného účtu a zhoršování jeho podílu na HDP výrazně brzdilo. Počínaje rokem 2004 dalším faktorem zlepšování běžného účtu se stal kontinuální růst čistého vývozu služeb.

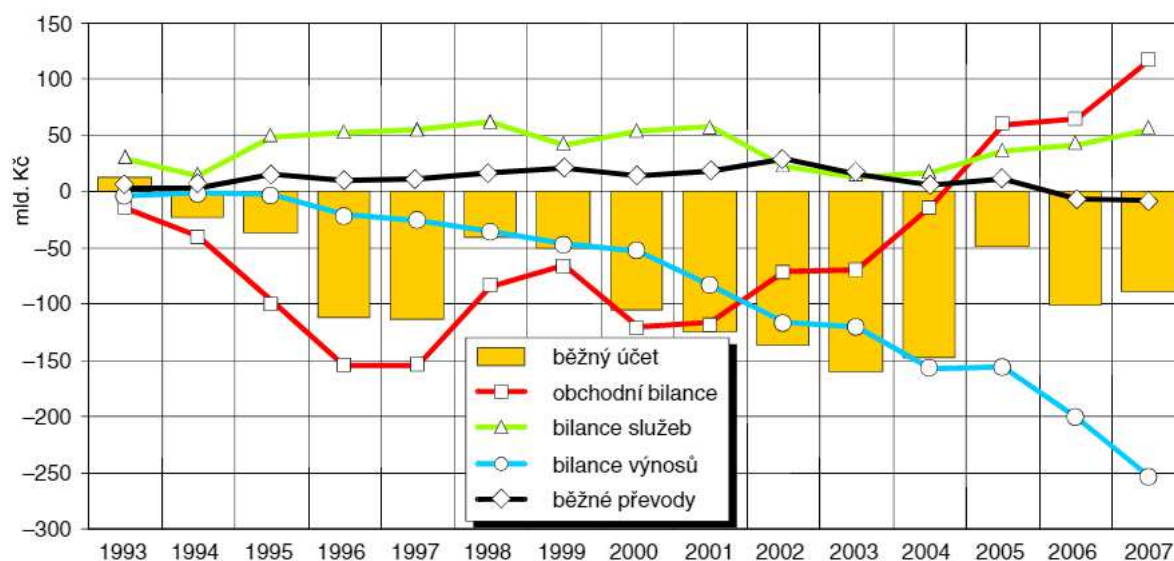
Od roku 2005 je vývoj běžného účtu determinován pokračujícím růstem aktiva výkonové bilance na jedné straně, a dynamizací deficitu bilance výnosů na straně druhé. V posledních dvou letech je patrná stabilizace schodku běžného účtu pod úrovní 100 mld. Kč, což odpovídá při růstu ekonomické výkonnosti ČR úrovni 1,8 % HDP (pokles v roce 2007 o 0,8 p. b.). Vzhledem k tomu, že hodnoty obou ekonomických veličin mohou být následně revidovány, jedná se o předběžný propočet indikátoru. Výraznější změna trendu z posledních let se ale nepředpokládá.

Tabulka I.C.1: Základní data pro výpočet indikátoru podíl běžného účtu platební bilance na HDP, ČR, 1995–2005

mld. Kč	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Běžný účet	-36,3	-111,9	-113,0	-40,5	-50,6	-104,9	-124,5	-136,4	-160,6	-147,5	-39,8	-82,2	-62,6
HDP	1 466,5	1 683,3	1 811,1	1 996,5	2 080,8	2 189,2	2 352,2	2 464,4	2 577,1	2 814,8	2 983,9	3 215,6	3 551,4

Zdroj dat: Česká národní banka, Český statistický úřad

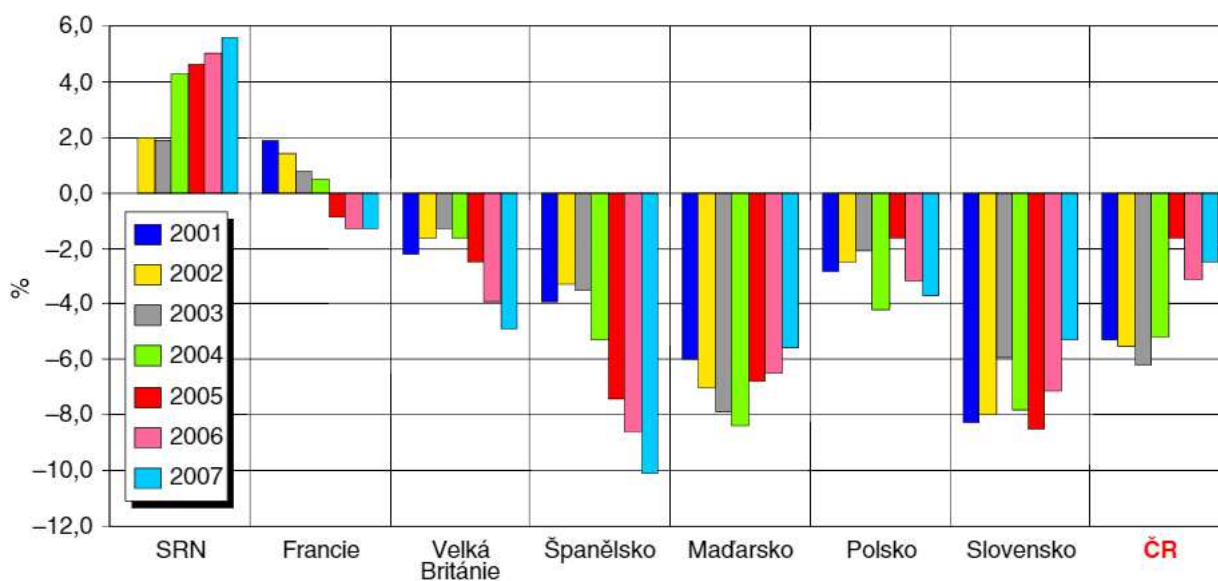
Graf I.C.2: Běžný účet platební bilance a jeho komponenty, ČR, 1993–2007

Zdroj dat: Česká národní banka, Český statistický úřad

b) Mezinárodní srovnání

Mezinárodní srovnání indikátoru „podíl běžného účtu na HDP“ ukazuje na jeho značnou variabilitu, jak z hlediska jednotlivých zemí Evropské unie, tak i času. V některých zemích EU směřoval běžný účet v průběhu času k přebytku (Německo), v jiných zemích (Španělsko, Velká Británie) se deficit významně prohluboval. Méně diferenciovaná je situace v rámci skupiny nových členských zemí Evropské unie. Sledované země (s výjimkou Polska, kde trend není až tak zřetelný) zaznamenaly významné zlepšení indikátoru, v případě Maďarska a Slovenska z úrovní považovaných za kritické (Maďarsko v roce 2004 -8,4 %, Slovensko v roce 2005 -8,5 %). Česká republika se v posledních třech letech přiřadila k zemím s nízkým podílem schodku běžného účtu na HDP (v rozmezí 1–3 %).

Graf I.C.3: Podíl běžného účtu platební bilance na HDP, mezinárodní srovnání, 2001–2007

Zdroj dat: Česká národní banka, Český statistický úřad, Mezinárodní měnový fond

4. Hlavní poznatky

Na základě výše provedeného rozboru je patrné, že indikátor „podíl běžného účtu platební bilance na HDP“ nepředstavuje z pohledu udržitelného rozvoje potenciální riziko ve střednědobém horizontu. Pro další vývoj běžného účtu budou určující faktory působící na formování aktiva výkonové bilance a protisměrně působící vlivy na růst deficitu bilance výnosů. Ve střednědobém horizontu je reálný předpoklad, že se hodnota indikátoru bude pohybovat pod hranicí -5 % a neměla by představovat z hlediska udržitelného rozvoje potenciální riziko.

I.D PRODUKTIVITA PRÁCE

Ing. Slavoj Czesaný, DrSc.

1. Význam a souvislosti indikátoru

Produktivita práce je jeden z nejrozšířenějších ukazatelů výkonnosti ekonomiky. Její růst je klíčový pro růst HDP na obyvatele, tedy pro růst ekonomické úrovně země. HDP na obyvatele se může rovněž zvýšit v důsledku nárůstu podílu zaměstnaných na obyvatelstvu, nicméně toto zvýšení postupně naráží na své přirozené limity. Na druhou stranu růst produktivity práce v dlouhé perspektivě není omezen díky vlivu kvalitativních faktorů typu technologického pokroku kvalifikací pracovní síly. Růst produktivity práce rovněž rozhodujícím způsobem ovlivňuje zvyšování životní úrovně obyvatelstva, protože důchod na hlavu se mění v přímé závislosti na změně produktivity práce. Její dynamika indikuje míru pro neinflační vzestup mezd a platů. Některé instituce jako např. OECD omezují měření produktivity pouze na podnikatelský sektor. Je zdůvodňováno konvencí, která je uplatňovaná ve většině zemí OECD, kde měření výstupu z vládního sektoru je založeno na předpokladu, že produktivita práce je v průběhu času konstantní.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Výpočet produktivity práce se opírá o metodologii odhadu hrubého domácího produktu, případně pouze produktu podnikatelského sektoru. Druhá komponenta propočtu – počet pracovníků – je získána ze statistiky zaměstnanosti, k jejíž mezinárodní porovnatelnosti slouží směrnice ILO pro definování počtu pracovníků. Druhou možností je propočet produktivity práce pomocí odpracovaných hodin. Použití počtu hodin zpřesňuje výpočet, neboť eliminuje difference jednotlivých zemí v rozsahu pracovní doby a v počtu pracovních kontraktů na částečný pracovní úvazek.

Podle ESA 1995 zaměstnanost zahrnuje zaměstnance a podnikatele. Jedná se o průměrné roční počty, které zahrnují jak rezidenty, tak nerezidenty, kteří pracují pro rezidenční výrobní jednotky. ČSÚ používá termín zaměstnaní, což jsou všechny osob 15leté a starší které během referenčního týdne příslušely mezi placené zaměstnané nebo zaměstnané ve vlastním podniku. Není přitom rozhodující, zda jejich pracovní aktivita měla trvalý, dočasný, sezónní či příležitostný charakter a zda měly jen jedno nebo více souběžných zaměstnání. Podle okruhu zahrnutých osob se rozlišují zaměstnaní v národním hospodářství celkem a zaměstnaní v civilním sektoru (bez příslušníků armády). Pro odvětvové zařazení zaměstnaných je rozhodující odvětví činnosti pracoviště (podle OKEČ).

Při praktickém zjišťování produktivity práce existují rozdíly v závislosti na účelu analýzy, na odvětvovém nebo sektorovém záběru či na úrovni agregace (podnik, odvětví, národní hospodářství). V mnoha případech ovlivňuje zjišťování produktivity práce významným způsobem také dostupnost údajů. Produktivita může být vyjádřena ve fyzických jednotkách nebo jako celková hodnota produkce (včetně mezispotřeby) ve stálých cenách, ale na makroekonomické úrovni se pracuje s hrubým domácím produktem ve stálých cenách.

Stejně jako se poměřuje hrubý domácí produkt ve stálých cenách s pracovním inputem, můžeme jej poměřovat i s jinými inputy. Hovoříme potom o produktivitě kapitálu, materiálu nebo energie. Významným ukazatelem výkonnosti je poměr hrubého domácího produktu ve stálých cenách k váženému součtu inputu práce a kapitálu, označovaný jako souhrnná produktivita faktorů.

Je třeba vzít v úvahu fakt, že tempo růstu produktivity práce je ovlivněno změnami ve struktuře zaměstnanosti. Růst produktivity práce se zrychluje v případě přechodu pracovních sil z odvětví

s nízkou produktivitou práce, např. ze zemědělství do sektorů s vyšší produktivitou, jakými jsou průmysl a některé druhy služeb. Specifikami se vyznačuje propočet produktivity práce v podnikatelském sektoru, jehož základem je očištění úhrnného agregátu o přidanou hodnotu a počty pracovníků v netržním sektoru.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

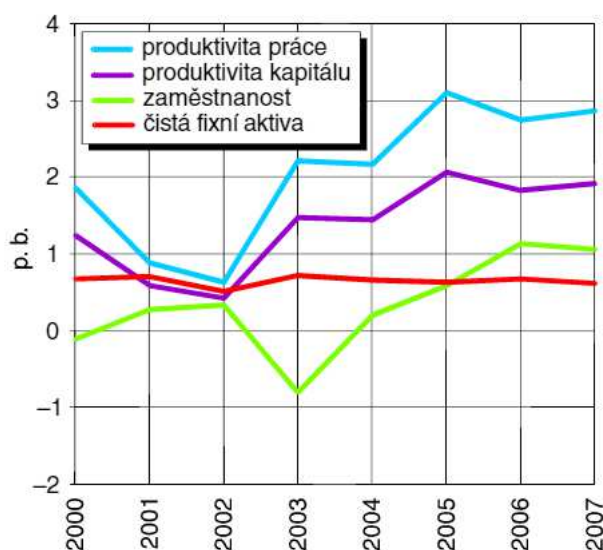
K primárním zdrojům hospodářského růstu patří zaměstnanost, zásoba čistého fixního kapitálu, produktivita práce a produktivita kapitálu. Vývoj příspěvků těchto zdrojů byl mezi lety 2000–2007 do značné míry ovlivněn strukturálním vývojem ekonomiky. V roce 2006 se příspěvky intenzivních zdrojů velmi mírně redukovaly, naproti tomu extenzivní se nepatrně zvýšily. Naopak v roce 2007 intenzivní zdroje přispěly více, extenzivní stagnovaly.

Produktivita práce mezi lety 2001–2006 rostla průměrným meziročním tempem ve výši 3,8 %, nicméně její růst byl rozkolísaný. V roce 2007 pokračovala vysoká dynamika růstu ve výši 4,6 % meziročně, ačkoli to znamenalo mírný pokles ve srovnání s předchozím rokem. Příspěvek produktivity práce k růstu HDP se od roku 2002 zvyšoval až na 2,9 p. b. v roce 2007, což je hodnota, jež významně překonala průměr ve sledovaném období (2 p. b.). Jedním z významných faktorů tohoto růstu byl masivní růst investic, který zvyšoval vybavenost práce kapitálem.

Růst zásoby čistého fixního kapitálu⁷⁾ mezi lety 2001–2006 dosahoval 1,6 % v průměru ročně, přičemž v roce 2007 vzrostl o stejnou hodnotu. Díky tomuto vesměs stabilnímu vývoji a ve srovnání s ostatními zdroji se hodnota příspěvku hmotného fixního kapitálu příliš neměnila. V minulém roce podpořil růst HDP 0,6 p. b., což odpovídá průměrné hodnotě sledovaného období.

V produktivitě kapitálu (zásoby čistého fixního kapitálu) se mezi lety 2001–2006 prosadil růst o 2,5 % průměrně ročně. V roce 2007 byl meziroční růst produktivity kapitálu téměř dvojnásobný (4,8 %). Průměrný příspěvek produktivity kapitálu k růstu HDP činil ve sledovaném období 1,3 p. b. Tato nízká hodnota byla především ovlivněna výrazně malými příspěvky v letech 2001 a 2002. Rok 2007 byl ze střednědobého pohledu nadprůměrný, jelikož příspěvek kapitálu k růstu HDP činil 1,9 p. b.

Graf I.D.1: Příspěvky výrobních faktorů k růstu HDP (s. c. roku 2000), ČR, 2000–2007

Zdroj dat: Český statistický úřad

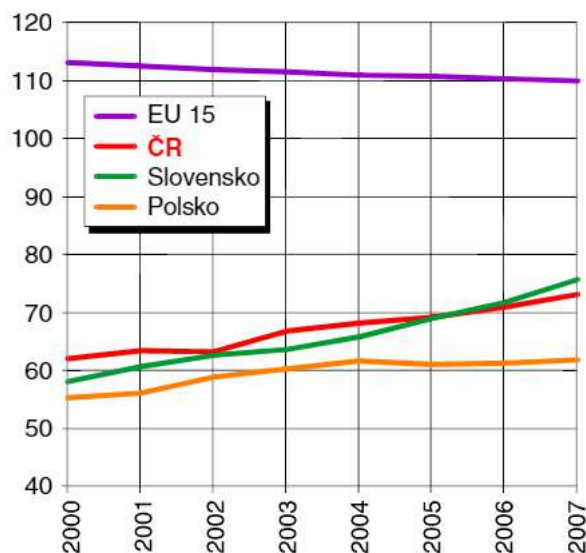
⁷⁾ Časová řada zásoby čistého fixního kapitálu byla k dispozici do roku 2005, proto byla její hodnota pro další roky extrapolována.

b) Mezinárodní srovnání

Z mezinárodního srovnání produktivity práce na zaměstnance vyplývá, že Česká republika v roce 2007 dosáhla 73 % průměru EU-27. Mezi lety 2001–2006 produktivita práce na zaměstnance umazávala rozdíl k EU-27 v průměru o 1,5 p. b., v minulém roce byla tato hodnota převýšena o 0,7 p. b. V horším mezinárodním postavení byla ČR v produktivitě práce na odpracovanou hodinu. Je třeba ale upozornit na vyšší srovnávací úroveň, neboť báží byla EU-15. V tomto ukazateli dosahovala ČR v minulém roce jen 53 % úrovně EU-15. I v tomto ukazateli se ale ČR zlepšovala, každoročně se rozdíl vzhledem EU-15 snížil o 1,5 p. b.

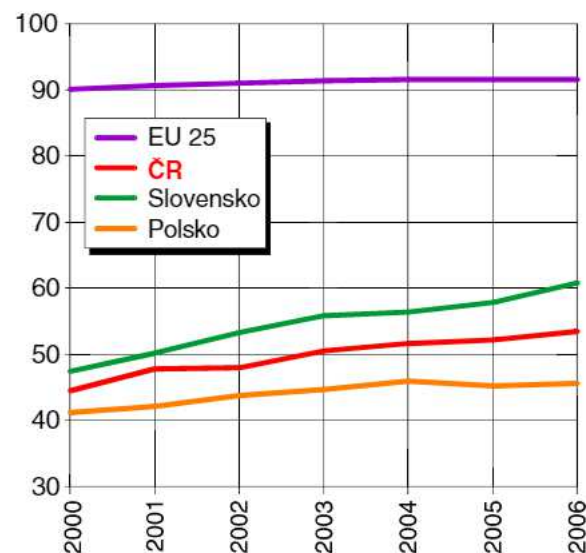
V období 2001–2006 se růst produktivity práce v EU-15 i EU-25 poněkud zpomalil. Nejvyšších temp růstu v rámci EU-15 dosáhlo Řecko (3,1 %), dále Irsko, Švédsko a Finsko (kolem 2 %). Nejnižším temp růstu dosáhlo Lucembursko (0,4 %), Portugalsko (0,4 %), Kypr (0,6 %) a v Itálii produktivita práce stagnovala.

**Graf I.D.2: Produktivita práce – HDP
v PPS na zaměstnanou osobu
(EU-27 = 100), mezinárodní
srovnání, 2000–2007**

Zdroj dat: Eurostat

**Graf I.D.3: Produktivita práce – HDP
v PPS na odprac. hodinu
(EU-15 = 100), mezinárodní
srovnání, 2000–2007**

Zdroj dat: Eurostat

4. Hlavní poznatky

Produktivita práce byla v letech 2000–2007 hlavním zdrojem růstu hrubého domácího produktu. V tomto období zaujala ČR přední postavení v mezinárodní komparaci temp růstu produktivity práce. K zemím na předních pozicích patří Slovensko, J. Korea a Česká republika. Vycházejí z vysokého produkčního potenciálu ekonomického růstu v ČR, lze i v dalším období očekávat zmenšování mezery mezi úrovní produktivity práce v ČR a průměrné úrovni zemí Evropské unie. Lze předpokládat, že bude pokračovat růst vybavenosti práce fixním kapitálem, respektive lepšími technologiemi, a to nejen u podniků pod zahraniční kontrolou, ale postupně i v podnicích malé a střední velikosti. Z evidence analytických údajů o růstu výkonnosti ekonomik ve světě vyplývá, že země s nižší úrovní produktivity práce zpravidla dohánějí úroveň vyspělejších zemí. Hlavní hybnou silou přitom je otevřenost ekonomik a s ní spjatá možnost snižovat mezeru v technologické vybavenosti jednotlivých ekonomik.

I.E PŘEPRAVNÍ NÁROČNOST V DOPRAVĚ

Doc. Ing. Vladimír Adamec, CSc., Ing. Jiří Jedlička, Ing. Miroslav Vančura, CSc.

1. Význam a souvislosti indikátoru

Navržený indikátor zahrnuje dva „subindikátory“ a to „Přepavní náročnost v osobní dopravě“ a „Přepavní náročnost v nákladní dopravě“. Oba jsou tvořeny podílem přepavního výkonu a HDP. Indikátor především dává do souvislosti vývoj ekonomiky a dopravy, které spolu úzce souvisejí. Z vývojového trendu lze vyčíst, který z uvedených faktorů roste rychleji a jaká je jejich vzájemná vazba. Doprava ovlivňuje hodnotu HDP prostřednictvím výrobců automobilů a jejich komponent, výstavby dopravní infrastruktury, činnosti dopravců i tržbami za prodej pohonných hmot. Na druhé straně, ekonomika by měla být více závislá na aktivitách, které růst dopravy nepodporují, než jak je tomu v ČR dosud. K tomu je přijímána řada opatření jak na úrovni celostátní (Dopravní politika ČR), tak na úrovni krajů a městských aglomerací. V rámci principů udržitelného rozvoje je žádoucí oddělení vývoje HDP od přepavních výkonů tak, že HDP poroste a přepavní výkony budou stagnovat nebo v lepším případě klesat.

Indikátor je součástí tzv. strukturálních indikátorů (SI), které slouží Evropské komisi pro pravidelné vyhodnocování pokroku v naplňování cílů Lisabonské strategie. Přepavní náročnost v nákladní dopravě je také jedním z indikátorů „Dopravní politiky České republiky na léta 2005–2013“. Předpokládá se jeho trvalý pokles až na úroveň hodnoty EU-15 s následujícími limity: index 2010/2005 – 0,90 a index 2013/2005 – 0,85.

2. Metodika výpočtu indikátoru

„Přepavní náročnost v osobní dopravě“ je vyjádřena v oskm/1000 Kč, „Přepavní náročnost v nákladní dopravě“ v tkm/1000 Kč, přičemž HDP je brán ve stálých cenách roku 2000 v tis. Kč. Index je vztažen k roku 2000 (100 %). Uvedené hodnoty však nelze porovnávat s intenzitou dopravy na komunikacích, neboť se do přepavního výkonu započítávají pouze čeští dopravci, kteří také ovlivňují výši HDP. Doposud byl indikátor přepavní náročnosti uváděn ve vztahu k výši HDP ve stálých cenách k roku 1995, avšak vzhledem k tomu, že ČSÚ tato data již nepublikuje, byla celá řada zpracována se vztažením na novou srovnávací základnu. Vypočtené řady jsou v současnosti zpracovány pouze do roku 2006, neboť v době zpracování této zprávy (květen 2008) nejsou prozatím k dispozici oficiální hodnoty přepavních výkonů, která bude publikována až v průběhu měsíce června.

Osobní doprava

Přepavní výkon v osobní dopravě se udává bilančně v osobových kilometrech (oskm) – jednotka udávající přepravu jednoho cestujícího na vzdálenost jednoho kilometru. Do celkového počtu jsou zahrnuty přepavní výkony železniční a veřejné autobusové dopravy, které jsou zjišťovány prostřednictvím resortního statistického systému Ministerstva dopravy. Dále je v něm zahrnut odborný odhad přepavního výkonu v rámci individuální automobilové dopravy, vycházející z objemu vozových kilometrů, odhadu průměrného ročního proběhu osobního automobilu a průměrné obsazenosti osobního automobilu. Vážným nedostatkem je, že metodika sběru těchto údajů není na úrovni EU harmonizována.

Nákladní doprava

Přepavní výkon v nákladní dopravě se udává v tunových kilometrech (tkm) – jednotka udávající přepravu jedné tuny věcí na vzdálenost jednoho kilometru. Do celkového počtu je zahrnut pře-

pravní výkon železniční, silniční a vnitrozemské vodní dopravy, které jsou zjišťovány rovněž prostřednictvím MD. Při porovnávání přepravního výkonu jednotlivých druhů dopravy je nutné brát v úvahu i metodiku výpočtu tkm, protože u železniční a vnitrozemské vodní dopravy se používá vzdálenost ujetá na území ČR, kdežto u silniční nákladní dopravy se pro výpočet tkm používá celková přepravní vzdálenost zboží přepravená auty registrovanými v ČR.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Osobní doprava

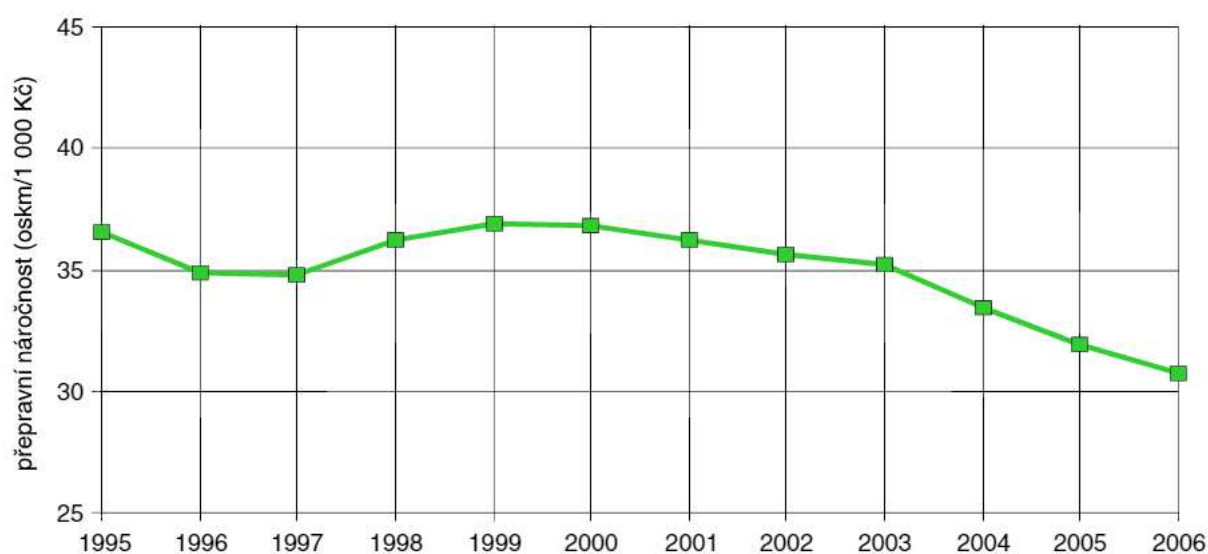
Vývoj indikátoru ve sledovaném období do značné míry kopíruje vývoj přepravních výkonů v osobní dopravě. V letech 1995 až 1997 dochází k poklesu hodnot indikátoru v důsledku rozdílného vývoje HDP (roste) a přepravních výkonů (klesají). Od roku 1998 do 2000 hodnota indikátoru roste což je způsobeno tím, že přepravní výkony kopírují růst HDP. V období 2000–2003 došlo k mírnému snížení těchto ukazatelů. V posledních dvou letech dochází k poklesu sledovaného indikátoru, neboť růst HDP od roku 2002 akceleroval a převýšil růst přepravních výkonů osobní dopravy. Vysoký růst individuální automobilové dopravy je doprovázen poklesem výkonů veřejné osobní dopravy. Tento trend je spíše nepříznivý, i když má za následek zmírnění růstu celkového výkonu osobní dopravy.

Tabulka I.E.1: Základní data pro výpočet indikátoru Přepravní náročnost v osobní dopravě, ČR, 1995–2006

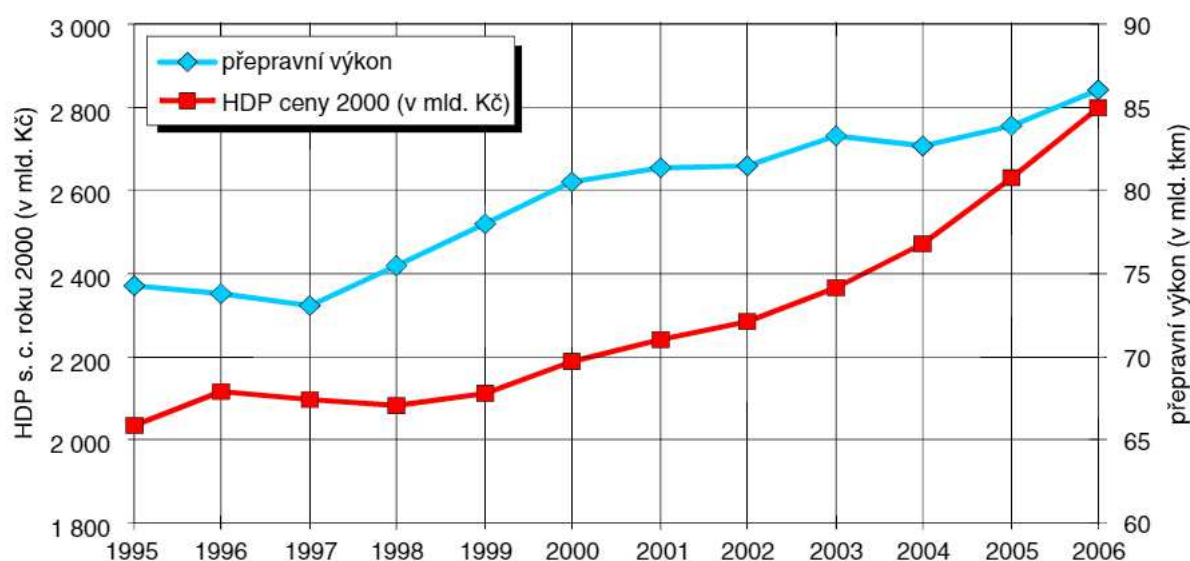
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
HDP s. c. roku 2000 (mld. Kč)	2 033	2 115	2 100	2 084	2 112	2 189	2 243	2 285	2 368	2 474	2 631	2 799
oskm celkem (mil.)	74 278	73 829	73 091	75 479	78 003	80 571	81 327	81 454	83 326	82 676	83 914	86 053

Zdroj dat: Ministerstvo dopravy ČR, Český statistický úřad

Graf I.E.1: Přepravní náročnost v osobní dopravě, ČR, 1995–2006

Zdroj dat: Ministerstvo dopravy ČR, Český statistický úřad

Graf I.E.2: Přepravení výkon v osobní dopravě a HDP, ČR, 1995–2006

Zdroj dat: Ministerstvo dopravy ČR, Český statistický úřad

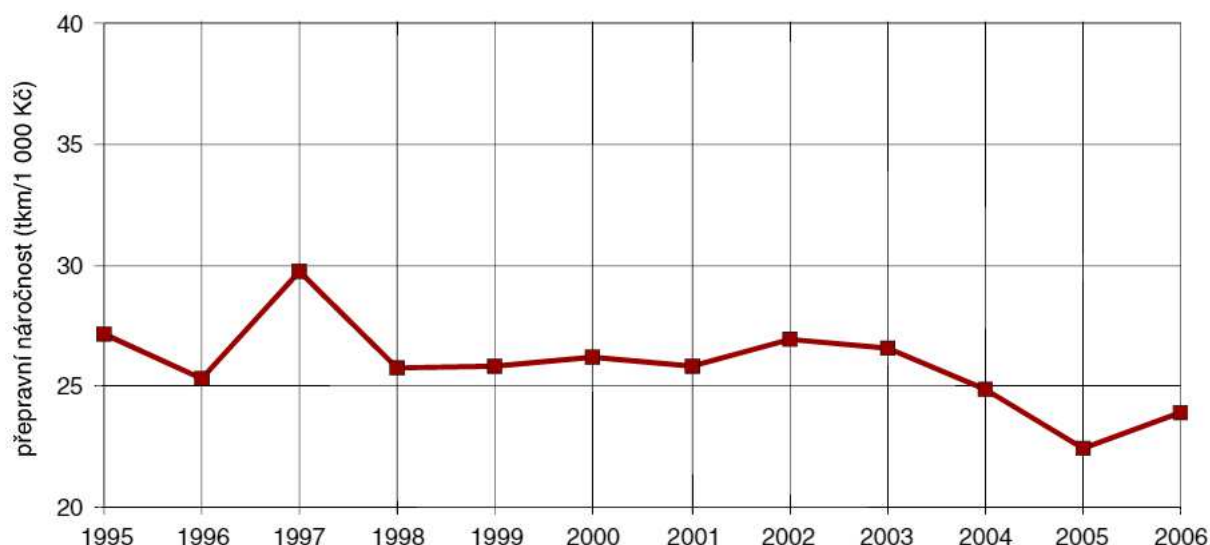
Nákladní doprava

Obdobně jak u osobní přepravy i zde, ve sledovaném období vývoj indikátoru, do značné míry kopíruje vývoj přepravních výkonů v nákladní dopravě. V roce 1997 byla poprvé použita pro sběr statistických údajů v oblasti silniční dopravy zboží metodika Eurostatu, z čehož vyplývá částečné zkreslení porovnání s předchozími léty. Od roku 1998 do 2001 indikátor stagnuje okolo hodnoty 36 tkm/1000 Kč i přes trvalý růst přepravních výkonů. Od roku 2003 dochází k poklesu přepravní náročnosti v důsledku růstu HDP a poklesu přepravních výkonů. Toto je zřejmé z grafu 4, kde v posledním sledovaném roce došlo k rozdělení růstu HDP a přepravního výkonu, což je pozitivní z hlediska udržitelného rozvoje. Dokumentuje to skutečnost, že růst HDP přímo nezávisí na přepravních výkonech nákladní dopravy. Do výkonů silniční nákladní dopravy jsou zahrnuty pouze výkony vozidel registrovaných v ČR. Po vstupu do EU však výrazně vzrostl počet vozidel, která přes ČR pouze tranzitují a která nejsou statisticky podchycena tudíž se jejich výkony v celkové statistice neprojevují.

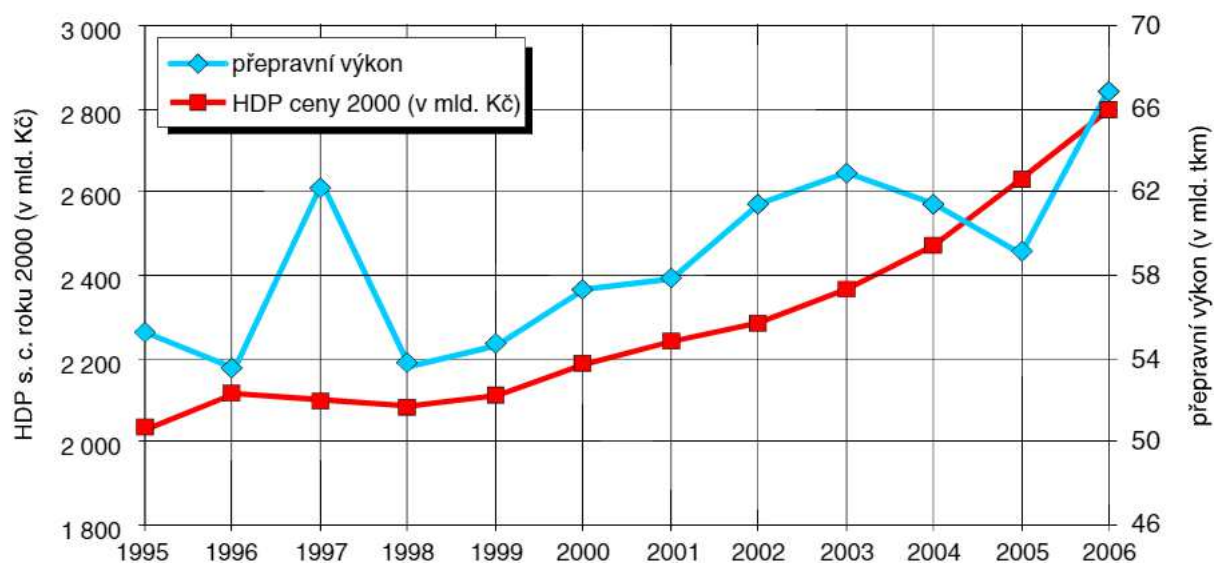
Tabulka I.E.2: Základní data pro výpočet indikátoru Přepravní náročnost v nákladní dopravě, ČR, 1995–2006

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
HDP s. c. roku 2000 (mld. Kč)	2 033	2 115	2 100	2 084	2 112	2 189	2 243	2 285	2 368	2 474	2 631	2 799
tkm celkem (mil.)	55 272	53 515	62 460	53 652	54 622	57 343	57 877	61 489	62 934	61 510	59 092	66 965

Zdroj dat: Ministerstvo dopravy ČR, Český statistický úřad

Graf I.E.3: Přepravení náročnost v nákladní dopravě, ČR, 1995–2006

Zdroj dat: Ministerstvo dopravy ČR, Český statistický úřad

Graf I.E.4: Přepravení výkon v nákladní dopravě a HDP, ČR, 1995–2006

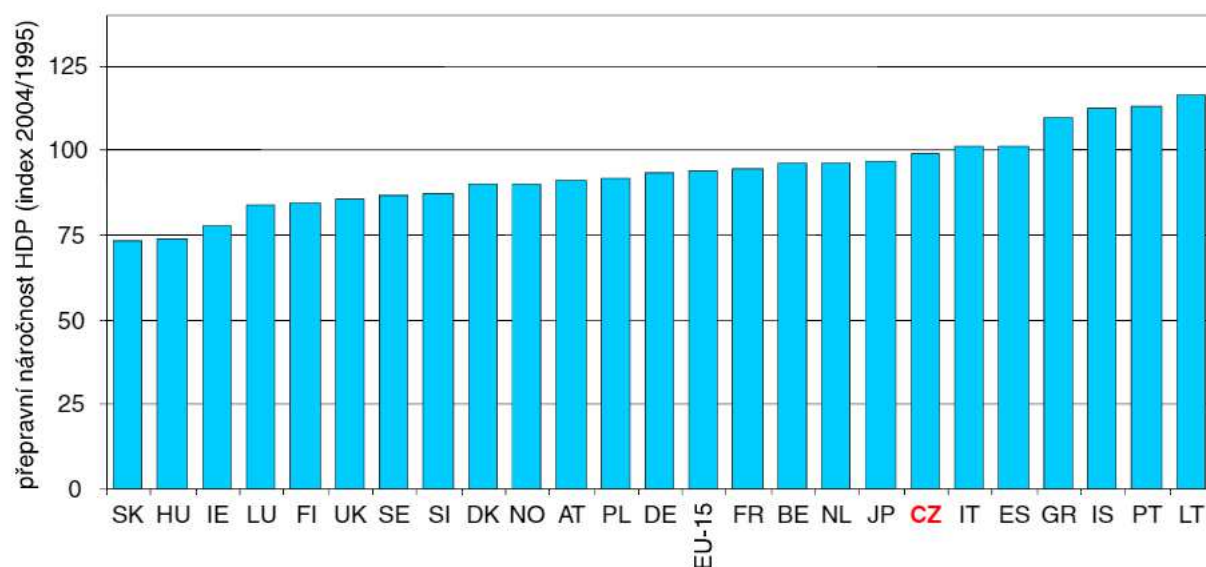
Zdroj dat: Ministerstvo dopravy ČR, Český statistický úřad

b) Mezinárodní srovnání

V rámci mezinárodního srovnání byl pro osobní dopravu porovnán procentový vývoj přepravní náročnosti v roce 2004 a nákladní dopravu 2006, oba vztažené k výchozímu roku 1995. V tomto porovnání je ČR těsně pod hranici indexu 100 což dokumentuje, že oproti roku 1995 došlo k mírnému poklesu sledovaného indikátoru v důsledku růstu HDP. Stanovení pořadí v rámci Evropy je v tomto případě poněkud složité a to z důvodu odlišných výchozích podmínek (ekonomických, kvalita dopravní infrastruktury, vozový park) vybraných států uvedených v grafu 5 a 6. A dostupná data jsou publikována u většiny zemí v velkém zpoždění a proto zatím posledním rokem, pro který je známa hodnota indikátoru u většiny evropských zemí je rok 2004. Důležitějším hodnotícím

faktorem je to, zda hodnota ve výpočtovém roce je nižší nebo vyšší než v roce výchozím. Pokud je nižší dokumentuje to pokles přepravní náročnosti a to buď efektivnějším využíváním dopravy, nebo výrazným růstem HDP.

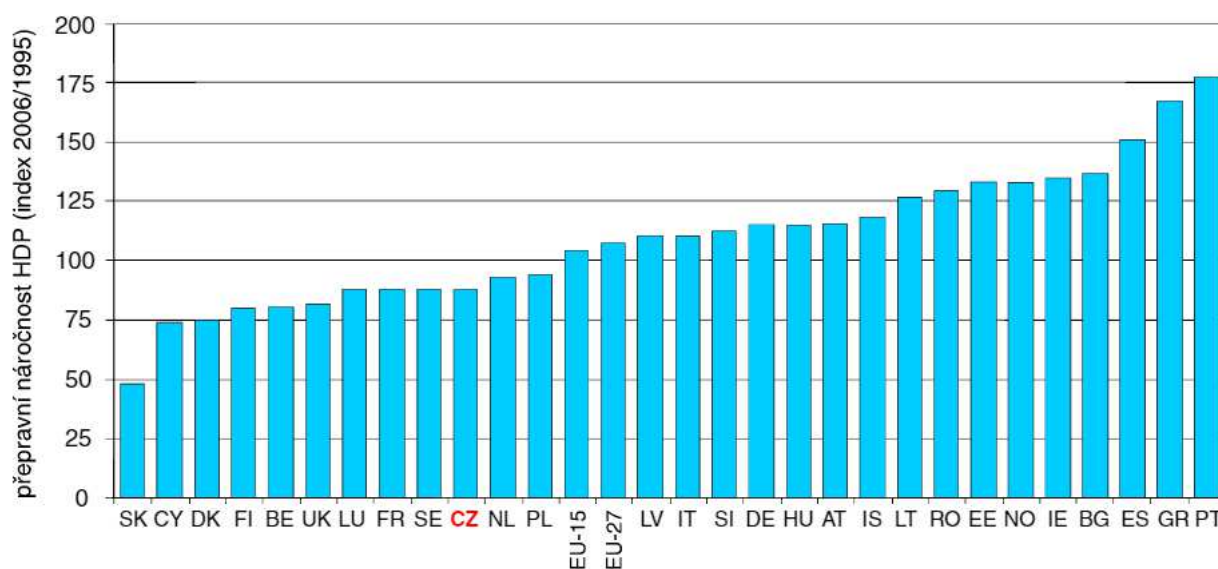
Graf I.E.5: Přepravní náročnost v osobní dopravě (s. c. roku 1995, tis. Euro), mezinárodní srovnání, 2004

Pozn.: AT – Rakousko, BE – Belgie, CZ – Česká republika, DE – Německo, DK – Dánsko, ES – Španělsko, FI – Finsko, FR – Francie, GR – Řecko, HU – Maďarsko, IE – Irsko, IS – Island, IT – Itálie, JP – Japonsko, LT – Litva, LU – Lucembursko, NL – Nizozemsko, NO – Norsko, PL – Polsko, PT – Portugalsko, SE – Švédsko, SI – Slovinsko, SK – Slovensko, UK – Spojené království

Zdroj dat: Eurostat

Graf I.E.6: Přepravní náročnost v nákladní dopravě (s. c. roku 1995, tis. EUR), mezinárodní srovnání, 2006

Pozn.: AT – Rakousko, BE – Belgie, BG – Bulharsko, CY – Kypr, CZ – Česká republika, DE – Německo, DK – Dánsko, EE – Estonsko, ES – Španělsko, FI – Finsko, FR – Francie, GR – Řecko, HU – Maďarsko, IE – Irsko, IS – Island, IT – Itálie, JP – Japonsko, LT – Litva, LU – Lucembursko, LV – Lotyšsko, NL – Nizozemsko, NO – Norsko, PL – Polsko, PT – Portugalsko, RO – Rumunsko, SE – Švédsko, SI – Slovinsko, SK – Slovensko, UK – Spojené království

Zdroj: Eurostat

4. Hlavní poznatky

Indikátor je navržen tak aby mohl být porovnatelný s jinými evropskými státy při zohlednění rozdílných ekonomik. Dobře odráží vývoj z hlediska ekonomického, ale ne plně odráží dopady na životní prostředí a zdraví. Indikátor je nutno chápat ve vztahu k ekonomice země, nikoli jako dopravní zhodnocení, neboť se jedná o výkony českých dopravců, bez zohlednění zahraniční dopravy. Vývojový trend indikátoru je v posledních letech příznivý – je vykazován pokles. Pokles odráží fakt, že ekonomika v posledních letech výrazně vzrostla, zatímco růst dopravy nebyl tak intenzivní (vyjma tranzitní dopravy, která se nezapočítává do výkonů). Co se týče skladby výkonů, nadále převažuje automobilová doprava, zatímco výkony veřejné dopravy klesají. Vývoj v oblasti dopravy tedy není zcela optimální, nicméně se situace oproti předchozím rokům mírně zlepšuje. Indikátor je vhodný zejména proto, že představuje jasnou a ucelenou informaci o dopravě v ČR a o jejím vztahu k vývoji ekonomiky a HDP. Vývojový trend je však vždy nutno vyhodnotit ve vazbě na výkony jednotlivých druhů dopravy a jejich skladbu.

I.F ENERGETICKÁ NÁROČNOST HDP

Mgr. Miroslav Havránek

1. Význam a souvislosti indikátoru

Indikátor energetické náročnosti HDP nám ukazuje s jakou efektivitou je společnost schopna transformovat primární energetické zdroje do ekonomického výkonu. Jedná se o indikátor s výstupem vyjádřeným v poměrových jednotkách. S poklesem energetické náročnosti všeobecně souvisí zavádění nových technologií, inovace a úspory, přechod ekonomiky z těžkého průmyslu na lehký průmysl a služby a ekonomické oživení. Růst bývá spojen s plýtváním, zastarávajícími technologiemi, hospodářským útlumem či exportem sekundárních energií.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Tento indikátor je vytvořen podílem indikátorů „Spotřeba prvotních energetických zdrojů“ a indikátoru HDP. Indikátor je vyjádřen v jednotkách GJ/tis. Kč, přičemž HDP je brán ve stálých cenách roku 2000. Indikátor je možné uvádět také jako meziroční srovnání indexované buď k roku výchozímu nebo roku předcházejícímu.

Spotřeba PEZ (prvotních energetických zdrojů) se udává bilančně v energetických jednotkách (PJ – petajoule). Bilance je sestavena jako domácí těžba všech energetických surovin plus jejich dovozy a mínus jejich vývozy. Bilanci dále vyvažuje položka skladových zásob a jejich transferů. Energetické zdroje jsou děleny na plyné, kapalně a tuhé a primární elektřinu a teplo (více viz indikátor „Spotřeba primárních energetických zdrojů“).

Hrubý domácí produkt (HDP) je makroagregátem, který vyjadřuje ekonomickou hodnotu vytvořenou v národním hospodářství za uplynulé období (zpravidla rok). HDP měří toky peněz v ekonomice. HDP je možné interpretovat jako hodnotu zboží a služeb domácího původu určených ke konečnému užití. HDP tak vyjadřuje monetární hodnotu tržních i netržních činností v daném roce a bývá často považován za ukazatel materiální životní úrovně obyvatel. Jeho růst je vhodné sledovat v delších časových řadách (více viz indikátor „HDP na osobu“).

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Za sledované období poklesla energetická náročnost HDP z původních 0,86 GJ/tis. Kč v roce 1995 na konečných 0,68 GJ/tis. Kč v roce 2006, což je pokles zhruba o 22 %. Pokud vezmeme v úvahu i předběžné údaje roku 2007, pokles je dokonce o 27 %. Průměrný pokles energetické náročnosti v období 1995–2007 je 2,7 % ročně.

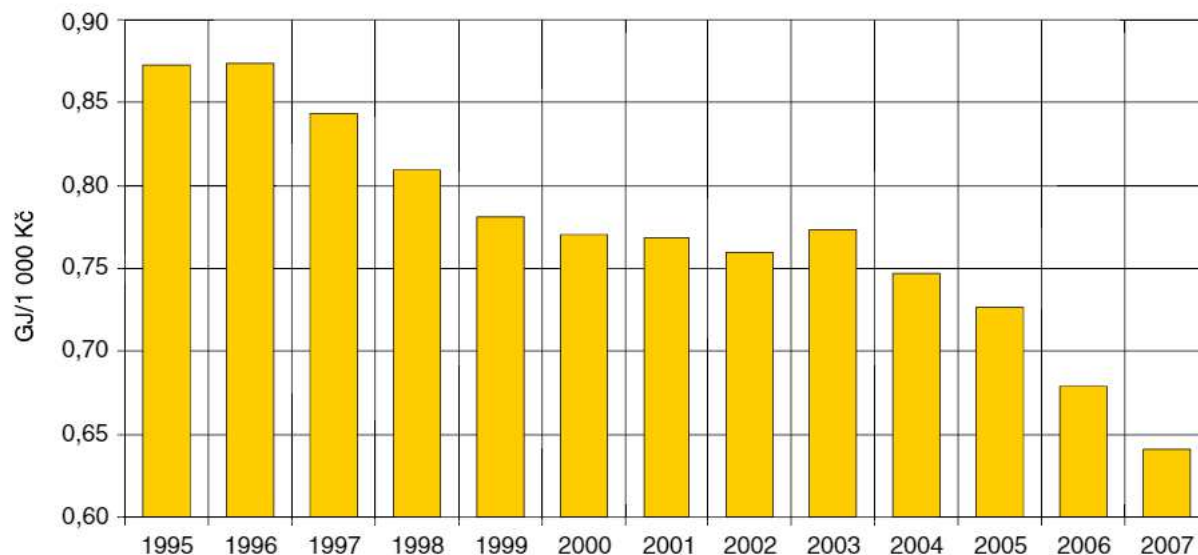
V roce 2003 došlo ke zvýšení energetické náročnosti HDP. Za tímto nárůstem stojí skokový nárůst PEZ díky spuštění JE Temelín (viz tabulka I.F.1). Ekonomický růst v důsledku vyššího exportu sekundárních forem energie (zejména elektřiny) plně nekompenzoval nárůst PEZ⁸⁾ a proto náročnost HDP rostla. V dalších letech se opět projevuje vliv rostoucího HDP, takže celková náročnost klesá.

⁸⁾ Konverze primárních zdrojů na elektřinu probíhá zhruba s třetinovou účinností, tedy na kladné straně bilance PEZ zákonitě objeví mnohem více energie než na záporné straně exportu.

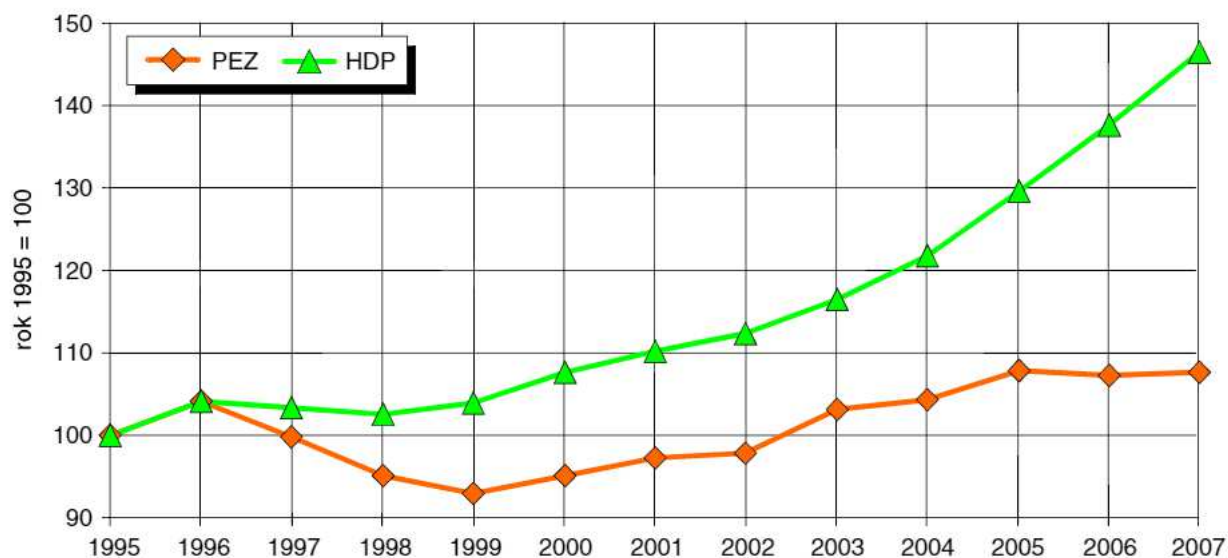
Tabulka I.F.1: Základní data pro výpočet indikátoru energetické náročnosti HDP, ČR, 1995–2007

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
PEZ (PJ)	1 774	1 848	1 771	1 686	1 650	1 688	1 724	1 736	1 830	1 850	1 915	1 902	1 908 ⁹⁾
HDP (mld. Kč) ¹⁰⁾	2 034	2 116	2 100	2 084	2 112	2 189	2 243	2 285	2 368	2 476	2 637	2 800	2 979

Zdroj dat: Český statistický úřad, Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR

Graf I.F.1: Energetická náročnost HDP, ČR, 1995–2007

Zdroj dat: Český statistický úřad, Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR

Graf I.F.2: Spotřeba primárních energetických zdrojů a HDP, ČR, 1995–2007

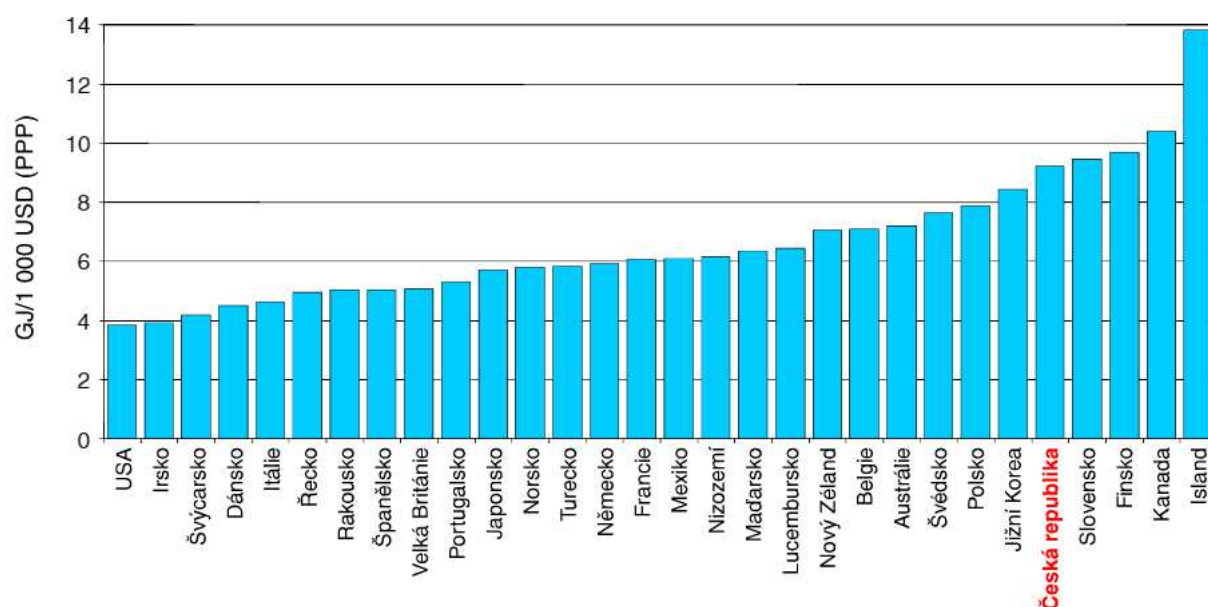
Zdroj dat: Český statistický úřad, Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR

⁹⁾ Předběžný odhad MPO.¹⁰⁾ Hrubý domácí produkt je ve stálých cenách roku 2000.

Energetická náročnost HDP je typickým indikátorem tzv. decouplingu (oddělení křivek), kdy se snažíme sledovat oddělení křivky výkonu (HDP) a zátěže životního prostředí (PEZ). V grafu I.F.2 je toto oddělování dobře vidět. Z metodického hlediska rozdělujeme decoupling na relativní a absolutní. Relativním decouplingem je situace kdy zátěž a výkon stoupají (klesají), přičemž zátěž klesá rychleji (stoupá pomaleji) než výkon. Příklad je situace v grafu I.F.2 mezi roky 1996–1998, 1999–2001 a 2006–2007. Absolutním decouplingem je nazývána situace kdy zátěž klesá, zatímco výkon stoupá. Takováto situace nastala zatím pouze mezi roky 1998–1999 a 2005–2006.

b) Mezinárodní srovnání

Graf I.F.3: Energetická náročnost HDP, mezinárodní srovnání, 2005

Pozn.: HDP je ve s. c. roku 2000, dle parity kupní síly.

Zdroj dat: OECD

V mezinárodním srovnání mezi všemi zeměmi OECD zaujímá Česká republika jedno z nejhorších míst hned za Slovenskem a náročností ekonomiky se blíží spíše rozvojovým zemím nežli zemím západní Evropy. Energetická náročnost HDP ČR je cca třikrát vyšší než je průměr EU-15. Pokud bychom uvažovali HDP dle směnného kurzu dostaneme se na více než pětinasobek. Přitom i přepočet přes směnný kurz je důležitý, protože zhruba polovina energetických zdrojů pochází v ČR ze zahraničí a směnný kurz je určující pro nákup těchto surovin. Toto srovnání ukazuje jaké rezervy má ČR ve snižování tohoto indikátoru. Budeme-li chtít dosáhnout obdobné energetické náročnosti jako je průměr EU-15, nebude stačit pouze růst HDP, ale musíme také aktivně snižovat i spotřebu prvotních energetických zdrojů (více informací viz indikátory „Spotřeba prvotních energetických zdrojů“ a „HDP na osobu“).

4. Hlavní poznatky

Cíle České republiky týkající se tohoto indikátoru jsou vytyčeny ve Státní energetické koncepci – SEK.

Dlouhodobým cílem v oblasti energetické náročnosti HDP je zrychlení tempa poklesu a následná stabilizace tohoto indikátoru na –3,0 až –3,5 % ročně. To se daří od roku 2004 kdy rostoucí HDP

a stabilizace PEZ umožňuje dosáhnout průměrně hodnot – 4,8 % ročně. Zde lze jednoznačně hovořit o naplňování cíle SEK.

Mezinárodní srovnání indikátoru energetické náročnosti HDP je pro Českou republiku stále nepříznivé a ČR se tradičně se umísťuje mezi nejhoršími státy. Ve srovnání spotřeby energie na osobu (viz indikátor „Spotřeba primárních energetických zdrojů“) se ale ČR pohybuje okolo evropského průměru. Proto je možno usuzovat, že relativně vysoké hodnoty energetické náročnosti HDP jsou způsobeny zejména nižším celkovým výkonem ekonomiky ČR (například ve srovnání s bývalými zeměmi EU-15).

I.G SPOTŘEBA PRIMÁRNÍCH ENERGETICKÝCH ZDROJŮ

Mgr. Miroslav Havránek

1. Význam a souvislosti indikátoru

Indikátor spotřeba primárních energetických zdrojů (PEZ) ukazuje celkový vstup energie, který je třeba k zabezpečení k chodu společnosti. Jedná se o indikátor vyjádřený v odvozených jednotkách SI (J – Joule; PJ – petajoule 10¹⁵ J). Indikátor lze sestavit pro různě velké socioekonomické jednotky od celé planety přes jednotlivé země, regiony a města. Stejně tak lze PEZ hodnotit v různých časových horizontech.

Velikost PEZ nám dává zprostředkovanou informaci o tlaku, který je společnost vyvíjí na geobiosféru. Absolutní růst (celková velikost) tohoto indikátoru bývá spojován s ekonomickým rozvojem a s růstem spotřeby. Relativní růst (na jednotku výkonu) pak může znamenat snižování konkurenceschopnosti, plýtvání při spotřebě a vyšší ztráty při energetických konverzích (více viz indikátor Energetická náročnost HDP). Absolutní velikost závisí na mnoha faktorech, jakými jsou například klimatické podmínky, struktura palivového mixu, velikost populace, struktura průmyslu a ekonomická výkonnost hodnoceného území.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Metodicky je spotřeba PEZ jednou ze tří částí energetické bilance (dále do energetické bilance patří energetické procesy a konečná spotřeba energie). Indikátor je sestaven jako domácí těžba všech energetických surovin plus jejich dovozy a mínus jejich vývozy. Bilanci dále vyvažuje položka skladových zásob a jejich transferů. Energetické zdroje jsou děleny na plynné, kapalně a tuhé a primární elektřinu a teplo.

Do tuhých PEZ spadá zejména uhlí, kapalně PEZ tvoří ropa a její deriváty a plynné PEZ jsou tvořeny především zemním plynem. Primární teplo je zejména energie vyrobená jadernými reaktory. Do této kategorie ještě spadá energie z tepelných čerpadel a solárního vytápění, i když ty jsou, co do významu v ČR jsou zatím zanedbatelné. Primární elektřina je energie z vodních elektráren. Oproti minulým letům dochází k rozšíření indikátoru PEZ o obnovitelné zdroje. Ty byly ve větší míře opomenuty (zejména spotřeba biomasy na vytápění domácností). To je důvodem mírného navýšení indikátoru PEZ v celé časové řadě oproti minulému roku. Kategorie OZE zahrnuje energii z větrných a fotovoltaických elektráren, biopaliva a geotermální energii. Nezahrnuje energii z vodních elektráren, která je stále vykazována v kategorii primární energie. Zahrnutí OZE do bilance PEZ je také hlavní rozdíl oproti datům vykazovaným ČSÚ v rámci energetických bilancí.

V textu budeme též hovořit o poslední části energetické bilance, o indikátoru konečné spotřeby energie. Konečná spotřeba energie (KSE) je část energie, kterou společnost skutečně použije pro konání energetických služeb. Rozdíl mezi PEZ a KSE bývá způsoben ztrátami při energetických procesech, při zušlechťování paliv a při rozvodu a dopravě paliv, tepla a elektřiny a bilančním rozdílem importu primárních zdrojů a exportu sekundárních forem energie.

Metodicky je konečná spotřeba energie (KSE) spotřeba, zjišťovaná před vstupem do spotřebičů, ve kterých se využije pro finální užitečný efekt, nikoli pro výrobu jiné energie (s výjimkou druhotných energetických zdrojů). Konečná spotřeba se v energetické bilanci člení dle odvětví spotřeby nebo dle spotřeby jednotlivých paliv.

Oba výše popsané indikátory jsou mezinárodně dobře etablované a porovnatelné. Na mezinárodní úrovni tento indikátor zjišťuje Mezinárodní energetická agentura (IEA), na úrovni České republiky je tento indikátor monitorován Českým statistickým úřadem a Ministerstvem průmyslu a obchodu ČR.

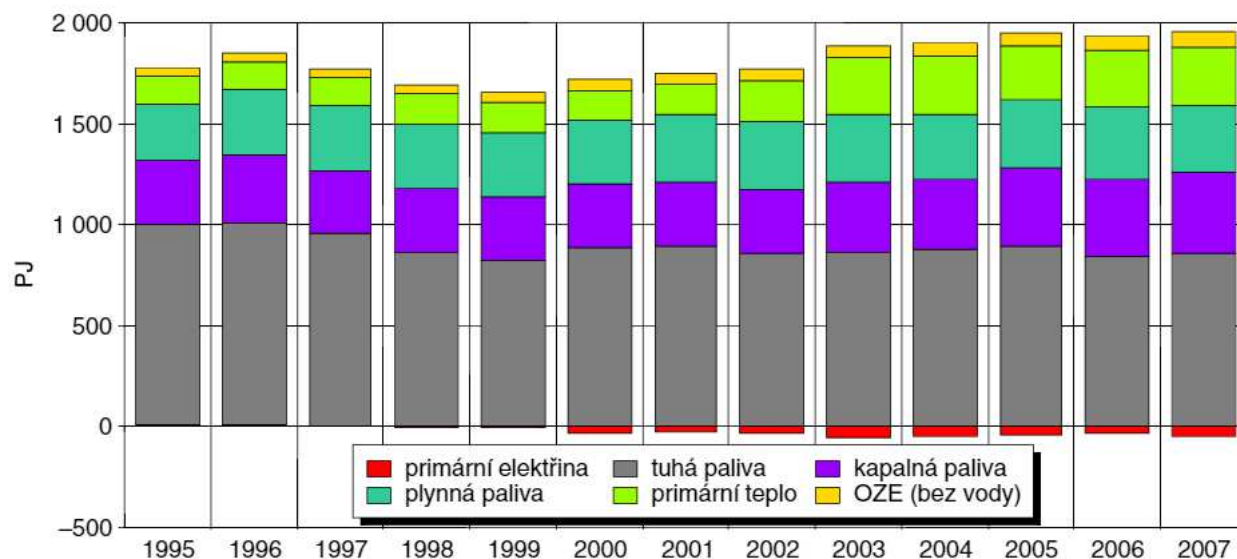
3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Spotřeba PEZ v ČR od roku 1996 až do roku 1999 klesala tempem 3,8 % ročně. Naopak od roku 2000 až 2005 dochází k průměrnému ročnímu růstu okolo 2,5 %. Jen v roce 2003 je PEZ plným provozem JE Temelín skokem zvýšen o 5,4 %. V roce 2005 byl růst PEZ o 3,4, navzdory předběžným údajům, které předvídaly nulový růst. Data za rok 2007 jsou k dispozici v době vypracovávání této zprávy pouze jako předběžná. Za rok 2007 predikují v podstatě stagnaci spotřeby energie. Vzhledem tomu, že se jedná o předběžná data je třeba být opatrný optimistickém hodnocení tohoto trendu. Od roku 1999 také rostly exporty elektřiny s nejvýraznějším růstem v roce 2003. V tomto roce byla Česká republika v pořadí šestou elektřinu exportující zemí světa (bilančně v absolutním množství – IEA, 2005). Od tohoto roku export elektřiny klesá. Předběžná data za rok 2007 naznačují opět významné exporty v této kategorii (50 PJ).

Proexportní charakter české energetiky je z části dán i charakterem jejích zdrojů. Z důvodu udržení stability elektroenergetické soustavy je třeba neustále udržovat v tzv. horkém režimu záložní zdroje velikosti největšího zdroje v síti. Tím je od roku 2003 jeden blok JE Temelín s instalovaným výkonem 1000 MWe. Z důvodu ekonomické efektivity je výhodnější použít tyto zdroje jako exportní a v případě výpadku je použít jako rezervní což se o roku 2003 v různé míře děje.

Graf I.G.1: Primární energetické zdroje, ČR, 1995–2007¹¹⁾

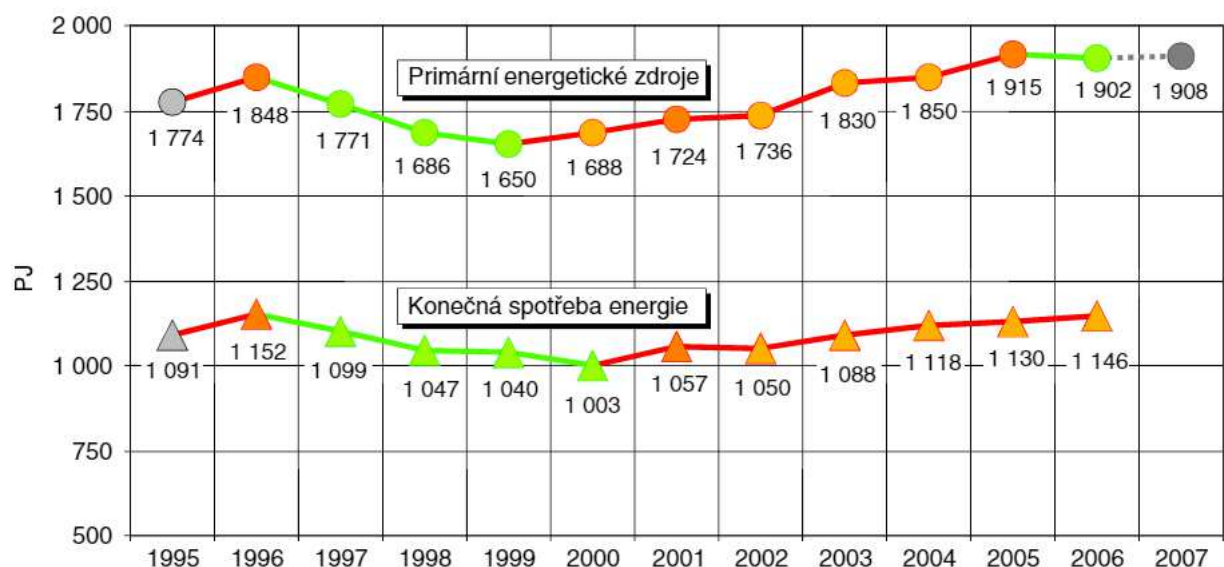

Zdroj dat: Český statistický úřad, Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR

¹¹⁾ Data za rok 2007 v případě indikátoru PEZ a 2006 v případě indikátoru KSE jsou předběžná (Ministerstvo průmyslu a obchodu, Český statistický úřad)

Indikátor konečné spotřeby energie v druhé polovině devadesátých let velmi dobře kopíruje PEZ. Po roce 1999 se tento trend obrací a indikátory se začínají od sebe vzdalovat. Tomuto jevu se říká decoupling, neboli oddělení křivek. V případě environmentální zátěže a ekonomického výkonu je decoupling žádoucím jevem. V případě spotřeby PEZ a KSE je spíše žádoucí přibližování obou křivek. Rozdíl mezi indikátory KSE a PEZ jsou ztráty při transportu a neefektivnosti při přeměně primárních zdrojů na konečnou formu energie. Pokud se křivky přibližují, můžeme usuzovat, že se daří snižovat distribuční ztráty a zvyšovat účinnost energetických transformací. V grafu I.G.2 jsou roky, kdy docházelo k poklesu indikátorů KSE a PEZ vyznačeny zeleně a roky, kdy naopak docházelo k růstu, jsou značeny červeně.

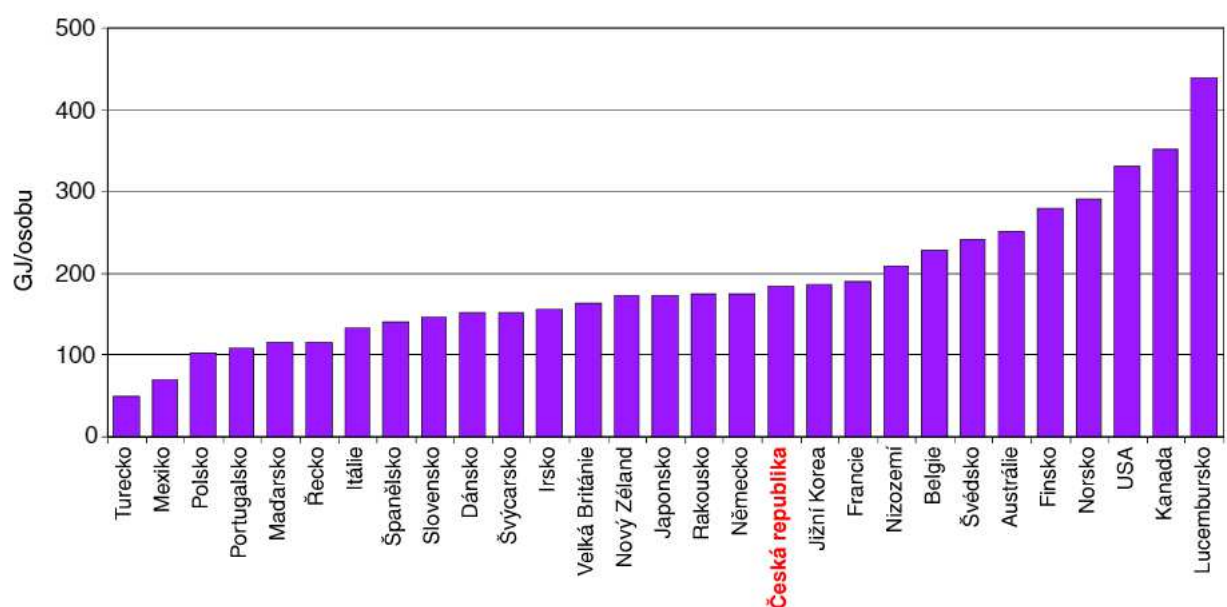
Graf I.G.2: Konečná spotřeba energie a primární energetické zdroje, ČR, 1995–2006

Zdroj dat: Český statistický úřad, Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR

b) Mezinárodní srovnání

Graf I.G.3: Spotřeba primárních energetických zdrojů, mezinárodní srovnání, 2005

Zdroj dat: OECD

Mezinárodní srovnání je provedeno na osobu, čímž se normalizuje různá velikost populací v jednotlivých zemích. K mezinárodnímu hodnocení je nutno vzít v potaz klimatické podmínky a délku topné sezóny ve srovnávaných zemích. V případě mezinárodního srovnání se nachází Česká republika se svými 185 GJ/osobu zhruba na úrovni EU-15 a míra spotřeby je zhruba srovnatelná se západními zeměmi stejných geografických podmínek. Výrazně vyšší je spotřeba ve srovnání s ostatními zeměmi Visegrádské čtyřky. Srovnání na jednotku ekonomického výkonu viz indikátor „Energetická náročnost HDP“.

4. Hlavní poznatky

V této podkapitole se pokusíme hodnotit indikátor PEZ v souvislosti s cíly a závazky ukotvené v Státní energetické koncepci – SEK a dále pak v Energetické vizi České republiky.

Dlouhodobým cílem SEK je: „nezvyšování absolutní výše spotřeby prvotních zdrojů energie. Růst ekonomiky zajistit především zvýšením energetické efektivity“ (viz též indikátor „Energetická náročnost HDP“). Od roku 2000 do roku 2007 vzrostla spotřeba PEZ o 13,5 %. Cíl se sice nedaří plnit, nicméně data za rok 2006 a předběžná data za rok 2007 opravňují k jistému optimismu.

Dlouhodobým cílem SEK je optimalizace složení PEZ. Složení PEZ je vidět v grafu I.G.1 a cíle SEK pro rok 2005 a 2030 včetně složení v roce 2005 jsou vidět v tabulce I.G.1. Na základě těchto ukazatelů je možno konstatovat, že cíle vytyčené v SEK pro rok 2005 se nepodařilo splnit. U jaderného paliva, tuhých paliv i obnovitelných zdrojů se trend ubíral směrem k vytyčenému cíli, ale díky celkovému růstu PEZ, nebo příliš nevýraznému trendu tento nárůst nestačil a vytyčených hodnot v roce 2005 nakonec nebylo dosaženo. U plyných a kapalných paliv se trend i cíl rozcházejí s cíly SEK.

Tabulka I.G.1: Složení PEZ a cíle SEK, ČR, trend 2000–2007 a stav 2007

	Trend 2000–2007	Cíl SEK 2030	Stav 2007	Cíl SEK 2005
Tuhá paliva	–7,4 p. b. ¹²⁾	30–32 %	45 %	42–44 %
Kapalná paliva	+2,4 p. b.	11–12 %	21 %	15–16 %
Plynná paliva	–1,5 p. b.	20–22 %	17 %	20–22 %
Jaderné palivo	+6,2 p. b.	20–22 %	15 %	16–17 %
Obnovitelné zdroje	+1,1 p. b.	15–16 %	4 % ¹³⁾	5–6 %

Zdroj dat: Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR

Negativní trend projevují zejména kapalná paliva, což je způsobeno vzrůstající spotřebou sektoru dopravy, která jako sektor stojí za růstem PEZ v roce 2005. Sektor dopravy v energetické koncepci představuje určitý problém, protože cíle vytyčené ve SEK obsahují cíle na kapalná paliva, ale koncepce sama se dopravy dotýká pouze okrajově.

Exporty druhotných forem energií, zejména pak elektřiny, přispívají k růstu spotřeby primárních energetických zdrojů (předběžná data za rok 2007 ukazují výjimku z tohoto pravidla). Metodicky je indikátor PEZ sestavený bilančně, což znamená že se vstupy (těžba, importy) přičítají a výstupy (exporty) odečítají. Elektřina je téměř vždy vyráběna z primárních zdrojů se ztrátami, které dosahují běžně dvou třetin vstupu. Do bilančního výpočtu se tyto ztráty nepřipočítávají k ekspor-

¹²⁾ p. b. značí procentní bod

¹³⁾ Se započtením energie z vodních elektráren činí cca OZE 4,3 % prvotních energetických zdrojů (MPO, 2007).

tované elektřině, což je také důvod proč PEZ na hlavu či na HDP dává lehce nadhodnocené výsledky. To je např. vidět v grafu I.G.2, kdy se KSE začíná rozcházet s PEZ výrazně od roku 2002–2003, kdy je v grafu I.G.1 vidět nárůst negativní bilance elektřiny.

Touto nerovnováhou při bilančním výpočtu PEZ je tak ztíženo dosažení cílů SEK, které jak ukazuje tabulka I.G.1, se nedaří plnit. Bylo vhodné toto metodicky řešit – buď změnou metodiky výpočtu, nebo zohledněním proexportního charakteru České republiky do stanovených cílů.

I.H PODÍL ENERGIE Z OBNOVITELNÝCH ZDROJŮ

Mgr. Miroslav Havránek

1. Význam a souvislosti indikátoru

Obnovitelné zdroje jsou jediné zdroje energie použitelné v dlouhodobém horizontu. Je proto nutné, aby obnovitelné zdroje do budoucna postupně nahrazovali zdroje neobnovitelné. Obnovitelné zdroje jsou definovány zákonem 180/2005 Sb. jako: „obnovitelné nefosilní přírodní zdroje energie, jimiž jsou energie větru, energie slunečního záření, geotermální energie, energie vody, energie půdy, energie vzduchu, energie biomasy, energie skládkového plynu, energie kalového plynu a energie bioplynu“. Jaderná energie není považována za obnovitelný zdroj, i když se také jedná o nefosilní přírodní zdroj. Pro účely této zprávy rozlišujeme dva indikátory – obnovitelné zdroje celkem a obnovitelné zdroje použité na výrobu elektřiny.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Indikátor je komponován z údajů Energetického regulačního úřadu (vodní a větrné elektrárny) a z výsledků dotazníkových šetření prováděných Ministerstvem průmyslu a obchodu. V případě podílu na celkové spotřebě primárních energetických zdrojů (PEZ) jsou využívána i data Českého statistického úřadu o PEZ. Celý indikátor v ročním úhrnu kompiluje MPO. Indikátor je prezentován v J (Joulech), resp. v násobcích (PJ – petajoule – 10^{15} J) a v případě elektrické energie ve Wh (Watt hodinách), resp. v násobcích (MWh – megawatt hodina – 10^6 Wh). Relativní srovnání je v případě obnovitelných zdrojů energie provedeno ku spotřebě primárních energetických zdrojů (více viz indikátor „Spotřeba primárních energetických zdrojů“). V případě elektřiny je srovnání provedeno na hrubou domácí výrobu elektřiny. Hrubá domácí výroba je výroba elektřiny ze všech paliv na území ČR.

3. Hodnocení indikátoru

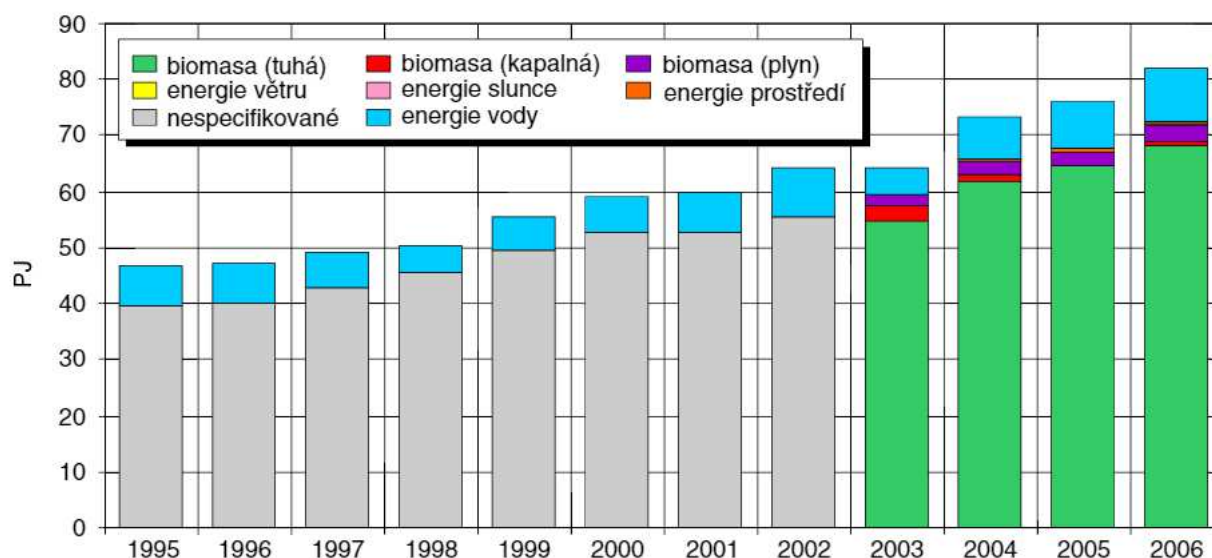
a) Vývoj indikátoru v ČR

Na území České republiky je dlouhodobě využívána zejména vodní energie a energie z biomasy. Bohužel komplexně je tento indikátor systematicky sledován od roku 2003, nicméně výkazy MPO ukazují časovou řadu od roku 1995 odhadnutou alespoň agregátně bez specifikace jednotlivých položek (kromě vodní energetiky).

Jednotlivé kategorie v grafu I.H.1 jsou též agregáty. Tuhá biomasa zahrnuje biomasu spálenou v domácnostech i mimo domácnosti, biologicky rozložitelnou část průmyslových a komunálních odpadů a alternativní paliva. Kapalná biomasa je tvořena kategorií kapalných paliv a bioaditiv do paliv. Plynná biomasa je tvořena bioplynem z bioplynových stanic, skládek a čističek odpadních vod. Energie vody je elektřina vyrobená v malých i velkých vodních elektrárnách, Energie prostředí zahrnuje energii vyprodukovanou geotermálními instalacemi.

Z hlediska hydroenergetiky lze říci, že příležitosti na stavbu velkých vodních elektráren jsou již vyčerpané a malé vodní elektrárny ještě potenciál mají, ale v celkovém úhrnu nebudou mít velký podíl. Vývoj tohoto subindikátoru je ovlivněn zejména klimatickými podmínkami daného roku.

Při sestavování tohoto indikátoru byla dostupná data za rok 2006 pro celkové OZE a za rok 2007 pro elektřinu. Z celkového rozdělení v roce 2006 je vidět, že největší roli hraje biomasa. V roce 2003 dosáhly OZE (obnovitelné zdroje energie) 3,54 % z celkové spotřeby prvotních zdrojů. V roce 2004 toto procento narostlo na 4,02 % a v roce 2006 celkové procento stoupl na 4,3 %.

Graf I.H.1: Obnovitelné zdroje energie, ČR, 1995–2006

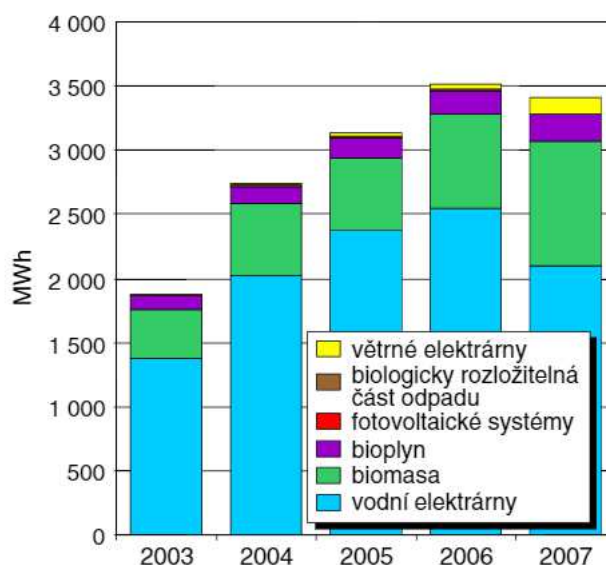
Zdroj dat: Český statistický úřad, Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, International Energy Agency

Výrobu elektřiny z obnovitelných zdrojů na území České republiky pokrývají zejména velké vodní elektrárny. Stejně jako v případě celkových OZE jsou data před rokem 2003 v současné době nespolehlivá. V roce 2007 tvořily vodní elektrárny 62 % celkové výroby elektrické energie z OZE, následovány 28 % výrobou z biomasy a 6 % výrobou z bioplynu. Zajímavým z hlediska úhrnného množství začíná být i elektřina z větrných elektráren. Její produkce se každým rokem zdvojnásobí až ztrojnásobí. V roce 2007 tvořily větrné elektrárny téměř 4 % všech OZE na výrobu elektřiny. Ostatní zdroje (fotovoltaika, a biologicky rozložitelné odpady) jsou v obrázku 20 sotva patrné a v celkovém úhrnu činí cca 0,5 %.

Objem vyrobené elektřiny z OZE v roce 2007 poklesl na 3,9 % hrubé výroby elektřiny, nebo 4,7 % hrubé spotřeby elektřiny. Mezinárodní cíl pro ČR je dosáhnout do roku 2010 8 % hrubé spotřeby elektřiny z OZE.

b) Mezinárodní srovnání

Mezinárodní srovnání tohoto indikátoru může být problematické. Kategorie zahrnuté do indikátoru nejsou totiž v jednotlivých národních státech vždy totožné. Příkladem může být energie z biomasy užitá v domácnostech, která se ve statistikách MPO objevuje, ale mezinárodně není příliš sledována. Dalším příkladem může být energie ze spalování odpadů, kdy v našich podmínkách je uvažována energie pouze z biologicky rozložitelných odpadů, ale v zahraničí dost často bývají do této kategorie zahrnuty veškeré

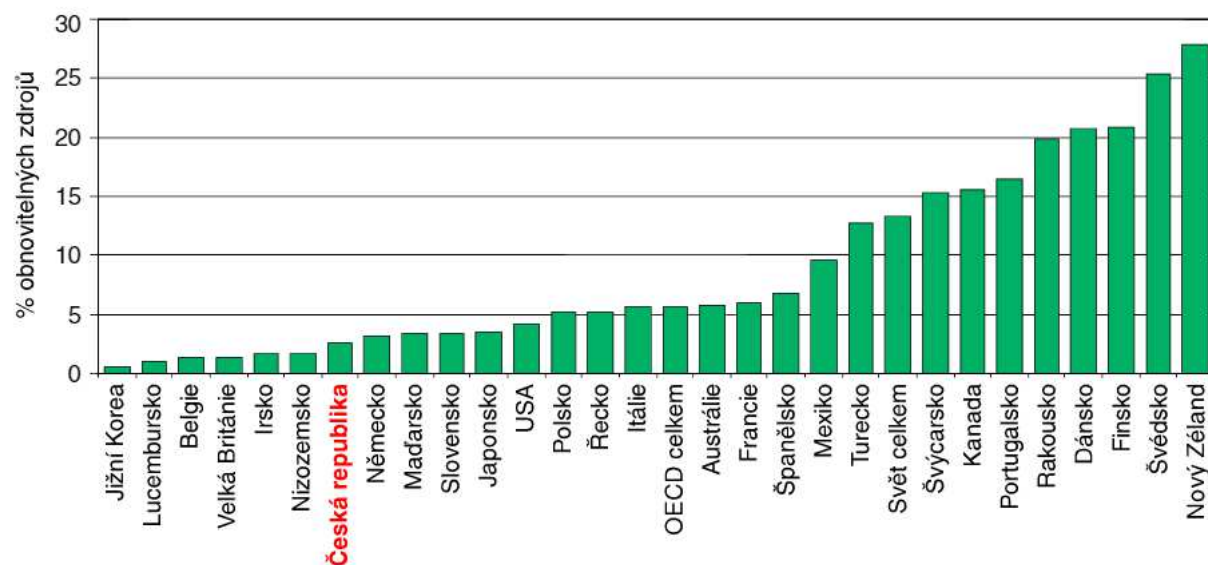
Graf I.H.2: Obnovitelné zdroje elektřiny, ČR, 2003–2007

Zdroj dat: Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, Energetický regulační úřad

odpady. Nicméně přes jistou míru nejistoty v tomto srovnání je vhodné se podívat jak si vedou ostatní státy.

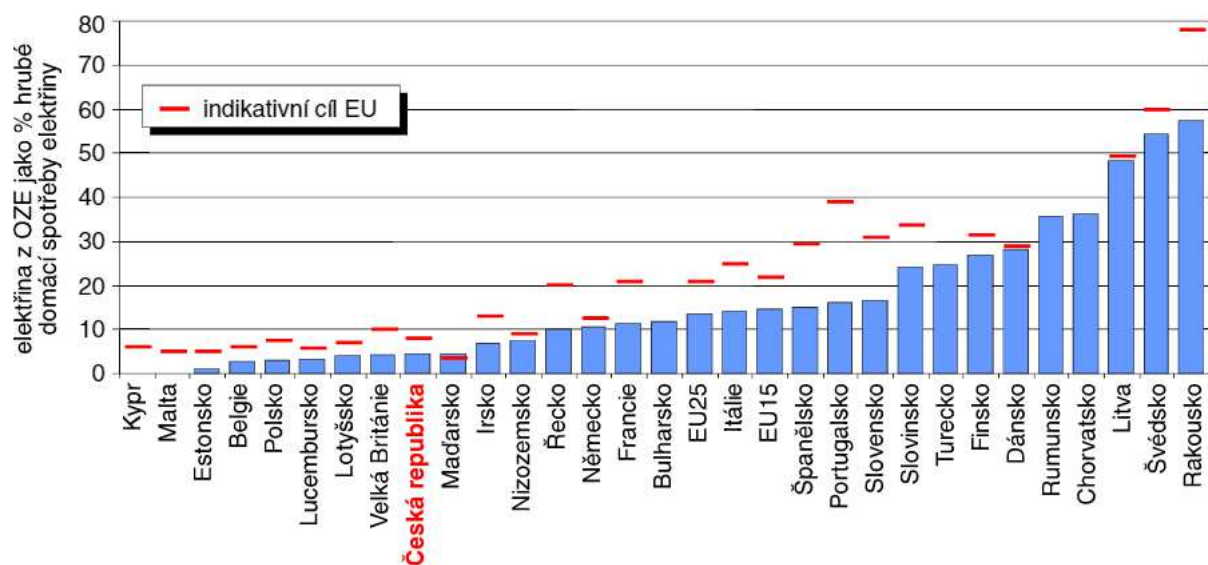
Z mezinárodního srovnání (OZE jako procento primárních energetických zdrojů) je zřetelně vidět, že Česká republika dosahuje dosti nízkých hodnot. Kupříkladu Německo, Maďarsko, Polsko a Slovensko jsou země, které mají podobné geografické a klimatické podmínky jako ČR, jsou na tom ve srovnání lépe.

Graf I.H.3: Podíl obnovitelných zdrojů na spotřebě primárních energetických zdrojů, mezinárodní srovnání, 2005

Zdroj dat: Eurostat, International Energy Agency

Graf I.H.4: Podíl obnovitelných zdrojů na výrobě elektřiny, mezinárodní srovnání, 2004

Zdroj dat: Eurostat

Obnovitelné zdroje použité na výrobu elektřiny (výroba v poměru k hrubé domácí spotřebě elektřiny) je mezinárodně sledovaným indikátorem. Graf I.H.4 ukazuje stav v roce 2005 včetně indikativních cílů Evropské unie pro rok 2010 pro jednotlivé státy EU. Ve výčtu chybí Norsko, které v roce 2005 vyprodukovalo 109 % své spotřeby z OZE. Za povšimnutí stojí Maďarsko, kterému se již v roce 2005 podařilo naplnit cíl pro rok 2010.

4. Hlavní poznatky

Cílem Státní energetické koncepce (SEK) je mít v roce takovou strukturu prvotních energetických zdrojů, kdy OZE budou v roce 2005 uspokojovat 5–6 % celkové spotřeby. Při pohledu na stav v roce 2005 je třeba konstatovat, že tento cíl se nepodařilo naplnit, i když trend je pozitivní. Očekává se, že v následujících letech by mohl tento podíl stoupat zejména díky povinnému přidávání kapalných biopaliv do motorových paliv.

Evropská unie chce jako celek dosáhnout toho, aby 12 % prvotních energetických zdrojů bylo v roce 2010 pokryto zdroji obnovitelnými. Současný stav viditelný z grafu 3 ukazuje, že 12 % v roce 2003 dosahují pouze 4 země z EU-25. Největší evropské země, které hlavně nesou největší podíl na celkové spotřebě (Itálie, Francie, Velká Británie, Německo a Polsko) se pohybují pod 10 %.

Státní energetická koncepce vytýčila indikativní cíl pro OZE. Tím je: „zajistit podmínky pro naplnění národního cíle užití obnovitelných zdrojů energie – v podílu OZE na hrubé spotřebě elektřiny v roce 2005 ve výši 5–6 %“. Data za rok 2005 ukazují, že tento cíl naplněn nebyl, i když trend je opět pozitivní. Důležitou složkou výroby elektřiny z OZE jsou vodní elektrárny, které jak vidno z grafu podléhají značné meziroční variabilitě.

Výroba elektřiny z OZE má další cíl vytyčený v zákoně o obnovitelných zdrojích (180/2005 Sb.). Cíl je dosáhnout 8 % produkce elektřiny z OZE v roce 2010. Tento cíl je totožný s cílem stanoveným pro ČR Evropskou komisí. Při současných podmínkách tento cíl v postatě znamená zdvojnásobit produkci elektřiny z OZE. Třebaže trend mezi lety 2003–2006 je stoupající, hlavní nárůst je v kategorii vodní energetiky, která velmi variuje v závislosti na vodnatosti daného roku, a v zásadě nové významné kapacity se v ČR nebudují. Významným se jeví nárůst v kategorii biomasy, která každoročně stoupá.

II.

ENVIRONMENTÁLNÍ PILÍŘ: OCHRANA PŘÍRODY, ŽP, PŘÍRODNÍCH ZDROJŮ A KRAJINY, ENVIRONMENTÁLNÍ LIMITY

II.A EMISE SKLENÍKOVÝCH PLYNŮ NA OBYVATELE

Mgr. Jan Mertl

1. Význam a souvislosti indikátoru

Indikátor Emise skleníkových plynů na obyvatele ukazuje celkový roční úhrn antropogenních emisí skleníkových plynů vyjádřených v CO₂ ekv. přepočtených na počet obyvatel. Takto konstruovaný indikátor měrné emisní náročnosti je vhodnější než absolutní údaj o emisích skleníkových plynů, neboť má vyšší vypovídací schopnost a umožňuje objektivní mezinárodní srovnání. Indikátor v kombinaci s dalšími hospodářskými ukazateli vypovídá o kvalitě života obyvatel, spotřebě domácností, hospodářské vyspělosti daného státu, energetické základně a sociálně-kulturních podmínkách.

Z hlediska trvale udržitelného rozvoje je významné snižovat antropogenní emise skleníkových plynů (především spalování fosilních paliv ve stacionárních a mobilních zdrojích), jelikož jejich produkce ovlivňuje energetickou bilanci klimatického systému Země a zesiluje tzv. skleníkový efekt. Důsledkem tohoto procesu jsou změny klimatu, projevující se v oblasti teplotních poměrů (tzv. globální oteplování), srážkových poměrů (v některých oblastech srážek ubude a rovněž se změní jejich rozložení v rámci roku) a také v podobě častějšího výskytu rizikových projevů počasí, jako jsou sucha, povodně, bouře či silný vítr. Změna klimatu s sebou přináší řadu negativních dopadů na hospodářství jednotlivých zemí v oblasti zemědělství, lesnictví, vodního hospodářství, ochrany biodiverzity a lidského zdraví. Klimatická změna pravděpodobně ovlivní zásoby a kvalitu pitné vody v oblastech subtropického pásma a způsobí zvyšování hladin moří i oceánů. To vše s velkými ekonomickými a sociálními dopady, které vedou v posledních letech ke zvýšenému zájmu širší veřejnosti o tuto problematiku.

Česká republika může být rovněž ohrožována některými negativními důsledky klimatické změny, a to především v oblastech odtokových poměrů a vodního hospodářství (např. pokles průměrných průtoků, redukce zásob podzemních vod, zvýšení teploty vody, eutrofizace vodních toků, zvýšené riziko povodní a záplav); zemědělství (např. nebezpečí teplotního stresu spojeného s častějším výskytem extrémně vysokých teplot, ohrožení suchem, nižší výnosy v nejproduktivnějších zemědělských oblastech, rozšíření zemědělských škůdců a chorob, doposud typických pro teplejší oblasti); zdraví lidí (např. možný stres z horka u lidí, nové choroby v souvislosti se změnou klimatických podmínek); a socioekonomických poměrů (např. možné zmenšování životního prostoru v důsledku zvýšené migrace obyvatelstva z důvodu ohrožení některých světových regionů).

2. Metodika výpočtu indikátoru

Pro účely národních inventarizací antropogenních emisí včetně propadů skleníkových plynů v důsledku změn ve využití krajiny a lesnictví¹⁴⁾ byla vypracována jednotná metodika, jejíž přípravou byl pověřen Mezivládní panel pro klimatickou změnu (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC). Metodika je zaměřena na skleníkové plyny s přímým radiačně absorpčním účinkem: CO₂ (oxid uhličitý), CH₄ (metan) a N₂O (oxid dusný) a na látky se zvýšeným radiačně absorpčním účinkem obsahující fluór HFCs, PFCs a SF₆ (tzv. F-plyny). Největší pozornost pak metodika věnuje stanovení emisí CO₂, který je nejvýznamnějším antropogenně ovlivněným skleníkovým plynem.

¹⁴⁾ Propadem se rozumí ukládání uhlíku v lesích či půdě. Za propad lze tedy považovat např. množství uhlíku obsaženého v narůstajícím dřevu (absorbovaný uhlík).

Agregované údaje o emisích všech sledovaných skleníkových plynů se vyjadřují v hmotnostních jednotkách (obvykle Mt) CO_2 ekv.¹⁵⁾ získaných na základě inventarizací pro Rámcovou úmluvu o změně klimatu (UNFCCC) se započtením propadů ze sektoru LUCF (změny ve využití krajiny a lesnictví). Výsledný úhrn emisí je přepočten na průměrný počet obyvatel (střední stav) během sledovaného období. Jednoduchá konstrukce tohoto indikátoru dovoluje konstruovat delší časové řady a používá se při stanovení cílů Národního programu na zmírnění dopadů změny klimatu v České republice („Národní program“).

3. Hodnocení indikátoru

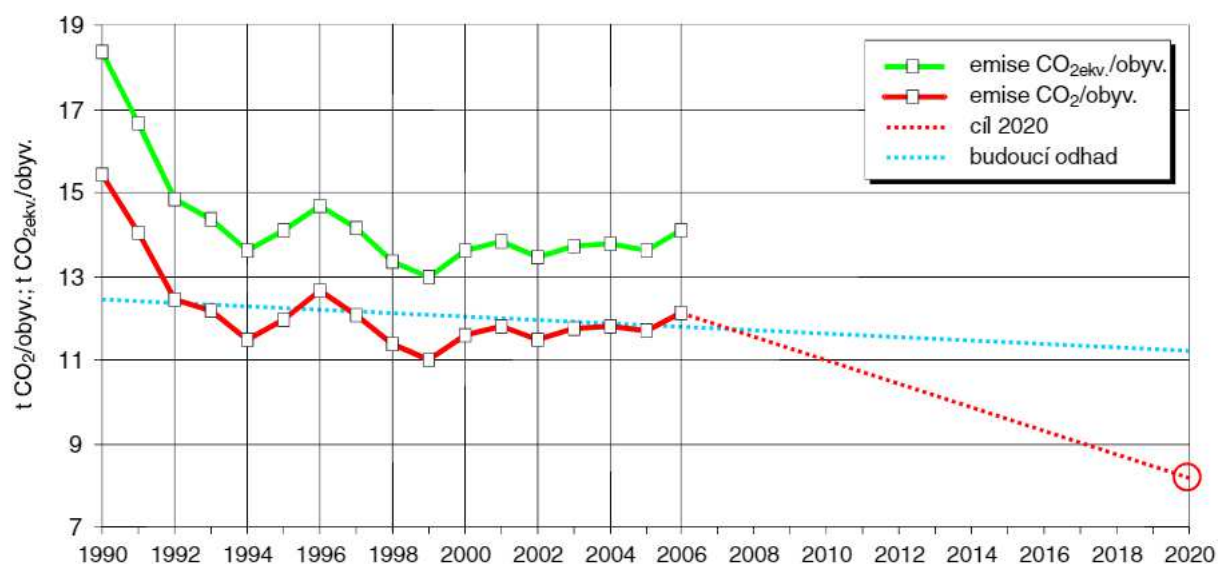
a) Cílový stav

Česká republika se stala smluvní stranou jak Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu, tak i Kjótského protokolu. V Protokolu se zavázala k redukci agregovaných emisí skleníkových plynů v kontrolním období 2008–2012 o 8 % v porovnání s výchozím rokem 1990. Pokud jde o indikátor emise CO_2 na obyvatele, přijala ČR v rámci „Národního programu“ za svůj cíl postupné snižování emisí tak, aby do roku 2020 dosáhly úrovně průměrných hodnot v EU z roku 2000, tj. schváleného cíle zhruba 8,2 tuny na obyvatele a rok.

b) Vývoj indikátoru v ČR

ČR dosáhla snížení emisí skleníkových plynů mezi roky 1990 a 2006 ze 190,3 Mt na 144,8 Mt (se započtením emisí a propadů ze sektoru LULUCF), tj. přibližně o 24 %, a tedy s velkou rezervou plní závazky spojené s přistoupením ke Kjótskému protokolu.

Graf II.A.1: Emise CO_2 ekv., resp. emise CO_2 na obyvatele, včetně cílové hodnoty v roce 2020 a prognózy dalšího vývoje, ČR, 1990–2006

Zdroj dat: Český hydrometeorologický ústav, Český statistický úřad

¹⁵⁾ Agregované emise skleníkových plynů jsou vyjádřeny ekvivalentním množstvím CO_2 stejného radiačně absorpčního účinku jako součet emisí jednotlivých plynů vynásobených příslušnými konverzními koeficienty, které udávají, kolikrát je daný plyn z hlediska pohlcování tepelného záření účinnější než CO_2 (pro CO_2 1, pro CH_4 21 a pro N_2O 310). Hodnoty radiačního potenciálu pro F-plyny jsou o 2–4 řády vyšší.

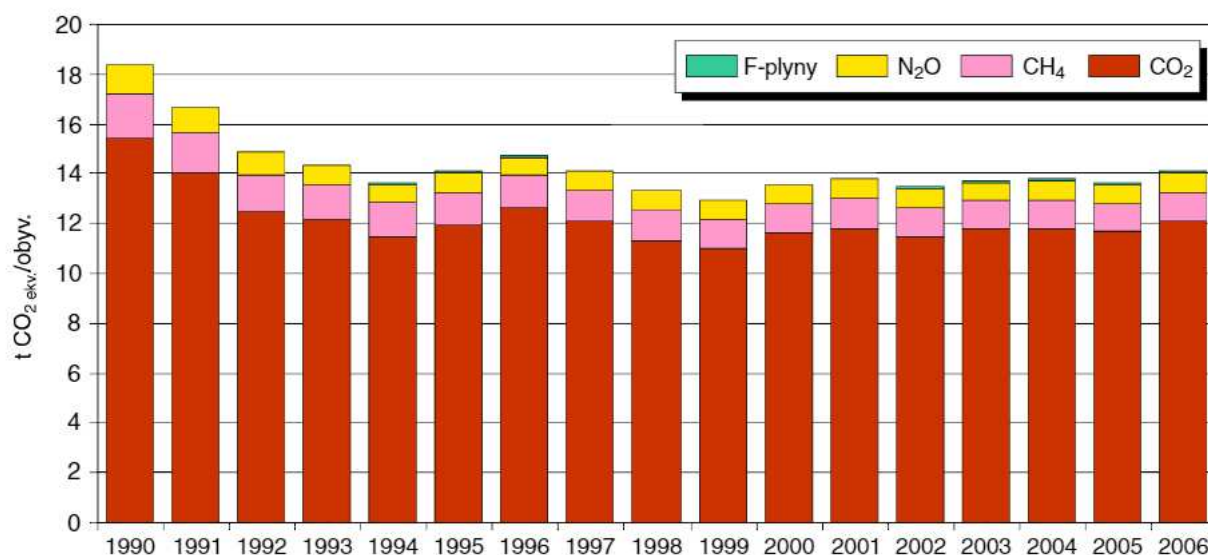
V měrném vyjádření došlo k poklesu z hodnoty 18,3 t CO₂ ekv. na obyvatele v roce 1990 na hodnotu cca 14,1 t v roce 2006. Tento pokles však nastal v průběhu 1. poloviny 90. let minulého století v důsledku poklesu průmyslové výroby a restrukturalizace národního hospodářství, od té doby emise stagnují, meziročně dokonce o přibližně 0,5 t/obyv. narostly. Nárůst se týkal téměř výhradně emisí CO₂ (z 11,7 t na 12,2 t), emise ostatních skleníkových plynů stagnovaly, emise N₂O dokonce meziročně poklesly. Vývoj měrných emisí ukazuje graf II.A.1.

Poslední meziroční nárůst emisí o téměř 4 % byl způsoben nárůstem emisí ze zpracovatelského průmyslu (zejména zpracování kovů), dopravy a dále významným snížením propadů ze sektoru LULUCF (z 6,4 Mt, na cca 3,4 Mt, tj. o téměř 50 % během jediného roku). Jedná se pravděpodobně o důsledek zničení lesních porostů orkámem Kyrill a o nárůst pěstování biomasy na dříve zalesněných plochách. Emise z energetického průmyslu však pokračují ve svém poklesu.

Problémem jsou emise skleníkových plynů z dopravy – jejich podíl na celkových emisích se zvýšil z necelých 4 % v roce 1990 na více jak 12 % v roce 2006 (18,3 Mt CO₂ ekv.). Na velmi vysokém meziročním nárůstu emisí však má nárůst emisí z dopravy minimální podíl (cca 5 %).

Následkem uvedeného vývoje emisí skleníkových plynů se České republice nedaří přibližovat k cíli schválenému v „Národním programu“, tj. že by emise CO₂ měly postupně klesat tak, aby do roku 2020 dosáhly cca 8,2 tuny na obyvatele a rok (tj. úroveň států EU-15 v roce 2000). Mělo by se tedy jednat o zhruba 30 % pokles v porovnání s rokem 2000, kterého zřejmě dosaženo nebude, jak ukazuje graf II.A.1, ve kterém je uvedena jak cílová hodnota tak i regresní přímka, vytvořenou na základě vývoje v období 1995–2006, naznačené pravděpodobné budoucí tempo snižování měrných emisí.

Graf II.A.2: Emise CO₂ ekv. na obyvatele – zastoupení skleníkových plynů, ČR, 1990–2006

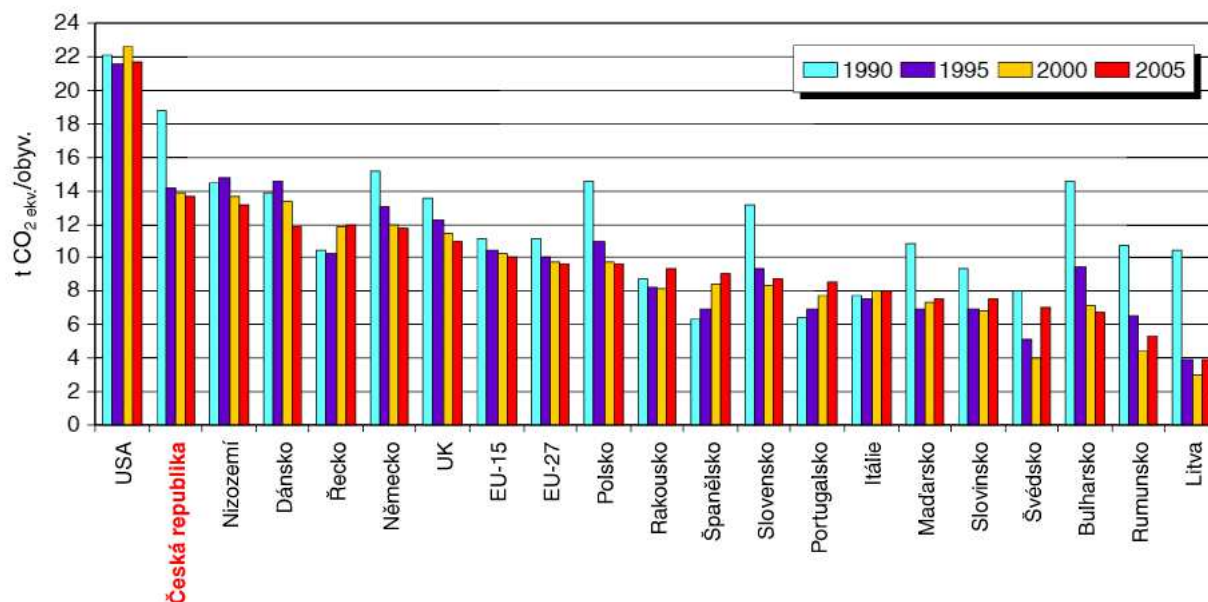
Zdroj dat: Český hydrometeorologický ústav, Český statistický úřad

Z grafu II.A.2 je patrné, že největší pozornost je právem věnována emisím oxidu uhličitého, které tvoří zdaleka největší podíl z celkového množství emisí skleníkových plynů (v CO₂ ekv.). V České republice je tento podíl stabilní a tvoří zhruba 86 %. Ostatní skleníkové plyny se na celkových emisích podílely v roce 2006 8,6 % (CH₄), 5,1 % (N₂O) a 0,7 % (F plyny). Výrazně stoupají emise N₂O z dopravy, které se v letech 1990–2006 zvýšily téměř osminásobně (z 83,8 kt CO₂ ekv. na 649 kt).

Celkové emise N_2O však od roku 2004 mírně poklesly, vlivem poklesu emisí z chemického průmyslu a zemědělství. Emise CH_4 mají v posledních letech stagnující charakter.

c) Mezinárodní srovnání

Graf II.A.3: Emise CO_2 ekv. na obyvatele, mezinárodní srovnání, 1990, 1995, 2000 a 2005

Zdroj dat: Sekretariát Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu, Eurostat, OECD

Jak ukazuje graf II.A.3, ČR má v porovnání s ostatními evropskými zeměmi stále velmi vysoké měrné emise skleníkových plynů – zhruba 13,8 tuny CO_2 ekv. na obyvatele v roce 2005 ve srovnání s průměrem zemí EU-15, který činil 10,1 tuny na obyvatele (pro ilustraci uvedena i hodnota za USA, jejichž přístup k řešení problému emisí skleníkových plynů není identický s přístupem EU). Ze srovnání však plyne další skutečnost, že nejen v ČR, ale i v ostatních zemích bývalého východního bloku (např. Slovensko či Polsko) docházelo především v 1. pol. 90. let minulého století k výraznějšímu poklesu emisí, který se v posledních letech rovněž zpomalil. Naproti tomu v některých starých členských zemích EU (např. Rakousko či Španělsko) lze pozorovat opačný trend a celkové i měrné emise zde vykazují růst.

4. Hlavní poznatky

Vývoj emisí skleníkových plynů v ČR na začátku 21. století je možné označit jako nepříznivý. Po strmém poklesu emisí na počátku 90. let, následkem kterého ČR již splnila závazky spojené s Kjótským protokolem, emise dále neklesaly, vývoj v posledních letech spíše naznačuje počátek mírného nárůstu. Stojí za tím nárůst výroby spojený s pozitivním vývojem ekonomiky země, rychlé zvyšování přepravních výkonů silniční dopravy (od roku 1990 se emise z dopravy více jak zdvojnásobily) a naopak pokles propadů emisí ze sektoru lesnictví způsobený těžbou dřeva (zejména nahodilou v důsledku živelných událostí) a nárůstem produkce rychle rostoucí biomasy na úkor zalesněných ploch. Dlouhodobě nepříznivě působí na vývoj emisí skleníkových plynů složení primárních energetických zdrojů s vysokým podílem tuhých paliv, stále vysoká energetická náročnost ekonomiky (v posledních letech však zřetelně klesá) a relativně vyšší podíl průmyslu na tvorbě HDP.

Proto jsou v rámci „Národního programu“ pro úspěšné přibližování se ke stanovenému cíli doporučena následující opatření:

- snížit energetickou náročnost v oblasti výroby, distribuce a konečné spotřeby energie na úroveň 60 % až 70 % současné spotřeby primárních energetických zdrojů v roce 2030;
- zavést ekologickou daňovou reformu;
- zvýšit používání biopaliv na 5,75 % v roce 2010 a dosáhnout podílu 20 % používání všech alternativních paliv v dopravě v roce 2020.

II.B EMISE SKLENÍKOVÝCH PLYNŮ NA JEDNOTKU HDP

Mgr. Jan Mertl

1. Význam a souvislosti indikátoru

Tematika ohrožení klimatického systému Země je všeobecně vnímána jako největší globální environmentální, ale i ekonomický a sociální problém současnosti. V České republice se do popředí zájmu veřejnosti dostávala až v průběhu 90. let 20. století, neboť prioritou byla nutnost řešit tehdejší problémy v oblastech znečištění ovzduší, vod a nakládání s odpady. V současné době se však poté, co se podařilo většinu nejpálčivějších problémů životního prostředí alespoň částečně vyřešit, stává ochrana klimatu prioritním problémem i u nás. I přes podstatné zlepšení ve vývoji celkových emisí skleníkových plynů, má stále Česká republika v rámci Evropské unie vysoké měrné emise skleníkových plynů na obyvatele a na jednotku HDP.

Indikátor emise skleníkových plynů na jednotku HDP ukazuje, s jakou efektivitou je daný stát schopen transformovat primární energetické zdroje a některé suroviny (např. vápenec) do ekonomického výkonu – tj. sleduje, kolik emisí se musí vyprodukovat na vytvoření jednotky produktu, jaká je „emisní náročnost“ tvorby HDP. Oproti indikátoru energetické náročnosti také podává informaci o primárních energetických zdrojích, které lze obecně rozčlenit do dvou základních skupin – zdroje negenerující CO₂ (jaderná a vodní energie, alternativní zdroje energie) a zdroje generující CO₂ (plynná, kapalná a tuhá paliva).

Vývoj hodnoty indikátoru je vedle ekonomického výkonu spojen především se změnami palivo-energetické základny a struktury hospodářství (spotřeba fosilních paliv, využívání obnovitelných zdrojů energie – OZE), s úsporami na straně spotřeby a výroby (využívání energeticky efektivnějších technologií) i s materiálovou náročností hospodářství. Nelze rovněž opomenout ani propojení této problematiky s oblastí dopravy, ve které vlivem dynamicky rostoucí silniční nákladní i osobní dopravy stoupají emise skleníkových plynů z dopravy a jejich podíl na celkových emisích.

Význam sledování a především snižování měrných emisí skleníkových plynů na jednotku HDP je zřejmý, neboť tyto emise zesilují skleníkový efekt zemské atmosféry a vedou ke změnám klimatu s významnými negativními dopady na hospodářství jednotlivých zemí a jejich obyvatelstvo. Jedná se zejména o oblast zemědělství (zemědělské plodiny jsou citlivé na klima, navíc nárůst teploty může způsobit rozšiřování škůdců), vodního hospodářství (dostupnost a kvalita vody), ochrany biodiverzity a lidského zdraví. Lze očekávat zvyšování hladin moří i oceánů a zvýšené rizika přírodních katastrof a extrémních projevů počasí, jakými jsou například častá střídání veder, sucha a povodně – to vše s velkými ekonomickými a sociálními dopady.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Pro účely národních inventarizací antropogenních emisí včetně propadů skleníkových plynů v důsledku změn ve využití krajiny a lesnictví (LUCF)¹⁶⁾ byla vypracována jednotná metodika IPCC, kterou připravil Mezivládní panel pro klimatickou změnu (Intergovernmental Panel on Climate Change). Metodika je zaměřena na skleníkové plyny s přímým radiačně absorpčním účinkem: CO₂, CH₄ a N₂O a na látky se zvýšeným radiačně absorpčním účinkem obsahující fluór HFCs, PFCs a SF₆ (tzv. F-plyny) s tím, že největší pozornost je samozřejmě věnována stanovení emisí CO₂.

¹⁶⁾ Propadem se rozumí ukládání uhlíku v lesích či půdě. Za propad lze tedy považovat např. množství uhlíku obsaženého v narůstajícím dřevu (absorbovaný uhlík).

Tento indikátor je vytvořen podílem indikátoru emisí CO_2 $\text{ekv.}^{17)}$ (získaných na základě inventarizací pro Rámcovou úmluvu o změně klimatu, UNFCCC) včetně propadů ze sektoru LULUCF¹⁸⁾ a indikátoru HDP. Důležitý byl rovněž vhodný výběr vyjádření HDP. Jelikož smyslem konstrukce tohoto indikátoru bylo vyloučit monetární vlivy (inflaci a při mezinárodním srovnání i fluktuaci kursu) na velikost vytvořeného HDP, byl pro účely hodnocení tohoto indikátoru v rámci této situační zprávy použit HDP ve stálých cenách roku 2000 v národních měnách indexovaný pro účely mezinárodního srovnání na paritu kupní síly (PPP) k americkému dolaru podle OECD. Indikátor se vyjadřuje v jednotkách $\text{kg CO}_2 \text{ ekv./dané jednotky HDP}$.

3. Hodnocení indikátoru

a) Cílový stav

Česká republika se stala smluvní stranou jak Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu, tak i Kjótského protokolu. V Protokolu se zavázala k redukci agregovaných emisí skleníkových plynů v kontrolním období 2008–2012 o 8 % v porovnání s výchozím rokem 1990. Co se týče relativního indikátoru emise CO_2 na jednotku HDP, přijala ČR v rámci Národního programu na zmírnění dopadů změny klimatu v ČR („Národní program“) za svůj cíl postupné přibližování jeho hodnot na úroveň průměrných hodnot v EU s cílem dosažení hodnot EU v roce 2000 nejpozději do roku 2020, tj. dosažení schváleného cíle zhruba 0,35–0,4 $\text{kg CO}_2/\text{HDP}$. Z tohoto cíle je možné odvodit, že by celkové emise CO_2 ekv. měly v té době činit zhruba 0,45–0,5 kg na jednotku HDP (2000 USD PPP).

b) Vývoj indikátoru

Česká republika snížila absolutní objem celkových emisí o téměř 24 % ze 190 milionu tun (ekvivalentu CO_2) v roce 1990 na přibližně 145 milionů tun v roce 2006. ČR je tedy při plnění závazku v rámci Kjótského protokolu úspěšná, avšak z hlediska snižování energetické a z toho vyplývající emisní náročnosti ekonomiky není situace tak jednoznačně příznivá.

Jak je patrné z grafu II.B.1, došlo v průběhu sledovaného období k poklesu hodnoty emisí CO_2 ekv. na jednotku HDP, a to z původní hodnoty 71 $\text{kg CO}_2 \text{ ekv./tis. Kč HDP}$ v roce 1995 na hodnotu cca 52 kg v roce 2006. Tento vývoj ovlivnil rozhodující měrou pokles emisí nejvýznamnějšího antropogenního skleníkového plynu CO_2 , které ve stejném období poklesly z 61 kg na zhruba 44 kg na tis. Kč. Relativně vyjádřeno poklesly emise CO_2 ekv. na jednotku HDP od roku 1995 přibližně o 28 %. Pokles tohoto indikátoru zachovává stabilní trend po celé sledované období, avšak v posledních letech je způsoben především dobrými výsledky české ekonomiky projevujícími se nárůstem HDP (přibližně o 38 % v letech 1995–2006 (ve stálých cenách) a nikoliv vývojem celkových emisí CO_2 ekv. , neboť ty od roku 1995 spíše stagnují, mezi roky 2005 a 2006 dokonce mírně narostly (o cca 5,5 Mt CO_2 ekv.). Důvodem je především složení primárních energetických zdrojů s vysokým podílem využívání tuhých paliv (tj. zdrojů generujících CO_2), které negativně ovlivňuje hodnotu tohoto indikátoru.

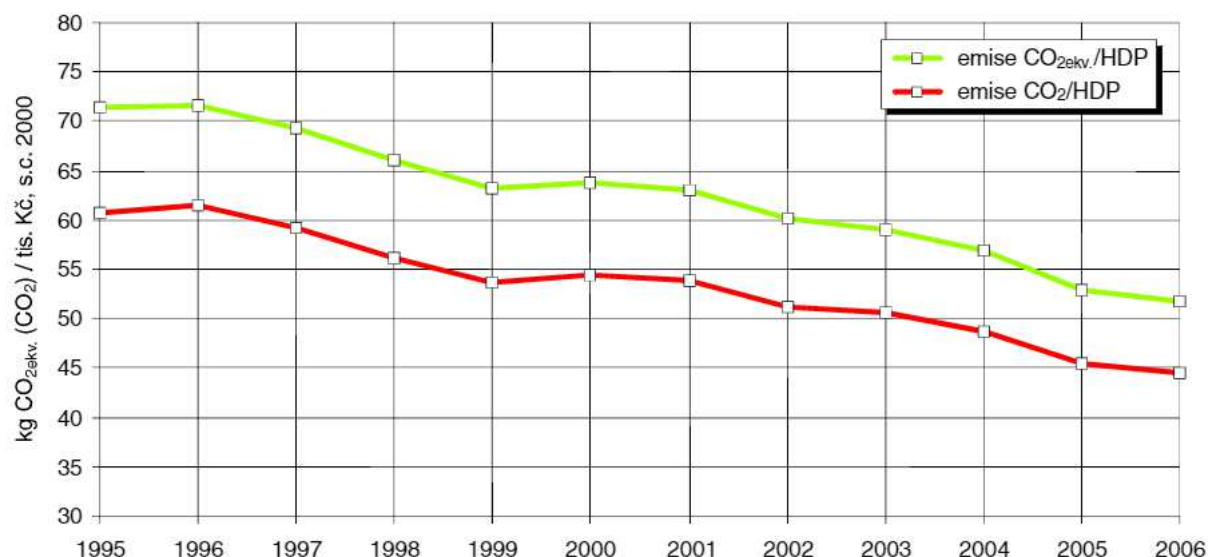
Na pokles emisí CO_2 ekv. na jednotku HDP mají vliv i změny technologií, inovace, úspory energie a materiálů včetně opatření na snižování energetické náročnosti (např.: nasazením emisně méně

¹⁷⁾ Agregované emise skleníkových plynů jsou vyjádřeny ekvivalentním množstvím CO_2 stejného radiačně absorpčního účinku jako součet emisí jednotlivých plynů vynásobených příslušnými konverzními koeficienty, které udávají, kolikrát je daný plyn z hlediska pohlcování tepelného záření účinnější než CO_2 (pro CO_2 1, pro CH_4 21 a pro N_2O 310). Hodnoty radiačního potenciálu pro F-plyny jsou o 2–4 řády vyšší.

¹⁸⁾ Propadem se rozumí ukládání uhlíku v lesích či půdě. Za propad lze tedy považovat např. množství uhlíku obsaženého v narůstajícím dřevu (absorbovaný uhlík).

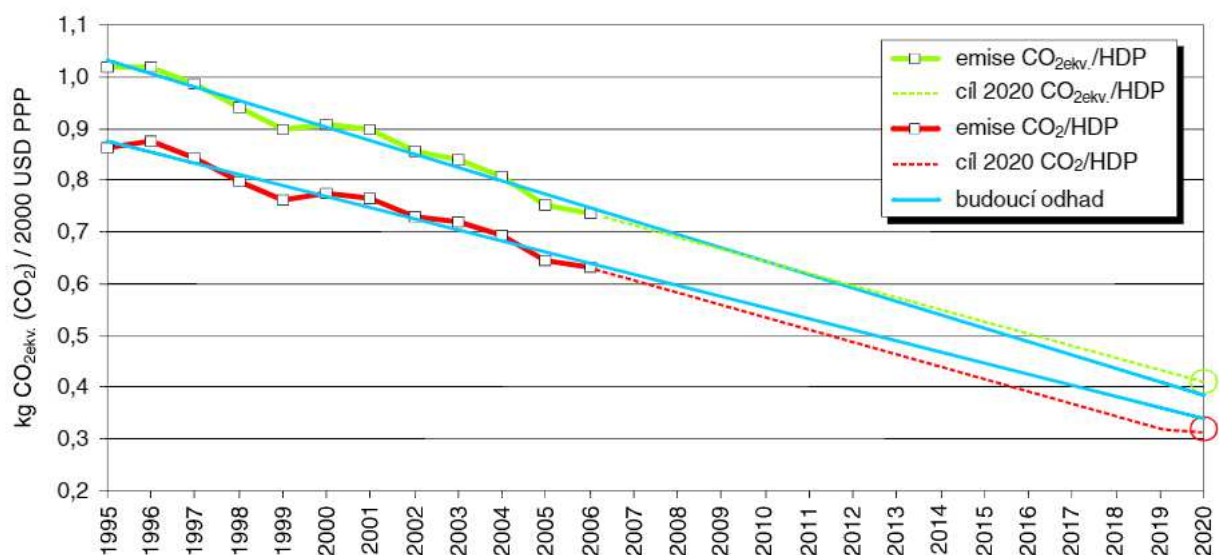
náročného paliva v řadě zdrojů či realizací modernějších a energeticky úspornějších provozů), přechod od energeticky náročných druhů hospodářství k méně náročným či zvyšování podílu obchodu a služeb. Rostoucí ekonomický výkon ČR je však spjat i s nárůstem přepravy lidí, zboží a materiálů pro životní prostředí nevhodnou silniční dopravou, ze které se emise skleníkových plynů od roku 1990 více jak zdvojnásobily a jejich podíl se na celkových emisích v současné době pohybuje okolo 12,5 %.

Graf II.B.1: Emise CO₂ ekv., resp. emise CO₂ na HDP, ČR, 1995–2006

Zdroj dat: Český hydrometeorologický ústav, Český statistický úřad

Graf II.B.2: Emise CO₂ ekv., resp. emise CO₂ na jednotku HDP, včetně cílových hodnot v roce 2020 a prognóz dalšího vývoje, ČR, 1995–2006

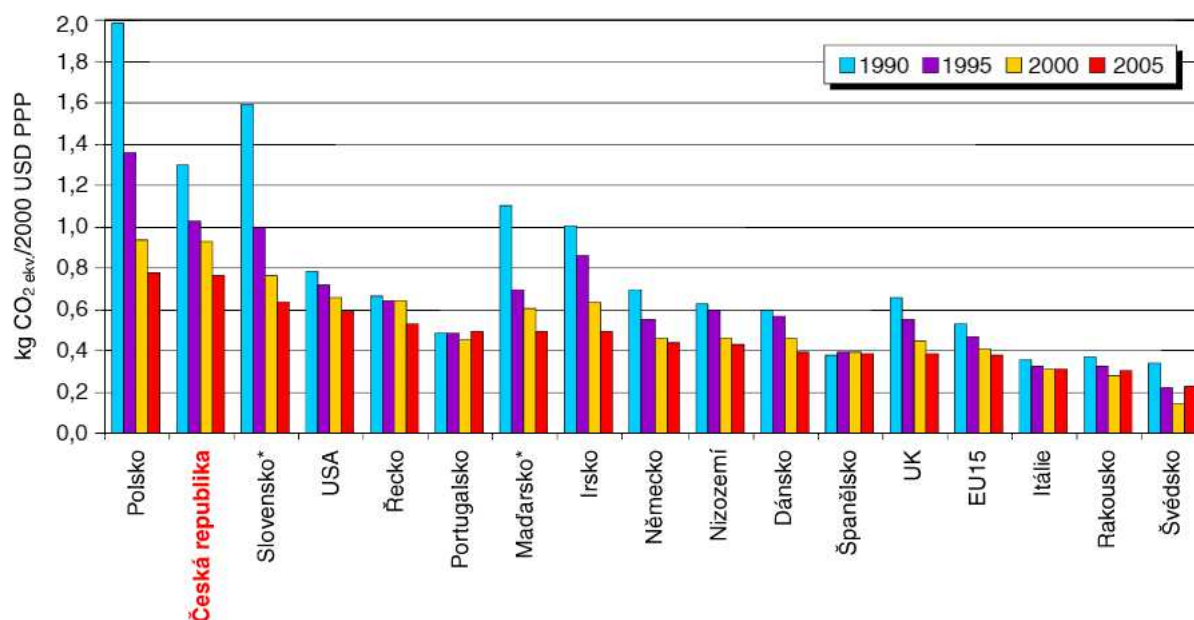
Zdroj dat: Český hydrometeorologický ústav, OECD

Pokud jde o cíl stanovený v „Národním programu“, tj. že emise CO₂, resp. CO₂ ekv. by měly postupně klesat tak, aby do roku 2020 dosáhly cca 0,3–0,35 kg, resp. 0,4–0,45 kg na jednotku HDP (2000 USD PPP), tj. úroveň států EU-15 v roce 2000 (viz graf II.B.2), lze konstatovat, že ČR je vzhledem ke stabilně klesajícímu trendu na dobré cestě k dosažení tohoto cíle. Z grafu jsou patrné malé

rozdíly mezi cílovými hodnotami a hodnotami dosaženými jednoduchou lineární regresí, která naznačuje odhad možného budoucího vývoje na základě hodnot z let 1995–2006. Naznačený budoucí pokles je však možný jen za předpokladu výrazných inovací, investic do oblasti ochrany ovzduší a existence silných politických nástrojů včetně jejich efektivního využívání.

c) Mezinárodní srovnání

Graf II.B.3: Emise CO₂ ekv. na jednotku HDP, mezinárodní srovnání, 1990, 1995, 2000 a 2005

Pozn.: Slovensko (1990) – údaj roku 1992, Maďarsko (1990) – údaj roku 1991.

Zdroj dat: Sekretariát Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu, OECD

Emise CO₂ ekv. na jednotku HDP (viz graf II.B.3) jsou ve srovnání s ostatními zeměmi EU i OECD jedny z nejvyšších – přibližně 0,76 kg na jednotku HDP v roce 2005 ve srovnání s průměrem EU-15. Rovněž v dalších nových členských zemích EU jsou měrné emise skleníkových plynů na jednotku HDP nadprůměrné (v důsledku značného využívání fosilních paliv a vyšší energetické náročnosti ekonomiky), pokles emisí v ČR je však v porovnání s ostatními novými členskými zeměmi EU pomalejší. ČR tak spolu s Polskem v rámci tohoto indikátoru dosahuje nejhorších hodnot v celém regionu OECD.

4. Hlavní poznatky

V současnosti vysoká hodnota měrných emisí CO₂ ekv., resp. vysoká emisní náročnost tvorby hrubého národního produktu v ČR ve srovnání s ostatními zeměmi je, přes všechna provedená opatření vedoucí ke splnění stanovených cílů, způsobena složením primárních energetických zdrojů s vysokým podílem tuhých paliv a ještě stále vysokou energetickou náročností ekonomiky, i když tato zaznamenala mezi roky 2005–2006 zatím rekordní meziroční pokles. Proto jsou v rámci „Národního programu“ doporučena následující opatření – např. snížení energetické náročnosti v oblasti výroby, distribuce a konečné spotřeby energie na úroveň 60 % až 70 % současné spotřeby primárních energetických zdrojů v roce 2030; dále zavedení ekologické daňové reformy; zvýšení používání biopaliv na 5,75 % v roce 2010 a dosažení podílu 20 % používání všech alternativních paliv v dopravě v roce 2020 a konečně zvýšení podílu obnovitelných zdrojů energie na spotřebě primárních energetických zdrojů na 6 % k roku 2010 na 20 % k roku 2030.

II.C MATERIÁLOVÁ SPOTŘEBA

Mgr. Jan Kovanda, PhD.

1. Význam a souvislosti indikátoru

Materiálová spotřeba je považována za vhodný indikátor zátěže životního prostředí, protože s čerpáním surovin a jejich zpracováním je spojena řada klíčových environmentálních problémů. Vztáhneme-li indikátor spotřeby materiálů k HDP, dostaneme informaci o efektivitě, s jakou jsou materiály vstupující do ekonomického systému přeměňovány na ekonomický výstup vyjádřený v monetárních jednotkách. Tento indikátor je nazýván materiálová náročnost HDP. S poklesem materiálové náročnosti dochází k poklesu zátěže životního prostředí na jednotku HDP a k zvyšování konkurenceschopnosti v důsledku snižování výrobních nákladů ze strany nákupu surovin a dalších materiálů potřebných na výrobu.

Materiálová spotřeba souvisí úzce s problematikou spotřeby prvotních energetických zdrojů. Indikátor spotřeba prvotních zdrojů energie je, vedle primární elektřiny a primárního tepla, tvořen především domácí těžbou všech energetických surovin plus jejich dovozy mínus vývozy. Spotřebu prvotních energetických zdrojů lze tedy do určité míry považovat za podskupinu materiálové spotřeby jako takové, resp. za materiálovou spotřebu za účelem produkce energie.

Vzhledem k tomu, že veškeré materiály vstupující do ekonomického systému za účelem spotřeby musí z tohoto systému po jisté době také vystoupit – ve formě emisí do ovzduší, do vody či sládkovaného odpadu – souvisí materiálová spotřeba úzce také s problematikou odpadů, resp. materiálového využití odpadů.

Z podstaty své konstrukce souvisí indikátor materiálové náročnosti úzce s problematikou hrubého domácího produktu.

Snížení materiálové spotřeby vede ke snížení celkových nároků socioekonomického systému na materiály a ke snížení zátěže životního prostředí. Přispívá tak k řešení řady environmentálních problémů. Jedná se například o strukturální změny v krajině spojené s těžbou nerostných surovin, snižování biodiverzity v důsledku produkce biomasy ve velkoplošných agroekosystémech, globální změnu klimatu a acidifikaci v důsledku spalování fosilních paliv, eutrofizaci v důsledku nadměrného užívání průmyslových hnojiv, zvyšování odpadních toků v důsledku zvýšené materiálové spotřeby atd. Materiály spotřebovávané v rámci národního hospodářství musí být nějakým způsobem dopravovány z místa těžby na místo výroby a spotřeby. S poklesem materiálové spotřeby lze tedy očekávat také pokles zátěže životního prostředí spojené s dopravou.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Materiálová spotřeba je sledována jako indikátor domácí materiálová spotřeba (Domestic material consumption – DMC), který je sestavován dle metodiky Eurostatu pro výpočet indikátorů materiálových toků. Domácí materiálová spotřeba je sumou fyzického množství vytěžených surovin (energetických nerostných surovin, rud, nerudných surovin a stavebních surovin) a vyprodukované biomasy (zemědělská sklizeň, těžba dřeva, pastva atd.), které byly získány na území daného státu. K těmto materiálům jsou dále přičítány veškeré dovozy a odečítány veškeré vývozy (dovozy a vývozy nerostných surovin, biomasy, polotovarů a výrobků konečné spotřeby). V rámci indikátoru nejsou sledovány recyklační toky a využití druhotných surovin, které však podchycuje indikátor II.D

Materiálové využití odpadů. Domácí materiálová spotřeba je obvykle vyjadřována v milionech tun či v tunách na osobu. Materiálová náročnost HDP se vypočte jako podíl domácí materiálové spotřeby a HDP ve stálých cenách (metodika výpočtu HDP viz indikátor HDP na osobu). Materiálová náročnost je prezentována v kg na 1000 Kč HDP nebo jako index, kdy je výchozímu roku přiřazena hodnota 100 a pro další roky se vynáší procentuální změna zaznamenaná oproti této hodnotě.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Vývoj domácí materiálové spotřeby v České republice v letech 1990–2006 je patrný z tabulky II.C.1.¹⁹⁾ Za celé sledované období poklesla domácí materiálová spotřeba z 300,4 mil. tun v roce 1990 na 197,9 mil. tun v roce 2006²⁰⁾. Pokles nastal zejména na počátku 90. let. V roce 2002 indikátor dosáhl své historicky nejnižší hodnoty (176,9 mil. tun), v následujících letech však došlo k jeho růstu až na 197,9 mil. tun v roce 2006. Oproti roku 2002 se tak indikátor zvýšil o 11,9 %. Trend posledních čtyřech let tak naznačuje, že v ČR dochází k zastavení poklesu celkové zátěže životního prostředí spojené se spotřebou materiálů, a to patrně v důsledku významného hospodářského růstu.

Z jednotlivých skupin materiálů došlo v letech 2002–2006 k největšímu nárůstu u rud a z nich vyrobených produktů (z 3,7 mil. tun na 6 mil. tun, nárůst o 62,2 %). Z hlediska celé časové řady, která má tendenci fluktuovat, odpovídá hodnota v roce 2006 výrazně nadprůměrné spotřebě. Výrazný růst byl zaznamenán u stavebních surovin (ze 59,1 mil. tun v roce 2002 na 78 mil. tun, nárůst o 32 %), který souvisel s růstem stavební výroby v ČR. U fosilních paliv a z nich vyrobených produktů došlo k nárůstu spotřeby ropy (ze 7,8 mil. tun na 9,6 mil. tun, nárůst o 23,1 %) a naopak k poklesu spotřeby zemního plynu (z 7,1 mil. tun na 6,8 mil. tun, pokles o 4,2 %) a uhlí (z 56,6 mil. tun na 56,3 mil. tun, pokles o 0,5 %). Pokles spotřeby uhlí byl výrazně nižší než v předchozích letech, kdy tato položka udávala klesající trend celkové materiálové spotřeby. V případě plynu v období do roku 2002 dokonce docházelo k výraznému nárůstu spotřeby, což bylo spojeno se substitucí tuhých paliv za plynná paliva. Tento pozitivní jev – se spotřebou plyných paliv jsou spojeny menší dopady na životní prostředí než s využíváním tuhých paliv – se tedy zastavil. K významnějším změnám dále došlo ve spotřebě biomasy: spotřeba dřeva vzrostla o 13,5 % (z 9,6 mil. tun v roce 2002 na 10 mil. tun v roce 2006), zatímco spotřeba biomasy na výživu poklesla o 30,4 % (z 10,2 mil. tun na 7,1 mil. tun) a spotřeba organických krmiv o 9 % (z 10 mil. tun na 9,1 mil. tun). Se spotřebou těchto skupin materiálů souvisí celkový podíl spotřeby obnovitelných zdrojů na DMC. Ten poklesl ze 16,8 % v roce 2002 na 13,7 % v roce 2006. Z hlediska celé časové řady tak pokračuje pokles podílu spotřeby obnovitelných zdrojů na domácí materiálové spotřebě, který započal po roce 2001. Vzhledem k tomu, že spotřeba obnovitelných zdrojů je obvykle spojena s menšími dopady na životní prostředí než spotřeba zdrojů neobnovitelných, je možné tento trend považovat za negativní.

V grafu II.C.1 je uvedeno členění indikátoru DMC podle jeho komponent, tedy podle domácí užitě těžby (vytěžené suroviny a vyprodukovaná biomasa v ČR), dovozů a vývozu.

¹⁹⁾ Oproti údajům publikovaným ČSÚ v ročence "Účty materiálových toků v ČR v letech 2001 až 2006 (vybrané indikátory)" (kód publikace 2008-07), neobsahuje domácí materiálová spotřeba v tabulce II.C.1 dovozy a vývozy obalů, které jsou velmi těžko kvantifikovatelné. Z tohoto důvodu je nyní Eurostat nedoporučuje do tohoto indikátoru zahrnovat.

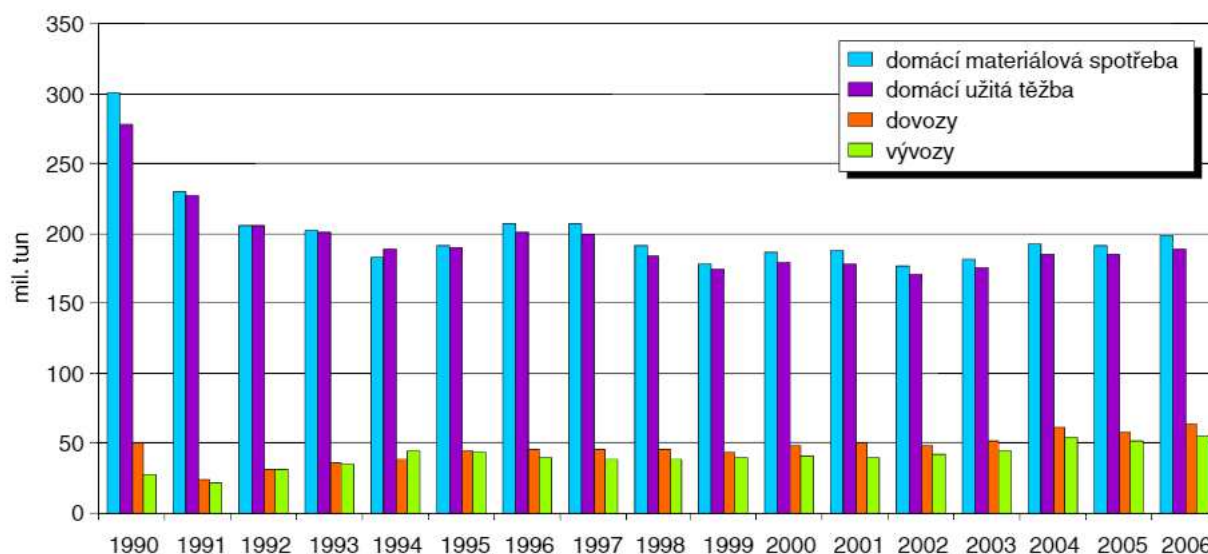
²⁰⁾ Vzhledem k tomu, že počet obyvatel v České republice je velmi stabilní a pohybuje se okolo 10 milionů obyvatel, odpovídají tyto hodnoty cca 30 tunám na osobu v roce 1990 a 20 tunám na osobu v roce 2006.

Tabulka II.C.1: Domácí materiálová spotřeba podle skupin materiálů (mil. tun), ČR, 1990–2006

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Rostlinná biomasa určená na výživu	15,9	15,6	13,0	14,8	12,4	12,5	15,2	14,6	13,6	13,0	11,9	14,1	10,2	7,3	11,1	8,7	7,1
Rostlinná a živočišná krmiva	20,4	19,9	14,3	14,6	13,4	13,8	14,0	13,5	11,6	11,3	10,5	11,0	10,0	7,9	10,6	9,9	9,1
Dřevo a produkty ze dřeva	8,7	7,2	5,5	6,8	6,6	7,0	7,1	7,8	8,8	8,5	9,3	9,1	9,6	8,9	8,1	9,4	10,9
Stavební nerostné suroviny a z nich vyrobené produkty	97,9	60,8	54,6	55,0	55,7	58,3	65,8	69,1	61,8	59,6	59,3	59,2	59,1	66,6	69,7	73,9	78,0
Průmyslové nerostné suroviny a z nich vyrobené produkty	19,2	13,0	10,7	11,5	11,1	11,6	11,9	11,9	11,9	14,0	14,6	15,2	13,0	13,1	13,1	12,8	13,3
Rudy a z nich vyrobené produkty	9,9	-0,1	4,0	4,2	0,7	5,6	4,4	3,7	4,1	2,1	3,8	3,7	3,7	4,9	5,5	4,1	6,0
Uhlí a z něho vyrobené produkty	110,8	100,7	90,1	82,6	69,3	67,7	71,3	68,9	61,7	53,4	60,1	58,3	56,6	57,9	57,4	56,0	56,3
Ropa a z ní vyrobené produkty	13,8	6,4	7,3	6,6	7,2	7,8	7,9	8,1	8,3	7,8	7,5	8,0	7,8	8,2	8,8	9,8	9,6
Zemní plyn a z něho vyrobené produkty	6,5	6,9	7,0	7,0	7,4	8,2	9,7	9,7	9,8	9,5	9,8	9,9	7,1	6,9	6,5	7,0	6,8
Ostatní	-2,7	-1,2	-1,1	-0,6	-1,1	-0,9	-0,7	-0,6	-0,4	-1,0	-0,6	-0,4	-0,2	0,3	2,2	-0,1	0,8
Celkem	300,4	229,2	205,4	202,5	182,7	191,6	206,6	206,7	191,2	178,2	186,2	188,1	176,9	182,0	193,0	191,5	197,9

Pozn.: Položka „Ostatní“ zahrnuje živočišnou biomasu určenou na výživu, ostatní biomasu a ostatní fosilní paliva a produkty.

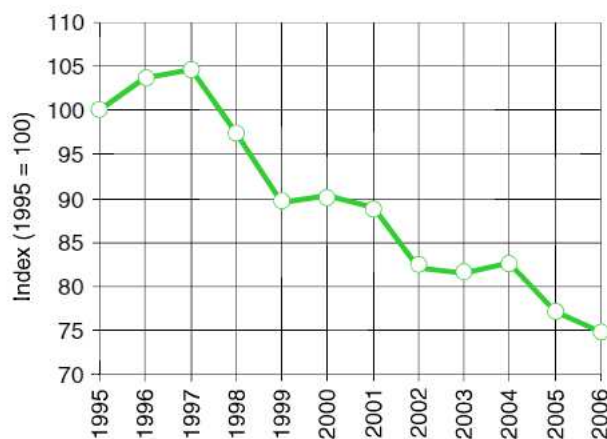
Zdroj dat: Univerzita Karlova v Praze – Centrum pro otázky životního prostředí, Český statistický úřad

Graf II.C.1: Domácí materiálová spotřeba, ČR, 1990–2006

Zdroj dat: Univerzita Karlova v Praze – Centrum pro otázky životního prostředí, Český statistický úřad

Hodnota domácí užitá těžby přímo odpovídá zátěži související s těžbou obnovitelných a neobnovitelných zdrojů, která je vyvíjena na domácí území státu. V ČR domácí užitá těžba výrazně kopíruje DMC. Od roku 2002 tak došlo k jejímu nárůstu o 10,6 %. Důležitou vypovídací schopnost má velikost podílu dovozu na DMC. Čím vyšší je tento podíl, tím více je ekonomika daného státu

citlivá na náhodné výkyvy v zahraničním obchodě (nedostatek určitých komodit na trhu, neočekávané zvýšení jejich cen atd.). Týká se to zejména strategických materiálových zdrojů jako jsou fosilní paliva či vzácné kovy. Podíl dovozu na DMC mezi lety 1991 až 2006 znatelně vzrostl, z 10,5 % v roce 1991 na 32,1 % v roce 2006, přičemž mezi lety 2002 a 2006 došlo k nárůstu o 5,1 p. b. V případě fosilních paliv²¹⁾ vzrostl podíl jejich dovozu na spotřebě z 15,7 % v roce 1991 na 35 % v roce 2006 (nárůst o 5,2 p. b. mezi roky 2002 a 2006). Tento významný vzestup byl zapříčiněn zejména zvyšující se spotřebou ropy a zemního plynu, jejichž naprostá většina pochází z dovozu.

Graf II.C.2: Materiálová náročnost (s. c. roku 2000), ČR, 1995–2006

Zdroj dat: Univerzita Karlova v Praze – Centrum pro otázky životního prostředí, Český statistický úřad

Vývoj materiálové náročnosti HDP v ČR ilustruje graf II.C.2.

Díky vývoji v posledních dvou letech byl mezi lety 2002 a 2006 zaznamenán pokles materiálové náročnosti. Tento pokles byl zapříčiněn významným hospodářským růstem, který byl vyšší než nárůst materiálové spotřeby. Klesající materiálová náročnost představuje pozitivní trend, který

²¹⁾ Součet kategorií „Uhlí a z něj vyrobené produkty“, „Ropa a z ní vyrobené produkty“, „Plyn a z něj vyrobené produkty“ a „ostatní fosilní paliva a produkty“.

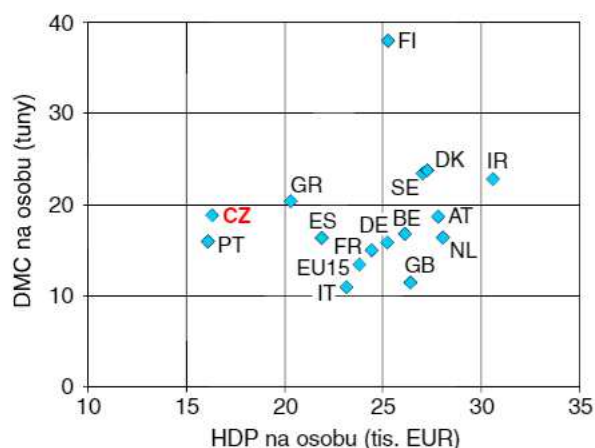
indikuje zvyšující se efektivitu přeměny vstupních materiálových toků na ekonomický výstup v důsledku zavádění moderních technologií, zvyšující se míru recyklace a také pokles zátěže životního prostředí na jednotku HDP.

b) Mezinárodní srovnání

Graf II.C.3 poskytuje mezinárodní srovnání jak domácí materiálové spotřeby na osobu, tak HDP na osobu.

Z mezinárodního srovnání je patrné, že Česká republika dosahuje o něco vyšších hodnot domácí materiálové spotřeby na osobu než je průměr EU-15, zatímco v případě hrubého domácího produktu na osobu se jedná o hodnotu výrazně nižší. Z hodnot domácí materiálové spotřeby a HDP na osobu dále vyplývá, že materiálová náročnost České republiky (1,16 tun na 1000 EUR HDP) je druhá nejvyšší ve sledovaném souboru států – vyšších hodnot dosahuje pouze Finsko (1,51 tun na 1000 EUR HDP). V porovnání s průměrnou materiálovou náročností EU-15 (0,61 tun na 1000 EUR HDP) je materiálová náročnost v České republice téměř dvojnásobná.

Graf II.C.3: Domácí materiálová spotřeba (DMC) a HDP na osobu, mezinárodní srovnání, 2004

Pozn.: HDP přepočítáno pomocí parity kupní síly; AT – Rakousko, BE – Belgie, CZ – Česká republika, DK – Dánsko, DE – Německo, ES – Španělsko, FI – Finsko, FR – Francie, GB – Velká Británie, GR – Řecko, IR – Irsko, IT – Itálie, NL – Nizozemsko, PT – Portugalsko, SE – Švédsko

Zdroj dat: Eurostat

4. Hlavní poznatky

Na začátku 90. let byl nastartován trend významného poklesu zátěže životního prostředí spojené se spotřebou materiálů. Údaje o domácí materiálové spotřebě však naznačují, že se v roce 2002 tento trend zastavil a tato zátěž začala opět vzrůstat. Co se týče struktury materiálové spotřeby, od roku 2002 zaznamenaly největší nárůst spotřeby rudy, stavební suroviny a ropa a ropné produkty, naopak významný pokles byl zjištěn u biomasy pro výživu a organických krmiv. V posledních čtyřech letech také přestalo docházet k substituci tuhých paliv za plynná paliva a snížil se podíl využití obnovitelných zdrojů na domácí materiálové spotřebě. To může být považováno za negativní trend, protože s využíváním plyných paliv a obnovitelných zdrojů jsou spojeny nižší dopady na životní prostředí.

Od roku 2002 docházelo také k nárůstu zátěže životního prostředí spojené s těžbou surovin a pěstování biomasy a z předchozího období pokračoval trend zvyšování materiálové závislosti na zahraničí. To platilo jak pro všechny spotřebovávané materiály, tak fosilní paliva, které představují jeden ze strategických materiálových zdrojů ekonomiky.

V období od roku 2002 byl udržen pozitivní trend poklesu materiálové náročnosti. Tento pokles byl zapříčiněn významným hospodářským růstem, který byl vyšší než nárůst materiálové spotřeby. Docházelo tedy k nárůstu efektivitu přeměny materiálů na ekonomický výstup a současně k poklesu zátěže životního prostředí na jednotku HDP. To se odrazilo ve snižování výrobních nákladů ze strany nákupu surovin a dalších materiálů potřebných na výrobu, což mimo jiné vedlo ke zvyšování produktivity práce a konkurenceschopnosti české ekonomiky.

Materiálová náročnost České republiky (1,16 tun na 1000 EUR HDP, stav roku 2004) se stále výrazně odchyľuje od průměru EU-15 (0,61 tun na 1000 EUR HDP). Dáme-li si za cíľ snižování materiálové náročnosti a jako referenční hodnotu stanovíme průměr EU-15, bude v dalším období nutné nezvyšovat či dále snižovat spotřebu materiálů a současně výrazně zvýšit ekonomickou výkonnost. Za klíčové je v tomto směru považováno další zavádění moderních technologií méně náročných na materiálové vstupy a produkujících méně odpadních toků, zvyšování míry recyklace a restrukturalizace ekonomiky směrem k nižšímu podílu energeticky náročných odvětví a vyššímu zastoupení služeb či obecně odvětví s vysokou přidanou hodnotou. Tyto cíle jsou v souladu s koncepčními dokumenty hospodářského charakteru, např. Surovinovou politiku v oblasti nerostných surovin a jejich zdrojů a Státní energetickou koncepcí České republiky.

II.D MATERIÁLOVÉ VYUŽITÍ ODPADŮ

Ing. Petra Bradnová, Ing. Jiří Valta

1. Význam a souvislosti indikátoru

Materiálové využití odpadů definuje podíl z celkové produkce všech odpadů, který byl materiálově využit. Je definován zákonem č. 185/2001 Sb., o odpadech, v platném znění jako „náhrada prvotních surovin látkami získanými z odpadů, které lze považovat za druhotné suroviny, nebo využití látkových vlastností odpadů k původnímu účelu nebo k jiným účelům s výjimkou bezprostředního získání energie“. Indikátor je součástí Soustavy indikátorů odpadového hospodářství ČR, která je určena k vyhodnocování plnění cílů Plánu odpadového hospodářství ČR (indikátor I.6v – Podíl materiálově využitých všech odpadů). Povinnost zpracovat Plán odpadového hospodářství stanoví zákon o odpadech.

Materiálovým využitím jsou především způsoby využívání odpadů, které jsou uvedeny v příloze č. 3 k zákonu č. 185/2001 Sb. a jsou označeny kódem R: získání/regenerace rozpouštědel a organických látek, které se nepoužívají jako rozpouštědla (včetně kompostování a dalších biologických procesů), recyklace/znovuzískání kovů, kovových sloučenin a ostatních anorganických materiálů nebo aplikace do půdy, která je přínosem pro zemědělství nebo zlepšuje ekologii.

Indikátor zahrnuje všechny druhy odpadů z Katalogu odpadů, s výjimkou kódu odpadu 200304 (kal ze septiků a žump), bez rozdílu kategorie.

Indikátor materiálového využívání odpadů se v obecné rovině doplňuje s indikátory energetického využití odpadů a s indikátory způsobu odstraňování odpadů. Materiálové využití odpadů je zákonem o odpadech upřednostňováno před využitím energetickým. Odstranění odpadu skládkováním nebo spalováním je považováno za nejméně žádoucí způsob nakládání s odpady a environmentálně nevhodné, v případě, že existuje možnost jeho využití.

Množství materiálově využitých odpadů snižuje množství surovin čerpaných z primárních zdrojů. Tento indikátor je proto provázán s materiálovou a energetickou náročností hospodářství. Je žádoucí zvyšovat podíl surovin a materiálů, které je možno opětovně získat z odpadů do výrobního procesu. Míra využití „druhotné suroviny“ navíc indikuje celkovou vyspělost společnosti, která zná cenu zdrojů nerostných surovin a dává přednost zhodnocení odpadu před čerpáním primárních zdrojů.

Z hlediska udržitelného rozvoje je třeba usilovat o co nejvyšší technicky dosažitelnou a ekonomicky přijatelnou míru materiálového využití odpadů. Proto je tento indikátor významným ukazatelem udržitelnosti současného rozvoje. Je důležité, aby měl vzestupnou tendenci, tedy aby dlouhodobě docházelo ke zvyšování podílu odpadů, které jsou materiálově využity. Význam materiálového využití je zdůrazněn v § 11 zákona č. 185/2001 Sb., kde je uvedena přednost tohoto využití před jakýmkoli jiným způsobem nakládání s odpadem.

Materiálovým využitím odpadů se snižují nároky na objem a zabezpečení skládek, neboť látky, které se znovu využívají, by v řadě případů byly označeny a musely být skládkovány, často jako nebezpečný odpad.

2. Metodika výpočtu indikátoru v ČR

Data pro výpočet indikátoru se získávají z Informačního systému odpadového hospodářství (ISOH). V databázi ISOH se shromažďují data na základě zákona č. 185/2001 Sb., o odpadech v platném znění a zákona č. 477/2001 Sb., o obalech v platném znění. Údaje uvedené v databázi jsou získávány z hlášení krajských úřadů a úřadů obcí s rozšířenou působností, které shromažďují hlášení těch původců odpadů, kteří ročně vyprodukují nebo nakládají s více než 50 kg nebezpečného odpadu, resp. více než 50 t ostatního odpadu. V databázi se provádí součet všech číselných hodnot množství odpadu, u kterého bylo vykázáno jako nakládání jejich materiálové využití (tj. kód nakládání R2–R11 (tj. využití odpadů), N1, N2, N8, N10–N13, N15 (tj. ostatní způsoby nakládání)) a součet všech číselných hodnot množství odpadu, u kterých byl vykázán kód nakládání „A00“ (vznik odpadu) snížený o množství vykazané u kódu 200304. Ze získaných hodnot je vypočten indikátor, který je vyjádřen v hmotnostních procentech.

V této souvislosti je však třeba upozornit, že výrazný podíl materiálového využití odpadů v ČR připadá právě na kódy nakládání N, jejichž zařazení do materiálového využití odpadů není v souladu s vykazováním způsobů využívání odpadů, které je pro členské státy EU upraveno nařízením Evropského parlamentu a Rady č. 2150/2002, o statistice odpadů, resp. se směrnicí 75/442/EHS v platném znění.

3. Hodnocení indikátoru

a) Cílový stav

Plán odpadového hospodářství České republiky stanovuje jako hlavní cíl zvýšit využívání odpadů s upřednostněním recyklace na 55 % všech vznikajících odpadů do roku 2012 a zvýšit materiálové využití komunálních odpadů na 50 % do roku 2010 ve srovnání s rokem 2000. Dílčími cíli jsou zejména využití 50 % hmotnosti stavebních a demoličních odpadů do konce roku 2005, resp. 75 % do konce roku 2012. Dále je cílem využít alespoň 80 % průměrné hmotnosti použitého velkého domácího spotřebiče. Do konce roku 2006 by se měly opakovaně použít nebo recyklovat materiály, látky a součásti velkých spotřebičů v rozsahu minimálně 75 % průměrné hmotnosti. Cílem je také použití nebo recyklace materiálů, látek a součástí z výbojek v rozsahu minimálně 80 % hmotnosti použitého spotřebiče do konce roku 2006. V usnesení vlády ČR č. 1621 ze 14. prosince 2005 je zakotveno opatření „zajistit soulad cílů POH ČR se Směrnicí EU, ověřit nástroje pro zvýšení účinnosti sběru přenosných baterií a koordinovat problematiku baterií, elektroodpadu a vozidel s ukončenou životností. Cíl pro materiálové využití (min. 50 % hm.) byl v roce 2005 a 2006 splněn.

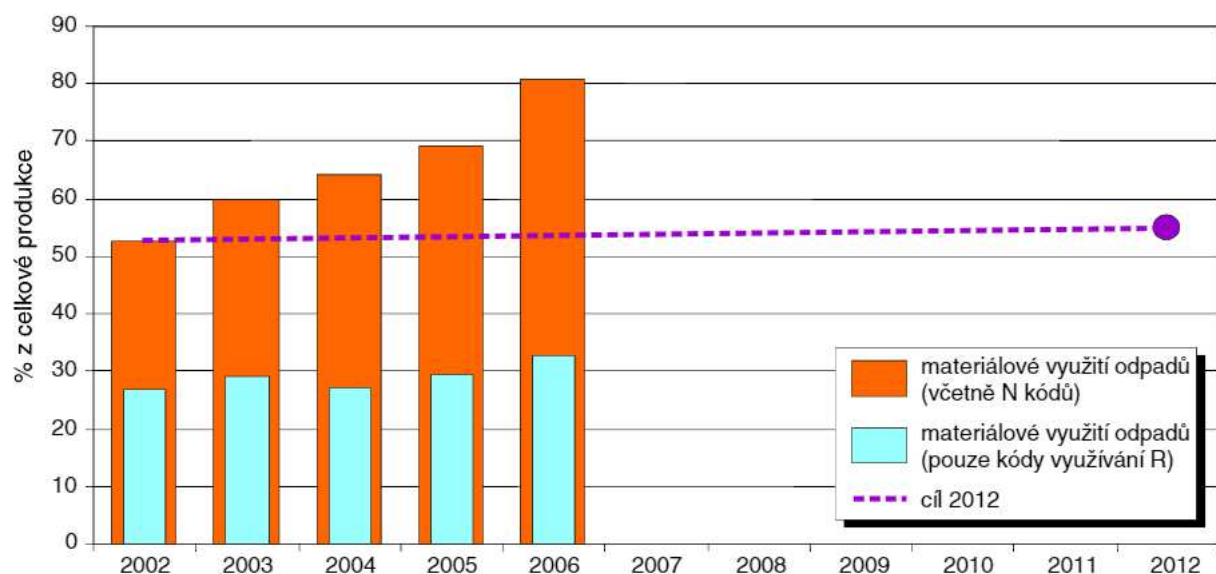
Od 1. ledna 2006 má být opětovně použito a materiálově využito nejméně 80 % průměrné hmotnosti vozidel zpětně převzatých za daný kalendářní rok, od roku 2015 se tento podíl má zvýšit na 85 %. Celková produkce vybraných autovraků vzniklých z autovraků vyrobených před 1. 1. 1980 v roce 2006 byla 559 tun, z toho bylo opětovně použito a využito 62,1 % a stejné procento bylo opětovně použito a materiálově využito.

b) Vývoj indikátoru v ČR

Vývoj podílu materiálově využitých odpadů v ČR v letech 2002–2006 má, jak je patrné z grafu II.D.1, příznivý vzestupný trend. Včetně kódů N (zejména pak využití odpadů na rekultivace, terénní úpravy obecně, na rekultivace skládek či ukládání odpadů jako technologického materiálu na zajištění skládek) bylo v roce 2005 materiálově využito 20,6 mil. t odpadu a v roce 2006 pak 22,7 mil. t

odpadu. Podíl materiálově využitých odpadů tak v roce 2006 představoval téměř 81 % z celkové produkce odpadů, která činila 28,1 mil. t.

Graf II.D.1: Materiálové využití odpadů a jeho cílová hodnota, ČR, 2002–2006

Zdroj dat: Centrum pro hospodaření s odpady

Podíl materiálového využití odpadu pro mezinárodně srovnatelné způsoby využití (kódy R) činil v roce 2006 pouze 32,8 % (viz graf II.D.1).

Zvýšil se zejména objem separovaného sběru využitelných složek z komunálních odpadů, z toho především odpadů z obalů a dále stavebních odpadů. Využívají se především kovové odpady, železné i neželezné, a stavební odpady, v menší míře se využívají některé kovonosné odpady, dále se využívají odpady plastů, skla a papíru.

Problematická zůstává situace v oblasti komunálního odpadu, kde se nedaří přibližovat se ke stanovenému cíli zvýšit materiálové využití komunálních odpadů na 50 % do roku 2010 ve srovnání s rokem 2000. Přibližně 81 % komunálních odpadů je dosud ukládáno na skládky a například objem využitých nebezpečných komunálních odpadů představuje méně než 1 % celkové produkce. Důvodem tohoto nepříznivého stavu je zejména skutečnost, že poplatky za ukládání na skládky jsou příliš nízké na to, aby mohly podporovat využití jiných metod nakládání s odpady, které jsou šetrnější k životnímu prostředí. Situaci může dále komplikovat fakt, že svoz komunálního odpadu je zpravidla dotován z obecního rozpočtu a proto obyvatelé nenesou skutečné náklady na odstraňování či využití odpadu v plné výši.

c) Mezinárodní srovnání

V oficiálních statistických souborech OECD a Eurostatu tento indikátor není dosud sledován. V EU není standardizován ani postup výpočtu a způsoby nakládání s odpady, které jsou považovány za materiálové využití/recyklaci. Uvedené statistiky vykazují vždy podíl recyklace pouze pro vybrané toky odpadů, zejména obaly a odpady z obalů nebo komunální odpady. V dubnu 2004 bylo přijato Doporučení Rady OECD k materiálovým tokům a produktivitě zdrojů, které předpokládá i postupné ujednacení metodiky pro mezinárodně srovnatelné sledování indikátoru charakterizujícího podíl materiálově využívaných odpadů na celkových surovinových vstupech do národního hospodářství.

4. Hlavní poznatky

Ze srovnání skutečnosti se stanoveným hlavním cílem (viz graf II.D.1), tj. zvýšit využívání odpadů s upřednostněním recyklace na 55 % všech vznikajících odpadů do roku 2012, jednoznačně vyplývá, že ČR se daří tento cíl s velkou rezervou naplňovat již nyní, a to především v důsledku zavedení moderního systému odpadového hospodářství včetně začlenění požadavků legislativy ES v oblasti odpadů a dalších mezinárodních závazků do nového zákona o odpadech a zákona o obalech, přijatých v roce 2001. Byl přijat Plán odpadového hospodářství ČR a 14 krajských plánů s mnoha dlouhodobými a střednědobými kvantitativními cíli, byl zaveden celostátní systém využití a recyklace obalových odpadů, existuje stále zkvalitňovaný informační systém odpadového hospodářství.

Z problematiky oblasti komunálních odpadů však vyplývá nutnost zaměřit se především na podporu šíření tříděného sběru a recyklace komunálního odpadu, na podporu rozvoje trhů s recyklovanými produkty a na zavedení vhodných ekonomických nástrojů se stimulačním účinkem, a to především v oblasti poplatků. Současně je třeba se zaměřit i na samotné předcházení vzniku odpadů například poskytováním informací o nákladech a přínosech alternativních technologií a propagací čistších či bezodpadových technologií. Nezastupitelnou roli v problematice třídění komunálního odpadu bude jistě hrát i environmentální výchova a osvěta.

Dosavadní zkušenosti ukazují na nezbytnost aktivního zapojení ČR do práce v mezinárodních pracovních skupinách (např. OECD Working Group on Waste Prevention and Recycling – WG WPR) a na účinnější výměně informací s vyspělejšími zeměmi a harmonizaci metodik na úseku vedení materiálových účtů (včetně odpadů), analýzy a aplikace jejich výsledků v řídicí praxi. Obdobně je tomu i u zahraničních zkušeností s rozvojem systémových opatření k vytváření udržitelného surovinového (materiálového) hospodářství (SMM), které vyžaduje jednoznačné pojetí materiálových toků odpadů jako bilanční součásti celkových materiálových toků, a to včetně dovozu a vývozu a sledování skutečné spotřeby druhotných surovin v ekonomickém procesu.

II.E SPOTŘEBA ZÁKLADNÍCH ŽIVIN V MINERÁLNÍCH HNOJIVECH

Ing. Martin Leibl, PhD.

1. Význam a souvislosti indikátoru

Spotřeba základních živin v průmyslových hnojivech je považována za jeden z nejdůležitějších indikátorů ekologizace zemědělství. Půda vzniká zvětráváním hornin a činností živých organismů. Tento proces je tak pomalý, že půdu můžeme považovat za neobnovitelný zdroj. Zemědělství má na půdy mnohdy velmi negativní vliv. Jeden z faktorů, který snižuje kvalitu půd, je nadměrné užívání minerálních hnojiv, spojené zejména s okyselením půd, půdní erozí a následně s celkovým snížením úrodnosti. Užívání minerálních hnojiv se také ve vysoké míře podílí na eutrofizaci vod a kontaminaci pitné vody.

Spotřeba průmyslových hnojiv úzce souvisí s problematikou spotřeby chemických přípravků na ochranu rostlin. V provozní praxi je použití chemikálií v podobě hnojiv a pesticidů na sebe úzce vázáno, obdobné trendy ve spotřebě těchto chemických látek lze pozorovat také ve sledovaném časovém období.

Spotřeba průmyslových hnojiv úzce souvisí také s problematikou ekologického zemědělství, kde je použití průmyslově vyráběných hnojiv zakázáno. Dále souvisí s problematikou znečištění povrchových a spodních vod nitráty, kdy dusíkatá hnojiva jsou jedním z hlavních zdrojů nitrátů. Používání průmyslově vyráběných hnojiv má také přímou negativní vazbu na změny klimatu, protože při výrobě průmyslových hnojiv se uvolňují do ovzduší skleníkové plyny.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Indikátor se vypočítá podílem množství aplikovaných hnojiv v kilogramech čistých živin na hektar zemědělské půdy. Čím je podíl vyšší, tím je nižší trvalá udržitelnost.

3. Hodnocení indikátoru

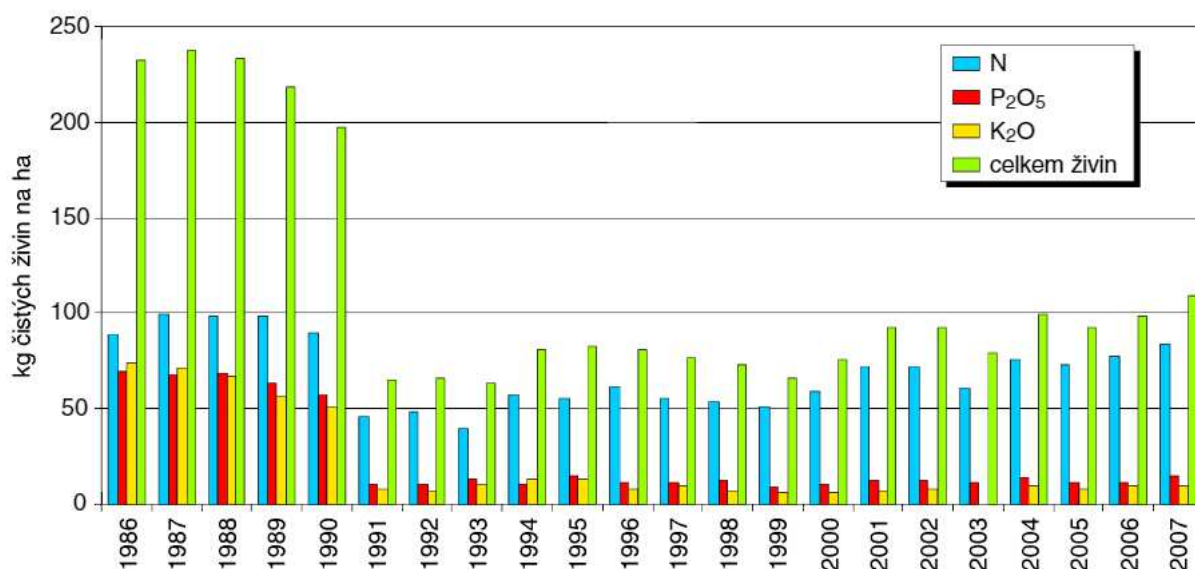
a) Vývoj indikátoru v ČR

Vývoj spotřeby základních živin v průmyslových hnojivech v letech 1986–2007 ukazuje graf II.E.1.

Po roce 1989 došlo k výraznému snížení používání průmyslových hnojiv, a to především z důvodu zvýšení jejich ceny. Nejnižší propad hnojení byl zaznamenán u dusíku, protože hnojení dusíkem nejvíce ovlivňuje výnos plodiny.

V roce 2004 došlo poprvé k výraznějšímu zvýšení hnojení průmyslovými hnojivy (cca o 25 %). Důvodem je především vstup ČR do EU, kdy zemědělci mají k dispozici více finančních prostředků na nákup vstupů do zemědělství, aniž by docházelo ke strukturální reformě způsobu hospodaření nebo k plošnému přechodu na dostatečně šetrné postupy hospodaření.

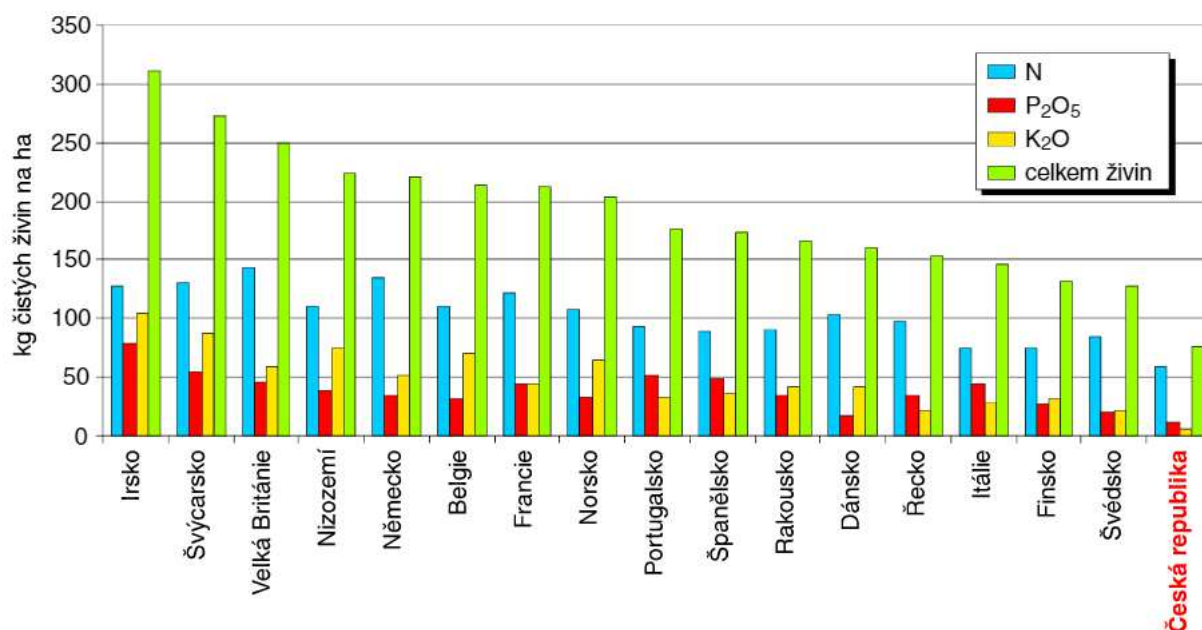
Od roku 2004 se spotřeba průmyslových hnojiv díky zlepšující se ekonomické situaci zemědělců pravidelně zvyšuje a již přesáhla úroveň hnojení v roce 1991. Zdaleka však nedosáhla úroveň hnojení roku 1990, protože mezi roky 1990 a 1991 byl zaznamenán velký propad hnojení průmyslovými hnojivy.

Graf II.E.1: Spotřeba hnojiv, ČR, 1986–2007

Zdroj dat: Ministerstvo zemědělství ČR

b) Mezinárodní srovnání

Možnosti srovnání spotřeby průmyslových hnojiv v ČR s vyspělými evropskými státy je pouze orientační, protože jsou k dispozici srovnatelné údaje pouze za rok 2000. Lze ale předpokládat, že od tohoto roku došlo v evropských státech ke zvýšení spotřeby průmyslových hnojiv obdobně jako tomu je v ČR, protože dotační zemědělská politika EU je stejná pro všechny členské státy. Podrobnosti ukazuje graf II.E.2.

Graf II.E.2: Spotřeba hnojiv, mezinárodní srovnání, 2000

Zdroj dat: Ministerstvo zemědělství ČR

4. Hlavní poznatky

Hlavním trendem ve spotřebě průmyslových hnojiv je výrazný pokles spotřeby po roce 1990 a následné zvyšování spotřeby v období od vstupu ČR do EU. V porovnání se státy EU-15 patříme stále mezi státy s nejnižší spotřebou. Problémem začíná být jednostranné zvyšování spotřeby průmyslových hnojiv díky zlepšující se finanční situaci zemědělců, bez potřebných strukturálních změn v zemědělství včetně přechodu na způsoby hospodaření šetrné k životnímu prostředí. Úroveň spotřeby průmyslových hnojiv je v současné době na vyšší úrovni než v roce 1991.

II.F SPOTŘEBA PŘÍPRAVKŮ NA OCHRANU ROSTLIN

Ing. Martin Leibl, PhD.

1. Význam a souvislosti indikátoru

Spotřeba přípravků na ochranu rostlin je považována za jeden z nejdůležitějších indikátorů ekologizace zemědělství. Chemické přípravky na ochranu rostlin přímo kontaminují půdu a potraviny cizorodými látkami, které poškozují zdraví lidí. Spotřeba chemických přípravků na ochranu rostlin úzce souvisí se spotřebou průmyslových hnojiv. V provozní praxi je použití chemikálií v podobě pesticidů a hnojiv na sebe úzce vázáno, obdobné trendy ve spotřebě těchto chemických látek lze pozorovat také ve sledovaném časovém období.

Spotřeba chemických přípravků na ochranu rostlin úzce souvisí také s problematikou ekologického zemědělství, kde je použití pesticidů zakázáno. Používání pesticidů má také přímou negativní vazbu na změny klimatu, protože při výrobě chemických přípravků na ochranu rostlin se uvolňují do ovzduší skleníkové plyny.

2. Metodika výpočtu indikátoru

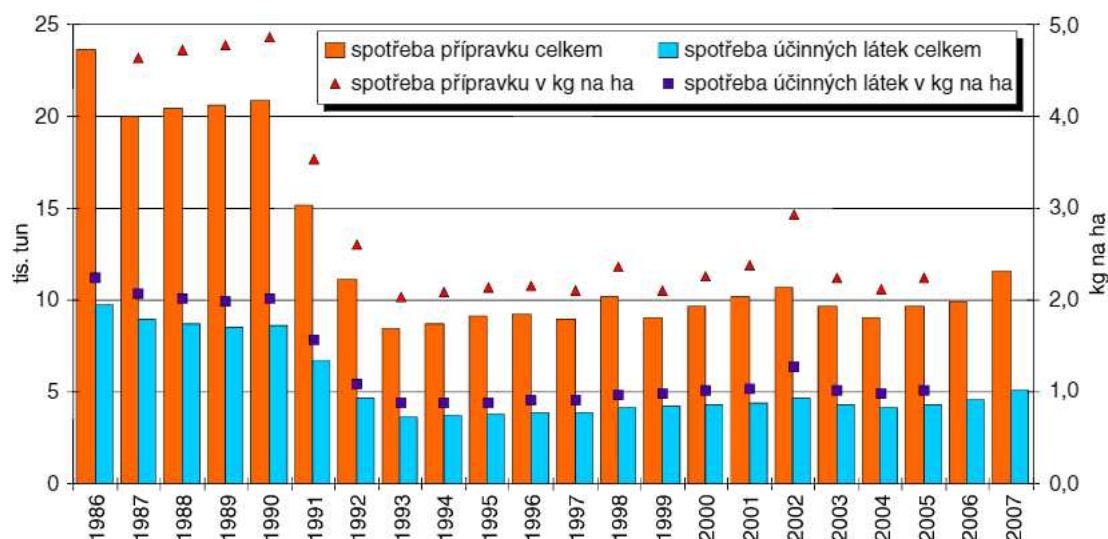
Indikátor se vypočítá podílem množství aplikovaných přípravků v kilogramech na hektar zemědělské půdy nebo celkovou spotřebou v tunách. Čím je podíl nebo spotřeba vyšší, tím je nižší trvalá udržitelnost.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Vývoj spotřeby přípravků na ochranu rostlin v jednotlivých letech ukazuje graf II.F.1.

Graf II.F.1: Spotřeba přípravků na ochranu rostlin, ČR, 1986–2007

Pozn.: V grafu je uvedena jak spotřeba přípravků, tak spotřeba účinných látek. Účinná látka tvoří pouze část hmotnosti přípravku, přípravek obsahuje také jiné látky (voda, rozpouštědlo apod.). Proto je množství spotřebovávaného přípravku vždy větší než spotřeba účinných látek.

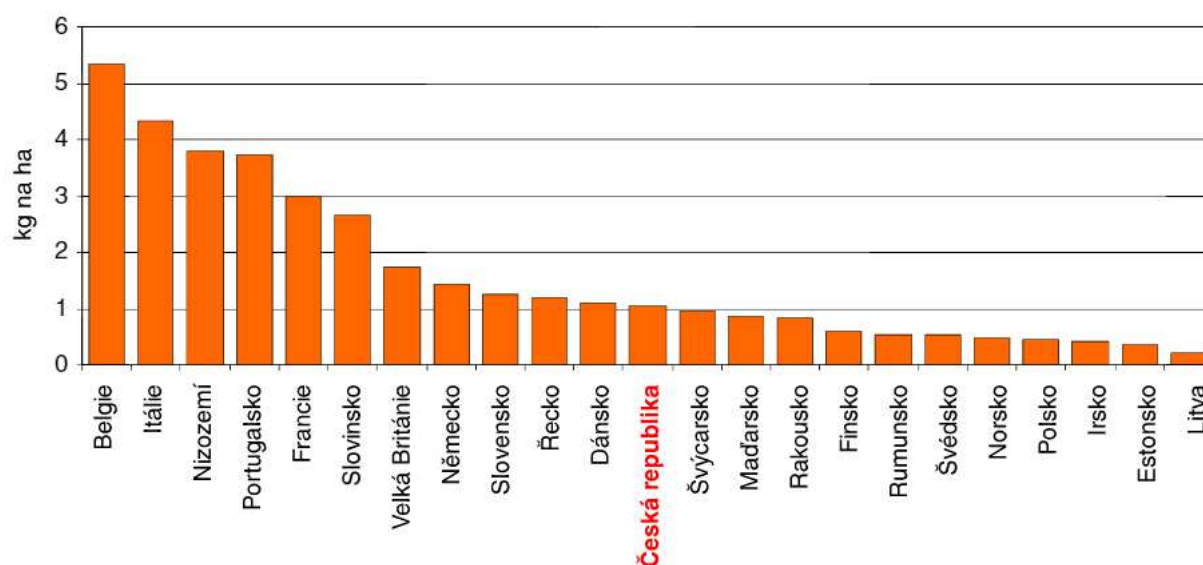
Zdroj dat: Ministerstvo zemědělství ČR

Ve spotřebě přípravků na ochranu rostlin lze zaznamenat obdobný trend jako v oblasti průmyslových hnojiv, tedy výrazné snížení spotřeby v první polovině 90. let z důvodu zvýšení cen pesticidů a celkové transformace zemědělství. Od roku 1993 lze pozorovat velmi pozvolný nárůst spotřeby přípravků na ochranu rostlin. Od roku 2003 do roku 2005 lze zaznamenat spíše stagnaci spotřeby, od roku 2006 dochází k nárůstu spotřeby přípravků, která je dnes na úrovni roku 1992.

b) Mezinárodní srovnání

V rámci mezinárodního srovnání jsou k dispozici údaje o spotřebě účinných látek (kg/ha) evropských zemí, které jsou zobrazeny v grafu II.F.2.

Graf II.F.2: Spotřeba účinných látek na ochranu rostlin, mezinárodní srovnání, 2001

Zdroj dat: European Environment Agency

Spotřeba účinných látek v ČR za rok 2001 byla 1,03 kg/ha. Z toho vyplývá, že řada států má spotřebu nižší (severské státy, státy EU-10, Švýcarsko, Rakousko), vyšší úroveň spotřeby je ve většině ostatních zemí EU-15. Nejvyšší spotřebu má Belgie, Itálie, Nizozemí a Portugalsko, nejnižší pobaltské státy.

4. Hlavní poznatky

Hlavní trendy ve spotřebě přípravků na ochranu rostlin jsou obdobné jako u spotřeby průmyslových hnojiv: výrazný pokles spotřeby po roce 1990 a následné zvyšování spotřeby v období od vstupu ČR do EU. V porovnání s členskými státy EU-15 patříme stále mezi státy s nízkou spotřebou. Nebezpečím do budoucna je jednostranné zvyšování spotřeby pesticidů díky zlepšující se finanční situaci zemědělců, bez potřebných strukturálních změn v zemědělství včetně přechodu na způsoby hospodaření šetrné k životnímu prostředí.

II.G INDEX BĚŽNÝCH DRUHŮ VOLNĚ ŽIJÍCÍCH PTÁKŮ²²⁾

Ing. Lenka Vrtišková

1. Význam a souvislosti indikátoru

Indikátor ukazuje změny populací běžných druhů volně žijících ptáků, které jsou úzce vztaženy ke změnám využívání území a intenzitě hospodaření. Indikátory trendů jednotlivých taxonomických skupin se rozvíjejí v celosvětovém měřítku i měřítku zemí EU, populační trendy vybraných taxonomických skupin pak patří rovněž mezi hlavní indikátory plnění Úmluvy o biologické rozmanitosti (CBD). Mezi nejlépe prozkoumané taxony patří ptáci, pro které jsou k dispozici dlouhodobé údaje o změnách početnosti z většiny evropských států, ČR nevyjímaje. Ptáky lze považovat za vhodné indikátory biodiverzity, i vzhledem k popularitě mezi veřejností.

Zvyšování indexu populací ptáků (především druhů zemědělské krajiny) může odrážet zlepšení širokého rozsahu environmentálních parametrů. Z ekonomického hlediska zvyšuje biodiverzita potenciál hospodářských sektorů jako je zemědělství, lesnictví nebo turistika. Obecně je vidět, že životní podpora funkcí ekosystémů se obnovuje.

Zemědělské aspekty pravděpodobně vliv na vývoj ptačích populací mají, ať již negativní (hustota hospodářského zvířectva, vstupy dusíku do půdy) nebo pozitivní (oblasti s aplikací agro-environmentálních opatření, ekologické zemědělství). Biodiverzitu rovněž negativně ovlivňují další tlaky jako znečištění ovzduší, toxické látky nebo zaborby území. Emise skleníkových plynů mohou také nepřímo způsobovat ztráty stanovišť nebo přerušení potravních řetězců v důsledku klimatických změn.

Důsledky poklesu běžných druhů ptáků resp. biodiverzity nejsou zcela pochopeny, proto je důležité jejich počet sledovat, zejména z principu předběžné opatrnosti – neznáme přesné důsledky toho, co by mohlo nastat, pokud nějakým způsobem biodiverzita a tedy i biologická rovnováha poklesne.

Evropská unie ve své Strategii udržitelného rozvoje (COM(2001)264 final) uvedla závazek zastavit pokles biodiverzity do roku 2010, právně závazný 6. akčním programem stejně jako Strategií biodiverzity EU (COM (98)42) a směrnicemi o stanovištích (č. 92/43/EHS) a o ptácích (č. 79/409 EHS). K zastavení poklesu biodiverzity se EU rovněž zavázala na Světovém summitu udržitelného rozvoje v Johannesburgu. V květnu tohoto roku vydala Evropská komise Sdělení k biodiverzitě „Zastavení poklesu biodiverzity do roku 2010 a dále“ (COM(2006) 216 final), ve kterém shrnuje nejvýznamnější hrozby a specifikuje cíle, kterých by v této oblasti mělo být dosaženo – především v souvislosti s poklesem rostlinných a živočišných druhů a se ztrátou stanovišť.

ČR uvádí „zastavení poklesu biodiverzity“ jako jeden z prioritních cílů Státní politiky životního prostředí na období 2004–2010 a podrobně se této problematice věnuje ve Strategii biologické rozmanitosti České republiky.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Jako zdroj dat pro sestavení indikátoru byly použity výsledky monitorovacího programu „Jednotný program sčítání ptáků v ČR“ (JPSP), který poskytuje výsledky pravidelně každý rok. Použitá metodika je standardní metodikou pro sčítání ptáků a JPSP patří mezi obecně akceptované standardní monitorovací programy v Evropě. JPSP v současnosti ukazuje relativní změny početnosti jednotlivých druhů na sčítaných lokalitách a zejména souhrnně pro území ČR, do budoucna je připraveno

²²⁾ Pro indikátor se nepodařilo získat nová data, proto uvádíme text totožný se Situační zprávou z roku 2007.

vylepšení metodiky, které umožní stanovovat i hustotu jednotlivých druhů. Meziroční změny početnosti druhů jsou vyjadřovány indexem v procentech ve vztahu k základnímu roku (100 %, obvykle první rok časové řady). Analýza dat probíhá moderní metodou výpočtu populačních trendů programem TRIM (Trends and Indices for Monitoring data) a odpovídá metodám používaným jinde v Evropě. Vlastní indikátor je kombinovaný index složený z indexů změn početnosti jednotlivých druhů, který vznikne jako geometrický průměr druhových indexů. Druhy, jejichž indexy tvoří indikátor, jsou vybrány na základě hlavních typů prostředí, v nichž se vyskytují a na nichž jsou závislé. Ke složenému vícedruhovému indexu (indikátoru) je možno vypočítat i intervaly spolehlivosti (Gregory et al. 2005). Index je též možno analyzovat programem pro analýzu časových řad TrendSpotter. Tento postup odpovídá postupu výpočtu indikátoru běžných druhů ptáků v Evropě. Každý vícedruhový složený index je též možno rozložit na indexy jednotlivých druhů a díky tomu tak podrobněji analyzovat, které druhy jsou odpovědné za celkový průběh indikátoru, a nepřímo tak usuzovat na příčiny změn početnosti.

Jako hlavní indikátor běžných druhů ptáků slouží kombinovaný index změn početnosti 66 druhů ptáků a zvláště jsou prezentovány jeho složky, tj. kombinované indexy skupin druhů podle typu prostředí – index druhů zemědělské krajiny, index lesních druhů a index ostatních druhů.

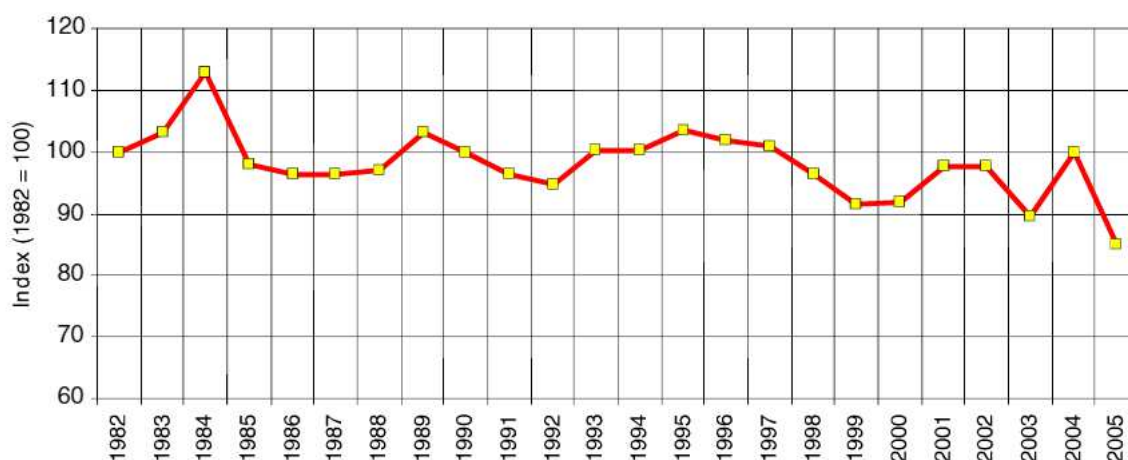
3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Index je indikátorem biodiverzity a odráží souhrnné změny v populacích vybraných druhů. Nárůst indexu značí, že převažuje počet druhů, jejichž populace vzrůstají, ovšem neznamená to, že by vzrůstaly populace všech druhů.

Populace divokých ptáků kolísá rok od roku v důsledku komplexu vzájemných vztahů s klimatem, jinými druhy a jinými environmentálními faktory. Z toho důvodu by měl být důraz kladen spíše na trendy vývoje počtu populací v průběhu více let než jen na meziroční změny. Poklesy jsou projevem změn zemědělských metod a specializací. Klíčovými faktory je úbytek remízků, odvodňování krajiny, nárůst mechanizace a spotřeby hnojiv a pesticidů, omezení jarní kultivace, usnadnění pravidelné sklizně, změny ve využití sklizně a pokles diverzity farem.

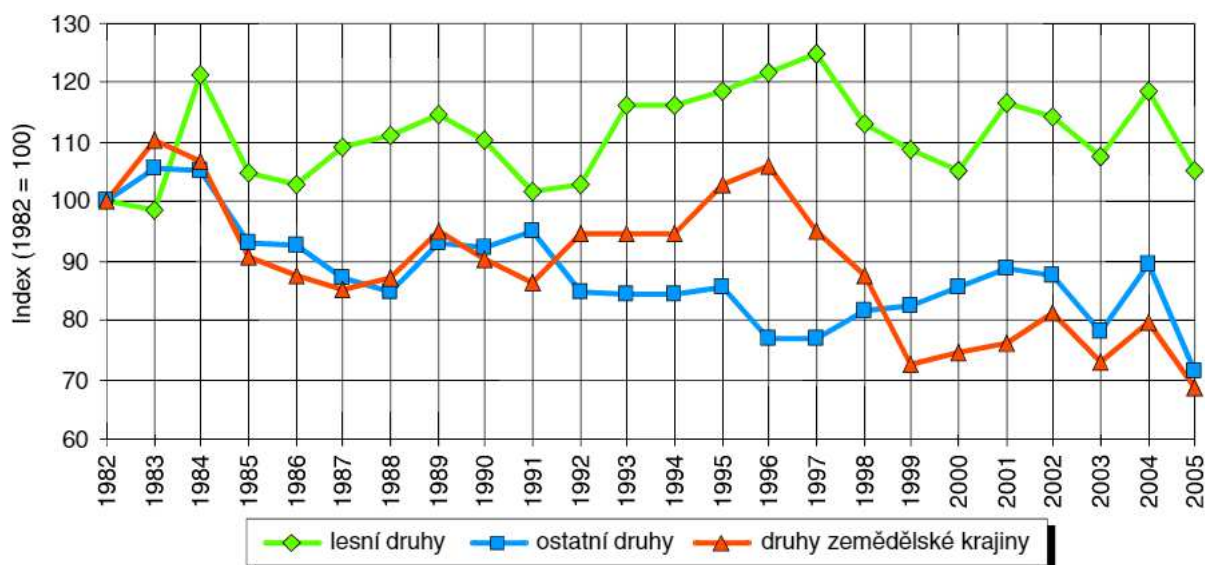
Graf II.G.1: Index běžných druhů volně žijících ptáků, ČR, 1982–2005

Zdroj dat: Česká společnost ornitologická

Graf II.G.1 zachycuje vývoj indexu v letech 1982–2005. Index je prezentován celkově pro všech 66 vybraných ptačích druhů. Celková hodnota indexu vykazuje pokles za sledované období, hodnota indexu v roce 2005 je o cca 15 % nižší než v roce 1982. V průběhu grafu lze vysledovat pokles hodnoty v 80. letech a následný mírný vzestup na počátku 90. let, který je posléze následován opět poklesem.

Graf II.G.2: Rozdělení indexu na skupiny podle hlavních typů prostředí, ČR, 1982–2005

Zdroj dat: Česká společnost ornitologická

Rozdělení indexu na skupiny podle hlavních typů prostředí ukazuje rozdíly mezi těmito skupinami. Početnost ptáků zemědělské krajiny klesala zejména v první polovině 80. let 20. století, na konci 80. let došlo ke stabilizaci stavu a počátkem 90. let k nárůstu, index však po roce 1996 vykazuje další pokles. Jistá souvislost by mohla být nalezena mezi poklesem ptačích populací v zemědělské krajině a spotřebou hnojiv a pesticidů, jejichž spotřeba až na mírné kolísání vykazuje trvalý pozvolný nárůst. Naopak se zatím do vývoje indexu vůbec nepromítl pozitivní trend zvyšování území obhospodařovaného ekologickým zemědělstvím – a to přesto, že se výměra šetrně obhospodařované půdy zvýšila od roku 1997 více než patnáctkrát (stále jde však jen o cca 6 % zemědělské půdy).

Naproti tomu index lesních druhů ptáků vykazuje mírný vzestup s několika výraznějšími fluktuacemi. Ve srovnání s druhy zemědělské krajiny nejsou příčiny trendu této skupiny tak zřejmé. Zvláštností je, že ačkoli ukazatel naznačuje, že lesním druhům ptáků se daří lépe, stav českých lesů vyjádřený indexem defoliace se zhoršuje. Druhy ptáků zahrnuté v kategorii ostatní druhy nejsou striktně vázány na žádný typ prostředí a výkyvy v jejich populacích odrážejí zejména klimatické extrémy a střety s civilizací.

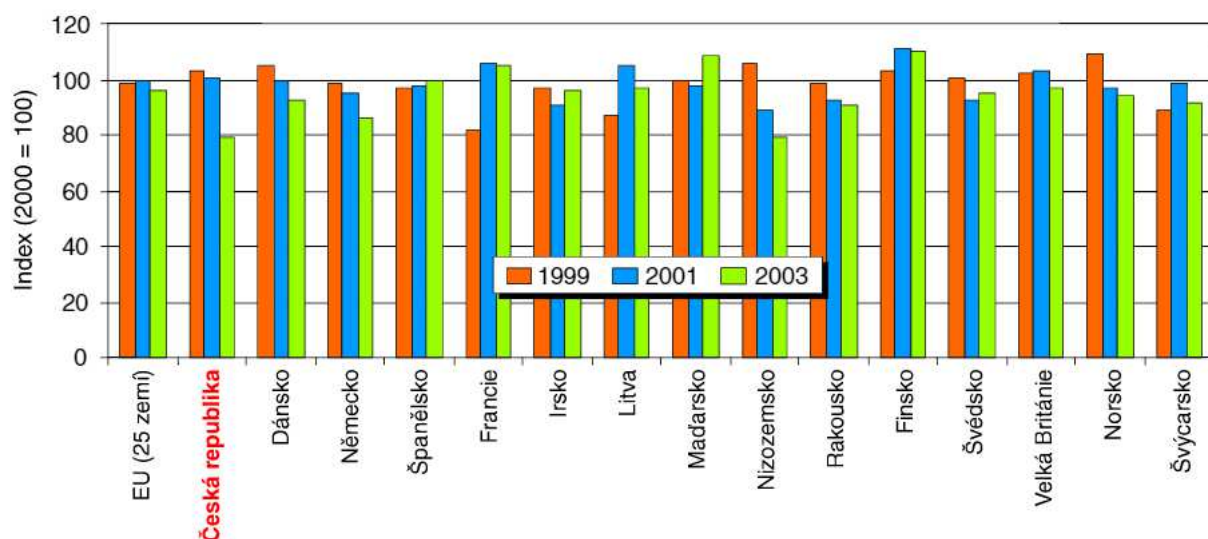
Celkově pak index běžných druhů volně žijících ptáků ukazuje, že dochází k úbytku početnosti těchto druhů a mezi hlavní známé příčiny patří intenzifikace zemědělství.

b) Mezinárodní srovnání

Indikátor ptačích populací byl zařazen na širší seznam strukturálních indikátorů zemí EU a na seznam indikátorů udržitelného rozvoje EU. Celoevropský index ukazuje podobné trendy, a to výrazný pokles populací ptáků zemědělské krajiny a víceméně setrvalý stav či nárůst ptáků lesních

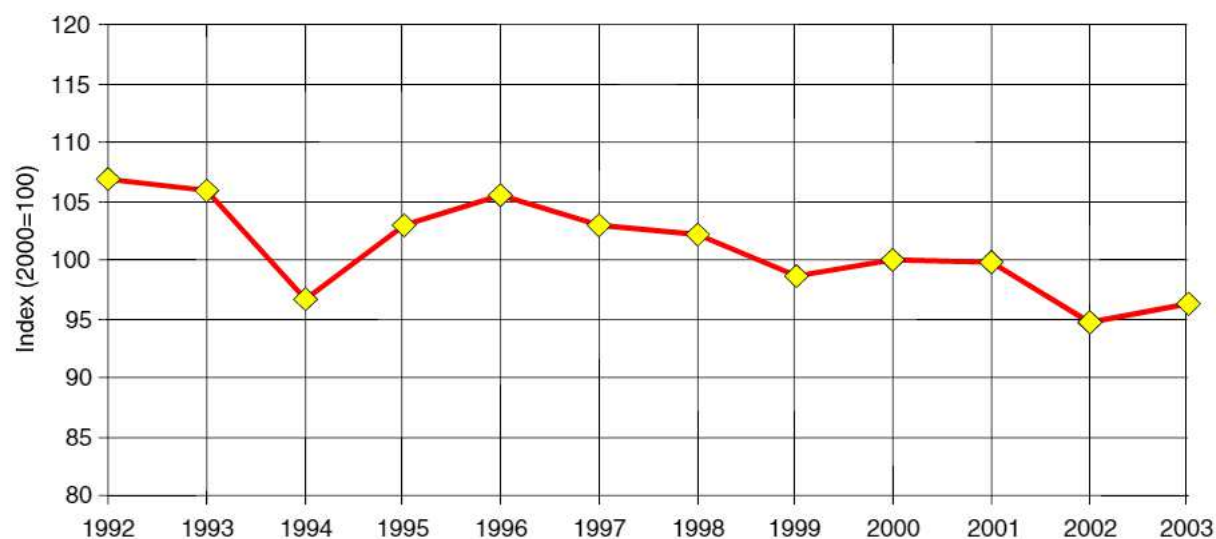
ekosystémů. Indikátor Index běžných druhů volně žijících ptáků tedy metodicky odpovídá rovněž indikátorům akceptovaným pro podobné účely na mezinárodní úrovni.

Graf II.G.3: Index ptáků zemědělské krajiny, mezinárodní srovnání, 1999, 2001, 2003

Zdroj dat: Eurostat

Graf II.G.4: Populační trendy vybraných druhů ptáků zemědělské krajiny, EU-25, 1992–2003

Zdroj dat: Eurostat

4. Hlavní poznatky

Jak již bylo výše uvedeno, index běžných druhů volně žijících ptáků vypovídá o početnosti jednotlivých druhů a skupin ptáků a nepřímo o stavu biodiverzity. Celosvětovým trendem je pokles ptáků zemědělské krajiny a ostatních druhů ptáků a naopak nárůst počtu v kategorii lesní druhy. Podle dat EuroMonitoru narůstá počet druhů lesních ptáků ve střední a východní Evropě (nejspíš díky změnám v krajině, zarůstání apod.), zatímco v Evropě západní počet jedinců lesních druhů klesá, na čemž se podepisuje zejména lesní management a do jisté míry také predace hnízd (bylo např. prokázáno, že druhů hnízdících na zemi ubývá více).

II.H DEFOLIACE

RNDr. Zdeňka Podhajská, ve spolupráci s VÚLHM

1. Význam a souvislosti indikátoru

Defoliace je definována jako relativní ztráta asimilačního aparátu v koruně stromu v porovnání se zdravým stromem, rostoucím ve stejných porostních a stanovištních podmínkách.

Stupeň defoliace pak charakterizuje zdravotní stav stromů a odráží vliv nepříznivých změn prostředí lesních ekosystémů, jako důsledku dlouhodobého a nadměrného znečištění ovzduší různými škodlivinami (SO_2 , NO_x , F, Cl, O_3 , těžké kovy, prachové částice aj.).

Indikátor defoliace je sledován rovněž na evropské úrovni, a to již od roku 1986 v rámci programu ICP Forests (The International Cooperative Programme on Assessment and Monitoring of Air Pollution Effects on Forests). Program byl zahájen v souvislosti s Úmluvou o dálkovém znečišťování ovzduší přecházejícím hranice států (Convention on Long-range Transboundary Air Pollution – CLRTAP) a jeho hlavním cílem je monitorovat stav lesa v Evropě za použití dvou různě intenzivních úrovní sledování na základě spolupráce v Evropské unii. V současné době na programu spolupracuje 40 států.

Jak již bylo dříve uvedeno, stav evropských lesů se důkladně sleduje již déle než dvacet let. Od té doby výzkum potvrdil, že hlavním důvodem defoliace je znečištění ovzduší. Existují rovněž jasné vzájemné vztahy mezi chemickou povahou lesních půd a depozicemi okyselujících látek a těžkých kovů. Z toho důvodu je v rámci mezinárodního pozorování sledován rovněž stav půd, díky kterému dostáváme informace o půdních stresových faktorech působících na stav lesa s ohledem na nerovnováhu živin a půdní poměry. Monitoring obsahu živin je základem pro hodnocení stavu lesa.

Dalšími činiteli podílejícími se na defoliaci jsou hmyz, houby a dále ještě neméně důležité abiotické faktory – např. sezónní teplotní extrémy, vodní režim atd. V podmínkách ČR se na špatném zdravotním stavu lesů odráží také nevhodná druhová struktura a vysoké stavy spárkaté zvěře.

Význam lesních porostů pro udržitelný rozvoj je nezpochybnitelný. Hrají klíčovou roli v uchování biologické rozmanitosti přírody, tvoří důležitý prvek určující ráz krajiny. Zvyšují retenční schopnost krajiny, ovlivňují lokální klima, brání erozi, přispívají k ochraně před povodněmi atd. Významné jsou rovněž pro rekreaci a dřevařský průmysl.

Z toho důvodu je nezbytné monitorovat a vyhodnocovat zdravotní stav lesů, jehož ukazatelem je, kromě jiných, právě defoliace. Obecným cílem sledování ukazatelů defoliace je identifikovat a redukovat činitele, které ji způsobují.

2. Metodika výpočtu indikátoru²³⁾

V ČR plní úkoly vyplývající z naplňování cílů mezinárodního programu ICP Forests „Národní centrum pro zajištění pravidelného sledování v síti monitorovacích ploch na území ČR – úroveň I“ již od roku 1986. I. úroveň tohoto programu, zajišťující plošný monitoring zdravotního stavu lesa v systematické síti ploch, je rozšířena od roku 1994 o tzv. II. úroveň, zahrnující intenzivní monitoring lesních ekosystémů na vybraných monitorovacích plochách. Od roku 2004 na program ICP Forests navazuje nový projekt evropské spolupráce „Forest Focus“ týkající se monitoringu lesů a environmentálních vlivů v lesních společenstvech.

²³⁾ <http://www.vulhm.cz/?did=253&lang=cz>

V současné době se pravidelné šetření I. úrovně programu Forest Focus v České republice provádí na monitorovacích plochách základní sítě 16×16 km a vybraných plochách ze sítě 8×8 km v celkovém počtu 306 ploch, které jsou rozmístěny rovnoměrně podle lesnatosti po celém území České republiky. Plochy jsou umístěny v lesních porostech tak, aby dobře charakterizovaly dané stanovištní a porostní podmínky. V nadmořských výškách od 150 m do 1300 m se hodnotí každým rokem více než 14 tisíc stromů, reprezentujících 28 druhů lesních dřevin v různých věkových třídách. Na každé monitorovací ploše jsou zjišťovány základní stanovištní a porostní charakteristiky. V pravidelných intervalech (1–5 let) se kromě hodnocení stavu koruny (defoliace, barevné změny aj.) provádí rovněž další odborná šetření (zjišťování sociálního postavení, měření dendrometrických parametrů a fytocenologické snímkování). V nepravidelných intervalech se jako doplňující šetření provádí listové, letokruhové a půdní analýzy.

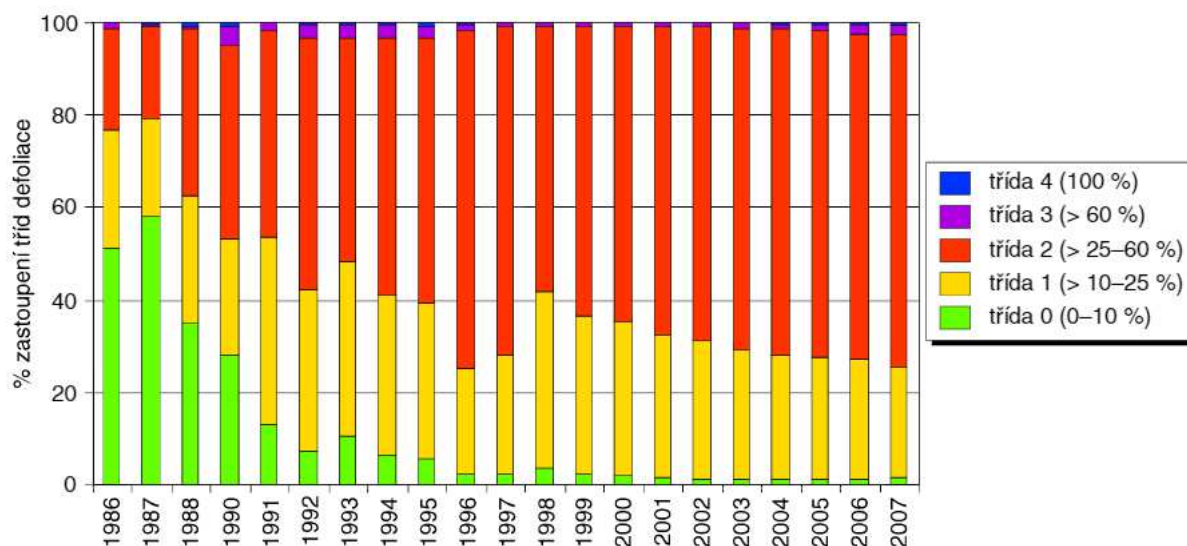
Defoliace se hodnotí pomocí standardního postupu ICP Forests, který předpokládá, že se vyhodnotí odlisťování celé koruny každého jednotlivého stromu. Údaj odlisťování se vyjadřuje v procentech ztráty jehličí (resp. listů) a uvádí se s přesností na 5 %. Tak například 60%ní odlisťování znamená ztrátu 60 % jehličí (resp. listů) v porovnání se zdravým stromem na stejném stanovišti.

Procento odlisťování celé koruny je následně vyjádřeno ve stupních odlisťování. Standardní evropská škála má 5 stupňů: 0 – zdravý (0–10 %), 1 – slabě odlisťovaný (10–25 %), 2 – středně odlisťovaný (25–60 %), 3 – silně odlisťovaný (60–100 %) a 4 – odumřelý (100 %).

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Graf II.H.1: Defoliace jehličnatých stromů (porosty 60 let a více), ČR, 1986–2007

Pozn.: rozlišování porostů na starší a mladší 60ti let se provádí od roku 1998.

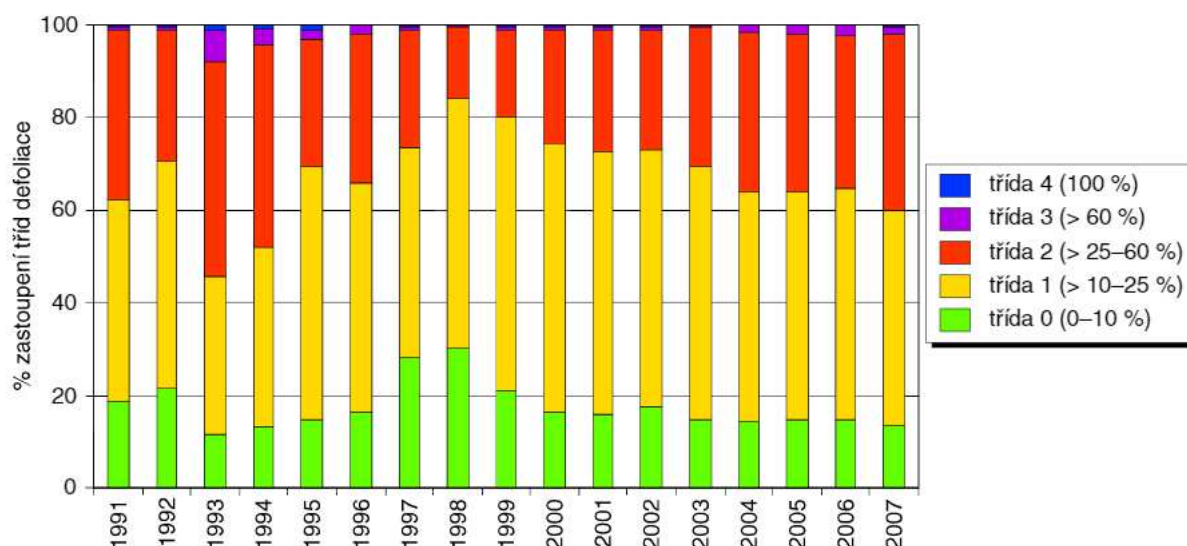
Zdroj dat: Výzkumný ústav lesního hospodářství a myslivosti

Dynamika vývoje defoliace u hospodářsky nejvýznamnějších jehličnatých druhů (porosty 60leté a starší) je zřejmá z grafu II.H.1. Na konci osmdesátých a začátku devadesátých let je patrné prudké zhoršování zdravotního stavu lesů s výraznou kulminací v roce 1992. Poté následovalo období stagnace a v roce 1996 opět průměrná defoliace dřevin významně stoupla a dosáhla maximálních

hodnot pro smrk 33,9 % a pro borovici 38,3 %. Ke zlepšení situace došlo v roce 1998, od té doby však míra poškození porostů odlisťením trvale mírně narůstá.

Jak je z grafu II.H.1 vidět, nedošlo ve vývoji defoliace jehličnatých porostů starších šedesáti let v porovnání s minulými lety k žádným výrazným změnám. Výzkumný ústav lesního hospodářství a myslivosti, který se studiem defoliace zabývá, zaznamenal v roce 2007 v této kategorii porostů mírnou meziroční změnu u modřínu (pokles zastoupení ve třídě 2 ve prospěch třídy 1).

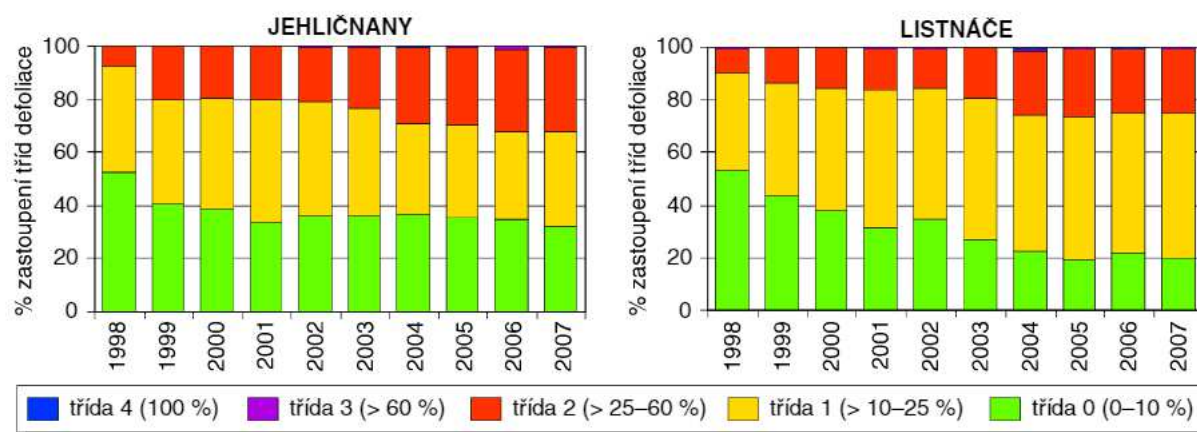
Graf II.H.2: Defoliace listnatých stromů (porosty 60 let a více), ČR, 1991–2007

Pozn.: rozlišování porostů na starší a mladší 60ti let se provádí od roku 1998.

Zdroj dat: Výzkumný ústav lesního hospodářství a myslivosti

Graf II.H.3: Defoliace jehličnatých a listnatých stromů (porosty do 60 let), ČR, 1998–2007

Zdroj dat: Výzkumný ústav lesního hospodářství a myslivosti

Odlišný dlouhodobý vývoj defoliace je patrný u listnatých porostů (porosty 60leté a starší). Ve sledovaném období 1991–2007 dosáhla defoliace listnatých porostů nejvyšší úrovně v roce 1993. Průměrná defoliace dubu v tomto roce činila 43,0 % a buku 22,5 %. V dalších letech míra poškození porostů klesala až na nejnižší úroveň v roce 1998 (průměrná defoliace dubu 27,8 % a buku

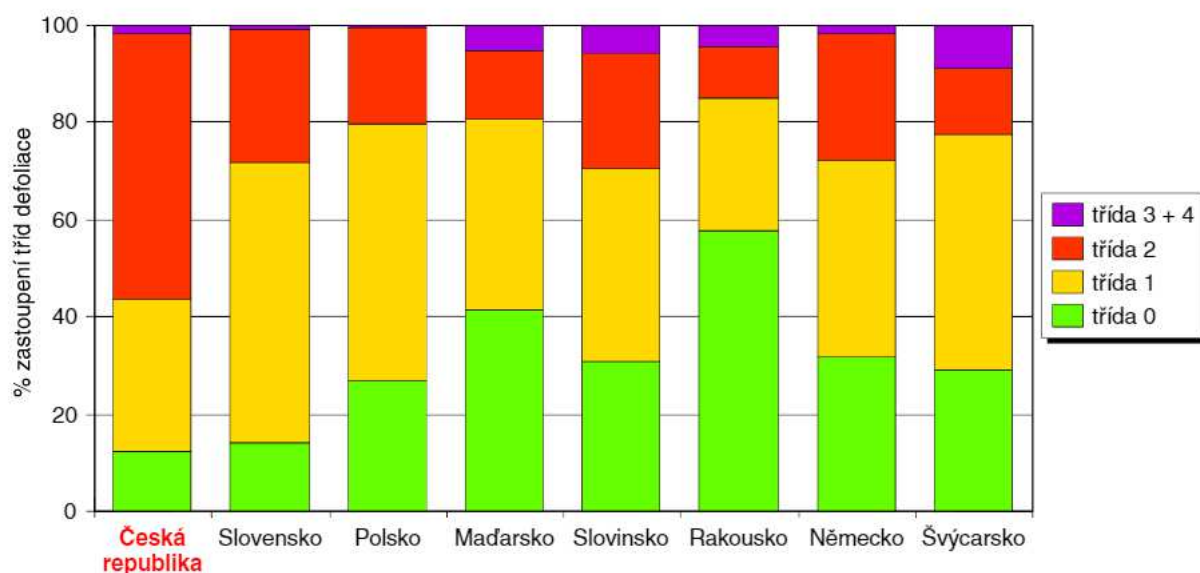
14,6 %). Poté následoval vzestup a období stagnace a další výraznější zhoršování stavu listnáčů od roku 2003. V roce 2007 došlo k meziročnímu zhoršení defoliace zvýšením zastoupení ve třídě 2 z 28,9 % na 33,2 % a snížením zastoupení ve třídě 1. Nejvíce se na této změně podílel dub, kde procento zastoupení defoliace ve třídě 2 stoupl z 54,7 % v roce 2006 na 69,9 % v roce 2007. Mezi jednotlivými druhy listnatých stromů jsou přitom patrné výrazné rozdíly. Dub má z pohledu dlouhodobého vývoje větší rozkolísanost a vyšší úroveň defoliace než buk.

Mladší porosty (do 59 let) dosahují všeobecně lepšího zdravotního stavu, resp. nižšího podílu vyšších tříd defoliace (třídy 2–4), přitom tento rozdíl ve srovnání se staršími porosty je nejvýraznější právě u jehličnanů.

b) Mezinárodní srovnání

Jak již bylo výše uvedeno, ukazatele defoliace se sledují na evropské úrovni v rámci programu ICP Forests. Z grafu II.H.5 vyplývá pro Českou republiku jednoznačně nelichotivé vedoucí postavení v míře poškození porostů vyššími třídami defoliace. Z hlediska dynamiky vývoje se však v posledních letech v některých evropských státech situace rychle zhoršuje.

Graf II.H.4: Zastoupení všech druhů dřevin v třídách defoliace, mezinárodní srovnání, 2006

Zdroj dat: ICP Forests

4. Hlavní poznatky

Navzdory výraznému poklesu emisí během 90. let zůstává stav českých lesů nadále špatný, dokonce nejhorší ve střední Evropě, a to i přesto, že v posledních letech dochází ke zpomalení nárůstu defoliace v důsledku všeobecného zlepšení imisních podmínek. Lesní ekosystémy totiž reagují na změny imisní zátěže s určitým časovým zpožděním. Přesto se i dnes vyskytují v některých regionech takové koncentrace škodlivin (např. oxidů dusíku ze spalín automobilů), které dokáží ohrožovat celkovou stabilitu lesních ekosystémů. Stále více se také jako rizikový faktor (zejména v zahraničních studiích) uvádějí emise ozonu.

Kromě emisní situace se však na stavu lesů odráží rovněž mnoho dalších faktorů. V podmínkách České republiky je to především způsob lesního hospodaření. Druhová i věková skladba lesů je

nevhodná, největší podíl českých lesů zaujímají nepůvodní smrkové monokultury citlivé na klimatické podmínky, náchylné k napadení škůdci a degradující svým opadem lesní půdu. Dále mezi rizikové faktory můžeme zařadit holosečné hospodaření, přemnožení spárkaté zvěře atd. V posledních letech se na zdravotním stavu českých lesů již projevují důsledky klimatické změny, především častějším výskytem období sucha, tepla a také orkánů.

Procento defoliace jako vyjádření zdravotního stavu lesů je nutné nadále pečlivě sledovat a vyhodnocovat, identifikovat činitele, kteří se na defoliaci nejvýrazněji podílejí a maximální měrou se je snažit redukovat.

II.1 PODÍL EKOLOGICKÉHO ZEMĚDĚLSTVÍ NA CELKOVÉ VÝMĚŘE ZEMĚDĚLSKÉ PŮDY

Ing. Martin Leibl, PhD.

1. Význam a souvislosti indikátoru

Podíl ekologického zemědělství na celkové výměře zemědělské půdy (%) je považován za základní a jednoznačně kvantifikovatelný indikátor stupně rozvoje ekologického zemědělství.

Na rozvoj ekologického zemědělství klade důraz také vláda ČR. Dne 17. 3. 2004 přijala vláda ČR usnesením č. 236/2004 strategický materiál „Akční plán ČR pro rozvoj ekologického zemědělství do roku 2010“. Akční plán stanoví hlavní úkoly vládních i nevládních organizací v oblasti podpory hlavních oblastí ekologického zemědělství (propagace, zpracování a marketing, výzkum, vzdělávání a poradenství, welfare, vztah ekologického zemědělství k životnímu prostředí). Podpora ekologickým zemědělcům formou dotace na plochu zařazenou v ekologickém zemědělství je poskytována s přestávkou v letech 1993–1997 již od roku 1990. V letech 2004–2006 je tato podpora poskytována v rámci Horizontálního plánu rozvoje venkova. Od roku 2007 je finanční podpora ekologickým zemědělcům realizována v rámci Programu rozvoje venkova 2007–2013. Zde jsou ekologičtí zemědělci podporováni nejenom formou dotace na plochu, ale i bodovým zvýhodněním při hodnocení investičních projektů na ekofarmách.

Ekologické zemědělství úzce souvisí s problematikou spotřeby průmyslových hnojiv a spotřeby chemických přípravků na ochranu rostlin, protože použití těchto látek je v ekologickém zemědělství zakázáno. Ekologické zemědělství je šetrné k životnímu prostředí, zvyšuje biodiverzitu v krajině, ekologičtí zemědělci nesmí používat kromě průmyslových hnojiv a chemických přípravků na ochranu rostlin ani další chemické látky, např. stimulatory růstu rostlin a zvířat. Prostřednictvím ekologického zemědělství jsou vytvářeny nové podnikatelské možnosti (agroturistika, produkce regionálních specialit), ekologické zemědělství je také alternativou při řešení problému vyliďňování venkova.

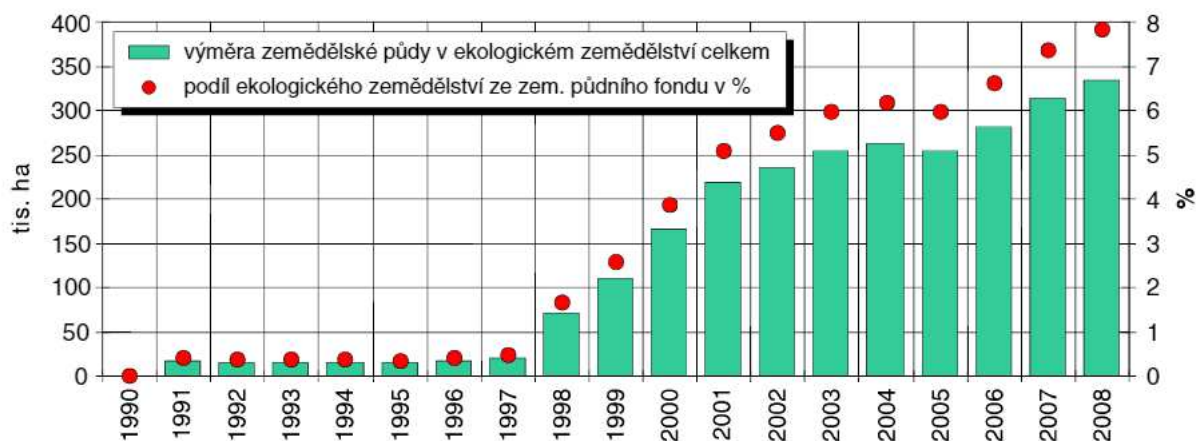
2. Metodika výpočtu indikátoru

Indikátor se vypočítá podílem výměry zemědělské půdy zařazené do ekologického zemědělství na celkové výměře zemědělské půdy v ČR. Čím je podíl vyšší, tím je vyšší i trvalá udržitelnost.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Graf II.1.1: Ekologické zemědělství, ČR, 1989–2008

Zdroj dat: Ministerstvo zemědělství ČR

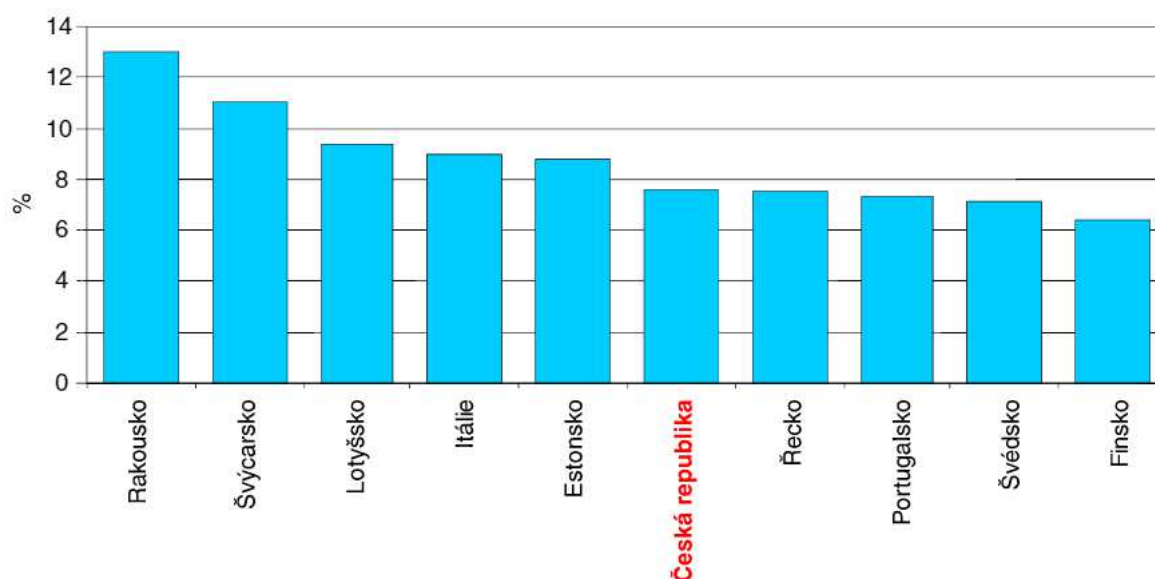
Vývoj podílu ekologického zemědělství včetně výměry zemědělské půdy zařazené do ekologického zemědělství v jednotlivých letech ukazuje graf II.I.1. V grafu II.I.2 je znázorněno členění zemědělské půdy zařazené do ekologického zemědělství podle typů půdy v roce 2008.

V České republice se vznik ekologického zemědělství datuje od roku 1990. Již koncem tohoto roku byly uvolněny první finanční prostředky na podporu vzniku ekologicky hospodařících podniků. Dotace pokračovaly až do roku 1992 a byly zřejmě hlavním důvodem nárůstu ploch až na cca 15 000 ha, což představovalo podíl cca 0,4 % celkové výměry zemědělského půdního fondu. Rozhodnutí MZe ČR zrušit dotace způsobilo v letech 1993–1996 stagnaci ploch, ale zároveň mělo pozitivní vliv na kvalitativní rozvoj ekologického zemědělství.

Důležitým krokem pak bylo v roce 1998 obnovení finanční podpory pro ekologické farmáře, které mělo za následek další dynamický rozvoj ekologického zemědělství, který pokračuje až do roku 2004, kdy došlo k rozšíření ekologického zemědělství na více než 6 % z celkové výměry zemědělského půdního fondu (celková výměra zemědělského půdního fondu v ČR je cca 4,2 mil. ha). V roce 2005 došlo k mírnému poklesu výměry v ekologickém zemědělství, od té doby se výměra rychlým tempem zvyšuje, podíl půdy v ekologickém zemědělství již přesahuje 7,5 %.

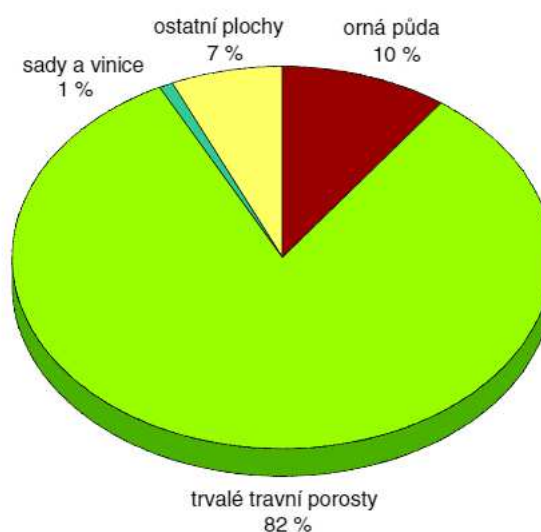
b) Mezinárodní srovnání

Graf II.I.3: Podíl ekologického zemědělství ze zemědělského půdního fondu, mezinárodní srovnání, 2007

Zdroj dat: Organic-Europe

Graf II.I.2: Členění zemědělské půdy v ekologickém zemědělství podle typů půdy, ČR, 2008

Zdroj dat: Ministerstvo zemědělství ČR

Podíl ekologického zemědělství je v porovnání s ostatními evropskými zeměmi na vysoké úrovni. Země s nejvyšším podílem ekologicky obhospodařované půdy ukazuje následující graf II.I.3.

4. Hlavní poznatky

Ekologické zemědělství je zemědělský systém, který je v souladu s principy trvale udržitelného rozvoje. Podpora státu je zaměřena především na platby zemědělcům za zemědělskou půdu převedenou do systému ekologického zemědělství a na investiční projekty ekologických zemědělců na farmách. Akční plán ČR pro rozvoj ekologického zemědělství do roku 2010 se zaměřuje na řešení dalších důležitých témat (propagace, výzkum, vzdělávání, zpracování a marketing, welfare, vztah ekologického zemědělství a životního prostředí) a stanovuje cíl dosáhnout v roce 2010 10 % zemědělské půdy v ekologickém zemědělství. V podílu ekologického zemědělství (cca 7,5 %) jsme na špici mezi členskými zeměmi EU. Většinu výměry (cca 80 %) tvoří travní porosty, proto je domácí produkce biopotravin z orné půdy omezená a je žádoucí ji zvýšit. Nicméně oproti předchozím rokům dochází ke zvyšování orné půdy v ekologickém zemědělství i ke zvyšování výměry sadů a vinic. Poptávka spotřebitelů po biopotravinách převyšuje domácí nabídku, cca 60 % biopotravin se do ČR dováží. Nicméně aktuální trend je příznivý, razantním způsobem se zvyšuje počet výrobců biopotravin, od letošního roku probíhá dosud největší domácí kampaň na propagaci biopotravin a na zvýšení informovanosti spotřebitele. Rozpočet této tříleté kampaně je cca 28 mil. Kč a z 50 % náklady hradí Evropská komise.

II.J VÝDAJE NA OCHRANU ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ A VEŘEJNÉ VÝDAJE NA OCHRANU ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

Ing. Jan Šůsa, CSc., Ing. Alena Krejčová, Mgr. Jan Pokorný

1. Význam a souvislosti indikátorů

Indikátor Výdaje na ochranu životního prostředí umožňuje základní pohled na finanční kvantifikaci potřeb udržování a zkvalitňování životního prostředí z hlediska celkového objemu výdajů i jejich struktury. Jedním z rozhodujících ukazatelů pro celkové posouzení úrovně výdajů na ochranu životního prostředí je jejich poměr k celkovému výkonu ekonomiky měřenému hrubým domácím produktem v běžných cenách a z hlediska investičních výdajů jejich poměr k celkovým investicím. Z celkových výdajů na ochranu životního prostředí v České republice byly do roku 2002 sledovány pouze investice. Od roku 2003 se sledují i neinvestiční náklady na ochranu životního prostředí.

Indikátor Veřejné výdaje na ochranu životního prostředí kvantifikuje politické prosazování potřeb ochrany životního prostředí na centrální i regionální úrovni. Za výdaje z veřejných rozpočtů na ochranu životního prostředí se považují výdaje ze státního rozpočtu, státních fondů, Fondu národního majetku České republiky (tzv. výdaje na ochranu životního prostředí z centrálních zdrojů) a územní rozpočty. Vedle jejich absolutní výše můžeme celkové veřejné výdaje na ochranu životního prostředí porovnat s celkovým výkonem ekonomiky, tj. k hrubému národnímu produktu v běžných cenách a výdaje na ochranu životního prostředí ze státního rozpočtu porovnat s celkovými výdaji státního rozpočtu.

Indikátory Výdaje na ochranu životního prostředí a Veřejné výdaje na ochranu životního prostředí spolu s indikátorem Materiálová spotřeba spojují makroekonomické agregáty HDP, investice a průmyslovou výrobu spolu se soustavou veřejných rozpočtů (zde se jedná o státní rozpočet, územní rozpočty a rozpočty státních fondů) s potřebami životního prostředí.

Bez přiměřené výše výdajů včetně těch veřejných věnovaných na ochranu životního prostředí nelze dosahovat udržitelného rozvoje. Jejich absolutní výše a relativní úroveň vypovídá jednak o náročnosti udržení a dosažení standardní požadované úrovně stavu životního prostředí a i o společenském konsensuálním chápání potřeby kvalitního životního prostředí.

2. Metodika výpočtu indikátorů

Data pro indikátor Výdaje na ochranu životního prostředí jsou získávána ze statistických šetření Českého statistického úřadu. Šetření jsou prováděna u vybraných ekonomických subjektů a obcí. Výdaje na ochranu životního prostředí zahrnují investiční výdaje a neinvestiční náklady na ochranu životního prostředí, které se vztahují k aktivitám na ochranu životního prostředí, jejichž hlavním účelem je zachycení, odstranění, monitorování, kontrola, snižování, prevence nebo eliminace znečišťujících látek a znečištění nebo jakékoliv jiné poškození životního prostředí. Člení se do 9 oblastí (programových zaměření) ochrany životního prostředí podle mezinárodní klasifikace CEPA 2000 (Classification of Environmental Protection Activities), vypracované Eurostatem.

Data pro indikátor Veřejné výdaje na ochranu životního prostředí jsou získávána z Ministerstva financí (MF). Struktura výdajů odpovídá rozpočtové skladbě vydané MF, kterou používá i ČSÚ a která odpovídá statistickému vykazování Eurostatu.

3. Hodnocení indikátorů

a) Vývoj indikátorů v ČR

Po roce 1989 bylo nezbytné začít s nápravou stavu životního prostředí, což bylo přirozeně spojeno s vysokými náklady. Základ pro růst výdajů do životního prostředí byl položen zejména novou legislativou stanovující přísné emisní limity vypouštění znečišťujících látek i tvrdé termíny, ve kterých muselo být omezení znečištění dosaženo. Největší objem finančních prostředků byl vynaložen v letech 1996–1998, a to především v oblasti ochrany ovzduší (odsíření) a v menší míře rovněž v oblasti ochrany vod.

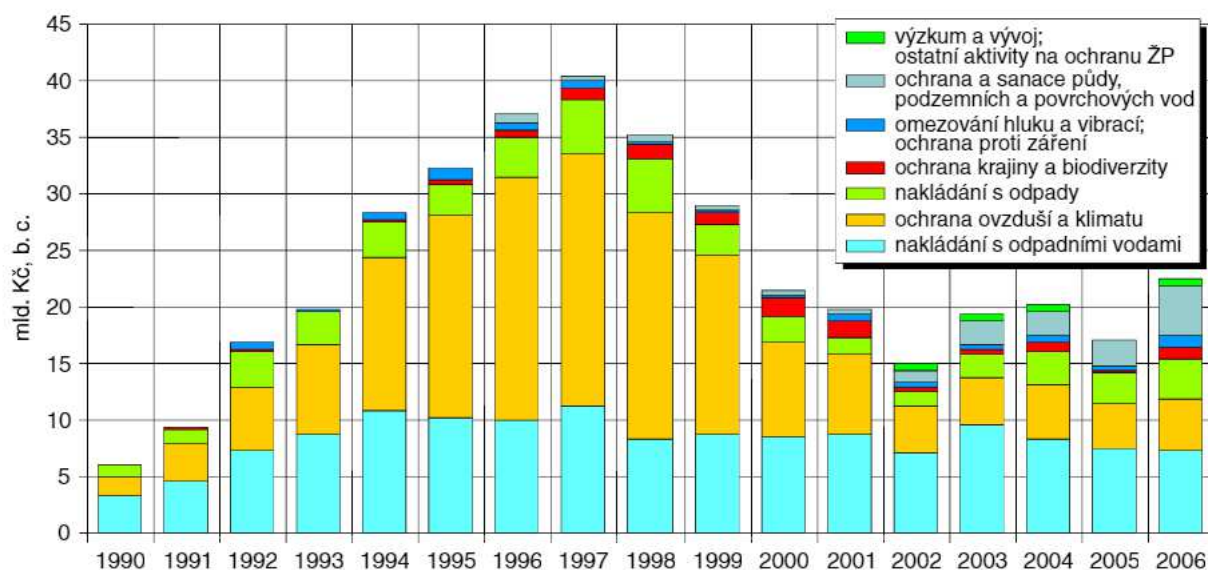
a) Výdaje na ochranu životního prostředí

V roce 2006 dosáhly celkové výdaje na ochranu životního prostředí 63,5 mld. Kč. Z hlediska programového zaměření bylo nejvíce prostředků v tomto roce vynaloženo na nakládání s odpady (28,8 mld. Kč), s odpadními vodami (14,3 mld. Kč) a na ochranu ovzduší (7,45 mld. Kč). Podíl investičních výdajů a neinvestičních (provozních) nákladů na ochranu životního prostředí na HDP v roce 2006 dosáhl 2 %.

Jak již bylo uvedeno, z celkových výdajů na ochranu životního prostředí v ČR byly do roku 2002 sledovány pouze investice. Neinvestiční náklady na ochranu životního prostředí se sledují až od roku 2003.

Investiční výdaje na ochranu životního prostředí postupně rostly z 6,0 mld. Kč v roce 1990 až do roku 1997, kdy v důsledku investic především v oblasti ochrany ovzduší dosáhly svého maxima 40,5 mld. Kč. Poté se začaly snižovat a od roku 2003 opět mírně rostly na 22,5 mld. Kč v roce 2006. Vývoj investičních výdajů na ochranu životního prostředí v letech 1990–2006 je patrný z grafu II.J.1.

Graf II.J.1: Vynaložené investice na ochranu životního prostředí podle programového zaměření, ČR, 1990–2006

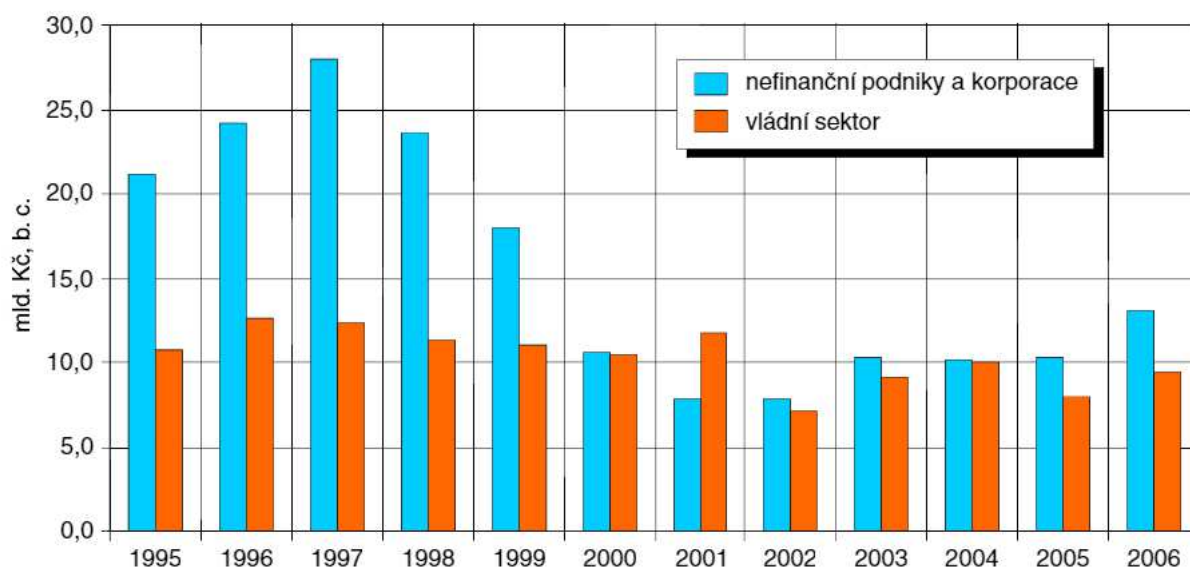

Pozn.: V roce 2002 byla data zjišťována průřezovým výkazem bez vyčerpávajícího zjišťování výdajů na ochranu životního prostředí.

Zdroj dat: Český statistický úřad

Údaje o investicích na ochranu životního prostředí ve členění na podnikové a veřejné jsou dostupné až od roku 1995. Z nich vyplývá, že zatímco se objem veřejných, resp. vládních výdajů (centrálních i regionálních) ve sledovaném období pohyboval v průměru na úrovni cca 10 mld. Kč, soukromé výdaje poklesly z maxima cca 28 mld. Kč v roce 1997 na 13 mld. Kč v roce 2006 (viz graf II.J.2). Důvodem poklesu bylo především snížení investiční aktivity v oblasti ochrany ovzduší, která byla v první polovině 90. let prioritní oblastí. Podíl soukromých výdajů na celkových investičních výdajích byl s výjimkou roku 2001 vždy nadpoloviční a v roce 2006 činil 58 %.

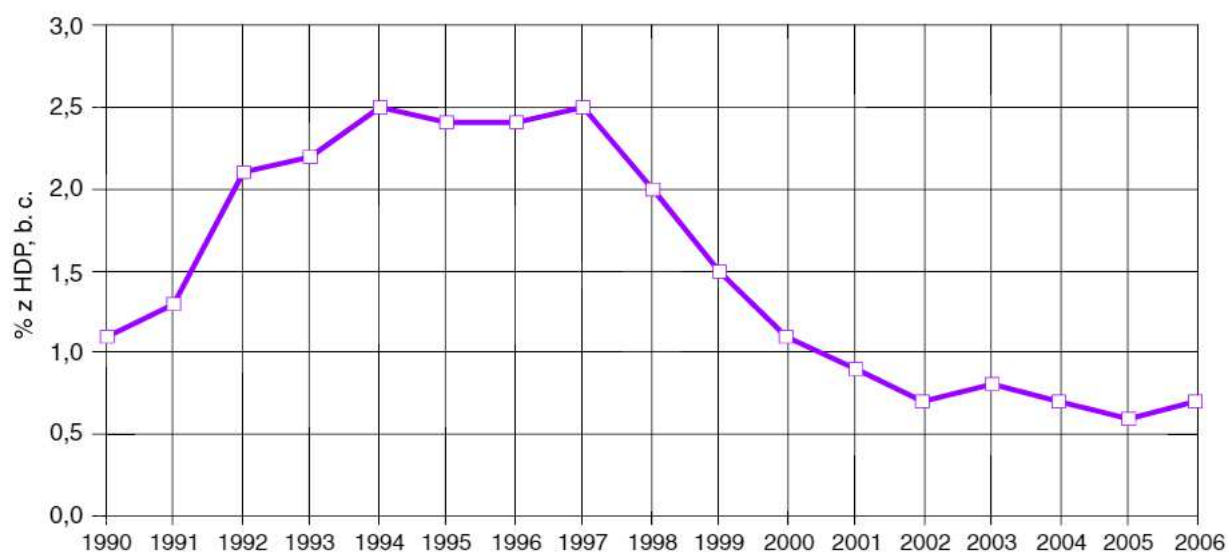
Graf II.J.2: Investiční výdaje na ochranu životního prostředí podle institucionálních sektorů, ČR, 1995–2006

Pozn.: V roce 2002 byla data zjišťována průřezovým výkazem bez vyčerpávajícího zjišťování výdajů na ochranu životního prostředí.

Zdroj dat: Český statistický úřad

Graf II.J.3: Podíl investičních výdajů na ochranu životního prostředí na HDP, ČR, 1990–2006

Pozn.: V roce 2002 byla data za investiční výdaje zjišťována průřezovým výkazem bez vyčerpávajícího zjišťování výdajů na ochranu životního prostředí.

Zdroj dat: Český statistický úřad

Jedním z rozhodujících ukazatelů pro celkové posouzení úrovně výdajů na ochranu životního prostředí je jejich vývoj ve vztahu k celkovému výkonu ekonomiky, tj. k HDP. Vzhledem k tomu, že neinvestiční náklady se sledují až od roku 2003, je tento ukazatel sledován jako podíl investičních výdajů na ochranu životního prostředí na HDP (viz graf II.J.3).

Neinvestiční náklady na ochranu životního prostředí v roce 2006 činily 41 mld. Kč. Z hlediska programového zaměření bylo nejvíce prostředků vynaloženo v roce 2006 na nakládání s odpady (25,4 mld. Kč) a s odpadními vodami (6,9 mld. Kč).

b) Veřejné výdaje na ochranu životního prostředí

Veřejné výdaje na ochranu životního prostředí jsou tvořeny výdaji na ochranu životního prostředí z centrálních zdrojů a územních rozpočtů. Nejvýznamnějším centrálním veřejným zdrojem financování akcí k ochraně životního prostředí je z hlediska objemu finančních prostředků státní rozpočet. Od roku 1997 tyto výdaje rostou a v roce 2007 dosáhly 18,2 mld. Kč. Dalšími veřejnými centrálními zdroji výdajů do oblasti životního prostředí jsou v rámci sledování výdajů na ochranu životního prostředí ze státních fondů Státní fond životního prostředí ČR a dnes již zrušený Fond národního majetku ČR (jeho zbylé prostředky nyní spravuje Ministerstvo financí).

Veřejným zdrojem výdajů na ochranu životního prostředí jsou i výdaje územních rozpočtů, které v roce 2007 dosáhly 26,3 mld. Kč, nejvíce prostředků směřovalo do oblasti ochrany vod (10,9 mld. Kč), do oblasti nakládání s odpady (8 mld. Kč) a do ochrany biodiverzity a krajiny (6,9 mld. Kč).

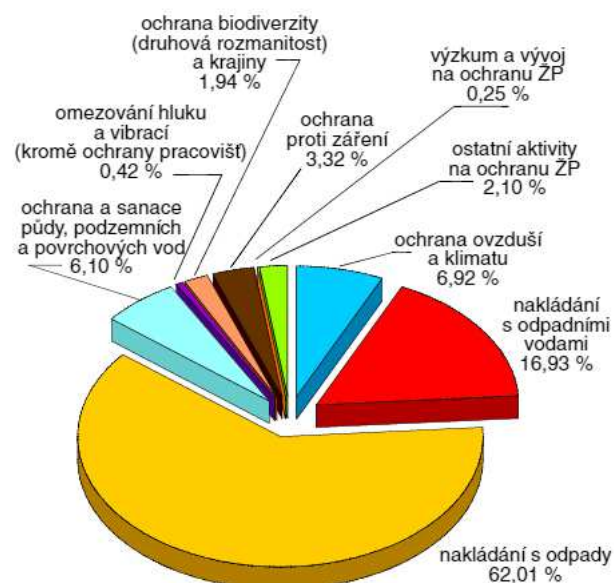
Stejně jako v případě investičních výdajů na ochranu životního prostředí je i v případě celkového posouzení úrovně veřejných výdajů na ochranu životního prostředí důležitým ukazatelem vývoj těchto výdajů ve vztahu k celkovému výkonu ekonomiky měřenému HDP (viz tabulka II.J.1).

Tabulka II.J.1: Veřejné výdaje na ochranu životního prostředí, ČR, 1997–2007

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Výdaje územních rozpočtů (mld. Kč, b. c.)	12,90	12,40	14,50	14,90	15,60	17,30	21,60	23,20	24,90	27,40	26,30
Výdaje z centrálních zdrojů (mld. Kč, b. c.)	9,10	9,20	9,90	10,10	10,80	12,30	13,40	14,40	17,00	23,30	24,60
Podíl výdajů územních rozpočtů na HDP (%)	0,71	0,62	0,70	0,68	0,66	0,70	0,84	0,82	0,83	0,85	0,74
Podíl výdajů z centrálních zdrojů na HDP (%)	0,50	0,46	0,48	0,46	0,46	0,50	0,52	0,51	0,57	0,72	0,69

Pozn.: Výrazné zvýšení veřejných výdajů z centrálních zdrojů mezi roky 2005 a 2006 bylo způsobeno zapojením finančních prostředků z evropských fondů.

Graf II.J.4: Neinvestiční náklady na ochranu životního prostředí podle programového zaměření, ČR, 2006

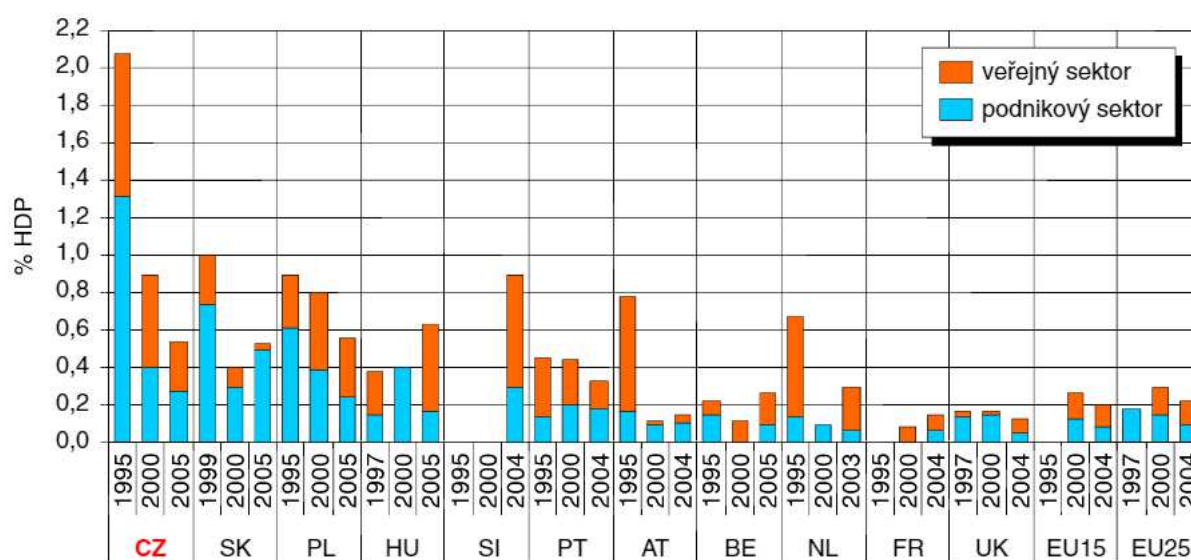
Zdroj dat: Český statistický úřad

Zdroj dat: Ministerstvo financí ČR, Český statistický úřad

b) Mezinárodní srovnání

U indikátoru Výdaje na ochranu životního prostředí je mezinárodní srovnání patrné z grafu II.J.5, kde je uveden podíl investičních výdajů na ochranu životního prostředí na HDP odděleně za veřejný i podnikový sektor. Z grafu vyplývá, že Česká republika spolu s dalšími postkomunistickými zeměmi vydávala na ochranu životního prostředí výrazně více prostředků než činily průměry EU. Tento fakt byl dán zejména podstatně horším stavem životního prostředí, který bylo nutné řešit zvýšenými investicemi, a rovněž nutností splnit požadavky EU v souvislosti se vstupem do EU (zejména investice v oblasti ochrany vod). I přes nadprůměrné investiční výdaje na ochranu životního prostředí je však třeba upozornit na jejich prudký pokles na úroveň, kterou OECD interpretuje jako nedostatečnou, protože dosud stav životního prostředí v ČR nedosahuje standardů zemí OECD.

Graf II.J.5: Podíl investičních výdajů podnikového a veřejného sektoru na ochranu životního prostředí na HDP, mezinárodní srovnání, 1995, 2000, 2005 (resp. nejbližší dostupné roky)

Pozn.: CZ – Česká republika, SK – Slovensko, PL – Polsko, HU – Maďarsko, SI – Slovinsko, PT – Portugalsko, AT – Rakousko, BE – Belgie, NL – Nizozemsko, FR – Francie, UK – Spojené království. V případě HU, SI, BE, NL, FR a EU-15 nebyla data pro vybrané roky částečně či zcela dostupná.

Zdroj dat: Eurostat

V případě indikátoru Veřejné výdaje na ochranu životního prostředí se mezinárodní srovnání neprovádí, a to z důvodů diferencovaného chápání veřejných rozpočtů (centrálních i místních) v jednotlivých zemích.

4. Hlavní poznatky

Objem investic věnovaných na ochranu životního prostředí po dosažení vrcholu v letech 1996–1998 začal postupně klesat a v současné době se stabilizoval na úrovni cca 0,7 % HDP. V 90. letech největší objem vykazovaly podnikové výdaje na ochranu ovzduší a klimatu (rozhodující podíl mělo odsíření uhelných elektráren), zatímco výdaje na čištění odpadních vod, druhá největší položka, které jsou převážně hrazeny z veřejných rozpočtů, vykazovaly mírnější dynamiku. Po opadnutí podnikové investiční vlny v oblasti ochrany ovzduší se celkový objem investic na ochranu životního prostředí snížil a od začátku desetiletí rozhodující podíl, více než 30 %, činí investice na ochranu vod, především v souvislosti s výstavbou čistíren odpadních vod.

Stagnace investičních výdajů, při mírném růstu celkových výdajů, do oblasti životního prostředí má svůj podíl na stagnaci kvality životního prostředí a i v pomalém pokroku při přibližování závazkům v oblasti životního prostředí, které jsme přijali při vstupu do EU.

V budoucnu je potřebné, podobně jako v řadě členských států EU, podporovat decentralizační trend, kdy hlavní zodpovědnost za investiční a neinvestiční výdaje do ochrany životního prostředí převezmou soukromý sektor, obce a regiony a kdy centrální zdroje státního rozpočtu nebo rozpočtu Evropské unie ve formě jejich fondů budou hrát jen doplňkovou úlohu.

III.

SOCIÁLNÍ PILÍŘ: POSÍLENÍ SOCIÁLNÍ SOUDRŽNOSTI A STABILITY

III.A OČEKÁVANÁ DÉLKA ŽIVOTA

Mgr. Michala Lustigová

1. Význam a souvislosti indikátoru

Očekávaná délka života (střední délka života, naděje dožití) je indikátorem zdravotního stavu populace, který vychází z úmrtnostních poměrů dané populace. Ukazatel je široce užívaný, snadno interpretovatelný a mezinárodně srovnatelný.

Očekávaná délka života udává předpokládaný průměrný počet let, kterého se mohou osoby daného věku dožít, jestliže budou zachovány stávající úmrtnostní poměry po zbytek jejich života. Očekávaná délka života může být počítána pro jakýkoliv věk, nejčastěji se však můžeme setkat s očekávanou délkou života při narození, tj. ve věku 0. Jedná se o syntetický ukazatel, který zobrazuje úmrtnostní poměry ve všech věkových skupinách a zohledňuje všechny příčiny úmrtnosti. Díky tomu je indikátor vhodný k popisu zdravotního stavu a úmrtnostních poměrů v populaci. Vzhledem k významným rozdílům mezi muži a ženami je indikátor očekávaná délka života hodnocen zvlášť pro každé pohlaví.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Ukazatel vychází z úmrtnostních tabulek, charakterizujících pomocí specifických funkcí řád vymírání populace. Úmrtnostní tabulky jsou odvozovány od věkově specifických měr úmrtnosti, očekávaná délka života je pak vyjadřována pro určitý věk, v našem případě pro věk 0, odděleně pro obě pohlaví. Ukazatel vyjadřuje hypotetickou délku života osoby právě narozené za předpokladu, že řád vymírání zůstane po celou dobu jejího života stejný.

Očekávaná délka života je vyjadřována v letech. V České republice je výpočet tohoto ukazatele zajišťován Českým statistickým úřadem na základě dat o úmrtnosti. Tato zdrojová data jsou zasílána Světové zdravotnické organizaci (WHO), která je rovněž zpracovává a podle vlastní metodiky počítá ukazatel očekávané délky života užívaný pro mezinárodní srovnání.

3. Hodnocení indikátoru

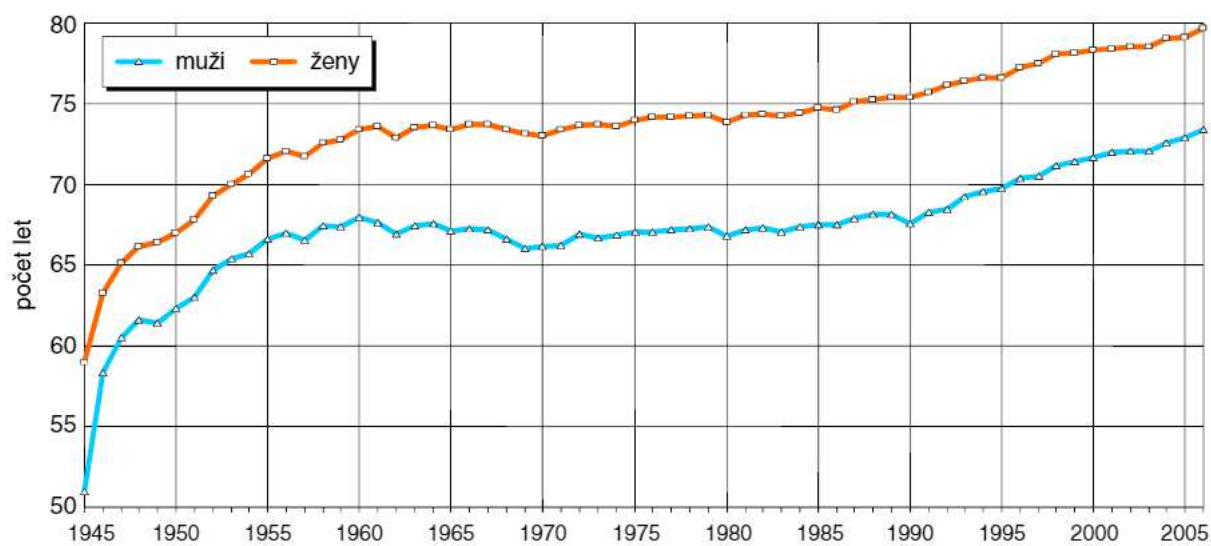
a) Vývoj indikátoru v ČR

Vývoj očekávané délky života od konce 2. světové války nebyl rovnoměrný, toto období je možno rozdělit na tři hlavní etapy (graf III.A.1):

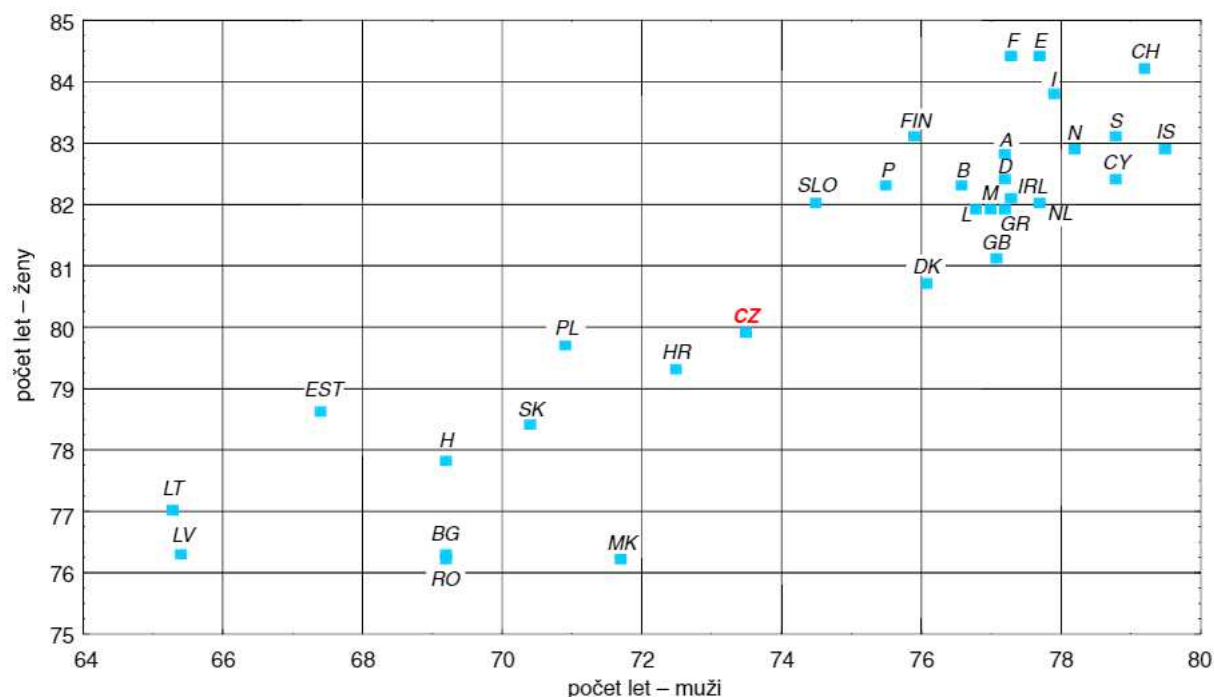
V prvním období se úroveň úmrtnosti pro obě pohlaví rychle snižovala a očekávaná délka života rostla. Toto období trvalo zhruba do roku 1960 a očekávaná délka života u nás byla v této době srovnatelná s vyspělými státy západní Evropy.

Další období, které trvalo přibližně do roku 1987, bylo charakteristické stagnací hodnot očekávané délky života u mužů, u žen došlo pouze k mírnému vzestupu o 1,7 roku.

Obrat k příznivějšímu vývoji nastal koncem 80 let, výrazné zrychlení tempa růstu očekávané délky života nastalo po roce 1990. U mužů, vzhledem k horšímu vývoji úmrtnosti v předchozím období, rostla očekávaná délka života mnohem rychleji než u žen a tím se začal snižovat značný rozdíl v naději dožití mezi pohlavími. V roce 2006 byla očekávaná délka života pro právě narozeného chlapce 73,4 let a pro právě narozenou dívku 79,9 let.

Graf III.A.1: Očekávaná délka života při narození, ČR, 1945–2006

Zdroj dat: Český statistický úřad

b) Mezinárodní srovnání**Graf III.A.2: Očekávaná délka života při narození, mezinárodní srovnání, 2006**

Pozn.: Hodnoty pro následující státy nejsou za rok 2006: Itálie (2004), Velká Británie (2005).

A – Rakousko; B – Belgie; BG – Bulharsko; CY – Kypř; CZ – Česko; D – Německo; DK – Dánsko; E – Španělsko; EST – Estonsko; F – Francie; FIN – Finsko; GB – Velká Británie; GR – Řecko; H – Maďarsko; HR – Chorvatsko; CH – Švýcarsko; I – Itálie; IRL – Irsko; IS – Island; L – Lucembursko; LT – Litva; LV – Lotyšsko; M – Malta; MK – Makedonie; N – Norsko; NL – Nizozemsko; P – Portugalsko; PL – Polsko; RO – Rumunsko; S – Švédsko; SK – Slovensko; SLO – Slovinsko.

Zdroj dat: Eurostat

Hodnoty očekávané délky života se mezi jednotlivými zeměmi značně liší. V Evropě (v rámci států EU-27) se hodnoty očekávané délky života v roce 2006 pohybovaly u mužů od 65,3 let (Litva) do 78,8 let (Švédsko) a u žen od 76,2 let (Rumunsko) do 84,4 let (Španělsko). Průměrná hodnota tohoto ukazatele pro obyvatele EU-27 v roce 2004 byla 74,6 let u mužů a 80,9 let u žen.

V grafu III. A. 2. je znázorněna očekávaná délka života při narození u mužů a u žen v jednotlivých evropských státech. Pro vyspělé státy je charakteristická vysoká očekávaná délka života a malý rozdíl v tomto ukazateli mezi ženami a muži. Značná nadúmrtnost mužů je naopak patrná v Pobaltských státech.

Pozice České republiky, i přes mimořádné zvýšení očekávané délky života po roce 1990, zůstává přibližně stejná; ČR stále nedosahuje ani nejnižší hodnoty v zemích bývalé EU-15. Mezi postkomunistickými zeměmi střední a východní Evropy zaujímá druhé místo za Slovinskem.

4. Hlavní poznatky

Zachování a zlepšování kvality zdraví obyvatelstva je jedním z předpokladů udržitelnosti rozvoje ČR. Indikátor Očekávaná délka života je vhodný k hodnocení zdravotního stavu populace, je široce užívaný a mezinárodně srovnatelný.

Po několika letech stagnace na počátku 21. století došlo v ČR u obou pohlaví k opětovnému růstu střední délky života na 73,4 let u chlapců a 79,9 u dívek (rok 2006). Mezi postkomunistickými zeměmi zaujímá ČR jedno z předních míst. Ve srovnání se státy původní EU-15 je naděje dožití nižší přibližně o tři roky.

III.B MÍRA ÚMRTNOSTI

Mgr. Michala Lustigová

1. Význam a souvislosti indikátoru

Míra úmrtnosti je jedním z velice významných ukazatelů vypovídajících o zdravotním stavu populace a o rozšíření a závažnosti vybraných onemocnění.

Hrubá míra úmrtnosti je ovlivněna rozdíly ve věkové struktuře populací jednotlivých států. Pro potřeby srovnání populací s odlišnou věkovou strukturou je proto vhodné užít ukazatele, který tento nedostatek eliminuje, tedy věkově standardizovanou míru úmrtnosti.

Celková míra úmrtnosti je složena z úmrtností na jednotlivé nemoci a skupiny nemocí. Z hlediska zdravotnické a společenské závažnosti je hodnocena standardizovaná míra úmrtnosti celková, na zhoubné novotvary, nemoci oběhové soustavy a na vnější příčiny úmrtnosti, tj. např. úrazy nebo sebevraždy.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Indikátor vychází z běžně dostupných dat o zemřelých podle věku a počtu obyvatel v jednotlivých věkových skupinách. Výpočet je prováděn metodou přímé standardizace, kdy jsou věkově specifické míry úmrtnosti reálné populace aplikovány na populaci standardní. Jako standardní populace je pro výpočet tohoto indikátoru užíván „Evropský standard“ (věková struktura modelové populace stanovená WHO).

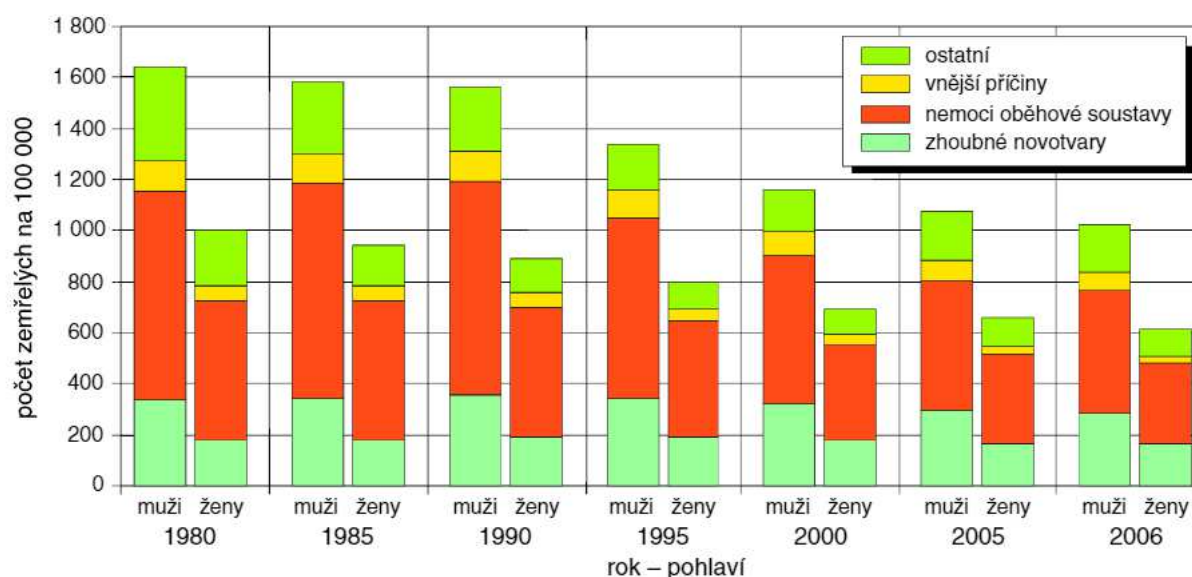
Standardizovaná úmrtnost je uváděna v přepočtu na 100 000 obyvatel. Ukazatel je počítán ročně, v České republice je jeho výpočet zajišťován Českým statistickým úřadem.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Na počátku zde sledovaného období (rok 1980) se hodnota celkové standardizované míry úmrtnosti u mužů v ČR pohybovala okolo 1650 zemřelých na 100 000 osob, u žen tento ukazatel dosahoval hodnoty mírně převyšující 1000 zemřelých na 100 000 osob. Po přechodném období stagnace úmrtnosti (od poloviny 60. let do konce 80. let 20. století) se hodnota indikátoru začala výrazně snižovat, soustavně až do roku 2001. Na počátku 21. století došlo ke krátkodobé stagnaci ve vývoji tohoto ukazatele, v současnosti však již dochází k dalšímu poklesu hodnot standardizované míry úmrtnosti. V roce 2006 ukazatel dosahoval hodnot 1024/100 000 u mužů, resp. 613/100 000 u žen. Během sledovaného období (1980–2006) klesla úroveň standardizované míry úmrtnosti u obou pohlaví přibližně o 38 %.

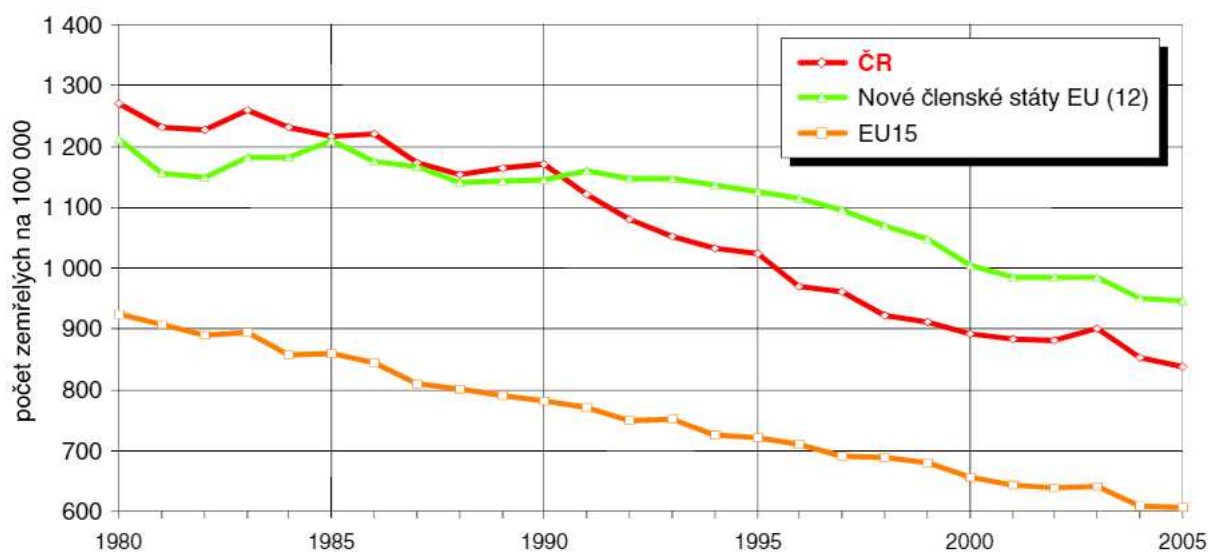
Celková standardizovaná úmrtnost se skládá z úmrtností na jednotlivé skupiny nemocí a dalších příčin (graf III.B.1). Přibližně polovinu celkové úmrtnosti tvoří nemoci oběhové soustavy. Pokles úmrtnosti na nemoci oběhové soustavy se také výrazně odráží v poklesu celkové úmrtnosti. Další velmi důležitá součást celkové standardizované úmrtnosti je úmrtnost na zhoubné novotvary. Intenzita úmrtnosti na zhoubné novotvary se ve sledovaném období prakticky nezměnila, její podíl na celkové úmrtnosti však vzrůstá. Z hlediska společenské závažnosti byla do hodnocení zařazena též úroveň úmrtnosti na vnější příčiny (například na úrazy, otravy a sebevraždy). Tato úmrtnost ve sledovaném období u obou pohlaví poklesla.

Graf III.B.1: Standardizovaná míra úmrtnosti, ČR, 1980–2006

Zdroj dat: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR

b) Mezinárodní srovnání

I přes výrazné zlepšení úmrtnostních poměrů v 90. letech Česká republika dosud značně zaostává za vyspělými zeměmi západní Evropy (graf III.B.2). Hodnota celkové standardizované míry úmrtnosti v roce 2005 v České republice převyšovala průměr zemí EU-15 o 38 %. Ve srovnání s průměrnou celkovou standardizovanou mírou úmrtnosti v nových členských zemích Evropské unie (12 zemí) je hodnota tohoto ukazatele v ČR od roku 1991 nižší a v roce 2005 dosáhla úrovně 89 % průměru těchto zemí.

Graf III.B.2: Celková standardizovaná míra úmrtnosti, mezinárodní srovnání, 1980–2005

Zdroj dat: WHO, HFA MDB

4. Hlavní poznatky

Míra úmrtnosti je jedním z velice významných ukazatelů vypovídajících o zdravotním stavu populace a o rozšíření a závažnosti vybraných onemocnění. Největší podíl (přibližně 50 %) celkové úmrtnosti tvoří úmrtnost na nemoci oběhové soustavy, další velmi důležitou součástí tvoří úmrtnost na zhoubné novotvary. V roce 2006 dosáhla hodnota celkové standardizované úmrtnosti 1024 zemřelých na 100 000 u mužů a 613 zemřelých na 100 000 u žen. Celkově se tak úroveň úmrtnosti (měřeno standardizovanou mírou úmrtnosti) u obou pohlaví ve srovnání s rokem 1980 snížila přibližně o 38 %.

I přes výrazné zlepšení úmrtnostních poměrů Česká republika dosud z hlediska celkové intenzity úmrtnosti značně zaostává za vyspělými zeměmi západní Evropy.

III.C OBECNÁ MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI

Ing. Eva Procházková

1. Význam a souvislosti indikátoru

Obecná míra nezaměstnanosti spolu s ukazateli o vývoji celkové zaměstnanosti, zaměstnanosti starších osob, jako i regionálních disparitách v míře zaměstnanosti patří mezi strukturální ukazatele za oblast zaměstnanosti a sociálního začlenění. Dále slouží pro vyhodnocování cílů strategie zaměstnanosti vycházející ze zasedání Evropské rady v Lisabonu (rok 2000) a ve Stockholmu (rok 2001).

Tyto ukazatele převzala i revidovaná strategie, jež zpracovala Evropská komise v roce 2005 na jarní zasedání Evropské rady na základě doporučení skupiny špičkových expertů, jako změnu dosavadního pojetí této agendy na základě jejího Střednědobého hodnocení. Integrované směry pro růst a pracovní místa (2005–2008), které přijala Evropská rada v červnu 2005, slučují Hlavní směry hospodářské politiky a Směry zaměstnanosti EU do jednotného dokumentu a představují významný krok v procesu nového nasměrování a pojmání Lisabonské strategie.

Udržitelný rozvoj má kromě zaměření na životní prostředí též limity ekonomické a sociální, v EU formulované právě Lisabonskou strategií, proto jsou tyto ukazatele důležitými indikátory těchto pilířů udržitelného rozvoje.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Ukazatel vychází z údajů Výběrového šetření pracovních sil, které je prováděno ve všech státech EU na základě metodiky Eurostatu a organizace ILO a zaručuje plnou mezinárodní srovnatelnost výsledků.

Je definována jako podíl nezaměstnaných osob na pracovní síle vyjádřený v procentech. Podle metodiky Eurostatu se vztahuje výpočet míry na věkovou skupinu 15–74 let.

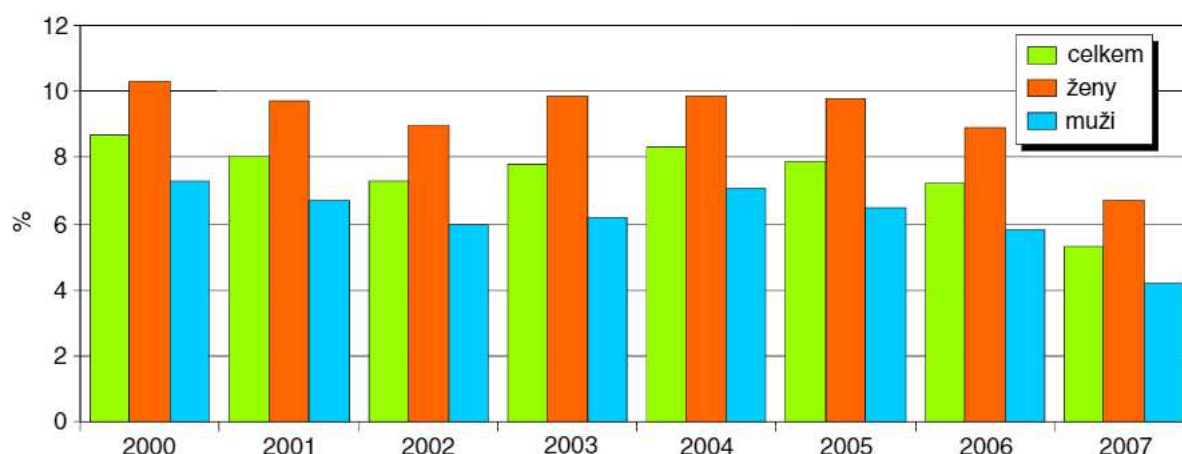
Za nezaměstnaného je dle definice Mezinárodní organizace práce (ILO) považována osoba, která v referenčním období neměla zaměstnání ani nebyla samostatně výdělečně činná, práci aktivně hledala a byla schopna nástupu do 14 dnů.

Pracovní sílu tvoří zaměstnaní a nezaměstnaní. Za zaměstnaného je považována osoba, která v referenčním týdnu odpracovala alespoň jednu hodinu za plat či odměnu nebo s cílem dosažení zisku nebo měla práci, ve které nebyla přítomna. Mezi zaměstnané nejsou zahrnovány osoby na rodičovské dovolené.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Po kulminaci nezaměstnanosti v roce 2000 nebyl další vývoj v tomto desetiletí jednoznačný. Po dvou letech výrazného poklesu míry nezaměstnanosti byla v roce 2002 nižší než v zemích EU-15, ale od roku 2003 byl patrný růst míry nezaměstnanosti až na 8,3 % v roce 2004, což byla třináctá nejvyšší hodnota v rámci zemí EU-27. V roce 2005 poklesla míra nezaměstnanosti na 7,9 %, což bylo 16. místo v rámci zemí EU-27. V dalším období došlo ke zrychlení dynamiky meziročního poklesu obecné míry nezaměstnanosti. Hodnota tohoto ukazatele v roce 2007 činila 5,3 % a zařadila se na 11. místo v rámci zemí EU-27.

Graf III.C.1: Obecná míra nezaměstnanosti mužů a žen, ČR, 2000–2007

Zdroj dat: Eurostat, Český statistický úřad

ČR je zemí s trvale vyšší mírou nezaměstnanosti žen než mužů. Výkyvy ve vývoji nezaměstnanosti v posledních letech byly u obou pohlaví podobné. V letech 2006 a 2007 byl rozhodujícím faktorem meziročního poklesu míry nezaměstnanosti vývoj žen, jejichž míra nezaměstnanosti meziročně poklesla o 0,9, resp. 2,2 p. b. Podle dosavadního vývoje v letošním roce signalizují výsledky výběrového šetření další pokles nezaměstnanosti (v 1. kvartálu 2008 činila obecná míra nezaměstnanosti 4,7 %).

b) Mezinárodní srovnání

Použitá jednotná metodika umožňuje v případě obecné míry bezprostředně porovnávat hodnoty daného ukazatele v členských státech EU. Obecná míra nezaměstnanosti v zemích EU-27 dosáhla v roce 2007 7,1 % a v porovnání s rokem 2000 byla o 1,6 p. b. nižší. Tento pokles se projevil především v zemích EU-25, ve kterých se snížila míra nezaměstnanosti v tomto období o 1,4 p. b. na 7,2 %. Míra nezaměstnanosti se snížila ve většině členských zemí, včetně ČR.

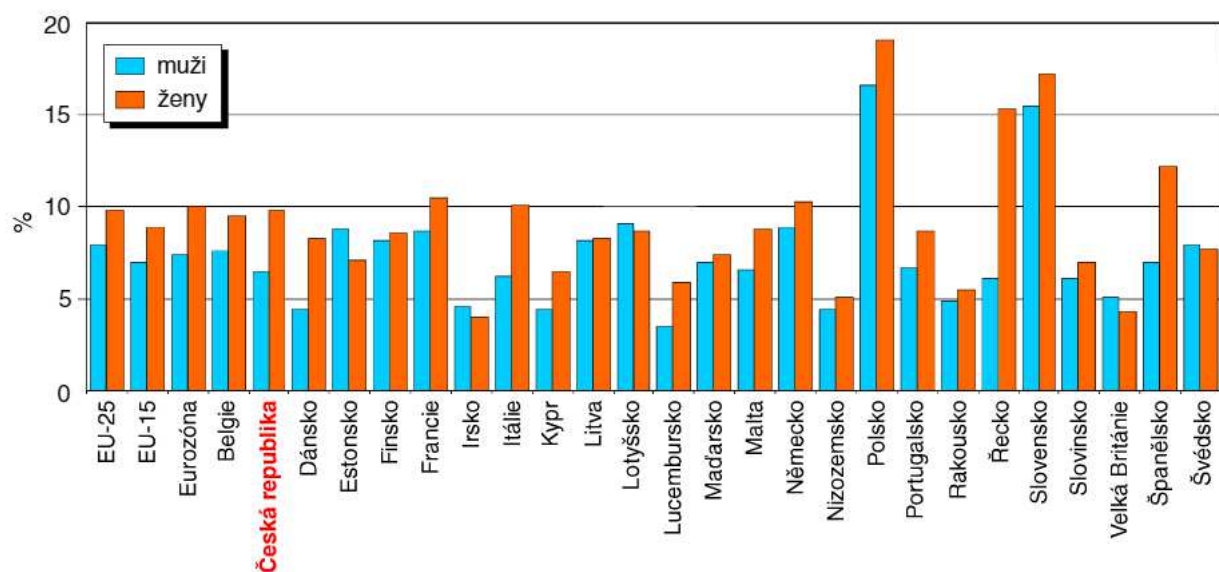
V roce 2007 byla míra nezaměstnanosti v ČR nižší než v úhrnu zemí EU-27 (7,1 %), ve kterém se výrazně pomítla vysoká míra nezaměstnanosti v Polsku a na Slovensku. Meziroční pokles zaznamenalo 24 států EU-27 (jak původní EU-15, tak nově přistouplých, včetně Slovenska a Polska).

Ve většině členských zemí EU je obecná míra nezaměstnanosti žen vyšší než u mužů, neplatí to však pro Estonsko, Lotyšsko, Irsko, Německo, Rumunsko a Spojené království. Tyto země se s výjimkou Německa vyznačují celkově nižší mírou nezaměstnanosti, přičemž Estonsko a Lotyšsko náleží ke státům s vykázaným nejrychlejším poklesem této míry v posledních sedmi letech.

Tabulka III.C.1: Obecná míra nezaměstnanosti, mezinárodní srovnání, 2000–2007

Země	2000	2004	2005	2006	2007	Rozdíl 2007–2000	Rozdíl 2007–2006
EU-27	8,7	9,0	8,9	8,2	7,1	–1,6	–1,1
EU-25	8,6	9,0	8,9	8,2	7,2	–1,4	–1,0
EU-15	7,7	8,1	8,1	7,7	7,0	–0,7	–0,7
Eurozóna	8,2	8,8	8,9	8,3	7,4	–0,8	–0,9
Belgie	6,9	8,4	8,5	8,3	7,5	0,6	–0,8
Bulharsko	16,4	12,1	10,1	9,0	6,9	–9,5	–2,1
Česká republika	8,7	8,3	7,9	7,2	5,3	–3,4	–1,9
Dánsko	4,3	5,5	4,8	3,9	3,8	–0,5	–0,1
Estonsko	12,8	9,7	7,9	5,9	4,7	–8,1	–1,2
Finsko	9,8	8,8	8,4	7,7	6,9	–2,9	–0,8
Francie	9,0	9,3	9,2	9,2	8,3	–0,7	–0,9
Irsko	4,3	4,5	4,4	4,5	4,7	0,4	0,2
Itálie	10,1	8,1	7,7	6,8	6,1	–4,0	–0,7
Kypr	4,9	4,7	5,3	4,6	3,9	–1,0	–0,7
Litva	16,4	11,4	8,3	5,6	4,3	–12,1	–1,3
Lotyšsko	13,7	10,4	8,9	6,8	6,0	–7,7	–0,8
Lucembursko	2,3	5,1	4,5	4,7	4,1	1,8	–0,6
Maďarsko	6,4	6,1	7,2	7,5	7,4	1,0	–0,1
Malta	6,7	7,4	7,3	7,3	6,4	–0,3	–0,9
Německo	7,5	9,8	10,7	9,8	8,4	0,9	–1,4
Nizozemsko	2,8	4,6	4,7	3,9	3,2	0,4	–0,7
Polsko	16,2	19,0	17,8	13,9	9,6	–6,6	–4,3
Portugalsko	3,9	6,7	7,6	7,7	8,0	4,1	0,3
Rakousko	3,6	4,8	5,2	4,8	4,4	0,8	–0,4
Rumunsko	7,3	8,1	7,2	7,3	6,4	–0,9	–0,9
Řecko	11,2	10,5	9,9	8,9	8,3	–2,9	–0,6
Slovensko	18,8	18,2	16,3	13,4	11,1	–7,7	–2,3
Slovinsko	6,7	6,3	6,5	6,0	4,9	–1,8	–1,1
Spojené království	5,5	4,7	4,8	5,3	5,3	–0,2	0,0
Španělsko	11,1	10,6	9,2	8,5	8,3	–2,8	–0,2
Švédsko	5,6	6,3	7,4	7,0	6,2	0,6	–0,8

Zdroj dat: Eurostat

Graf III.C.2: Obecná míra nezaměstnanosti mužů a žen, mezinárodní srovnání, 2007

Zdroj dat: Eurostat

4. Hlavní poznatky

V posledních letech došlo v ČR ke zrychlení dynamiky meziročního poklesu obecné míry nezaměstnanosti. Hodnota tohoto ukazatele v roce 2007 činila 5,3 % a zařadila ČR na 11. místo v rámci zemí EU-27. Ve srovnání s průměrem EU-27, který v roce 2007 činil 7,1 %, dosahovala obecná míra nezaměstnanosti v ČR nižších hodnot. Obdobně jako ve většině členských zemí EU dosahuje v ČR vyšších hodnot nezaměstnanost žen než nezaměstnanost mužů (rozdíl 2,5 p. b.).

III.D REGISTROVANÁ MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI

Ing. Eva Procházková

1. Význam a souvislosti indikátoru

Indikátor registrované míry nezaměstnanosti je jedním ze základních ukazatelů sledování aktuální situace a vývoje na trhu práce. Je základem pro rozhodování v oblasti uplatňování politiky zaměstnanosti zaměřené na její celkové snižování, na snižování nezaměstnanosti rizikových skupin uchazečů, zvyšování jejich zaměstnatelnosti.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Indikátor míry registrované nezaměstnanosti vyjadřuje podíl dosažitelných uchazečů o zaměstnání (čítatel) na celkové pracovní síle (jmenovatel) v procentech.

Uchazeč o zaměstnání je podrobně vymezen zákonem 435/2004 Sb. o zaměstnanosti. Uchazeče o zaměstnání a podmínky zařazení, vyřazení a ukončení evidence na úřadě práce definují § 24 až § 32 tohoto zákona. Uchazečem o zaměstnání může být fyzická osoba, která osobně požádá o zprostředkování vhodného zaměstnání úřad práce, v jehož správním obvodu má bydliště a při splnění zákonem stanovených podmínek je úřadem práce zařazena do evidence uchazečů o zaměstnání. Uchazečem o zaměstnání nemůže být zejména fyzická osoba, která je v pracovním nebo obdobném vztahu, vykonává samostatnou výdělečnou činnost, nebo se připravuje soustavně na povolání. Mezi uchazeče o zaměstnání se zahrnují případní uchazeči o zaměstnání ze zemí EU i EHP (Evropský hospodářský prostor).²⁴⁾

Dosažitelní uchazeči jsou ti uchazeči o zaměstnání, kteří mohou bezprostředně nastoupit do zaměstnání při nabídce vhodného pracovního místa, tj. uchazeče o zaměstnání, kteří nemají žádnou objektivní překážku pro přijetí zaměstnání. Za dosažitelné se nepovažují uchazeči o zaměstnání ve vazbě, ve výkonu trestu, uchazeči v pracovní neschopnosti, uchazeči, kteří jsou zařazení na rekvalifikační kurzy nebo uchazeči, kteří vykonávají krátkodobé zaměstnání a dále uchazeči, kteří pobírají peněžitou pomoc v mateřství nebo kterým je poskytováno hmotné zabezpečení po dobu mateřské dovolené. Dosažitelní uchazeči o zaměstnání se přibližují definici nezaměstnaných podle doporučení Mezinárodní organizace práce (ILO) ve Výběrových šetřeních pracovních sil (VŠPS), podle nichž se počítá obecná míra nezaměstnanosti.

Celková pracovní síla – vychází z výsledků VŠPS a údajů o registrované nezaměstnanosti (dosažitelní uchazeči o zaměstnání), přičemž je rozšířena o legálně pracující cizince na území ČR, kteří v šetřeních VŠPS zahrnutí nejsou, nebo jsou zahrnutí pouze v omezeném rozsahu:

Čítatel: přesná evidence registrovaných – dosažitelných, neumístěných uchazečů o zaměstnání, občanů ČR a občanů EU, vedená úřady práce podle bydliště²⁵⁾ uchazeče ke konci sledovaného měsíce.

²⁴⁾ EHP – země EU (Belgie, Dánsko, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko, Německo, Portugalsko, Rakousko, Spojené království, Španělsko, Švédsko, Řecko a od 1. 5. 2004 – ČR, SR, Polsko, Maďarsko, Slovinsko, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Kypr, Malta) plus státy Norsko, Lichtenštejnsko a Island.

²⁵⁾ Bydliště: 1) U státního občana České republiky adresa místa trvalého pobytu na území České republiky; 2) U cizince, který je občanem Evropské unie nebo jeho rodinným příslušníkem, adresa trvalého nebo přechodného pobytu na území České republiky a pokud takový pobyt nemá, adresa místa, kde se na území České republiky obvykle zdržuje; 3) U cizince, který není občanem Evropské unie nebo jeho rodinným příslušníkem, adresa místa trvalého pobytu na území České republiky.

Jmenovatel: počet zaměstnaných v národním hospodářství s jediným nebo hlavním zaměstnáním podle výsledků výběrových šetření pracovních sil – VŠPS (klouzavý průměr posledních čtyř čtvrtletí) + počet pracujících cizinců ze třetích zemí s platným povolením k zaměstnávání, zaměstnaných občanů EU registrovaných ÚP (klouzavý průměr posledních 12-ti měsíců) a cizinců s platným živnostenským oprávněním (klouzavý průměr za poslední 2 pololetí) + přesná evidence registrovaných – dosažitelných, neumístěných uchazečů o zaměstnání, občanů ČR a občanů EU, vedená úřady práce podle bydliště uchazeče (klouzavý průměr posledních 12-ti měsíců).

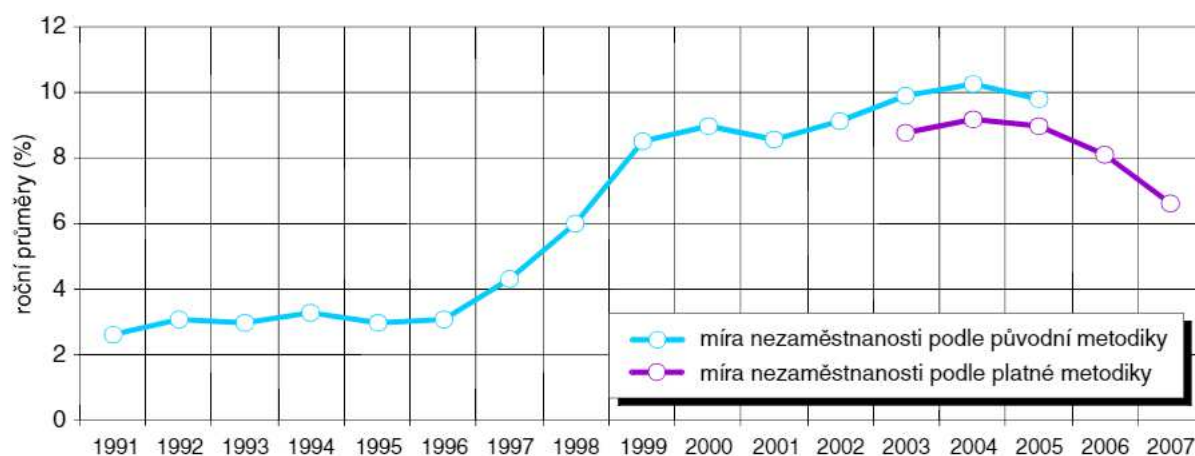
Součet ve jmenovateli představuje pracovní sílu, která se během čtvrtletí nemění.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Na počátku transformace ekonomiky a společnosti byla nezaměstnanost neznámým jevem. Po skokovém růstu nezaměstnanosti z nuly v roce 1989 na 4,1 % v r. 1991 se míra nezaměstnanosti v letech 1992–1996 držela v intervalu 3–4 %. Zlom nastal v období recese v roce 1997, kdy začala míra nezaměstnanosti růst, a to až na hodnotu 9,8 % v lednu 2000. Poté došlo v souvislosti s hospodářským oživením k mírnému poklesu a následně stagnaci nezaměstnanosti. Tento poměrně příznivý trend pokračoval do prosince 2001, odkdy nezaměstnanost začala zejména vlivem recese ve světě, zhoršujících se odbytových možností našich výrobců, opět narůstat.

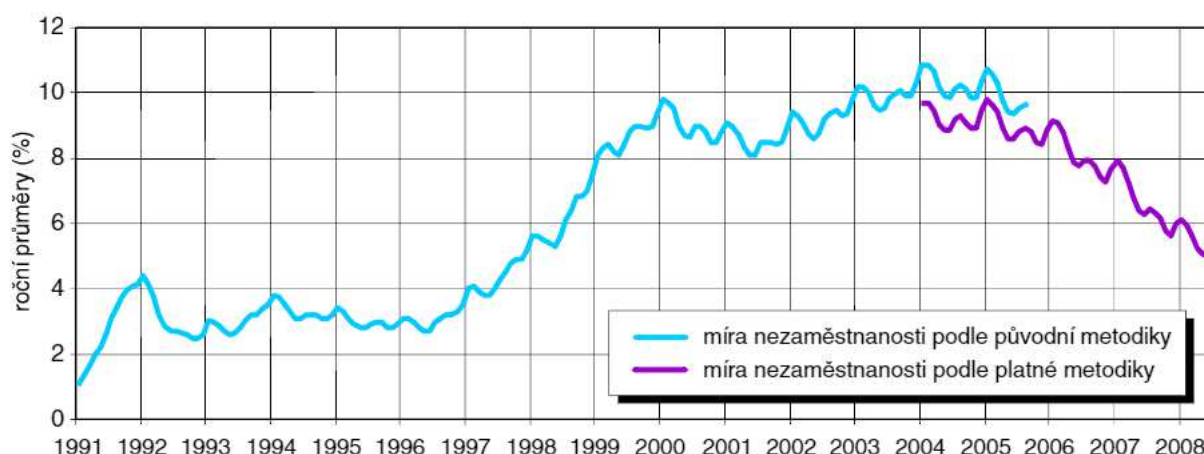
Graf III.D.1: Registrovaná míra nezaměstnanosti – roční průměry, ČR, 1991–2007

Zdroj dat: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

Pozitivní vývoj byl zaznamenán opět v roce 2004, kdy po historicky nejvyšších hodnotách na počátku roku se úroveň nezaměstnanosti snižovala a ve druhém pololetí její úroveň klesla na úroveň roku 2003. Pozitivní vývoj, daný oživením ekonomiky, přílivem zahraničních investic a uplatňováním nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti pokračoval i v letech 2005, 2006 a 2007, kdy se nezaměstnanost držela pod úrovní předchozích let, přičemž meziroční pokles nezaměstnanosti se zrychloval. V roce 2005 činila průměrná míra registrované nezaměstnanosti 9,0 %, v roce 2006 poklesla na 8,1 % a v roce 2007 dosáhla 6,6 %.

Současná úroveň míry nezaměstnanosti 5,0 % (červen 2008) je srovnatelná s úrovní června 1997 a 1998.

Graf III.D.2: Registrovaná míra nezaměstnanosti – měsíční hodnoty, ČR, 1991–2008

Zdroj dat: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

b) Mezinárodní srovnání

Pro mezinárodní srovnání se používá indikátor obecná míra nezaměstnanosti z Výběrových šetření pracovních sil (VŠPS) ČSÚ založených na mezinárodních doporučeních ILO a EUROSTAT, která jsou pro členské země EU závazná.

Registrovaní uchazeči o zaměstnání jsou definováni vždy národní legislativou. V řadě zemí jsou proto mezi obecnou mírou nezaměstnanosti a mírou registrované nezaměstnanosti značné rozdíly, což vyplývá jak z rozdílné legislativy, ale zejména z míry aktivní politiky zaměstnanosti a dalších oblastí sociální politiky jednotlivých zemí.

4. Hlavní poznatky

Po historicky nejvyšších hodnotách na počátku roku 2004 se úroveň registrované nezaměstnanosti začala snižovat a ve druhém pololetí její úroveň klesla na úroveň roku 2003. Pozitivní vývoj, daný oživením ekonomiky, přílivem zahraničních investic a uplatňováním nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti pokračoval i v letech 2005, 2006 a 2007, kdy se nezaměstnanost držela pod úrovní předchozích let, přičemž meziroční pokles nezaměstnanosti se zrychloval. V roce 2005 činila průměrná míra registrované nezaměstnanosti 9,0 %, v roce 2006 poklesla na 8,1 % a v roce 2007 dosáhla 6,6 %.

III.E MÍRA ZAMĚSTNANOSTI STARŠÍCH PRACOVNÍKŮ

Ing. Eva Procházková

1. Význam a souvislosti indikátoru

Míra zaměstnanosti starších pracovníků spolu s obecnou mírou nezaměstnanosti a ukazateli o vývoji celkové zaměstnanosti, jako i regionálních disparitách v míře zaměstnanosti patří mezi strukturální ukazatele za oblast zaměstnanosti a sociálního začlenění.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Ukazatel popisuje situaci na trhu práce pro osoby ve věku 55–64 let. Vychází z údajů Výběrového šetření pracovních sil, které je prováděno ve všech státech EU na základě metodiky Eurostatu a zaručuje plnou mezinárodní srovnatelnost výsledků.

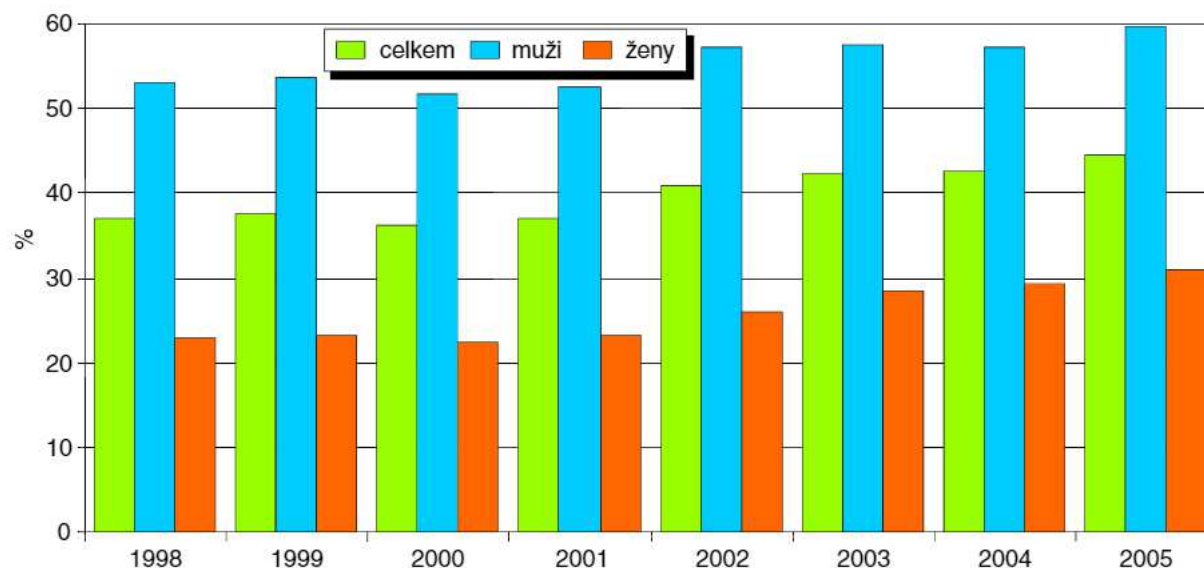
Je definován jako podíl zaměstnaných osob ve věku 55–64 let na počtu všech osob v této věkové skupině. Údaje jsou harmonizovány s údaji demografické statistiky a národních účtů.

Za zaměstnaného ve věkové skupině 15–64 let je považována osoba ve věku 15–64 let, která v referenčním týdnu odpracovala alespoň jednu hodinu za plat či odměnu či s cílem dosažení zisku nebo měla práci, ve které nebyla přítomna.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Graf III.E.1: Míra zaměstnanosti mužů a žen ve věku 55–64 let, ČR, 1998–2007

Zdroj dat: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

Míra zaměstnanosti mužů a žen ve věku 55–64 se v období let 1998–2007 s výjimkou roku 2000 stále zvyšovala, přičemž relativně rychleji rostla zaměstnanost žen (o 10,6 p. b.) než mužů (o 6,4 p. b.). Česká republika však přesto nadále patří k těm státům, kde míra zaměstnanosti mužů v této

věkové skupině je podstatně vyšší než míra zaměstnanosti stejně starých žen. Rozdíl v míře dosáhl v roce 2007 v ČR 26,1 p. b. (mužská míra 59,6 %, ženská 33,5 %) a ČR se tak řadí mezi šest států EU s největší diferenciací v míře podle pohlaví. Tento rozdíl je důsledkem v první řadě odlišné věkové hranice odchodu do důchodu, ale i potíží s udržení zaměstnanosti žen v předdůchodovém věku. Větší rozdíl v těchto mírách podle pohlaví než v ČR vykazují pouze státy Malta, Španělsko, Řecko, Kypr a Irsko.

b) Mezinárodní srovnání

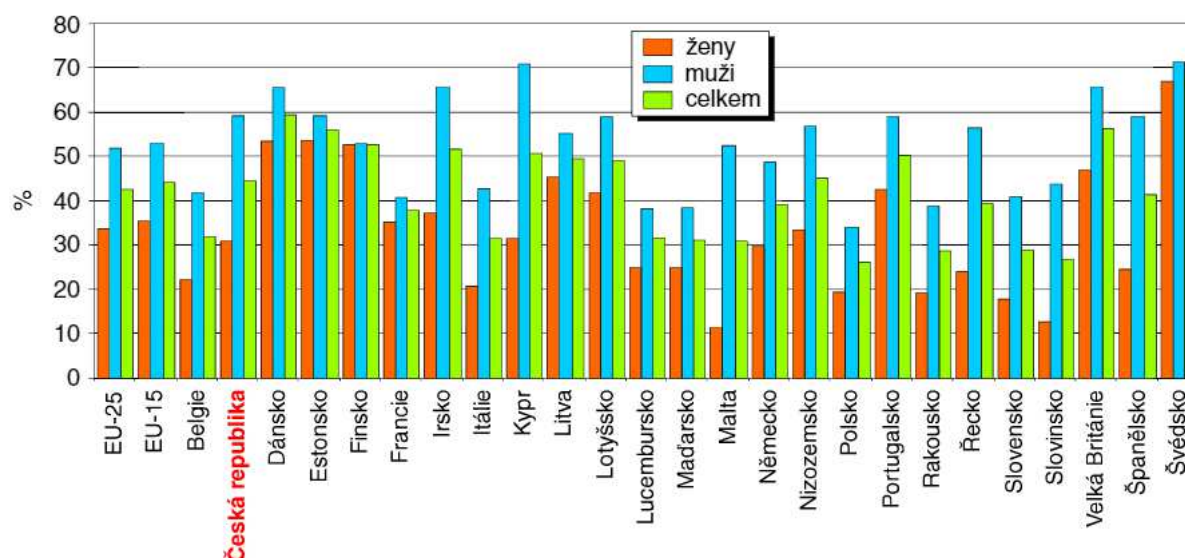
Míra zaměstnanosti starších pracovníků v úhrnu za členské země EU soustavně roste. Od roku 1998 se za úhrn EU-27 zvýšila z 36,2 % na 44,7 %, za EU-25 se zvýšila z 35,8 % na 44,9 % v minulém roce. Relativně vyšší zaměstnanost je v zemích EU-15, kde se v tomto období zvýšila o 10,0 p. b. (na 46,6 % v roce 2007).

Mezi jednotlivými státy jsou rozdíly, v deseti zemích nedosahuje míra zaměstnanosti v této věkové skupině 40 % (Malta, Polsko, Lucembursko, Maďarsko, Slovinsko, Itálie, Belgie, Slovensko, Francie, Rakousko) a naopak v jedenácti zemích pracovala v minulém roce více než polovina osob v tomto věku (Nizozemsko, Portugalsko, Německo, Litva, Irsko, Finsko, Kypr, Lotyšsko, Dánsko, Estonsko – 60,0 %, Švédsko – 70,0 %).

Míra zaměstnanosti v ČR (44,5 %) je nadprůměrná a dosahuje vyšší úrovně než např. ve Velké Británii, Francii a podstatně vyšší úrovně než v sousedních zemích Rakousku, Polsku a Slovensku. Vyšší míru zaměstnanosti však ovlivňuje zejména mužská zaměstnanost, zatímco zaměstnanost žen v tomto věku je nižší než v průměru za EU-15, ale i za EU-27.

Růst míry zaměstnanosti byl v ČR dlouhodobě rychlejší než v zemích EU-27 (od roku 1998 to bylo o 8,9 p. b. proti 8,5 p. b. v EU-27, EU-15 o 10,0 p. b.); přírůstek míry zaměstnanosti však byl v některých zemích výrazně vyšší než v naší republice (např. ve Finsku o 16,5 p. b., v Maďarsku o 15,7 p. b., v Lotyšsku o 13,2 p. b.).

Graf III.E.2: Míra zaměstnanosti mužů a žen ve věku 55–64 let, mezinárodní srovnání, 2007

Zdroj dat: Eurostat

Tabulka III.E.1: Míra zaměstnanosti mužů a žen ve věku 55–64 let (v %), mezinárodní srovnání, 1998–2007

Země	1998	2000	2004	2005	2006	2007	Rozdíl 2007–1998
EU-27	36,2	36,9	40,7	42,4	43,5	44,7	8,5
EU-25	35,8	36,6	41,0	42,6	43,7	44,9	9,1
EU-15	36,6	37,8	41,9	44,2	45,3	46,6	10,0
Belgie	22,9	26,3	30,0	31,8	32,0	34,4	11,5
Bulharsko	:	:	:	34,7	39,6	42,6	:
Česká republika	37,1	36,3	42,7	44,5	45,2	46,0	8,9
Dánsko	52,0	55,7	60,3	59,5	60,7	58,6	6,6
Estonsko	50,2	46,3	52,4	56,1	58,5	60,0	9,8
Finsko	36,2	41,6	50,9	52,7	54,5	55,0	18,8
Francie	28,3	29,9	37,3	38,7	38,1	38,3	10,0
Irsko	41,7	45,3	49,5	51,6	53,1	53,8	12,1
Itálie	27,7	27,7	30,5	31,4	32,5	33,8	6,1
Kypr	:	49,4	50,4	50,6	53,6	55,9	:
Litva	39,5	36,0	47,1	49,2	49,6	53,4	13,9
Lotyšsko	36,3	36,0	47,9	49,5	53,3	57,7	21,4
Lucembursko	25,1	26,7	30,8	31,7	33,2	32,9	7,8
Maďarsko	17,3	22,2	31,1	33,0	33,6	33,1	15,8
Malta	:	28,5	30,9	30,8	30,0	28,3	:
Německo	37,7	37,6	39,2	45,4	48,4	51,5	13,8
Nizozemsko	33,9	38,2	45,2	46,1	47,7	50,9	17,0
Polsko	32,1	28,4	26,2	27,2	28,1	29,7	–2,4
Portugalsko	49,6	50,7	50,3	50,5	50,1	50,9	1,3
Rakousko	28,4	28,8	28,8	31,8	35,5	38,6	10,2
Rumunsko	:	:	:	39,4	41,7	41,4	:
Řecko	39,0	39,0	39,4	41,6	42,3	42,4	3,4
Slovensko	22,8	21,3	26,8	30,3	33,1	35,6	12,8
Slovinsko	23,9	22,7	29,0	30,7	32,6	33,5	9,6
Spojené království	49,0	50,7	56,2	43,1	44,1	44,6	–4,4
Španělsko	35,1	37,0	41,3	43,1	44,1	44,6	9,5

Zdroj dat: Eurostat

4. Hlavní poznatky

Míra zaměstnanosti starších pracovníků v ČR (44,5 %) je nadprůměrná a dosahuje vyšší úrovně než např. ve Velké Británii, Francii a podstatně vyšší úrovně než v sousedních zemích Rakousku, Polsku a Slovensku. Růst míry zaměstnanosti byl v ČR dlouhodobě rychlejší než v zemích EU (od roku 1998 to bylo o 8,9 p. b. oproti 8,5 p. b. v EU-27 a 10,0 p. b. v EU-15).

Vyšší míru zaměstnanosti starších pracovníků v ČR ovlivňuje zejména mužská zaměstnanost, zatímco zaměstnanost žen v tomto věku je nižší než v průměru za EU-15, ale i za EU-27. Rozdíl v míře zaměstnanosti dosáhl v ČR v roce 2007 26,1 p. b. (mužská míra 59,6 %, ženská 33,5 %). ČR se tak řadí mezi šest států EU s největší diferenciací v míře zaměstnanosti starších pracovníků podle pohlaví.

III.F REGIONÁLNÍ ROZPTYL ZAMĚSTNANOSTI

Ing. Eva Procházková

1. Význam a souvislosti indikátoru

Regionální rozptyl míry zaměstnanosti spolu s obecnou mírou nezaměstnanosti a ukazateli o vývoji celkové zaměstnanosti a míře zaměstnanosti starších pracovníků patří mezi strukturální ukazatele za oblast zaměstnanosti a sociálního začlenění.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Regionální rozptyl měří meziregionální rozdíly v rozložení zaměstnanosti. Vychází z údajů výběrového šetření pracovních sil, které je prováděno ve všech státech EU na základě metodiky Eurostatu a zaručuje plnou mezinárodní srovnatelnost výsledků.

Jedná se o variační koeficient regionálních měr zaměstnanosti osob 15–64letých vyjádřený jako poměr směrodatné odchylky vážených regionálních měr zaměstnanosti osob 15–64letých k celorepublikové míře zaměstnanosti osob 15–64letých.

Pro výpočet se používá roční průměr míry zaměstnanosti za ČR a jednotlivé oblasti (NUTS 2) nebo kraje (NUTS3).

Ukazatel je definován jako poměr odmocniny rozptylu vážených měr zaměstnanosti osob 15–64letých k celorepublikové míře zaměstnanosti osob 15–64letých.

Rozptyl vážených měr zaměstnanosti osob 15–64letých je definován jako:

$$\text{Var}\left(\frac{x_i}{y_i}\right) = \sum_i \left(\left[\frac{x_i}{y_i} - \frac{\bar{x}}{\bar{y}} \right]^2 \cdot \frac{y_i}{\sum y_i} \right),$$

kde x_i je počet zaměstnaných ve věku 15–64 let v oblasti (kraji) i , y_i je populace ve věku 15–64 let v oblasti (kraji) i , $\bar{x}$ a $\bar{y}$ představují republikové průměry hodnot x_i a hodnot y_i .

Celorepubliková míra zaměstnanosti je definována jako $\frac{\bar{x}}{\bar{y}} = \frac{\sum x_i}{\sum y_i}$.

Indikátor disperze míry regionální zaměstnanosti Eurostat neaplikuje na Dánsko, Estonsko, Lucembursko, Kypr, Litvu, Lotyšsko, Maltu a Slovinsko, které vzhledem ke své velikosti nejsou členěny na oblasti a pro Irsko, ve kterém jsou vymezeny pouze dvě oblasti. Disperze zaměstnanosti za tyto státy je však vzata v úvahu při kvantifikaci indikátoru za příslušnou skupinu zemí (EU-25, EU-15, EU-13).

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Z výsledků výběrového šetření jsou patrné dvě etapy dlouhodobého vývoje disperze regionální míry zaměstnanosti. V první z nich lze od roku 1996 pozorovat její rychlý růst až do roku 2000

jako důsledek vzrůstajících rozdílů v míře zaměstnanosti mezi kraji. Tento růst variačního koeficientu byl především ovlivněn vývojem zaměstnanosti v Praze, kde se projevuje značně vyšší možnost pracovního uplatnění a na druhé straně rychle klesala míra zaměstnanosti zejména v Moravskoslezském a Moravskoslezském kraji. Od roku 2001 lze pozorovat určitou stagnaci ve výši krajských diferencí od celorepublikového průměru. V podmínkách ČR je diference ve skupině oblastí (NUTS 2) o málo nižší než mezi kraji (NUTS 3).

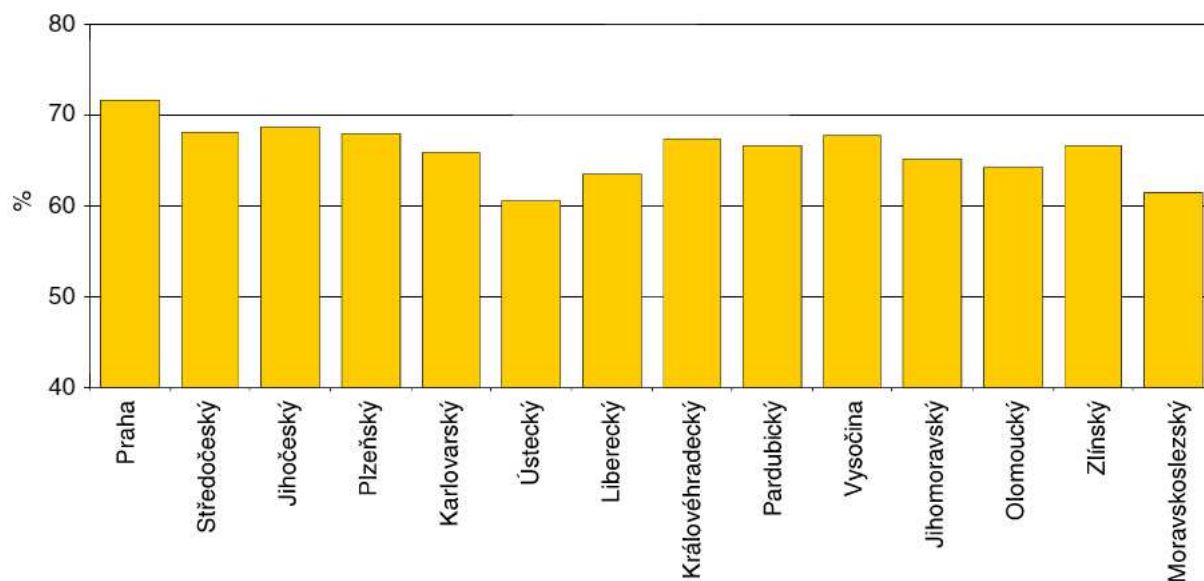
Tabulka III.F.1: Variační koeficient na úrovni oblastí a krajů, ČR, 1993–2007

Územní členění	1993	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Oblasti (NUTS 2)	2,9	3,1	5,8	5,7	5,6	5,8	5,5	5,6	5,4	4,8
Kraje (NUTS 3)	3,0	3,2	6,4	5,9	5,8	6,0	5,7	4,8	4,6	4,3

Zdroj dat: Český statistický úřad

Míra zaměstnanosti 15–64letých se ve všech krajích s výjimkou Prahy od roku 1993 do roku 2000 snižovala. V dalších letech, kdy již klesala míra zaměstnanosti podstatně pomaleji, se udržela na úrovni z konce tisíciletí ve Středočeském, Libereckém, Pardubickém a Moravskoslezském kraji, v Ústeckém kraji dokonce mírně vzrostla. Přesto však právě v Ústeckém a Moravskoslezském kraji nízká míra zaměstnanosti nadále negativně ovlivňuje výši variačního koeficientu regionální míry zaměstnanosti za ČR.

Graf III.F.1: Míra zaměstnanosti mužů a žen ve věku 15–64 let podle krajů, ČR, 2007

Zdroj dat: Český statistický úřad

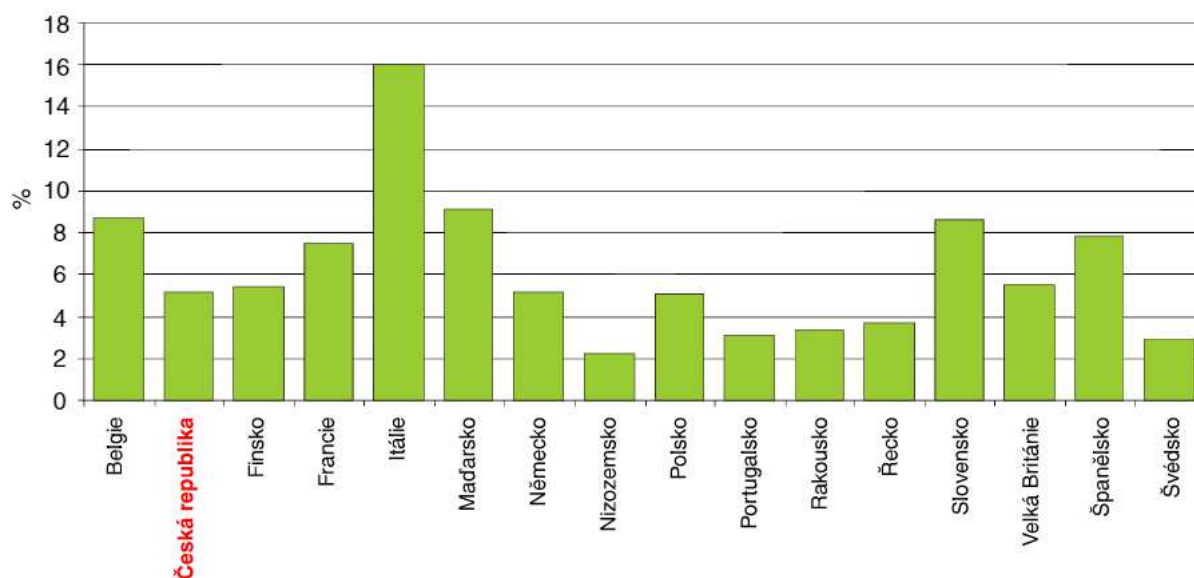
b) Mezinárodní srovnání

Variační koeficient regionální míry zaměstnanosti dosáhl v úhrnu zemí EU-27 v roce 2006 (poslední známé údaje) 11,4 % a proti 1999 se tak snížil o 1,5 p. b.

Tabulka III.F.2: Disperze regionální míry zaměstnanosti, mezinárodní srovnání 1999–2006

Země	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Rozdíl 2006–1999
EU-27	12,9	13,0	13,2	13,2	12,8	12,1	11,9	11,4	–1,5
Eurozóna	13,3	13,0	12,7	12,1	11,5	10,5	10,6	10,7	–2,6
Belgie	8,0	7,9	8,0	8,0	7,7	8,7	8,4	8,7	0,7
Česká republika	5,6	5,8	5,7	5,6	5,8	5,6	5,5	5,2	–0,4
Finsko	6,7	6,8	7,0	6,7	6,1	5,5	5,5	5,4	–1,3
Francie	7,1	6,9	8,3	8,0	7,2	7,1	7,3	7,5	0,4
Itálie	17,4	17,5	17,1	16,7	17,0	15,6	16,0	16,0	–1,4
Maďarsko	9,1	9,0	8,8	9,4	8,5	9,4	9,9	9,1	0,0
Německo	5,4	5,4	5,8	5,7	5,9	6,0	5,6	5,2	–0,2
Nizozemsko	2,3	2,2	2,3	2,2	2,3	2,3	2,0	2,2	–0,1
Polsko	4,8	6,9	7,2	7,3	7,2	6,4	5,6	5,1	0,3
Portugalsko	3,6	4,3	3,5	3,8	3,9	3,5	3,3	3,1	–0,5
Rakousko	2,3	2,5	2,6	2,5	3,0	3,5	4,1	3,4	1,1
Řecko	5,2	5,1	4,3	3,8	3,2	4,1	4,3	3,7	–1,5
Slovensko	8,1	9,1	8,3	7,3	7,6	9,0	9,8	8,6	0,5
Spojené království	7,5	7,1	6,8	6,6	6,1	5,9	5,7	5,5	–2,0
Španělsko	10,8	10,7	10,0	9,3	9,0	8,7	8,3	7,8	–3,0
Švédsko	4,8	4,5	4,2	4,6	4,3	4,4	3,0	2,9	–1,9

Zdroj dat: Eurostat

Graf III.F.2: Variační koeficient míry regionální zaměstnanosti na úrovni NUTS2, mezinárodní srovnání, 2006

Zdroj dat: Eurostat

Údaje za skupiny zemí jsou však značně ovlivněny diferencí mezi jednotlivými státy; v rámci jednotlivých států byla vykázána vyšší hodnota rozptylu pouze Itálii jako důsledek rozdílů v úrovni zaměstnanosti na severu a jihu země, v ostatních státech se v roce 2006 pohybovala v intervalu od 2,2 % v Nizozemsku po 9,1 % v Maďarsku. Čím je hodnota variačního koeficientu nižší, tím méně se odchylojí údaje o oblastní zaměstnanosti od průměru v jednotlivých státech. Variační

koeficient za ČR leží prakticky ve středu rozpětí a dosahuje přibližně stejné úrovně jako ve Finsku, Německu a Polsku.

Rozdíly v pracovním uplatnění žen v regionech jednotlivých států jsou podstatně větší než je tomu ve skupině mužů a mimořádně velké jsou především v Itálii a Španělsku. V Německu a Rakousku je tento variační koeficient za ženy nižší než za muže. Variační koeficient regionální míry zaměstnanosti v ČR (4,3 % u mužů, 7,0 % u žen v roce 2006) leží v porovnání s ostatními státy EU zhruba ve středu intervalu (sedmý nejnižší z 16 sledovaných zemí u mužů, osmý nejnižší u žen).

Tabulka III.F.3: Variační koeficient regionální míry zaměstnanosti na úrovni NUTS2, mezinárodní srovnání, 2006

Země	Muži	Ženy
EU-27	9,3	16,2
Eurozóna	8,0	16,6
Belgie	7,1	10,6
Česká republika	4,3	7,0
Finsko	5,1	5,9
Francie	6,7	8,8
Itálie	9,3	26,1
Maďarsko	8,7	9,9
Německo	6,3	4,9
Nizozemsko	2,2	2,6
Polsko	3,7	7,4
Portugalsko	3,1	4,8
Rakousko	4,1	2,7
Řecko	2,6	7,7
Slovensko	6,6	11,5
Spojené království	5,0	6,6
Španělsko	5,0	12,8
Švédsko	2,4	3,7

Zdroj dat: Eurostat

4. Hlavní poznatky

Je možné zaznamenat dvě etapy dlouhodobého vývoje disperze regionální míry zaměstnanosti. V první z nich lze od roku 1996 pozorovat její rychlý růst až do roku 2000 jako důsledek vzrůstajících rozdílů v míře zaměstnanosti mezi kraji. Od roku 2001 lze pozorovat určitou stagnaci ve výši krajských diferencí od celorepublikového průměru. V podmínkách ČR je diference ve skupině oblastí (NUTS 2) o málo nižší než mezi kraji (NUTS 3).

Ve srovnání s EU-27 dosahoval v roce 2006 variační koeficient v ČR zhruba polovičních hodnot (5,2 oproti 11,4). Nižší hodnoty zaznamenaly např. Nizozemsko, Portugalsko a Rakousko, vyšší Belgie, Maďarsko a zejména Itálie.

III.G POPULACE ŽIJÍCÍ POD HRANICÍ CHUDOBY PŘED A PO SOCIÁLNÍCH TRANSFERECH

Ing. Lucie Malíková

1. Význam a souvislosti indikátoru

Indikátor Populace žijící pod hranicí chudoby před a po sociálních transferech ukazuje efektivitu působení sociálních transferů, resp. jejich dopadu na osoby ohrožené chudobou. Osoby ohrožené chudobou jsou ty osoby, jejichž roční vyrovnaný disponibilní příjem je nižší než 60 % ročního národního vyrovnaného mediánového příjmu na spotřební jednotku. Tento indikátor vyjadřuje procentuální podíl osob (mužů, žen) ohrožených chudobou v příslušných věkových skupinách z celkového počtu osob (mužů, žen) v příslušných věkových skupinách. Výhodou tohoto relativního měření pomocí mediánu (a ne průměru) je to, že není příliš ovlivněno mezními hodnotami, nevýhodou je pak značná rozdílnost nastavených prahů ohrožení chudobou v různých zemích.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Osoby ohrožené chudobou (žijící pod hranicí chudoby) jsou osoby s ročním vyrovnaným disponibilním příjmem (před a po zahrnutí všech sociálních transferů) nižším než 60 % ročního národního vyrovnaného mediánového příjmu na spotřební jednotku. Vyrovnaný mediánový příjem je definován jako celkový disponibilní příjem domácnosti vydělený svojí „ekvivalenční velikostí“ (ve vztahu k dané spotřební jednotce), která zohledňuje velikost a složení domácnosti, a je přisouzen každému členu domácnosti.

Hranice/práh příjmové chudoby představuje 60 % ročního národního vyrovnaného mediánového příjmu na spotřební jednotku EU. Spotřební jednotka podle EU (existuje i podle OECD) stupnice je definována následovně: první dospělý v domácnosti = 1,0; každý další dospělý v domácnosti (osoba starší 13 let) = 0,5; každé dítě (do 13 let včetně) = 0,3. Do příjmu se v rámci nových členských zemí zahrnují i příjmy v naturáliích.

Indikátor míry ohrožení chudobou (podíl osob ohrožených chudobou z celkového počtu osob) lze i dále diferencovat nejen podle věku a pohlaví, ale i podle typu domácnosti či ekonomické aktivity členů domácnosti.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Údaje za ČR vycházejí ze šetření „Sociální situace domácností 2001“, které bylo provedeno Českým statistickým úřadem v roce 2001 (při tomto šetření byly zjišťovány příjmy domácností a osob za rok 2000), a ze šetření EU-SILC 2006, které bylo provedeno Českým statistickým úřadem v roce 2006 (při tomto šetření byly zjišťovány příjmy domácností a osob za rok 2005).

Hranice/práh příjmové chudoby (po zahrnutí všech sociálních transferů) jednotlivce se v hodnoceném období zvýšil o 32,6 % z 64 629 Kč v roce 2000 na 85 714 Kč v roce 2005. Pod touto hranicí se nacházelo v roce 2000 8 % a v roce 2005 10 % osob z celkové populace v ČR.

Z hlediska pohlaví jsou chudobou více ohroženy ženy (v roce 2000 8 % a v roce 2005 11 %) než muži (v roce 2000 7 % a v roce 2005 9 %). Rozdíl mezi pohlavími se prohlubuje s rostoucím věkem.

V kategorii nad 65 let byl podíl žen pod hranicí chudoby v obou letech 8 % a podíl mužů klesl ze 3 % na 2 % v roce 2005.

Míra ohrožení chudobou u domácností s dětmi vzrostla o 3 p. b. na 13 % v roce 2005, zatímco u bezdětných jen z 5 % na 6 %. Nepříznivý trend se projevuje zejména u neúplných rodin a rodin s více dětmi. Míra ohrožení chudobou u neúplných rodin dosáhla v roce 2005 41 % (v roce 2000 26 %) a u rodin s 3 a více dětmi 30 % (v roce 2000 18 %). V úplných rodinách se dvěma dětmi bylo zjištěno mírnější zvýšení míry chudoby (z 6 % na 10 % v roce 2005). V rodinách s jedním dítětem je ohrožení chudobou podprůměrné (v roce 2000 6 % a v roce 2005 7 %). Celkově v chudých domácnostech žilo v roce 2005 16 % dětí do 18 let (za rok 2000 nebyl tento údaj v dané věkové kategorii zjišťován).

Z osob nad 18 let věku byla v roce 2005 ohrožena chudobou 3 % pracujících osob (za rok 2000 nebyl tento ani následující údaje pro osoby nad 18 let zjišťovány). Naproti tomu vysoký podíl chudých byl mezi nezaměstnanými (43 %) a ostatními ekonomicky neaktivními osobami kromě důchodců (15 %). Relativně malý podíl ohrožení chudobou byl zjištěn u nepracujících důchodců (7 %).

Sociální transfery významně ovlivnily celkovou míru chudoby v ČR. Bez důchodů a ostatních sociálních transferů by v roce 2005 žilo pod hranicí ohrožení chudobou 39 % osob ČR. Vyplacené důchody snížily tuto míru na 22 % a ostatní sociální transfery na konečných 10 %. Sociální transfery míru chudoby snížily o 29 p. b. Největší vliv měly důchody, ostatní dávky vyplacené podle zákona o státní sociální podpoře, dávky nemocenského pojištění, podpora v nezaměstnanosti. Po zahrnutí důchodů do příjmů ostatní sociální transfery snížily chudobu o 12 p. b.

Přestože má ČR relativně vysokou koncentraci osob těsně nad prahem chudoby (mezi 60 % a 70 % národního vyrovnaného mediánového příjmu se nalézalo v roce 2005 8 % osob), není tato situace nepříznivá, neboť by při hypotetickém propadu příjmů těchto osob v budoucnosti pod stanovenou hranici chudoby (60 % národního vyrovnaného mediánového příjmu) došlo ke zvýšení podílu počtu chudých osob v podstatě na průměrnou úroveň zemí EU.

b) Mezinárodní srovnání

ČR je zemí s nejmenší mírou ohrožení chudobou (po zahrnutí sociálních transferů) v rámci všech zemí EU-25 (pouze Nizozemí má 10 % chudých stejně jako ČR).

V průměru 16 % populace EU-25 bylo v roce 2006 klasifikováno jako ohrožených chudobou (na základě dat z Eurostatu). Tato hodnota se významně liší v rámci EU, pohybuje se od 10 % ČR a Nizozemí až do 23 % v Lotyšsku.

K zemím s nejvyšší mírou dětské chudoby (osoby do 18 let) patří Španělsko, Velká Británie (24 %), Itálie, Litva, Maďarsko, (25 %), Lotyšsko a Polsko (26 %), naopak tuto specifickou míru má nejnižší Finsko a Dánsko (10 %).

Při posuzování vlivu sociálních transferů na výslednou hodnotu míry ohrožení chudobou z hlediska věku mají velký vliv důchody, po jejichž zahrnutí se významně zlepšily výsledky pro věkovou skupinu 65 a více let (v průměru EU-25 z 90 % na 23 %). Celkový vliv transferů v rámci EU-25 redukuje výchozí míru ohrožení chudobou ze 43 % na výsledných 16 %.

Tabulka III.G.1: Populace žijící pod hranicí chudoby před a po sociálních transferech podle věkových skupin (v %), mezinárodní srovnání, 2005

Země	Bez všech soc. transferů				Po zahrnutí důchodů				Po zahrnutí všech soc. transferů			
	Celkem	0–17	18–64	65+	Celkem	0–17	18–64	65+	Celkem	0–17	18–64	65+
EU-25	43	35	33	90	26	33	24	23	16	19	15	19
Belgie	41	30	32	92	27	29	26	27	15	15	12	23
Dánsko	37	24	28	94	28	24	28	35	12	10	11	17
Finsko	41	31	31	92	29	30	27	31	13	10	11	8
Francie	44	32	35	96	25	31	24	20	13	14	12	16
Irsko	40	42	31	86	33	41	28	40	18	22	15	27
Itálie	43	34	33	83	24	32	22	24	20	25	18	22
Lucembursko	40	36	31	89	24	34	23	10	14	20	13	8
Německo	46	35	35	95	26	34	27	15	12	12	13	17
Nizozemí	36	27	27	94	21	27	21	12	10	14	9	6
Portugalsko	40	31	31	84	25	28	23	31	18	21	16	26
Rakousko	43	39	33	88	25	37	23	19	13	15	11	16
Řecko	40	27	32	82	23	25	21	30	21	23	18	26
Španělsko	39	31	29	84	24	28	20	34	20	24	16	31
Švédsko	42	36	30	93	29	36	28	21	12	15	11	12
Velká Británie	42	42	30	91	30	41	25	36	19	24	16	28
Česká republika	39	34	30	90	22	32	20	13	10	16	9	6
Estonsko	38	34	28	82	25	31	22	28	18	20	16	25
Kypr	29	21	21	85	22	20	16	55	16	11	11	52
Litva	41	35	32	85	27	32	25	26	20	25	18	22
Lotyšsko	40	35	32	77	28	31	25	33	23	26	21	30
Maďarsko	49	48	40	87	30	44	29	14	16	25	15	9
Malta	34	32	26	80	22	30	19	25	14	19	11	21
Polsko	49	43	43	87	29	36	30	12	19	26	19	8
Slovenská republika	39	34	31	89	20	28	19	14	12	17	11	8
Slovinsko	41	30	33	84	24	26	22	32	12	12	10	20
Rumunsko	42			77	24			21	19			19
Bulharsko	41	28	30	79	17	21	15	20	14	16	12	18

Zdroj dat: Eurostat

4. Hlavní poznatky

ČR patří k zemím EU s nejnižší mírou chudoby (ČR a Nizozemí 10 %, EU-25 16 %). Bez důchodů a sociálních transferů by žilo pod hranicí chudoby 39 % osob ČR (EU-25 43 %). Sociální transfery míru chudoby snižují o 29 p. b. Přitom podíl těchto transferů na HDP je v ČR v porovnání s ostatními zeměmi nízký (dle Eurostatu podíl výdajů na sociální ochranu z HDP za rok 2005 v ČR 19,1 %, průměr zemí EU-25 27,4 %). To svědčí o efektivitě sociálních systémů v ČR.

IV.

VÝZKUM, VÝVOJ, VZDĚLÁVÁNÍ

IV.A NEJVYŠŠÍ DOSAŽENÉ VZDĚLÁNÍ

RNDr. Michaela Kleňhová

1. Význam a souvislosti indikátoru

Každá vyspělá společnost se hodnotí i podle úrovně vzdělanosti svého obyvatelstva. Více vzdělaná společnost disponuje kvalitnějšími a kvalifikovanějšími lidskými zdroji a je schopná jejich potenciál i dostatečně využít. Míra vzdělanosti obyvatelstva se následně odráží i v ekonomickém rozvoji celé společnosti a má pochopitelně vliv nejen na celou společnost, ale i na rozvoj osobnosti jedince. Z těchto důvodů je vzdělanost obyvatelstva jedním ze základních faktorů ovlivňujících rozvoj celé společnosti.

V mezinárodních souvislostech je vzdělanost obyvatelstva velice významným indikátorem, na základě kterého je porovnávána vzdělanostní úroveň obyvatelstva jednotlivých zemí. Tato porovnání jsou využívána především v oblasti školských statistik a statistik hodnotících rozvoj lidských zdrojů zejména Eurostatem a OECD. Zároveň úroveň vzdělanosti koreluje i s ostatními indikátory, které charakterizují vyspělost společnosti a úroveň ekonomiky.

Ani udržitelný rozvoj by nebyl možný bez vzdělané populace, zejména populace mladé, která nastupuje nebo v budoucnu nastoupí na trh práce. Lidé bez vzdělání mají mnohem menší šanci získat výhodné zaměstnání, a tím i získat dostatečné finanční ohodnocení. Informace o vzdělanosti obyvatelstva tak patří mezi základní ukazatele charakterizujících kvalitu lidských zdrojů ve společnosti.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Míra vzdělanosti obyvatelstva se nejčastěji měří podílem obyvatel s dosaženou určitou úrovní vzdělání. Vzdělanost obyvatelstva závisí jednak na celkové vzdělanostní úrovni společnosti v době, kdy se určitá věková skupina účastnila počátečního vzdělávání, jednak na tom, jaké jsou ve společnosti možnosti dalšího vzdělávání. Tyto faktory následně ovlivňují rozdílnou vzdělanostní úroveň obyvatelstva v určitých věkových kohortách. Pro mezinárodní srovnání a i pro hodnocení udržitelného rozvoje se indikátory hodnotící vzdělanost obyvatelstva zaměřují zejména na mladou populaci, která nejlépe charakterizuje dynamiku rozvoje celé společnosti. Proto i my se zde zaměříme na úroveň vzdělání mladé populace ve věku 20–24 let, tedy populace, která by již měla mít ukončené počáteční středoškolské vzdělávání.

Výpočet indikátoru nejvyšší dosažené vzdělání je indikátor vycházející jak z metodiky ČSÚ, tak z metodiky OECD a Eurostatu. Nejvyšší dosažené vzdělání je uváděné ve členění podle kategorií ISCED97 (mezinárodní standardní klasifikace vzdělání používaná Eurostatem, UNECSCO, OECD i ČSÚ).

Pro mladou populaci ve věku 20–24 let má smysl uvádět podíl populace s alespoň vyšším sekundárním vzděláním (tedy ISCED 3 a vyšší – v našich poměrech se jedná o střední vzdělání, střední vzdělání s výučním listem, střední vzdělání s maturitní zkouškou, vzdělání získané absolvováním nástavbového studia, vyšší odborné vzdělání a vysokoškolské vzdělání), které tuto populaci nejlépe charakterizuje. Jedním z důvodů, proč neuvádět podíl populace s vyšší úrovní vzdělání je především skutečnost, že část populace ve věku 20–24 ještě stále studuje na terciární úrovni vzdělání a ještě ji neukončila. Pro populaci starší se velice často uvádí indikátor podíl populace s dosaženým terciárním vzděláním.

Veškeré údaje, jak v českých poměrech, tak v mezinárodním srovnání, vycházejí z Labour Force Survey, kam dodávají jednotlivé země údaje ze svých národních statistik. V rámci mezinárodních

srovnání zde může na úrovni vyššího sekundárního vzdělání docházet k mírným metodickým rozdílům. Tyto rozdíly však na této úrovni vzdělání nezpůsobují příliš velké nesrovnalosti na rozdíl od porovnání populace s terciárním vzděláním, kde mohou metodické rozdíly způsobit poměrně velké problémy s porovnatelností údajů.

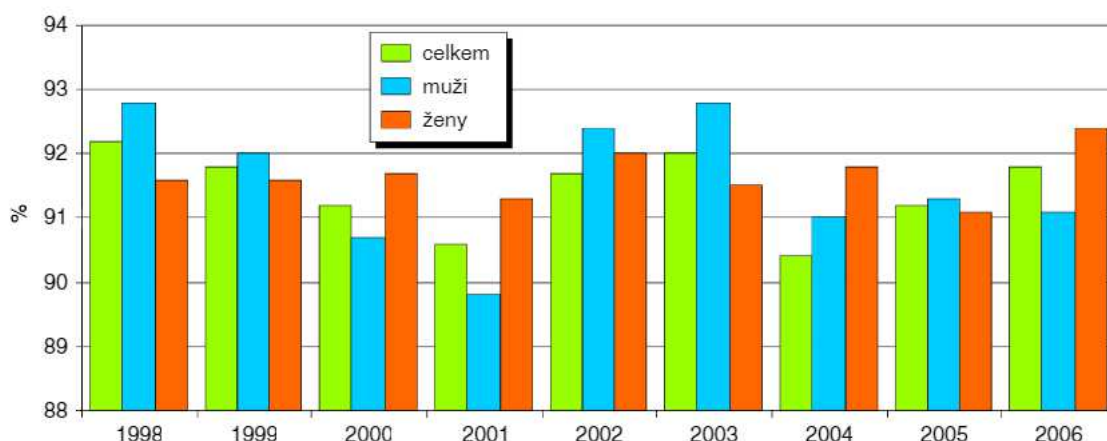
3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Vzdělanost obyvatelstva v České republice je z pohledu dosaženého vyššího sekundárního vzdělání historicky na poměrně vysoké úrovni. Je to dáno zejména díky vysoké úrovni středního odborného školství, které své absolventy připravuje jak pro vstup do další úrovně vzdělání, tak jako kvalifikované pracovníky pro pracovní trh.

Vývoj vzdělanosti mladé populace ve věku 20–24 let popisuje následující graf. Vzhledem k tomu, že v současné době jsou stěžejní otázkou rovné příležitosti ve vzdělávání, uvádíme údaje i ve členění podle mužů a žen.

Graf IV.A.1: Podíl populace ve věku 20–24 let s alespoň vyšším sekundárním vzděláním, ČR, 1998–2006

Zdroj dat: Eurostat

Jak již bylo řečeno, vzdělanost obyvatelstva v České republice z pohledu vyššího sekundárního vzdělání je poměrně vysoká – v posledních devíti letech nepoklesla hodnota ukazatele pod úroveň 90 %. V letech 1998–2006 se podíl obyvatel ve věku 20–24 let, kteří dosáhli alespoň vyššího sekundárního vzdělání, pohyboval v rozmezí 90,6–92,0 % a meziroční rozdíly jsou prakticky zanedbatelné.

Hodnoty pohybující se okolo devadesáti procent populace s vyšším sekundárním vzdělání ale neznamenají, že zbývajících deset procent populace má vystudovanou pouze základní školu a nepokračuje dále ve vzdělávání. Důvodů je několik – část obyvatel ve věku 20–24 se ještě stále vzdělává na střední škole z důvodů odkladů povinné školní docházky, dále se na středních školách v posledních letech stále častěji projevuje fenomén přestupů ze školy na školu, z oboru na obor a tím způsobené prodlužování středoškolského studia a odchod ze středního vzdělávání ve vyšším než standardním věku. Dalším důvodem je, že v rámci českého vzdělávacího systému existují i obory vzdělávání určené pro žáky, kteří základní vzdělání získali mimo hlavní vzdělávací proud a dokončili školy pro mentálně hendikepované (tedy základní školy speciální a základní školy praktické) a pro žáky, kteří ukončili základní školu v nižším než posledním ročníku – tyto obory se v minulosti započítávaly do kategorie ISCED 2, v mezinárodním srovnání se tedy nejednalo o vyšší

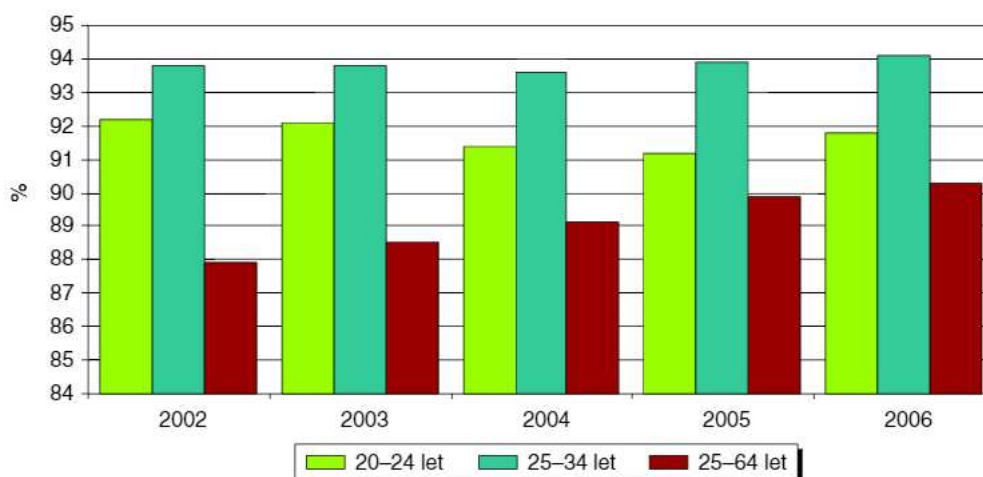
sekundární vzdělání. Navíc část obyvatel, kteří odešli ze středoškolského vzdělávacího systému před jeho úspěšným ukončením, si velice často doplňuje vzdělání v dospělém věku v rámci programů formou dálkového nebo večerního vzdělávání.

Z genderového pohledu se hodnoty indikátoru příliš neliší. V jednotlivých letech sledovaného období činí rozdíly mezi podíly mužů a žen s dosaženým alespoň vyšším sekundárním vzděláním $\pm 1,3$ p. b. Vzhledem k tomu, že rozdíly ve vzdělanosti mužů a žen mezi jednotlivými roky kolísají a ani nejsou příliš významné, není zde možné hovořit o významných rozdílech mezi muži a ženami.

Mírné odchylky ve vzdělanosti populace v jednotlivých letech (vzhledem k poměrně malým odchylkám se zde nedá hovořit o trendu) neznamenají setrvalý trend, spíše jsou způsobeny změnami ve vzdělávacím systému – postupným nárůstem počtu žáků, kteří na počátku své vzdělávací dráhy získávají odklad povinné školní docházky, dále postupnou změnou struktury žáků středních škol (vyšší podíl žáků v „delších – maturitních“ oborech oproti „kratším – nematuritním“) a v neposlední řadě se zde projevuje i již zmíněný trend posledních let – prodlužování si délky středoškolského studia většinou přestupy žáků do jiných oborů vzdělávání zpravidla do nižších ročníků.

Pro porovnání, v populaci o něco starší (25–34 let) je podíl obyvatel s alespoň vyšším sekundárním vzděláním již vyšší – v posledních třech letech se pohybuje na úrovni cca 94 %. V tomto podílu jsou již zahrnuti i ti, kteří si postupně vzdělání doplnili. O tom, jak se zvyšuje vzdělanost celé populace vypovídají hodnoty ukazatele v celé populaci 25–64letých. Hodnoty v této věkové skupině se v posledních letech stále více přibližují podílu mladých lidí s alespoň vyšším sekundárním vzděláním (v roce 2006 byla „vzdělanost“ obyvatel ve věku 25–64 let pouze o 1,3 p. b. nižší než v případě populace mladé).

Graf IV.A.2: Podíl populace ve věku 20–24, 25–34 a 25–64 let s alespoň vyšším sekundárním vzděláním, ČR, 2002–2006

Zdroj dat: Český statistický úřad, Eurostat

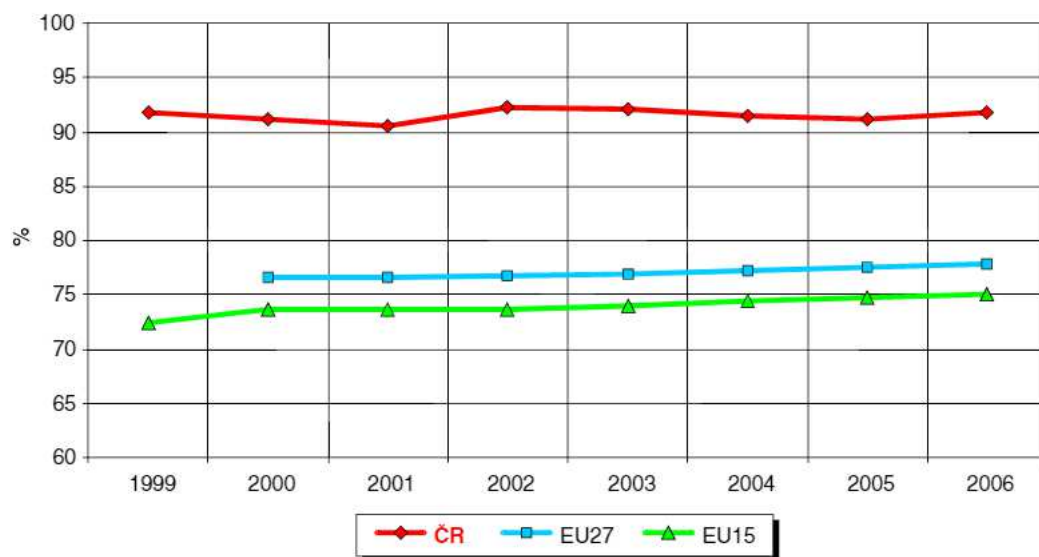
b) Mezinárodní srovnání

V podílu populace s alespoň vyšším sekundárním vzděláním zaujímá Česká republika v porovnání s ostatními zeměmi čelní místo a ve sledovaném indikátoru dosahuje velice příznivých hodnot – podíl obyvatel s vyšším sekundárním vzděláním vyšší než 90 % dosahovalo v roce 2006 ze zemí Evropské unie spolu s Českou republikou pouze Polsko (91,7 %) a Slovensko (91,5 %). V některých

zemích, např. v Portugalsku a na Maltě, dosahovala vyššího sekundárního vzdělání maximálně polovina populace ve věku 20–24 let.

To, že Česká republika dosahuje v porovnání s průměrem zemí Evropské unie nadprůměrně vysokých hodnot, dokládá i následující graf. Je také zřejmé, že vstup postkomunistických zemí do Evropské unie příznivě ovlivnil hodnotu tohoto indikátoru a došlo k navýšení podílu populace Evropské unie s alespoň vyšším sekundárním vzděláním o cca 3 p. b.

Graf IV.A.3: Podíl populace ve věku 20–24 let s alespoň vyšším sekundárním vzděláním, mezinárodní srovnání, 1999–2006

Zdroj dat: Eurostat

Celkově převyšují hodnoty podílu obyvatel s alespoň vyšším sekundárním vzděláním v České republice tento průměr za 27 zemí Evropské unie o téměř 14 p. b.

4. Hlavní poznatky

Česká republika se v podílu populace ve věku 20–24 let s alespoň vyšším sekundárním vzděláním řadí mezi jedny z prvních zemí Evropské unie a průměr Evropské unie převyšuje o téměř 14 p. b. Z tohoto pohledu je tedy vzdělanost české populace velice vysoká, neboť hodnoty ukazatelů se na této úrovni pohybují dlouhodobě. Vzhledem k těmto vysokým hodnotám není možné již v následujících letech očekávat přílišný nárůst, spíše očekáváme nárůst podílu populace s terciárním vzděláním vzhledem k tomu, že v této oblasti prozatím za vyspělými zeměmi Evropské unie zaostáváme.

V porovnání s ostatními zeměmi Evropy i světa dosahuje v České republice terciárního vzdělání (tedy vyššího odborného nebo vysokoškolského vzdělání) zatím poměrně malý podíl lidí. Podíl obyvatel s terciárním vzděláním se sice pomalu zvyšuje, ale stále nedosahujeme hodnot vyspělých zemí. Tato situace je dána zejména strukturou vzdělávacích programů našich středních škol a tím, že střední školství je v poměrně velké míře odborně zaměřeno a ze škol odcházejí absolventi s plnou odbornou středoškolskou kvalifikací, kteří v mnoha případech nacházejí kvalitní uplatnění na trhu práce a nemají potřebu svou kvalifikaci dále zvyšovat. Určitou roli zde hraje i přijímací řízení a kapacity vyšších odborných a vysokých škol. Podíl obyvatel České republiky s terciárním vzděláním je pozitivně ovlivněn postupně se zvyšujícími kvalifikačními požadavky pro výkon určitých povolání.

IV.B VÝDAJE NA VÝZKUM A VÝVOJ

RNDr. Michaela Kleňhová

1. Význam a souvislosti indikátoru

Vědeckotechnický rozvoj vyspělé společnosti je kromě jiných indikátorů charakterizován i úrovní výzkumu a vývoje a s tím související výší vynaložených nákladů. Cílem České republiky je zajistit její mezinárodní konkurenceschopnost jako znalostní společnosti. Rozvoj výzkumu a vývoje však není možný bez kvalitních lidských zdrojů – tedy bez vzdělanostně vyspělé společnosti. Společnost, která nevrací do výzkumu a vývoje dostatečné prostředky, může pouze v omezené míře využívat výsledky výzkumu a tím vlastně brzdit rozvoj celé ekonomiky. Stejně tak společnost, která nedisponuje dostatečně vzdělaným a kvalitním lidským potenciálem, nemůže dostatečně vytvářet a následně využívat výsledky výzkumu.

Rozvoj společnosti, zejména udržitelný rozvoj, je založen na podpoře výzkumu a využívání jeho výsledků v praxi. Současně je nutné při rozvoji společnosti respektovat její sociálně udržitelné síly. Proto je nutné pravidelně provádět monitoring skutečného stavu i animozních sil působících ve společnosti. Jen na základě těchto koncepčně realizovaných průzkumů, jejich vyhodnocování a nalezení optimálních či rozhodujících bodů a limitů, a následně vyvozených postupů či sociálních i dalších opatření realizovaných pro zpevnění soudržnostních vazeb společnosti lze dosáhnout sociálního smíru a tendence udržitelného rozvoje.

Výzkum a vývoj je v České republice, stejně jako v jiných ekonomikách, financován z několika různých zdrojů – veřejných, subjektů podnikatelské sféry, ze zahraničních a ze zdrojů soukromé neziskové sféry. Cílem České republiky je zvýšit úroveň financování výzkumu a vývoje z veřejných zdrojů na úroveň 1 % HDP do roku 2010. V posledních letech patří mezi další ze základních cílů výzkumu a vývoje jeho provázanost na využití výsledků v praxi, a to i vzhledem k tomu, že v České republice je v porovnání s ostatními zeměmi praktické využití výsledků výzkumu a vývoje poměrně malé. Tím je následně i snížena efektivita vynaložených prostředků, ať už ze soukromých nebo z veřejných zdrojů.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Metodika výpočtu indikátorů týkajícího se výdajů na výzkum a vývoj vychází z metodiky Eurostatu. Celkové výdaje na výzkum a vývoj (GERD) zahrnují výdaje z různých zdrojů – z prostředků soukromých podniků (Business enterprise expenditure – BERD), výdajů institucí terciárního vzdělávání (Higher Education expenditure – HERD), veřejných „vládních“ výdajů (Government expenditure – GOVERD) a soukromých neziskových institucí – PNDR). Aby bylo možné porovnávat výdaje na výzkum a vývoj s celkovou úrovní ekonomik jednotlivých zemí, jsou výdaje na výzkum a vývoj ve statistikách uváděny jako procento hrubého domácího produktu.

Zde zveřejněné údaje vycházejí z dat vyplněných každoročně do výkazu Eurostatu a jsou rozčleněny podle zdrojů financování.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

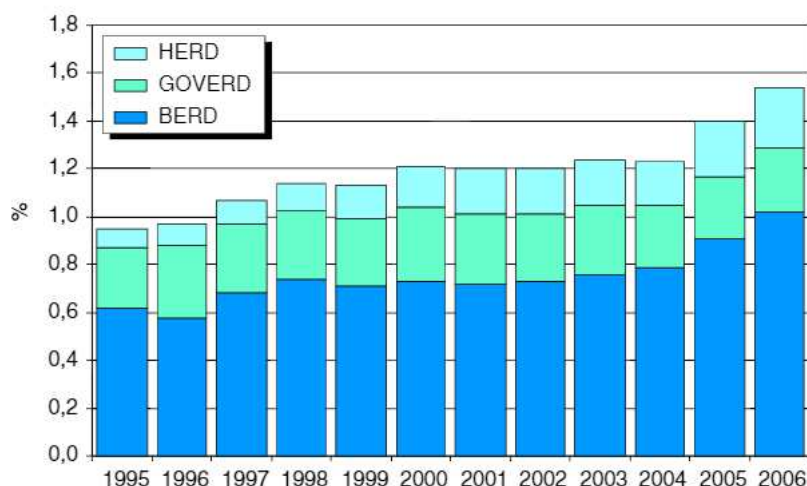
Celkové výdaje vynaložené na výzkum a vývoj v České republice vzrostly v posledních dvanácti letech o 0,59 p. b. Vývoj v průběhu celého období ale nebyl vyrovnaný. Výdaje narůstaly od roku 1995

do roku 2000 (z 0,95 % HDP na 1,21 % HDP), v dalších čtyřech letech prakticky stagnovaly na úrovni 1,2–1,25 % HDP. V letech 2005 a 2006 výdaje na výzkum a vývoj jako procento HDP významně vzrostly až na 1,54 % HDP v roce 2006.

Výdaje z různých zdrojů ve sledovaném období, stejně jako celkové výdaje, nevykazovaly rovnoměrnou dynamiku vývoje. Nejvíce prostředků na výzkum a vývoj je v České republice vynakládáno ze soukromých zdrojů, resp. ze zdrojů podniků (1,02 % HDP v roce 2003). Výdaje vysokých škol a výdaje ze státního rozpočtu činily v roce 2003 celkem 0,52 % HDP (z toho 0,27 % HDP byly výdaje ze státního rozpočtu a 0,25 % HDP výdaje vysokých škol).

Výdaje podniků se v období 1999–2005 pohybují na úrovni 0,71–1,02 % HDP, přičemž nejvyšší meziroční nárůst nastal mezi roky 2004 a 2005, a to o 0,12 p. b. Výdaje vysokých škol vydávané na výzkum a vývoj ve stejném období mírně narůstají, případně stagnují (s výjimkou roku 2004, kdy poklesly o 0,1 p. b.) a pohybují se na úrovni 0,14–0,25 % HDP, přičemž nejvyšší hodnoty dosáhly tyto výdaje v roce 2006.

Graf IV.B.1: Struktura výdajů na výzkum a vývoj podle zdrojů financování jako procento HDP, ČR, 1995–2006

Pozn.: BERD – prostředky soukromých podniků (business enterprise expenditure); GOVERD – veřejné „vládní“ výdaje (government expenditure); HERD – výdaje institucí terciárního vzdělávání (higher education expenditure).

Zdroj dat: Eurostat

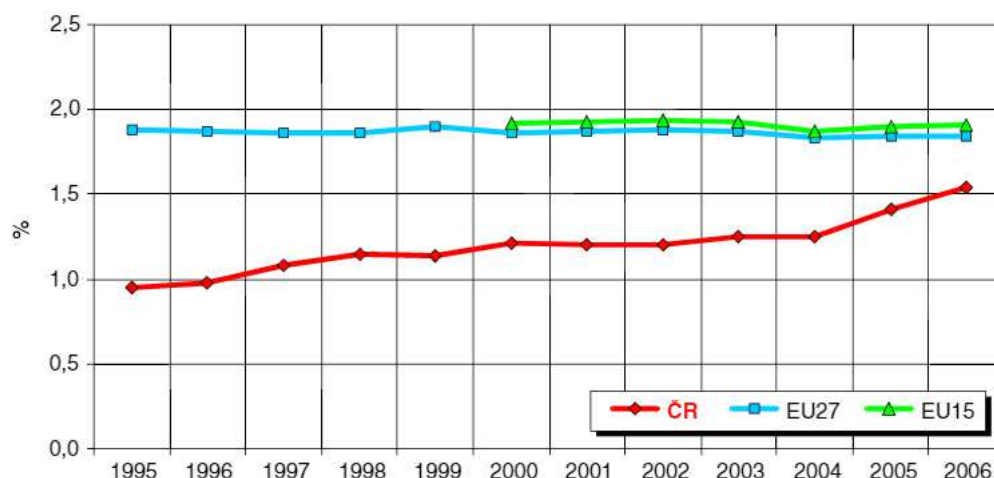
Výdaje na výzkum a vývoj ze státního rozpočtu jsou přímo závislé na celkové finanční situaci státu a na celkové výši státního rozpočtu. Velmi výrazně se v nich odrážejí „výkyvy“ v ekonomické situaci země. Ve vztahu k HDP bylo na výzkum a vývoj vynaloženo ze státního rozpočtu (bez výdajů vysokých škol) v letech 1999–2006 celkem 0,26–0,31 % výdajů. K největšímu poklesu došlo v roce 2004, kdy tyto výdaje poklesly meziročně o cca 0,3 p. b.

b) Mezinárodní srovnání

I když v posledních dvou letech celkové výdaje na výzkum a vývoj jako procento HDP poměrně významně narůstají, stále nejsme schopni vyrovnat se celoevropskému průměru. Je však nutné zdůraznit, že hodnot nižších než Česká republika dosahují prakticky všechny nové země Evropské unie a i některé další země, zatímco výdajů na výzkum a vývoj vyšších než 2 % HDP dosahují pouze čtyři země Evropské unie – Francie (2,12 % HDP), Rakousko (2,45 % HDP), Finsko (3,75 % HDP) a Švédsko (3,73 % HDP).

Zatímco podíl výdajů na výzkum a vývoj jako podíl HDP v Evropské unii v posledních třech letech prakticky stagnoval, výdaje v České republice zaznamenaly významný nárůst.

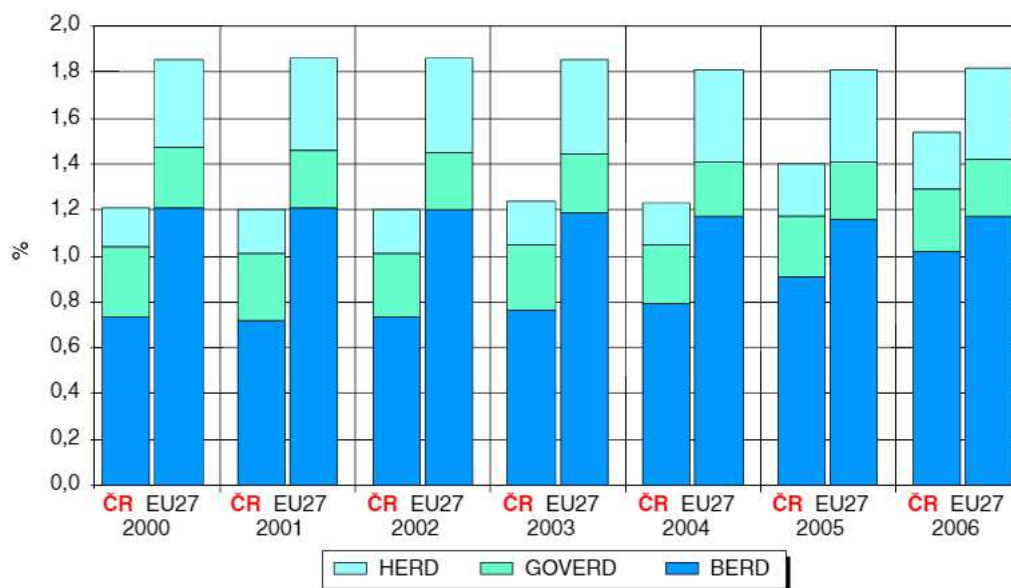
Graf IV.B.2: Výdaje na výzkum a vývoj jako procento HDP, mezinárodní srovnání, 1995–2006

Zdroj dat: Eurostat

Země Evropské unie vynakládají na výzkum a vývoj mnohem více prostředků ze soukromých zdrojů než Česká republika (1,17 % HDP v zemích EU-27 oproti 1,02 % v ČR), naopak výdaje České republiky ze státního rozpočtu (po odečtu výdajů vysokých škol) jsou vzhledem k průměrným výdajům zemí Evropské unie vyšší o 0,2 p. b. Za situací v rámci Evropské unii zaostávají i výdaje českých vysokých škol směřované na výzkum a vývoj. Situace by se ale i v České republice měla postupně měnit vzhledem k tomu, že se projevují stále silnější tendence financovat výzkum a vývoj ve větší míře ze soukromých zdrojů.

Graf IV.B.3: Výdaje na výzkum a vývoj jako procento HDP podle zdrojů financování, mezinárodní srovnání, 2000–2006

Pozn.: BERD – prostředky soukromých podniků (business enterprise expenditure); GOVERD – veřejné „vládní“ výdaje (government expenditure); HERD – výdaje institucí terciárního vzdělávání (higher education expenditure).

Zdroj dat: Eurostat

4. Hlavní poznatky

V oblasti financování výzkumu a vývoje zatím nedosahuje Česká republika cílů, které si předsevzala. I když finanční výše prostředků směřovaných do této oblasti, pomalu narůstá, stále nedosahujeme hodnot porovnatelných s vyspělými státy Evropy a světa. Co je nutné posílit, jsou jak prostředky z veřejných, tak ze soukromých zdrojů. Jedině tak se můžeme vyrovnat ostatním vyspělým státům. Zároveň je nutné zvýšit podíl obyvatelstva s terciárním vzděláním, protože pouze vzdělaní lidé se mohou kvalitně podílet na rozvoji výzkumu a vývoje.

Otázka financování ale není jediný problém související s výzkumem, vývojem a inovacemi. Dalším podstatným problémem je poměrně nízké využití výsledků výzkumu a vývoje v praxi, což vede k nižší efektivitě a návratnosti finančních zdrojů vynaložených na výzkum a vývoj než je tomu ve vyspělých ekonomikách. Tyto a další problémy související s výzkumem a vývojem by měla napomoci řešit nová Reforma systému výzkumu, vývoje a inovací, kterou v březnu 2008 schválila vláda České republiky.

IV.C PŘÍSTUP K INTERNETU

Ing. Martin Mana

1. Význam a souvislosti indikátorů

Výkonnost ekonomiky, konkurenceschopnost, efektivní ochrana přírody, sociální soudržnost, věda či vzdělávání jsou již bez využití informačních a komunikačních technologií (dále ICT)²⁶⁾ těžko představitelné. Současná globální společnost a ekonomika z velké části stojí právě na možnostech, které nám přinášejí moderní ICT. K základní vybavenosti většiny lidí nepatří už jen vlastnictví mobilního telefonu²⁷⁾ a počítače, ale především připojení k internetu²⁸⁾, jednomu z největších fenoménů dnešního světa.

Cílem této kapitoly je nejen poskytnout základní přehled o stavu a vývoji v rozšíření internetu v českých domácnostech a jeho používání jednotlivci, ale také podchytit rozdíly v přístupu k internetu v závislosti na socio-demografickém a ekonomickém postavení jednotlivců.

2. Metodika výpočtu indikátorů

Metodiku výpočtu indikátorů stanovuje ve většině případů Český statistický úřad v souladu s mezinárodními standardy Eurostatu a OECD. Šetření prováděná Českým statistickým úřadem pokrývají celou šíři problematiky (jednak vybavenost domácností, podniků a organizací veřejné správy vybranými ICT a především pak jejich využití jednotlivci) a jsou plně harmonizována v rámci EU. Doplňující údaje o celkové internetové infrastruktuře (účastnících internetu) pak pocházejí Českého telekomunikačního úřadu.

Souhrnný přehled informací a dat týkajících se této oblasti naleznete na webových stránkách ČSÚ: http://czso.cz/csu/redakce.nsf/i/informacni_technologie_pm.

3. Hodnocení indikátorů

a) Vývoj indikátoru v ČR

V roce 1998 připadalo na 100 obyvatel v České republice necelý jeden účastník internetu. V roce 2007 to bylo již téměř 20 účastníků na 100 obyvatel z nichž 3/4 používalo vysokorychlostní připojení. Od roku 1998 došlo nejen k nárůstu celkového počtu účastníků internetu, ale především k výrazným změnám v případě typu použitého připojení. Jestliže ještě cca do roku 2005 převládalo v ČR připojení prostřednictvím vytáčené telefonní linky (dial-up) s pouze omezeným způsobem využití internetu, v posledních 2 letech pozorujeme rychlý nástup technologií nabízející několika násobně větší objem přenosu dat za sekundu a tím i další rozvoj a možnosti využití internetu.

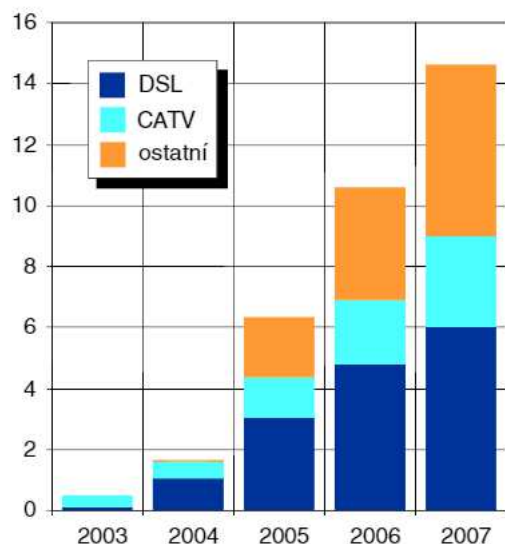
Na konci roku 2007 bylo podle poskytovatelů internetového připojení v ČR téměř 1,5 milionů účastníků/smluvních koncových zákazníků (fyzické nebo právnická osoby), kteří měli na základě smlouvy přístup k vysokorychlostnímu internetu (na konci roku 2005 to bylo téměř třikrát méně).

²⁶⁾ Pojem informační a komunikační technologie (dále jen ICT) obecně zahrnuje technologie, systémy, aktivity a procesy, které se podílejí na zobrazení, zpracování, skladování a přenosu informací a dat elektronickou cestou.

²⁷⁾ Na konci roku 2007, tj. 26 let po tom co byla uvedena do provozu ve Švédsku a Norsku první mobilní síť, bylo na světě 3,3 miliardy aktivních sim karet a v ČR používalo mobilní telefon 86% populace starší 16 let.

²⁸⁾ Na konci roku 2000 používalo internet odhadem 360 milionů lidí a dnes (v roce 2008) již 1,5 miliardy (více jak pětina světové populace).

Graf IV.C.1: Počet účastníků vysokorychlostního internetu na 100 obyvatel podle typu připojení, ČR, 2003–2007

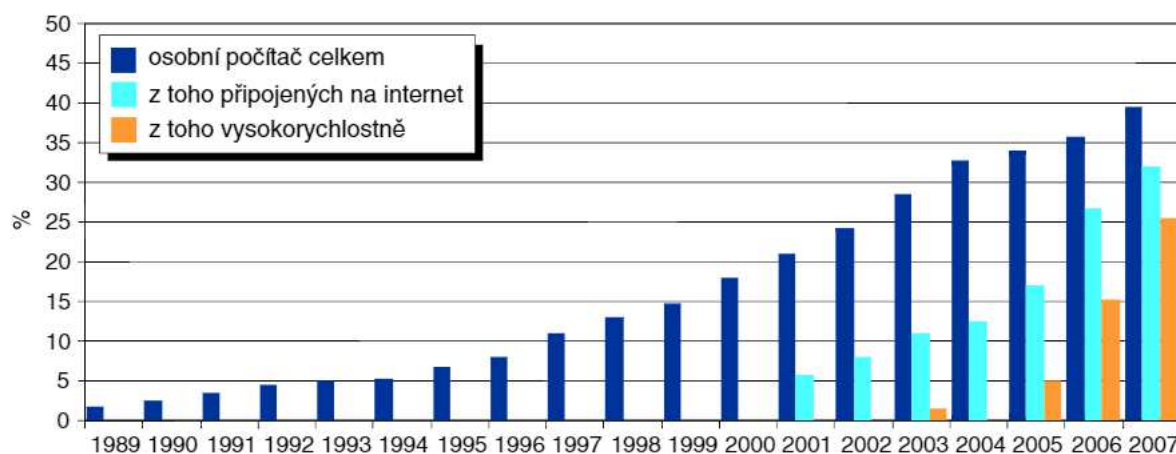
Pozn.: CATV – kabelová televize,
DSL – digital subscriber line.

Zdroj dat: OECD

Podíl domácností vybavených v ČR osobním počítačem má vzestupnou tendenci a tento trend lze očekávat i v budoucnosti. V roce 1989 měly osobní počítače pouze 2 % domácností. Ještě na konci 90. letech minulého století byl počítač v našich domácnostech spíše výjimkou (14,7 % domácností v roce 1999 vlastnilo PC). V roce 2007 vlastnily počítač v průměru již čtyři domácnosti z deseti (1,7 milionu domácností, téměř o 450 tisíc více než v roce 2005). V roce 2001 byla k internetu připojena pouze čtvrtina domácností s počítačem, o 6 let později to bylo již 80 %. V roce 2005 čtyři z deseti domácností vybavených osobním počítačem uvedlo jako jeden z hlavních důvodů pro jeho pořízení možnost připojení k internetu.

Internet měla v roce 2007 (ve 2. čtvrtletí) téměř třetina (32 %) českých domácností (1,35 mil. domácností), v roce 2005 necelá pětina (780 tis. domácností), v roce 2003 pak 15 % a v roce 2001 pouze 6 %. V letech 2003 až 2007 také výrazně narostl podíl domácností s vysokorychlostním připojením k internetu. Zatímco v roce 2003 to byla pouze každá desátá domácnost s připojením k internetu, v roce 2007 již 8 z 10.

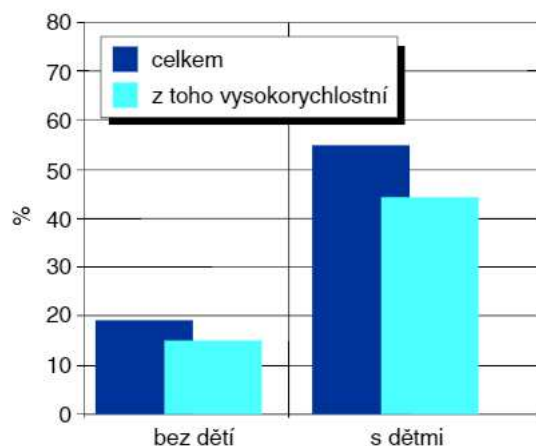
Graf IV.C.2: Podíl domácností s osobním počítačem doma, ČR, 1989–2007

Zdroj dat: Český statistický úřad

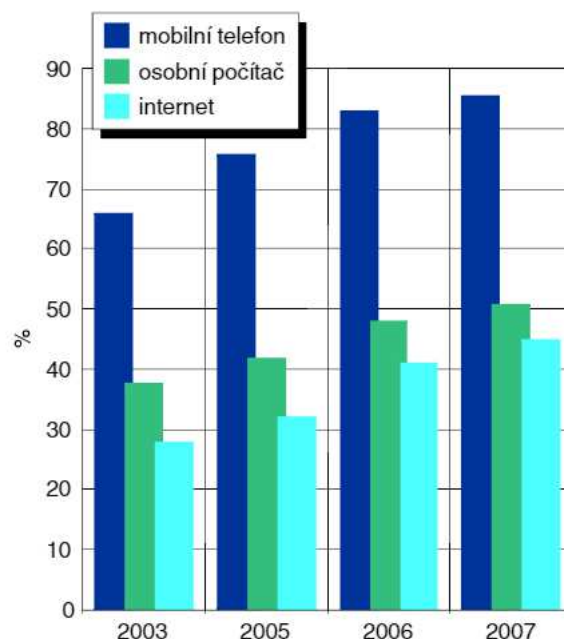
Největší rozdíl ve vybavenosti domácností internetem můžeme pozorovat v závislosti na tom jestli jde o domácnost s dětmi nebo bez dětí. V roce 2007 mělo připojení k internetu 55 % domácností s dětmi, ale pouze 19 % bez dětí.

Naprostou samozřejmostí mezi jednotlivci je v Česku používání mobilního telefonu, ten v roce 2007 mělo 85 % všech osob starších 16 let. Více jak polovina (51 %) populace 16 let a starší (4,4 mil. jednotlivců) používala v roce 2007 v ČR osobní počítač. Ne o všech uživateli počítače se však může říci, že jsou i uživateli internetu, těch bylo ve stejném roce o necelých 6 p. b. méně (3,9 mil. jed-

Graf IV.C.3: Podíl domácností s dětmi a bez dětí s připojením k internetu, ČR, 2007

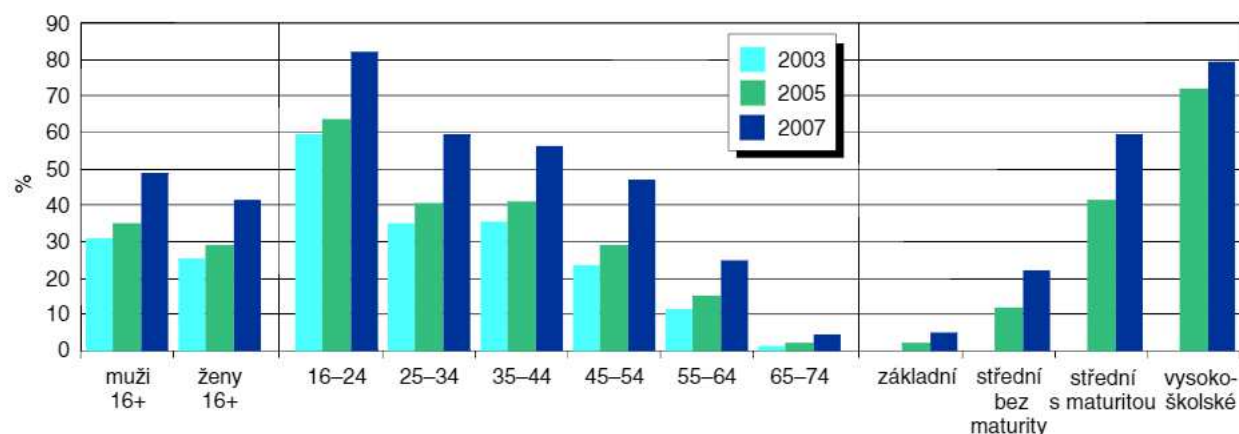
Zdroj dat: Český statistický úřad

notlivců 16 let a starší). V roce 2003 bylo v Česku 28 % jednotlivců, kteří používali internet, o necelé 4 roky později, to bylo již 45 % jednotlivců. 86 % uživatelů internetu (3,38 mil. jednotlivců) jsou pravidelní uživatelé – tj. pracují s internetem alespoň jednou týdně (v přepočtu na celkovou populaci to znamená, že 39 % populace ve věku 16 a více let byly v roce 2007 pravidelní uživatelé internetu). Polovina uživatelů internetu pak používala internet každý nebo téměř každý den (v roce 2005 to bylo 30 %). Uživatelé internetu nejčastěji používali v roce 2007 internet doma (76 %), dále v práci (42 %) a ve škole (19 %).

Graf IV.C.4: Uživatelé informačních a komunikačních technologií, ČR, 2003, 2005–2007

Pozn.: Podíl uživatelů ve věku 16+ na celkovém počtu jednotlivců v téže věkové skupině.

Zdroj dat: Český statistický úřad

Graf IV.C.5: Uživatelé internetu podle socio-demografických charakteristik, ČR, 2003, 2005, 2007

Pozn.: Podíl uživatelů na celkovém počtu jednotlivců ve věku 16+ v dané socio-demografické skupině; Vzdělání je počítáno pro věkovou skupinu 25+.

Zdroj dat: Český statistický úřad

Graf IV.C.6: Vybrané aktivity prováděné jednotlivci na internetu podle pohlaví a věku, ČR, 2007

Zdroj dat: Český statistický úřad, Eurostat

Jak v případě počítače, tak i internetu existují v míře jejich používání výrazné rozdíly podle pohlaví, věku a vzdělání sledované populace jednotlivců. Internet je nejpoužívanější mezi studenty (93 % studentů jsou uživatelé internetu), mladými lidmi ve věku 16–24 let (82 %) a jednotlivci s vysokoškolským vzděláním (79 %). Internet také používají častěji muži než ženy, a to především ve starší

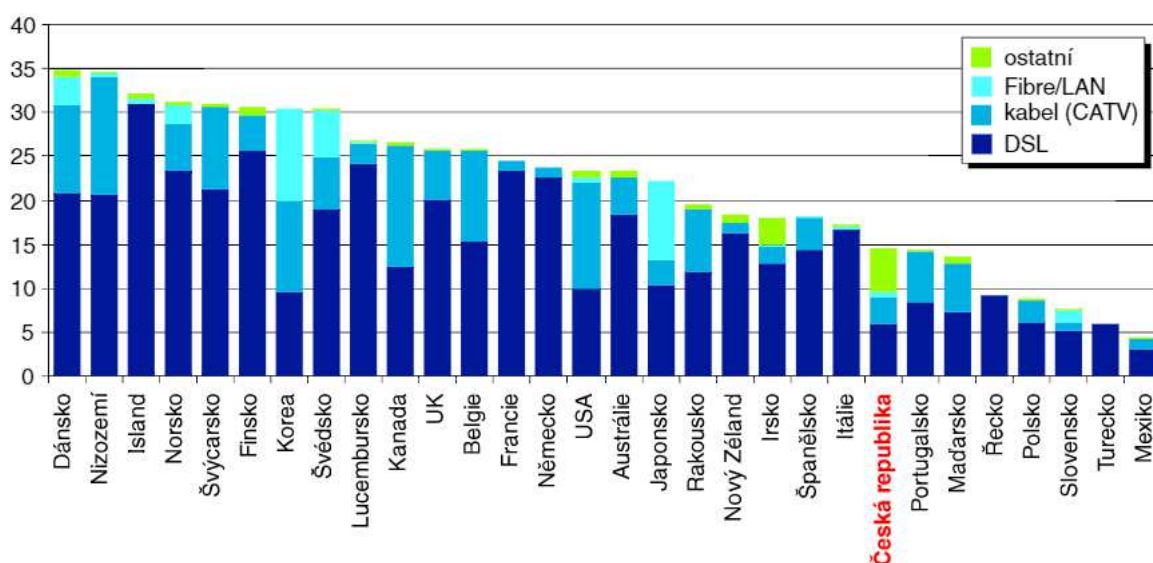
generaci. Internet v roce 2007 používalo 55 % osob (zpravidla žen) na mateřské nebo rodičovské dovolené. Nejméně internet používají jednotlivci ve věku 65 a více let a jednotlivci s nižším vzděláním (základní a středoškolské bez maturity). Převážná část uživatelů internetu jsou uživatelé pravidelní, což znamená, že používají internet alespoň jednou týdně. Ve městech je podíl uživatelů internetu v populaci vyšší než je tomu na venkově.

Důležitou informací je nejen samotný podíl uživatelů internetu, ale také to, jaké činnosti uživatelé na internetu provozují.

b) Mezinárodní srovnání

V mezinárodním srovnání zemí OECD dosahuje nejvyšších hodnot z hlediska vysokorychlostního připojení Dánsko, kde bylo v roce 2007 vysokorychlostně připojeno 35 účastníků na 100 obyvatel. Téměř stejné hodnoty dosahovalo v tomto roce též Nizozemsko. Česko patřilo s necelými 15 připojeními na 100 obyvatel mezi horší polovinu sledovaných zemí (průměr za OECD dosáhl hodnoty 20 vysokorychlostních připojen na 100 obyvatel). Nejnižších hodnot ze zemí OECD dosahuje Slovensko (7,7) a Turecko (5,9). Ve všech sledovaných zemích kromě Česka a Koreji, Kanady a Japonska tvořila xDSL linka v roce 2007 více jak polovinu vysokorychlostních připojek.

Graf IV.C.7: Počet účastníků vysokorychlostního internetu na 100 obyvatel podle typu připojení, mezinárodní srovnání, 2007

Pozn.: DSL – digital subscriber line, CATV – kabelová televize, Fibre/LAN – fiber local area network

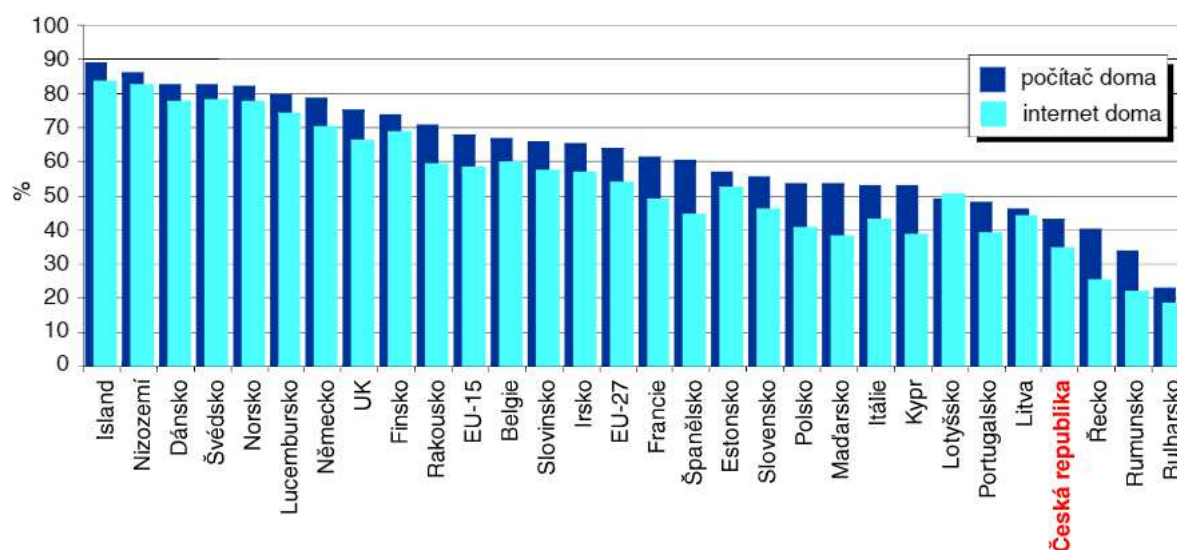
Zdroj dat: OECD

Z mezinárodního srovnání vyplývá, že se Česko nachází, co se vybavenosti domácností informačními technologiemi týká, stále hluboko pod průměrem EU-27.

V mezinárodním srovnání je podíl uživatelů počítače i internetu v dospělé populaci ČR nižší než je průměr EU-27. ČR výrazně zaostává v hodnotách obou ukazatelů za zeměmi západní a severní Evropy. Na předních místech v podílu uživatelů počítače i internetu v populaci jsou skandinávské státy, kde hodnoty dosahují až 90 %. Velmi dobře je na tom v této oblasti například i Nizozemsko, Německo či Spojené království. Nejnižší podíl uživatelů internetu a počítače v populaci mají v Řecku, Bulharsku a Rumunsku. Zde se hodnoty pohybují okolo jedné třetiny. Mnohem zájma-

vějším než na celkovou dospělou populaci jsou čísla pro jednotlivé věkové skupiny, která ukazují proč zaostáváme za většinou vyspělé Evropy v používání internetu.

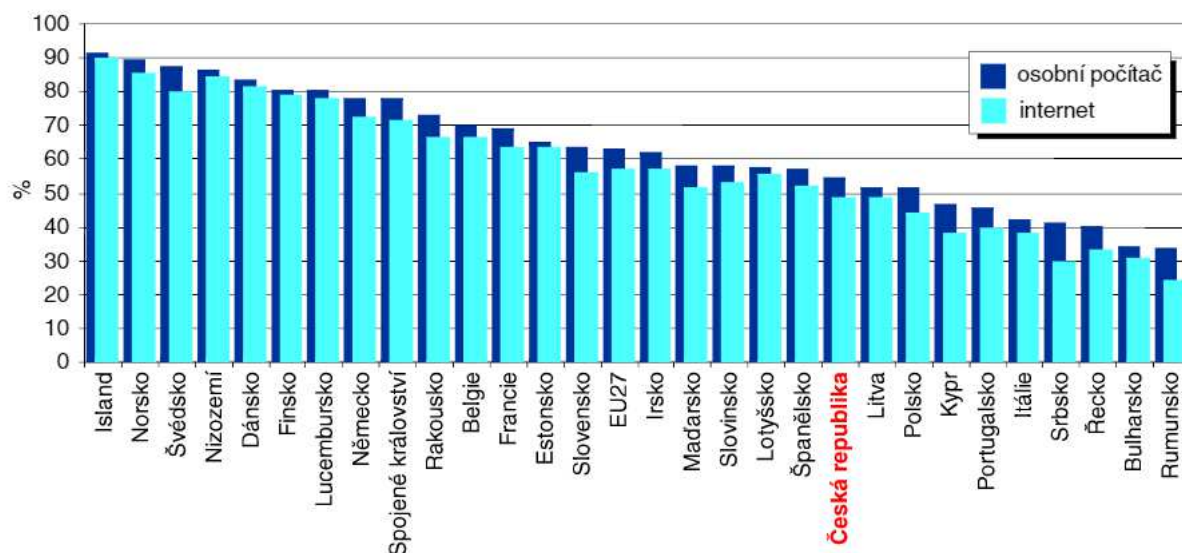
Graf IV.C.8: Podíl domácností s počítačem a připojením k internetu, mezinárodní srovnání, 2007

Pozn.: Podíl z celkového počtu domácností v sledované zemi, kde je alespoň jeden její člen ve věku 16 až 74 let.

Zdroj dat: Eurostat

Graf IV.C.9: Podíl uživatelů osobního počítače a internetu*, mezinárodní srovnání, 2007

Pozn.: Podíl uživatelů ve věku 16 až 74 let na celkovém počtu jednotlivců v téže věkové skupině.

Zdroj dat: Eurostat

4. Hlavní poznatky

V roce 1998 připadalo na 100 obyvatel v České republice necelý jeden účastník internetu. V roce 2007 to bylo již téměř 20 účastníků na 100 obyvatel z nichž 3/4 používalo vysokorychlostní připojení. Podíl domácností vybavených v ČR osobním počítačem má vzestupnou tendenci a tento trend lze očekávat i v budoucnosti. V roce 2007 vlastnily počítač v průměru již čtyři domácnosti z deseti. V roce 2001 byla k internetu připojena pouze čtvrtina domácností s počítačem, o 6 let později to bylo již 80 %. Naprostou samozřejmostí mezi jednotlivci je v Česku používání mobilního telefonu, ten v roce 2007 mělo 85 % všech osob starších 16 let.

Navzdory nárůstu v minulých letech je v mezinárodním srovnání podíl uživatelů počítače i internetu v dospělé populaci ČR nižší než je průměr EU-27. ČR také výrazně zaostává v hodnotách obou ukazatelů za zeměmi západní a severní Evropy.

V.

EVROPSKÝ A MEZINÁRODNÍ KONTEXT

V.A CELKOVÁ ZAHRANIČNÍ ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCE

Ing. Vladimír Hejduk, JUDr. Karel Mroček

1. Význam a souvislosti indikátoru

Zapojení země do zahraniční rozvojové spolupráce charakterizuje její připravenost konkrétně napomáhat řešení globálních problémů lidstva a nastolení dlouhodobě udržitelného rozvoje v souladu s programy a závazky vyplývajícími z dokumentů OSN, především z mezinárodního víceletého programu činnosti Komise OSN pro udržitelný rozvoj do roku 2017 a závěrů velkých mezinárodních konferencí k této problematice z Ria a Johannesburgu. Česká republika se, jako členská země EU, podílela na přípravě Revidované Strategie udržitelného rozvoje EU a promítne závěry k ní přijaté též do svých programů v oblasti udržitelného rozvoje. Jako členská země OECD má pozorovatelský statut ve Výboru pro rozvojovou spolupráci OECD (DAC), který hraje klíčovou koordinační úlohu mezi největšími světovými poskytovateli rozvojové pomoci. Pro kvantifikaci zahraniční rozvojové spolupráce a pro mezinárodní srovnávání je používán ukazatel „Oficiální rozvojová pomoc“ vztažený k „Hrubému národnímu důchodu“ (ODA/HND). I když se jedná o ukazatel syntetický, který nemůže postihnout bohatost problémů spojených s prioritami dárcovských a přijímajících zemí, volbou projektů, jejich realizací a efektivností vynaložených prostředků, tedy s celou dimenzí rozvojové spolupráce, je to ukazatel jednoznačně definovaný a je všeobecně mezinárodně uznávaný jako hlavní (srovnávací, hodnotící) parametr rozvinutých (dárcovských) ekonomik z hlediska rozvojové spolupráce.

Dle povahy příjemce prostředků se oficiální zahraniční rozvojová pomoc České republiky dělí na dvoustrannou (bilaterální – poskytovanou přímo rozvojové zemi) a mnohostrannou (multilaterální – poskytovanou rozvojovým zemím prostřednictvím příslušné mezinárodní organizace a jejích rozvojových programů). V celkovém objemu prostředků poskytnutých ČR na ODA v letech 2006–2007 představoval podíl příspěvků na bilaterální rozvojovou pomoc (50 %) a na pomoc multilaterální (50 %). Po započtení finančních příspěvků ČR příslušným mezinárodním institucím (v souladu s výkaznictvím OECD/DAC) a zejména s ohledem na povinné příspěvky do rozpočtu EU bude v příštích letech podíl multilaterální pomoci přesahovat 50 % celkové české ZRS.

Indikátor celkové zahraniční rozvojové spolupráce (ZRS) charakterizuje angažovanost dárcovské země ve vnější (globální) dimenzi udržitelného rozvoje. Souvislost s ostatními indikátory (tématy), charakterizujícími stav nebo trendy udržitelnosti domácího rozvoje není bezprostřední. Hodnota indikátoru silně závisí na politickém rozhodování o objemu prostředků, vyčleněných na ZRS ve státním rozpočtu a na objemech plateb (příspěvků) na rozvojové účely mezinárodním organizacím, připadajícím na ČR dle závazků, kterými je ČR vázána (EU, OSN a další).

2. Metodika výpočtu indikátoru

Do celkové ZRP jsou dle metodiky OECD zahrnuty: rozvojové projekty, humanitární pomoc, pomoc uprchlíkům, oddlužení, platby do OSN a dalších mezinárodních organizací, platby do mezinárodních finančních institucí a platby do EU, a to buď v plné výši příspěvku do příslušné organizace, nebo podílem, charakterizujícím rozvojovou dimenzi příslušné mezinárodní organizace.

V souladu s mezinárodními standardy je do ZRS zahrnována jak pomoc rozvojovým zemím (označována jako ODA – Official Development Assistance, oficiální rozvojová pomoc), tak pomoc tzv. transformujícím se zemím (označována jako OA – Official Assistance, oficiální pomoc). Vzhledem k převažujícímu významu ODA a dokončování transformace v řadě zemí není již OA ve statisti-

kách uváděna a je absorbována do ODA. Souhrnným ukazatelem zahraniční rozvojové spolupráce je tedy poměrový ukazatel ODA/HND.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

ZRS ČR vykazovala v posledních letech trvalý nárůst. Ten byl v souladu s „Konceptí zahraniční rozvojové pomoci ČR na léta 2002–2007“ a z ní vyplývající role nastupujícího dárce. Motivace pro zvyšování ZRS vyplývá rovněž z členstvím ČR v EU a ze závazků přijímaných v této oblasti v rámci unie.

Tabulka V.A.1: Objem finančních prostředků vydaných na zahraniční rozvojovou spolupráci (v mil. Kč), ČR, 2006–2011 a předpoklad na období 2008–2011

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
ODA	3 504	3 628	3 711	3 835	3 604	3 715
ODA/HND (%)	0,12	0,11	0,10	0,10	0,09	0,08

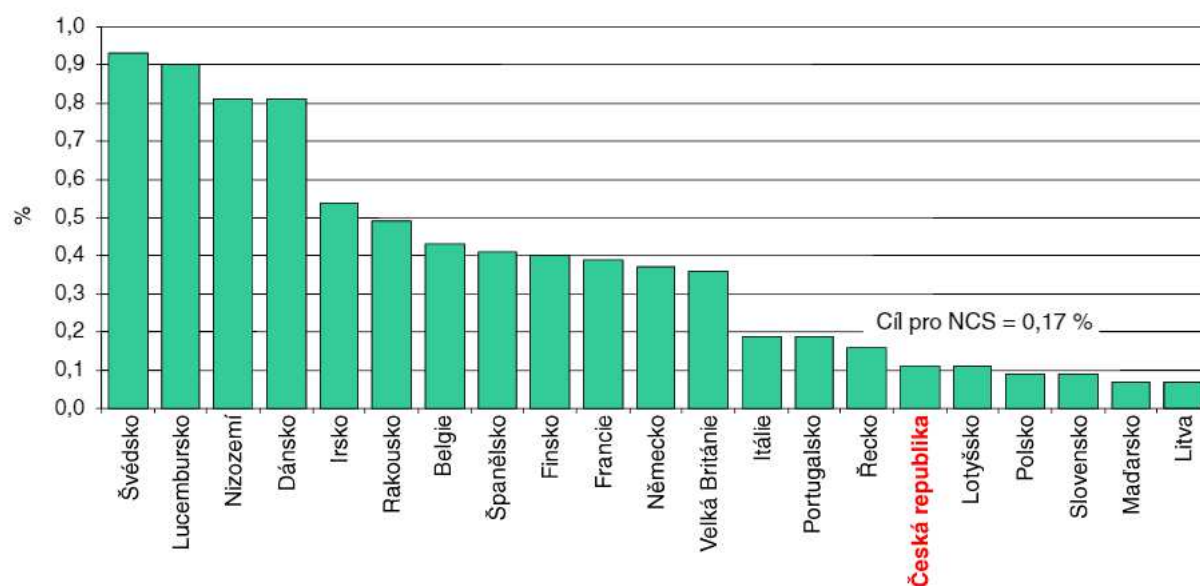
Zdroj dat: OECD/DAC

Česká republika vykazuje oficiální rozvojovou pomoc za rok 2007 ve výši 3,628 mld. Kč, což odpovídá cca 0,10 % HND. Na Českou republiku, coby člena Evropské unie, se vztahují závěry Evropské rady (červen 2005), kde jsou definovány nové cíle na výši ODA. Nové členské země by měly „usilovat o navyšování rozvojové pomoci na úroveň 0,17 % hrubého národního důchodu do roku 2010 a poté na úroveň 0,33 % hrubého národního důchodu do roku 2015“.

I když se jedná o velmi ambiciózní cíl, je odvozen spíše od možností donorských zemí než od potřeb souvisejících s realizací rozvojových cílů milénia. Bohužel, jak vyplývá z tabulky, dosavadní úvahy o střednědobém rozpočtovém výhledu výše uvedené mezinárodní závazky neodrážejí a podmínky pro dosažení cíle prozatím nastaveny nejsou.

b) Mezinárodní srovnání

Graf V.A.1: Úroveň podílu ODA/HND, mezinárodní srovnání, 2007

Zdroj dat: OECD/DAC

Podíl české ODA na HND představuje od roku 2003 výši 0,10 %, což je nejvyšší hodnota z nastupujících dárců (např. Slovensko 0,09 %).

Příložený graf převzatý ze statistiky OECD ukazuje poměr ODA/HND u vybraných členských zemí EU v roce 2007.

4. Hlavní poznatky

Zahraniční rozvojová spolupráce představuje jednu z významných priorit české zahraniční politiky a její mezinárodní význam bude i nadále narůstat s tím, jakou pozornost bude mezinárodní společenství věnovat realizaci Rozvojových cílů tisíciletí (Millenium Development Goals), přijatých na půdě OSN v roce 2000. Vzhledem ke svému ekonomickému potenciálu je však pro ČR cíl – dosáhnout hodnoty ODA/HND – 0,33 % (průměr DAC OECD) dosti vzdálený. Jak ukazuje výše uvedená tabulka V.A.1 o žádoucí alokaci ODA v rozpočtu ČR, již splnění evropského závazku „usilovat o dosažení...0,17 %“ do roku 2010, znamená podstatný nárůst ODA oproti nynějšímu stavu.

Je třeba očekávat, že se změní postavení ČR mezi nastupujícími dárci mimo DAC. Ti totiž sestavili své výkaznictví v roce 2007 a podle údajů za rok 2007 již v podstatě dosáhli úrovně ČR (Polsko a Slovensko 0,09 % HND). Bez reálných peněz tedy nebude možné, aby ČR ani další země své „úsilí“ o dosažení hodnoty ukazatele ve výši 0,17 % úspěšně završily.

Plnění mezinárodních závazků ČR v oblasti ZRS bude i nadále vyžadovat zvýšenou pozornost vlády, MZV a všech realizačních resortů, včetně podnikatelského sektoru.

VI.

SPRÁVA VĚCÍ VEŘEJNÝCH

VI.A INDEX VNÍMÁNÍ KORUPCE

Stanislav Beránek

1. Význam a souvislosti indikátoru

Korupce, respektive korupční jednání, je negativní jev, který lze vysledovat ve společnostech na celém světě. Můžeme jej charakterizovat jako specifický vztah mezi dvěma či více subjekty (ať již jsou to jednotlivci, instituce či obojí), z nichž jeden nabízí a poskytuje odměnu za jakoukoliv neoprávněnou výhodu nebo i příslib takové výhody a druhý odměnu za poskytnutí této neoprávněné výhody vyžaduje a přijímá. Odměna přitom zdaleka nemusí představovat pouze finanční obnos, ale také materiální výhody, informace, úkony nebo naopak zdržení se určité aktivity apod. Nebezpečí korupce vyplývá především z její schopnosti podryvat principy, na nichž je postavena hospodářská soutěž, demokracie a další hodnoty jako je právní stát, svobodný přístup k informacím, oslabování občanských i profesních ctností. Korupce může způsobit erozi důvěry v legitimitu existujících státních institucí a přispět k vytvoření paralelní mocenské struktury, která může mít úzké vazby na organizovaný zločin.

Vzhledem k tomu, že následky korupčního jednání se nejvíce odráží právě při správě věcí veřejných, stal se boj proti korupci v České republice jednou z vládních priorit. Vývoj v oblasti korupce a výsledky boje proti ní jsou proto jedním z vhodných ukazatelů rozvoje a zrání demokracie v naší zemi. Z tohoto důvodu se tvůrci Situační zprávy pro Strategii udržitelného rozvoje rozhodli zařadit tento faktor mezi ostatní indikátory.

K tomuto účelu byl vybrán „Index vnímání korupce“ (Corruption Perception Index – CPI), který již od roku 1995 zveřejňuje nevládní organizace Transparency International. Jedná se o velmi složitý ukazatel sestavený na základě mnoha výzkumů provedených řadou institucí (v roce 2007 to bylo celkem 14 různých průzkumů provedených dvanácti nezávislými institucemi²⁹⁾). CPI měří míru korupce (za rok 2007 ve 180 státech světa) tak, jak ji vnímají podnikatelé, analytici a riziková manažeri. Je tedy založen na ryze subjektivních datech a nemusí odpovídat skutečnému stavu korupce v té které zemi, jež v současné době zatím nelze zcela spolehlivě určit. Nicméně jde o velmi kvalitní, celosvětově uznávaný a využívaný indikátor.

Vzhledem k tomu, že Situační zprávu tvoří především zdroje empirických, tzv. tvrdých dat, může se zdát, že CPI (a jiné „měkké“ indikátory) působí v dokumentu poněkud nesystémově. Záměrem tvůrců Situační zprávy však je podat celkový obraz rozvoje České republiky pomocí dostupných informací a ve všech aspektech, a došli k přesvědčení, že CPI tento úkol dostatečně naplňuje. Přesto se do budoucna počítá s přípravou takového indikátoru, který k uchopení problematiky korupce bude přistupovat na základě více objektivních než subjektivních dat.

²⁹⁾ ADB: Asijská rozvojová banka – Country Performance Assessment Ratings
 AFDB: Africká rozvojová banka – Country Policy and Institutional Assessments
 BTI: Bertelsmann Foundation – Bertelsmann Transformation Index
 CPIA: Světová banka (IDA a IBRD) – Country Policy and Institutional Assessment
 EIU: Economist Intelligence Unit – Country Risk Service and Country Forecast
 FH: Freedom House – Nations in Transit
 GI: Global Insight – Country Risk Ratings
 IMD: IMD International – World Competitiveness Report
 MIG: Merchant International Group – Grey Area Dynamics
 PERC: Political & Economic Risk Consultancy – Asian Intelligence Newsletter
 UNECA: Ekonomická komise OSN pro Afriku – African Governance Report
 WEF: Světové ekonomické fórum – Global Competitiveness Report

2. Metodika výpočtu indikátoru

Index vnímání korupce je kompozitním indexem sestaveným na základě několika průzkumů korupce. Dané průzkumy používají jednotnou definici korupce: „Zneužití veřejné moci pro soukromý prospěch, například uplácení veřejných činitelů, zpronevěra z veřejných fondů“, ale nepoužívají jednotnou metodologii. Aby byl příslušný zdrojový ukazatel zahrnut do CPI, musí splňovat tři kritéria: 1. Srovnává více států 2. Měří celkovou míru korupce (frekvence a/nebo celková hodnota nákladu na korupci ze strany korumpujících). 3. Není starší 3 let. Cílem CPI je poskytnout data o obecném vnímání korupce v zahrnutých státech.

CPI pro rok 2007 zohledňuje 14 různých průzkumů provedených dvanácti nezávislými institucemi. Všechny vstupní indikátory jsou standardizovány na škále od nuly do deseti, kde vyšší číslo znamená nižší míru korupce. Hodnota CPI je vypočtena jako aritmetický průměr těchto ukazatelů.

CPI za rok 2007 nabízí srovnání pro 180 států. V rámci dosažení co největší objektivity byly do pořadí indexu zařazeny pouze ty státy, které byly zahrnuty alespoň do tří samostatných průzkumů.

Ve všech průzkumech je výlučně zahrnut subjektivní druh dat získaný na základě odpovědí podnikatelů, analytiků a rizikových manažerů. V zásadě jsou 3 skupiny průzkumů podle toho jaké oslovují respondenty. 1. Průzkumy oslovující nerezidenty – experty z rozvinutých států. 2. Průzkumy oslovující nerezidenty – manažery z rozvíjejících se zemí. 3. Průzkumy oslovující rezidenty – domácí i zahraniční manažery. Data všech tří skupin průzkumu vzájemně dobře korelují navzdory různým typům respondentů a rozdílným metodologiím.

Celkově lze říci, že slabina CPI spočívá v tom, že vychází ze subjektivních údajů. Dále se jedná o kompozitní index, jehož nedostatky spočívají v inkorporaci různých vstupů založených na vzájemně neslučitelných metodách. Toto se může odrazit v širším rozptylu výsledku, které nemusí být dostatečně statisticky robustní. Metodika CPI se však postupně vyvíjí a rychle zlepšuje s tím, jak roste její význam.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Meziroční změny hodnot CPI nejsou pouze důsledkem změn vnímání vývoje v jednotlivých zemích, ale také důsledkem měnící se palety používaných zdrojů a metodologie. Určité staré zdroje jsou často z CPI vypuštěny a vstupují nové, čímž je narušena konzistence výběru. CPI je v první řadě zaměřen na poskytnutí výročního souhrnu názoru jednotlivých respondentů, více než na sledování trendu CPI. Trend je možno spolehlivě vysledovat jen pro určité státy, jejichž zdroje zůstanou z roku na rok stejné. Pro Českou republiku je možno tímto způsobem vysledovat pro rok 2007 mírné zlepšení oproti roku 2006. ČR dosáhla indexu 5,2 (na stupnici 10–0, kde hodnocení 10 označuje zemi téměř bez korupce a hodnocení 0 zemi s vysokou mírou korupce). ČR si oproti roku 2006 polepšila o 0,5 bodu.

V následující tabulce je uveden vývoj pro Českou republiku od roku 1998.

Tabulka VI.A.1: Míra vnímání korupce, ČR, 1998–2007

Rok	Hodnocení ČR v indexu CPI	Odchylka/ Rozmezí	Umístění	Počet zemí zařazených do žebříčku CPI	Použité průzkumy
2007	5,2	0,8	41	180	8
2006	4,8	4,6–5,2	46	163	8
2005	4,3	3,7–5,1	47	159	16
2004	4,2	3,7–4,9	51	145	11
2003	3,9	0,9	54	133	12
2002	3,7	0,8	52	102	10
2001	3,9	0,9	47	91	10
2000	4,3	0,9	42	90	10
1999	4,6	0,8	39	99	12
1998	4,8	0,8	37	85	9

Zdroj dat: Transparency International

Od roku 1998 do roku 2002 zaznamenal CPI postupně zhoršující se míru korupce pro Českou republiku. Od roku 2003 byla zaznamenána zlepšující se tendence trendu CPI. Toto spolehlivě zjištěné zlepšení hodnoty lze přisoudit vstupu České republiky do Evropské unie, čímž se zvýšil její kredit v očích respondentů jednotlivých průzkumů v souvislosti s volným pohybem osob, zboží, služeb, kapitálu a důvěrou v transpozici a implementaci komunitárního práva Evropských společenství.

b) Mezinárodní srovnání

Na žebříčku, který v roce 2007 zahrnoval 180 zemí, se Česká republika dělí o 41. příčku s Itálií. Obě země dosáhly hodnocení 5,2 (na stupnici 10–0, kde hodnocení 10 označuje zemi téměř bez korupce a hodnocení 0 zemi s vysokou mírou korupce) přičemž globální průměr CPI pro rok 2007 činí 4,0. Dá se říci, že přes mírné zlepšení, toto postavení nevyznívá pro Českou republiku stále příliš lichotivě.

V pořadí před Českou republikou se umístila nejen většina evropských států, USA i Austrálie ale také státy asijské (Singapur, Hongkong, Japonsko, Izrael, Katar atd.), africké (Botswana) a jihoamerické (Chile, Uruguay). Za Českou republikou zaostávají převážně státy méně rozvinutých regionů Afriky (Namibie, Súdán, Egypt, Ghana atd.), Asie (Bangladéš, Sýrie, Pákistán, Filipíny atd.), jižní Ameriky (Kolumbie, Brazílie, Peru, Paraguay atd.) a státy postkomunistického bloku (Bělorusko, Arménie, Ázerbájdžán, Gruzie atd.). Z regionu postkomunistických zemí zaujímá nejvyšší příčku Slovinsko (27 v pořadí) a Estonsko (28 v pořadí).

Mezi zeměmi EU patří hodnocení České republiky k nejhorším. Zatímco hodnocení České republiky dlouhodobě stagnuje – respektive se zlepšuje jen mírně – u jiných zemí, které se společně s námi staly novými členy EU, můžeme v posledních letech sledovat trend neustálého zlepšování. V regionálním žebříčku³⁰⁾ (zahrnujícím země EU včetně nově přijatých, Island, Norsko a Švýcarsko) se Česká republika s hodnocením 5,2 dělí o 22.–23. místo s Itálií a zaostává například za Estonskem (6,5), Slovinskem (6,6) nebo Maďarskem (5,3). V kontextu evropského regionu – pro který dosahuje průměr CPI hodnoty 6,8 – představuje postavení České republiky podprůměr. Horších hodnot CPI v re-

³⁰⁾ Zkoumané státy regionu: Dánsko 9,4; Finsko – 9,4; Švédsko – 9,3; Island – 9,2; Nizozemí – 9,0; Švýcarsko – 9,0; Norsko – 8,7; Lucembursko – 8,4; Velká Británie – 8,4; Rakousko – 8,1; Německo – 7,8; Irsko – 7,5; Francie – 7,3; Belgie – 7,1; Španělsko – 6,7; Slovinsko – 6,6; Estonsko – 6,5; Portugalsko – 6,5; Malta – 5,8; Kypr – 5,3; Maďarsko – 5,3; Česká republika – 5,2; Itálie – 5,2; Slovensko – 4,9; Lotyšsko – 4,8; Litva – 4,8; Řecko – 4,6; Polsko – 4,2; Bulharsko – 4,1; Rumunsko – 3,7.

gionálním žebříčku dosahuje Slovensko – 4,9; Lotyšsko – 4,8; Litva – 4,8; Řecko – 4,6; Polsko – 4,2; Bulharsko – 4,1; Rumunsko – 3,7. V následující tabulce VI.A.2 naleznete pořadí členských států Evropské unie, Islandu, Norska a Švýcarska v závislosti na hodnotách CPI. V tabulce VI.A.3 je dále uvedeno pořadí 180 vybraných zkoumaných států za rok 2007.

Tabulka VI.A.2: Míra vnímání korupce, mezinárodní srovnání – členské státy EU, Island, Norsko, Švýcarsko, 2007

Pořadí země v rámci regionu	Pořadí země v indexu CPI	Země/území	CPI 2007 hodnocení	Použité průzkumy	Standardní odchylka	Nejvyšší–nejnižší hodnocení	Rozmezí (interval věrohodnosti)
1	1	Dánsko	9,4	6	0,3	8,9–9,8	9,2–9,6
1	1	Finsko	9,4	6	0,3	9,1–9,8	9,2–9,6
2	4	Švédsko	9,3	6	0,2	9,0–9,5	9,1–9,4
3	6	Island	9,2	6	1,0	7,1–9,8	8,3–9,6
4	7	Nizozemí	9,0	6	0,3	8,7–9,5	8,8–9,2
4	7	Švýcarsko	9,0	6	0,3	8,5–9,5	8,8–9,2
6	9	Norsko	8,7	6	0,9	7,1–9,5	8,0–9,2
7	12	Lucembursko	8,4	5	0,7	7,1–8,9	7,7–8,7
7	12	Velká Británie	8,4	6	0,8	7,1–9,5	7,9–8,9
8	15	Rakousko	8,1	6	0,9	7,1–9,1	7,5–8,7
9	16	Německo	7,8	6	0,9	7,1–9,2	7,3–8,4
10	17	Irsko	7,5	6	0,4	7,1–7,9	7,3–7,7
11	19	Francie	7,3	6	0,8	6,3–8,6	6,9–7,8
12	21	Belgie	7,1	6	0,1	7,0–7,2	7,1–7,1
13	25	Španělsko	6,7	6	0,6	5,6–7,1	6,2–7,0
14	27	Slovinsko	6,6	8	0,7	5,1–7,6	6,1–6,9
15	28	Estonsko	6,5	8	0,8	5,2–7,6	6,0–7,0
15	28	Portugalsko	6,5	6	1,1	5,1–7,6	5,8–7,2
16	33	Malta	5,8	4	0,6	5,2–6,6	5,3–6,2
17	39	Kypr	5,3	3	0,3	5,1–5,6	5,1–5,5
17	39	Maďarsko	5,3	8	0,5	4,2–5,8	4,9–5,5
18	41	Česká republika	5,2	8	0,8	4,2–7,1	4,9–5,8
18	41	Itálie	5,2	6	0,8	4,3–6,3	4,7–5,7
19	49	Slovensko	4,9	8	0,6	3,9–5,6	4,5–5,2
20	51	Lotyšsko	4,8	6	0,6	3,8–5,3	4,4–5,1
21	51	Litva	4,8	7	0,8	3,9–6,2	4,4–5,3
22	56	Řecko	4,6	6	0,5	3,8–5,2	4,3–5,0
23	61	Polsko	4,2	8	1,2	2,7–5,6	3,6–4,9
24	64	Bulharsko	4,1	8	1,1	2,7–5,8	3,6–4,8
25	69	Rumunsko	3,7	8	0,7	2,8–4,9	3,4–4,1

Zdroj dat: Transparency International

Tabulka VI.A.3: Míra vnímání korupce, mezinárodní srovnání (vybrané země), 2007

Pořadí země v indexu CPI*	Země/území	CPI 2007 – hodnocení	Použité průzkumy**	Nejvyšší–nejnižší hodnocení***
1	Dánsko	9,4	6	8,9–9,8
1	Nový Zéland	9,4	6	8,9–9,8
9	Kanada	8,7	6	7,6–9,5
11	Austrálie	8,6	8	7,2–9,5
12	Velká Británie	8,4	6	7,1–9,5
16	Německo	7,8	6	7,1–9,2
17	Japonsko	7,5	8	6,3–9,0
19	Francie	7,3	6	6,3–8,6
20	USA	7,2	8	5,1–8,6
22	Chile	7,0	7	5,6–7,7
30	Izrael	6,1	6	5,2–7,6
41	Česká republika	5,2	8	4,2–7,1
43	Jižní Afrika	5,1	9	4,4–6,2
64	Chorvatsko	4,1	8	3,2–5,2
72	Čína	3,5	9	2,5–6,2
123	Vietnam	2,6	9	1,9–3,5
143	Rusko	2,3	8	1,9–3,2
147	Angola	2,2	7	1,3–2,7
150	Bělorusko	2,1	5	1,3–3,2
162	Turkmenistán	2,0	5	1,7–2,7
179	Myanmar - Barma	1,4	4	1,0–2,0
179	Somálsko	1,4	4	1,0–2,0

Pozn.:

* Hodnocení se vztahuje k vnímání korupce, jak ji vidí představitelé podnikatelské sféry a analytici hodnotící danou zemi. Používá se stupnice 10–0 (10 = země téměř bez korupce; 0 = vysoká míra korupce).

** Použité průzkumy – číslo vyjadřuje počet průzkumů, které zemi hodnotily. Celkem bylo použito 16 průzkumů a expertních posudků a pro zařazení země do Indexu CPI musely zemi hodnotit alespoň 3 z nich.

*** Rozmezí označuje rozpětí, v němž se může pohybovat hodnocení dané země. Tento údaj ukazuje, jak se hodnocení země může měnit v závislosti na přesnosti měření. Mělo by platit, že hodnocení země může být s 5%ní pravděpodobností vyšší a s 5%ní pravděpodobností nižší než uvedené rozpětí. Nicméně obzvláště u zemí, kde se hodnota počítala jen na základě několika málo zdrojů, může být pravděpodobnost, že hodnocení bude v rámci uvedeného intervalu nižší než nominálních 90 %.

Zdroj dat: Transparency International

4. Hlavní poznatky

Index CPI je považován za významný ukazatel výskytu korupce v té které zemi. Je odhadem míry korupce ve veřejném sektoru, jak ji vidí podnikatelé, analytici a široká veřejnost. Jeho spolehlivost se však v různých zemích liší. U zemí s nižším počtem zdrojů a velkými rozdíly mezi hodnotami pocházejícími z jednotlivých zdrojů (vyjádřenými velkým rozpětím) je hodnocení i pořadí méně spolehlivé. Slabinou CPI dále zůstává skutečnost, že vychází ze subjektivních údajů a není tedy možné se tímto způsobem dobat zcela objektivních závěrů o míře korupce v tom kterém státě. Kromě toho je nutné zmínit skutečnost, že zdroje CPI nerozlišují formy korupce, administrativní a politickou korupci, ani drobnou a velkou korupci apod. Z CPI samotného nelze odpovědět na otázku, v čem spočívají rozdíly hodnot pro jednotlivé státy a zda rozdíly v těchto hodnotách jsou skutečné nebo jde pouze o rozdíly ve vnímání. Přes tyto výhrady však představuje index CPI solidní nástroj zkoumání míry korupce v jednotlivých státech a jeho význam proto nesmí být podceňován.

Skutečnost, že Česká republika patří mezi zeměmi Evropské unie k nejhorším, je alarmující. Korupce vytváří velmi nejisté ekonomické prostředí, v němž výrazně klesá ochota investovat, přímo úměrná nemožnosti odhadnout ekonomické procesy ve společnosti. Slabý výsledek v hodnocení CPI může mít proto neblahý vliv na objem přímých zahraničních investic a celkovou ekonomickou situaci České republiky.

VI.B DOSTUPNOST VEŘEJNÝCH SLUŽEB KULTURY

PhDr. Alena Mockovčíaková

1. Význam a souvislosti indikátoru

Na skutečně deklarované potřeby a zájmy lidí v oblasti kultury má nezanedbatelný vliv i obecnější charakter (ekonomický, demografický, geografický, historický) sídla či regionu – tzn. mj. i úroveň zaměstnanosti (pracovních příležitostí), ekonomická úroveň domácností a struktura jejich výdajů, stav technické infrastruktury v území, dopravní dostupnost kulturních příležitostí apod. Vliv kultury na sociální soudržnost i kvalitu života v sídle či regionu je nesporný a její podpora z prostředků veřejných rozpočtů je proto žádoucí.

Kultura je velmi strukturovanou oblastí různorodých individuálních, skupinových i společenských zájmů, aktivit a činností, která podstatnou měrou napomáhá identifikaci a rozvoji jednotlivce a zároveň integraci občanské společnosti, významná je i její sociální a komunikační funkce. V ČR je oblast kultury tradičně vnímána jako oblast veřejného zájmu i jako kritérium kvality života.

S ohledem na politické a ekonomické aspekty historického vývoje v území ČR absentují v současnosti soukromé ekonomické zdroje v takovém objemu, který by umožnil redukci účasti veřejných rozpočtů na finančním zajištění veřejných služeb kultury. Parametry ekonomické úrovně domácností v ČR neumožňují domnívat se, že náklady na podporu kultury či poskytování veřejných služeb kultury lze z větší části pokrýt zvýšením cen za zpřístupnění kulturních statků. V souvislosti s ekonomickými a dalšími okolnostmi individuálního života se však nelze domnívat, že nejsou-li potřeby účasti na kultuře lidmi v komunikaci s veřejnou správou deklarovány, tak neexistují.

Obecně chápaný význam indikátoru „dostupnost veřejných služeb kultury“ pro udržitelný rozvoj je mimo jiné vyjádřen i zařazením oblasti kultury do priorit doposud schválených strategií i operačních programů pro období 2007–2013.

Rozvoj veřejných služeb kultury se může podílet na ekonomickém rozvoji území či regionu, na zvyšování zaměstnanosti, na oslabování vlivů destabilizujících sociální prostředí v obcích a městech, na zvýšení kvality a rozmanitosti nabídky vzdělávacích příležitostí a zvyšování kvalifikace obyvatel. V neposlední řadě pak představuje rozhodování veřejné správy o kultuře a jejím financování z veřejných rozpočtů jednu z bezprostředních možností zlepšení kvality rozhodování o věcech veřejných, stejně jako vytvoření možnosti účasti občanů i odborné veřejnosti na rozhodování veřejné správy o kultuře.

Význam indikátoru, resp. dostupnosti veřejných služeb kultury, pro udržitelný rozvoj akceptují i územní samosprávné celky. Finančně zajišťují provoz a činnost klíčových zařízení poskytujících veřejné služby kultury – knihovny, muzea, divadla, kulturní domy atd. Pokud to dovolují prostředky rozpočtu, mají většinou kraje a větší obce vytvořenu koncepci dotační (grantové) politiky v oblasti kultury. V rámci té je (především) nevládním neziskovým organizacím – ponejvíce sdružením občanů založeným podle zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů – poskytována z veřejných rozpočtů podpora nejčastěji v podobě účelové dotace.

Možnost účasti občanů na dostupných a kvalitních veřejných službách kultury je obecně vnímána jako jedno z kritérií kvality života.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Procento výdajů vykázaných jako výdaje na kulturu (dle platné rozpočtové skladby) z celkových výdajů veřejných rozpočtů je významnou informací, která umožňuje posoudit, do jaké míry věnuje veřejná správa pozornost vytváření podmínek pro dostupnost veřejných služeb kultury, péči o hmotné i nehmotné kulturní dědictví a vytváření podmínek pro tvorbu nových kulturních hodnot.

Sledováním indikátoru bude možno reagovat i na usnesení Rady (EU) k otázkám kultury – např. 96/C 242/01; 2002/C 32/01; 2002/C 32/02; 2003/C 13/03.

Jako zdroj dat slouží zejména údaje o výdajích na kulturu vykazovaných veřejnými rozpočty podle vyhl. č. 323/2002 Sb. o rozpočtové skladbě v kapitole 334 státního rozpočtu (správce MK) a výdaje vykazované územními samosprávnými celky (v současnosti kap. 700). S výjimkou tzv. výkonových ukazatelů nejsou statistikou samostatně sledována ekonomická data z oblasti kultury. Soukromoprávní právnické osoby a fyzické osoby podnikající v oblasti kultury (OSVČ) obvykle neposkytují informace dotýkající se oblasti jejich činnosti či ekonomiky. V situaci, kdy není povinnost poskytovat údaje pro potřeby statistiky prakticky vymahatelná, jsou jedinými spolehlivými daty údaje o výdajích veřejných rozpočtů na kulturu.

3. Hodnocení indikátoru

a) Vývoj indikátoru v ČR

Dosavadní výdaje státního rozpočtu na kulturu stagnují na cca 0,5–0,7 % z celkových výdajů. Větší dynamiku výdajů na kulturu vykazují rozpočty ÚSC, avšak jedná se pouze o jejich zdánlivé zvyšování. Je nutno konstatovat, že dosavadní celkové výdaje veřejných rozpočtů na kulturu (po zohlednění nárůstu cen vstupů atd.) v zásadě postačují pouze k pokrytí nezbytně nutných nákladů, nelze však počítat se zajištěním žádoucího rozvoje struktury i kvality veřejných služeb kultury. Navíc v důsledku mechanismu účetních odpisů zejména nemovitého majetku územních samosprávných celků svěřených do správy veřejných institucí kultury narůstá jejich vnitřní zadlužení.

Tabulka VI.B.1: Výdaje veřejných rozpočtů na kulturu (v mld. Kč) a jejich poměr k HDP, ČR, 2000–2007

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
HDP	2 189,2	2 352,2	2 464,4	2 577,1	2 781,1	2 970,3	3 204,1	3 557,7
na kulturu*	13,1	14,4	15,6	17,4	19,3	19,7	22,3	22,8
v %	0,59	0,61	0,63	0,67	0,69	0,66	0,69	0,64

Pozn.:

* součet výdajů kapitoly 334 (ministerstvo kultury včetně výdajů na církve a náboženské společnosti) a kapitoly 700 (výdaje rozpočtů územně samosprávných celků), do roku 2002 i okresních úřadů

Zdroj dat: Český statistický úřad, REGIS/NIPOS

Účast státu na financování místní a regionální kultury je od roku 2001 limitována možnostmi danými zákonem.

Podíl výdajů kap. 334 na celkových výdajích státního rozpočtu trvale stagnuje, resp. propadá se – pokud nezapočteme do výdajů na kulturu vykazovaných kap. 334 jako výdaje na církve a náboženské společnosti (CNS). V celkovém pohledu na úroveň výdajů v kultuře je zapotřebí zohlednit i úroveň inflace a pohyb objemu vyplacených mezd a souvisejících zákonem stanovených odvodů. Pokud nedojde ke změně, lze předpokládat že finanční prostředky kap. 334 nebudou v blízké bu-

doucnosti postačovat ani na zajištění vlastních úkolů státu v oblasti kultury a péči o majetek státu, natož na podporu kulturních aktivit jiných subjektů. Zvyšuje se i pravděpodobnost ohrožení hmotného a nehmotného kulturního dědictví i nemovitých památek spravovaných jako majetek státu. V případě dalšího nepříznivého vývoje alokace prostředků do kapitoly hrozí i to, že ministerstvo nebude schopno dostát ani úkolům stanoveným schválenou kulturní politikou ČR, ani požadavkům a potřebám územních samosprávných celků (zejména krajů) vyslovených ve vztahu k funkci ministerstva při podpoře kultury.

Tabulka VI.B.2: Výdaje veřejných rozpočtů na kulturu (v mld. Kč) a jejich poměr k celkovým výdajům veřejných rozpočtů, ČR, 2000–2007

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Státní rozpočet celkem	632,27	693,92	750,76	808,72	862,89	922,80	1 020,64	1 040,78
Z toho výdaje kap. 334	5,37	4,76	4,81	6,23	6,55	6,50	7,10	8,30
Výdaje na kulturu v %	0,85	0,69	0,64	0,77	0,76	0,70	0,70	0,79
Územní rozpočty celkem	192,73	206,17	243,88	304,84	317,81	326,91	363,43	*
Z toho výdaje: OkÚ	1,39	1,68	1,50	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Obce – kap. 700	7,71	8,38	9,07	9,35	10,71	10,91	12,66	11,83
Kraje – kap. 700	0,00	0,38	0,89	1,83	2,03	57,00	2,57	2,68
Celkem výdaje kap. 700 a 380	9,10	10,44	11,46	11,18	12,74	13,24	15,23	14,51
Výdaje na kulturu v %	4,72	5,06	4,70	3,67	4,01	4,05	4,19	*
Státní rozpočet celkem	632,27	693,92	750,76	808,72	862,89	922,80	1 020,64	1 040,78
Územní rozpočty celkem	192,73	206,17	243,88	304,84	317,81	326,91	363,43	*
Veřejné rozpočty celkem	825,00	900,09	994,64	1 113,56	1 180,70	1 249,71	1 384,00	*
Výdaje kap. 334	4,02	3,98	4,10	6,23	6,55	6,50	7,10	8,30
Výdaje kap. 700 a 380 (2001–2002)	9,10	10,44	11,46	11,18	12,74	13,24	15,23	14,51
Výdaje na kulturu celkem	13,12	14,42	15,56	17,41	19,29	19,74	22,33	22,81
Výdaje na kulturu v procentech k celkovým výdajům veř. rozpočtů	1,59	1,60	1,56	1,56	1,63	1,58	1,61	*

Pozn.: * Údaje nebyly v době sepsání této kapitoly k dispozici.

Zdroj dat: Český statistický úřad, REGIS/NIPOS

S ohledem na stabilizaci počtu klíčových kulturních zařízení financovaných z územních rozpočtů (z rozpočtů obcí a krajů), z nichž je v současnosti většina zřizována ÚSC, lze konstatovat, že ani výdaje územních rozpočtů na kulturu – vykazované v objemu cca 4 % z jejich celkových výdajů – nejsou dostatečné. Systémové změny, zlepšení kvality veřejných služeb kultury i odborné stránky jejich práce by si vyžádalo meziroční růst výdajů na kulturu nejméně na úrovni 20 % (v současnosti je na úrovni cca 10 % a v zásadě postačuje pouze na pokrytí růstu cen vstupů a práce).

Nedílnou součástí veřejných služeb kultury a nezbytnou podmínkou jejich kvalitního zajištění je udržování a rozvoj jejich hmotné základny – tj. veškerého majetku, který je k poskytování veřejných služeb kultury určen nebo je nezbytný, počítaje v to sbírky včetně knihovních fondů a odbornou péči o ně. Podmínkou kvality odborných činností, na nichž jsou veřejné služby kultury založeny, stejně jako podmínkou kvality veřejných služeb kultury poskytovaných občanům je odborný potenciál zaměstnanců příslušných právnických osob.

To ovšem vyžaduje i posílení finančních prostředků určených v oblasti kultury na náklady práce. Rozvoj veřejných služeb kultury může být v mnoha lokalitách impulsem i pro pozitivní vývoj na trhu práce.

Není samozřejmě nezbytnou nutností, aby veřejné služby kultury zajišťovaly či poskytovaly právnické osoby zřizované veřejnou správou. Z nejrůznějších důvodů je však realita taková, že neziskové veřejné služby kultury zajišťují (co do četnosti z celkového počtu právnických osob působících v kultuře) ponejvíce příspěvkové organizace zřizované obcemi a kraji, dále pak organizační složky (bez právní subjektivity) zřizované obcí či obce samy prostřednictvím zaměstnanců obecních úřadů. Většímu zapojení podnikatelských subjektů do poskytování veřejných služeb kultury brání jednak ekonomická ztrátovost těchto služeb, jednak zákony omezující poskytování veřejné podpory a veřejných zakázek z veřejných rozpočtů.

Objem finanční podpory místní a regionální kultury ze soukromých zdrojů, resp. ze strany podnikatelů lze dovodit ze struktury vlastních příjmů subjektů působících v kultuře a je trvale mizivý. Až na výjimky nejsou veřejné služby místní a regionální kultury pro dárce přitažlivé. Jak veřejné služby kultury, tak podpora dobrovolných kulturních aktivit je nadále existenčně závislá na veřejných rozpočtech.

Pokud si ÚSC ve svých plánech stanovují priority v oblasti kultury, pak se většinou soustřeďují na vlastní zřizovaná kulturní zařízení, na podporu kulturních aktivit občanských sdružení, na kulturní akce spojené s propagací obce či kraje nebo spojené se záměry cestovního ruchu. Přírodním způsobem se v těchto prioritách promítají i specifika sídla či regionu. Změny v síti kulturních zařízení ÚSC jsou záležitostí, kterou rozhodují výlučně jednotliví zřizovatelé. Odvisí tedy především od úrovně kooperace obcí v území a od jejich případné dohody na spolufinancování služeb poskytovaných organizací zřizovanou jednou obcí občanům obce jiné. Jisté formy kooperace ÚSC při financování kultury lze nalézt v oblasti knihoven, částečně i divadel.

Možnosti inovací v činnostech kulturních zařízení zřizovaných ÚSC nebo jejich rozvoje jsou zásadním způsobem limitovány finančními prostředky poskytnutými zřizovateli do jejich rozpočtů. Finanční možnosti limitují jak vybavenost prostorami, tak technickými prostředky a v neposlední řadě i kvalitním personálem.

b) Mezinárodní srovnání

Mezinárodní srovnání dat zvoleného indikátoru je prakticky nemožné a s ohledem na zcela odlišnou strukturu veřejné správy, veřejných rozpočtů i zvyklosti týkající se účasti (organizační i finanční) veřejné správy (státu a územních samosprávných celků) na financování kultury by postrádalo racionální základnu. Ve srovnatelných státech EU je zcela odlišná i struktura veřejných služeb kultury spočívající v odlišnosti jak historicky založených typů právnických osob poskytujících veřejné služby kultury, tak typů, druhů a forem poskytovaných kulturních služeb a nakonec i jejich podpory z veřejných rozpočtů. V neposlední řadě je zapotřebí konstatovat, že v jednotlivých (i srovnatelných) zemích se značně odlišují nejen priority uživatelů veřejných služeb kultury, ale i jejich požadavky na strukturu nabídky veřejných služeb kultury.

4. Hlavní poznatky

Výdaje veřejných rozpočtů vykazované jako výdaje na kulturu pouze v omezené míře dovolují rozvoj některých činností a veřejných služeb kultury, naprosto však nepostačují na postupné řešení vnitřní zadluženosti v té oblasti veřejných služeb kultury, kde nabídku zajišťují příspěvkové organizace spravující veřejný majetek. Rozsáhlejší projekty inovace či rozšíření nabídky veřejných služeb kultury jsou za stávajících ekonomických podmínek buď nemožné nebo zcela ojedinělé. Stejně tak i oprava, údržba či technické zhodnocení majetku veřejné správy, kde jsou veřejné služby poskyto-

vány, což se může negativně projevit nejen na úrovni poskytovaných služeb, ale i např. na ochraně a prezentaci sbírek a knihovních fondů tvořících poměrně rozsáhlou část kulturního dědictví. Ani prostředky územních rozpočtů vyčleňované na realizaci dotační politiky, resp. na podporu občanských kulturních aktivit neumožňují jejich zásadní rozvoj.

Pokud ČR, resp. veřejná správa v ČR nehodlá rezignovat na podporu kultury, resp. ochrany kulturního dědictví, podporu veřejných služeb kultury a na podporu umění, je nezbytné prosadit do výdajů veřejných rozpočtů na kulturu větší dynamiku.

VI.C PRŮMĚRNÁ DÉLKA SOUDNÍHO ŘÍZENÍ

Mgr. Vlastimil Rajnošek

1. Význam a souvislosti indikátoru

Indikátor postihuje agendu:

- trestní (T) u okresních a krajských soudů;
- civilní a opatrovnickou (C, P) u okresních a krajských soudů;
- obchodní (Cm) u krajských soudů.

Jednou z podmínek fungující správy státu je fungující soudnictví. V České republice se soudnictví od počátku 90. let potýká s řadou problémů, jejichž působení se kumuluje; stále ještě nelze konstatovat stabilizaci vývoje. V důsledku politicko-ekonomických změn po roce 1989 došlo nejen k prudkému růstu počtu a složitosti tradiční soudní agendy, ale i v souladu s principy právního státu se soudní ochrana stala základním způsobem ochrany subjektivních práv (nové agendy restituční, rehabilitační, po privatizaci notářství i agenda dědictví, vznik obchodního práva a obchodního soudnictví, postupný vznik správního soudnictví), v oblasti trestního práva kromě prudkého vzrůstu kriminality a nárůstu hrubého násilí se objevily zcela nové formy nekalého jednání ať v oblasti podnikatelské činnosti nebo organizovaného zločinu (navíc obecné soudy musely převzít agendu zrušených vojenských soudů). Spolu s kvantitativními a kvalitativními změnami soudních agend probíhá dynamická přestavba právního řádu, která stále není ukončena (viz vlekoucí se rekodifikace základních zákonů) a jeho vývoj lze označit za překotný, málo systematický a postupně nepřehledný i pro odbornou veřejnost, což klade zvýšené nároky na soudní aplikaci a interpretaci práva; tyto trendy se ještě zesílily vstupem do právního prostoru EU. Disproporce mezi objemem úkolů a pracovní kapacitou soudů se prudce zvýšila v první polovině 90. let odchodem cca poloviny všech soudců z funkcí, z části z důvodů politických, ale převážně na základě vlastního rozhodnutí do privátní sféry, která celá 90. léta prožívala boom právnického povolání, posílený privatizací advokátů a notářů, naposledy i soudních exekutorů (ministerstvo pak muselo situaci řešit doplňováním počtu nových soudců mladými absolventy).

To vše vedlo k dlouhodobému přetížení všech článků soudní soustavy a k hodnocení justice jako nevýkonné; za neúměrnou délku soudních řízení už byla Česká republika několikrát kritizována i na mezinárodní scéně. Situace je stále nestabilní, zpochybňována je skladba soudní soustavy, počty soudců či státních zástupců a dalšího justičního personálu, jejich personální úroveň apod. V této situaci byla v programovém prohlášení vlády ČR ze dne 17. ledna 2007 stanovena opatření, která povedou k rychlejšímu a kvalitnějšímu rozhodování soudů. Hlavním cílem změn v oblasti justice je odbřemenit soudce a docílit stavu, že rozsudek před soudem první instance bude vydán zpravidla do šesti měsíců a odvolací řízení nepotrvá zpravidla déle než čtyři měsíce, to vše při nezvýšeném počtu soudců. K tomu napomohou zejména projekt elektronické justice (e-justice), zjednodušení procesních předpisů, změny v personální struktuře justice a další již zahájené dílčí změny, které bude třeba v blízké době dokončit. Následně vydalo ministerstvo spravedlnosti v roce 2007 „Koncepci reformy justice v letech 2008–2010 (publikována na webových stránkách ministerstva), která má programové cíle vlády v justici zajistit.

Stabilizace justice je dlouhodobou záležitostí, proto pro sledování jejího vývoje se navrhuje použít uvedené ukazatele průměrné délky soudního řízení. Tyto ukazatele pokrývají většinu soudní agendy, jsou srovnatelné s minulostí a lze ihned posoudit, zda se průměrná délka řízení v základních agendách zkracuje či prodlužuje. Při současném nevyhovujícím stavu soudnictví lze posuzovat zkracující se průměrnou délku soudního řízení jako pozitivní vývoj. I když je to zdánlivě ukazatel kvanti-

tativní, vypovídá nejen o rozsahu nápadu a délce soudních řízení, ale i o úrovni organizace práce soudů. Navíc jsou to hodnoty srovnatelné se zahraničím.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Průměrná délka soudního řízení je nepochybně vhodným identifikátorem pro posuzování výkonnosti soudní soustavy. Podle dosavadního pojetí resortního výkaznictví je soudní řízení zahájeno přijetím návrhu žaloby u soudu a ukončeno zapsáním právní moci rozhodnutí soudu. Do délky řízení je tedy započtena nejen doba, kterou soud prvního stupně případ projednával, ale zároveň i doba projednání případného odvolání u soudu druhého stupně a následně doba nezbytná pro doručení rozhodnutí soudu všem účastníkům řízení a zákonná doba (15 dnů) pro podání odvolání.

Doba soudního řízení je tedy mnohdy negativně ovlivněna i vnějšími vlivy, zejména špatnou činností doručovací pošty, které se nedaří rozhodnutí soudu doručit účastníkům řízení (doručování do ciziny mnohdy dobu vyřízení soudní věci ovlivňuje velmi podstatně). Dalším negativním vlivem na délku řízení je podání odvolání proti rozhodnutí soudu prvního stupně. Ze statistik Ministerstva spravedlnosti vyplývá, že v roce 2007 v trestní agendě došlo k odvolání u přibližně 13,9 % všech odsouzených, v obchodní agendě přibližně u 15 % pravomocně skončených sporů a v civilní agendě pak přibližně u přibližně 6,6 % sporů.

Indikátor trestní agendy je uveden ve dnech a tvoří průměrnou délku všech trestních řízení, které okresní, krajské či vrchní soudy pravomocně ukončí v daném vykazovaném roce.

Indikátor civilní agendy je uveden ve dnech a tvoří průměrnou délku všech občanskoprávních řízení a řízení v opatrovnické agendě, které okresní, krajské či vrchní soudy pravomocně ukončí v daném vykazovaném roce.

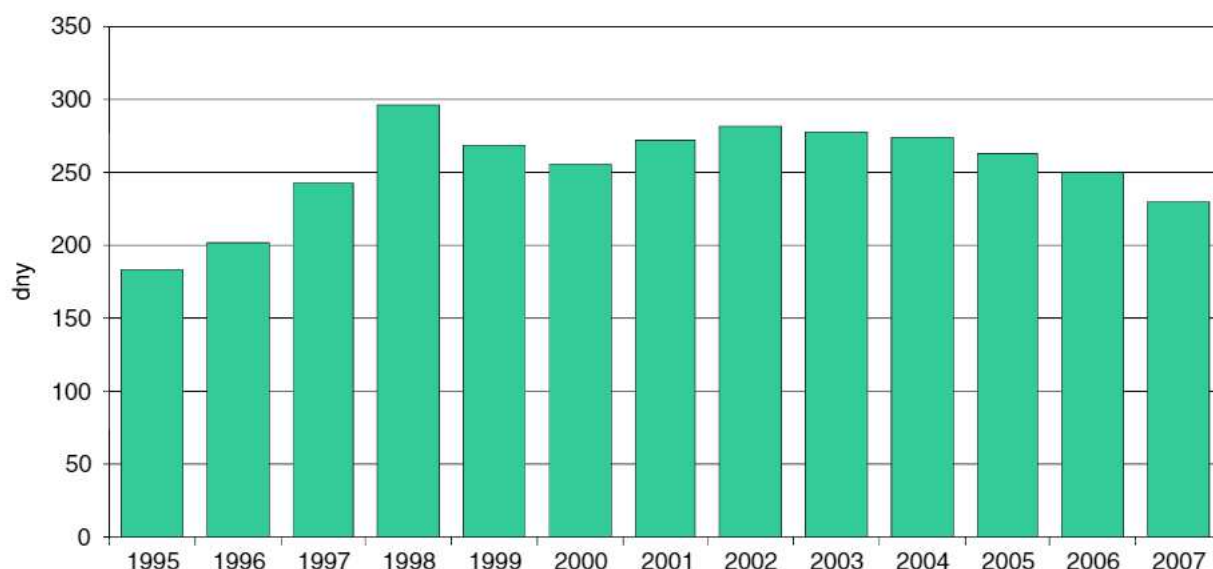
Indikátor obchodní agendy je rovněž uveden ve dnech a tvoří průměrnou délku všech sporných obchodních řízení, které krajské či vrchní soudy pravomocně ukončí v daném vykazovaném roce. Do předkládaného identifikátoru nejsou zahrnuty údaje o délce vyřizování zápisu do obchodního rejstříku. V roce 2005 se délka zápisu pohybovala kolem 75 dnů u prvozápisu a 125 dnů u zápisu změny či zrušení firmy. Zákon č. 216/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník a další související předpisy, mimo jiné změnil způsob zápisu do obchodního rejstříku na elektronický a upravil lhůtu, do které soud musí záznam do rejstříku provést, na 5 pracovních dnů. Proto dobu vyřizování zápisu do obchodního rejstříku nezahrnujeme do identifikátoru obchodní agendy.

Do identifikátoru rovněž nezahrnujeme sledování agendy konkursu a vyrovnání, neboť údaje o délce vyřizování konkursu od návrhu do právní moci konečného rozhodnutí Ministerstvo spravedlnosti v současné době neneviduje. Ministerstvo spravedlnosti se soustřeďuje při sledování agendy konkursů a vyrovnání na informace zejména operativního charakteru (kolik nových návrhů bylo podáno, kolik bylo vyřízeno, kolik je nevyřízeno a jak dlouho věc není vyřízena).

3. Hodnocení indikátoru

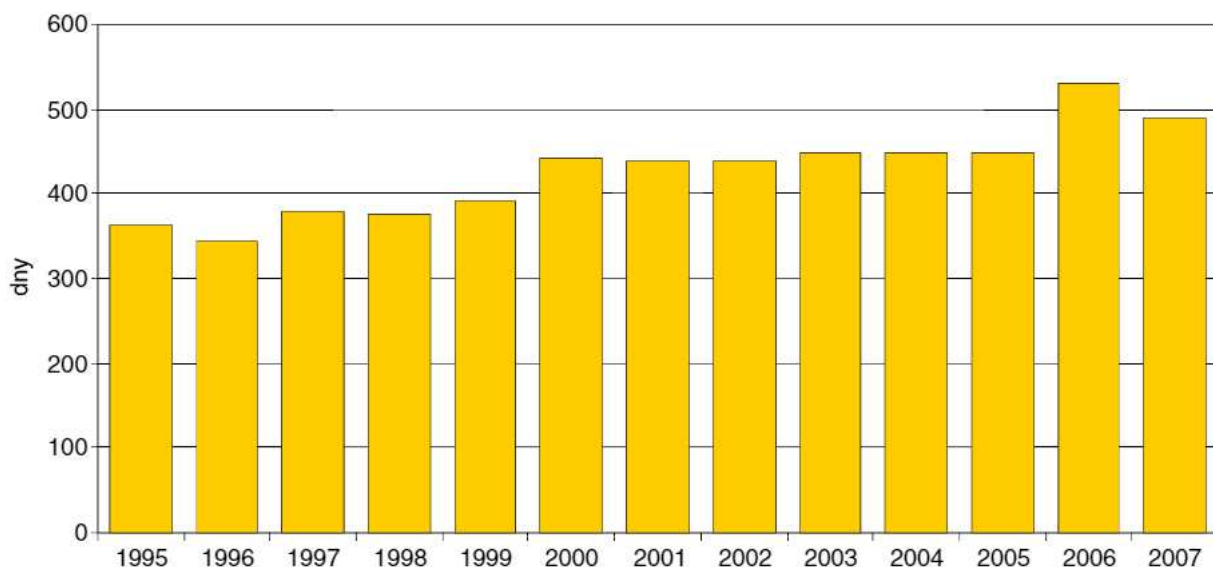
a) Vývoj indikátoru v ČR

Trestní agenda je dlouhodobě poměrně dobře sledovaná a Ministerstvo disponuje dostatečným množstvím statistických informací. Z přehledu je zřejmý vývoj délky vyřizování trestní agendy u okresních a krajských soudů v období let 1995 až 2007.

Graf VI.C.1: Délka trestního řízení před okresními a krajskými soudy, 1995–2007

Zdroj dat: Ministerstvo spravedlnosti ČR

Vyřizování civilní agendy je sledováno rovněž dlouhodobě. V následujícím grafu je zřejmý vývoj indikátoru civilní agendy v letech 1995 až 2007. Identifikátor je vypočten jako průměrná délka všech občanskoprávních řízení a řízení v opatrovnické agendě, které okresní, krajské či vrchní soudy pravomocně ukončí v daném vykazovaném roce.

Graf VI.C.2: Délka soudního řízení v civilních věcech před okresními a krajskými soudy, ČR, 1995–2007

Zdroj dat: Ministerstvo spravedlnosti ČR

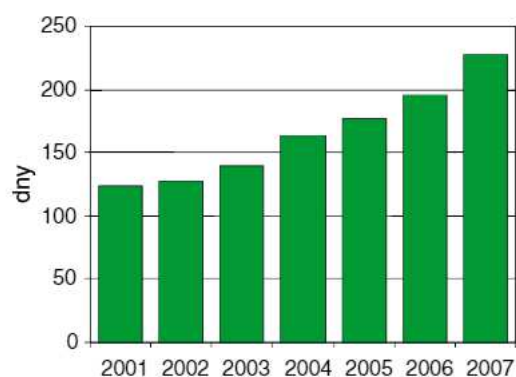
Obchodní agenda byla zařazena do působnosti obecných soudů až v roce 1992 a to zrušením činnosti státní arbitráže. Ministerstvo spravedlnosti dlouhodobě sledovalo vývoj této agendy pouze pro operativní řízení. Teprve v roce 2001 byly upraveny podmínky statistické sledování tak, že

je možné vykazovat průměrné délky vyřizování obchodní agendy krajských soudů. I z relativně krátkodobé časové řady je však patrná nevyhovující délka trvání obchodních sporů u krajských soudů v České republice. V roce 2003 byla průměrná délka řízení před obchodními úseky krajských soudů 1420 dnů, v následujících letech dochází k poklesu.

b) Mezinárodní srovnání

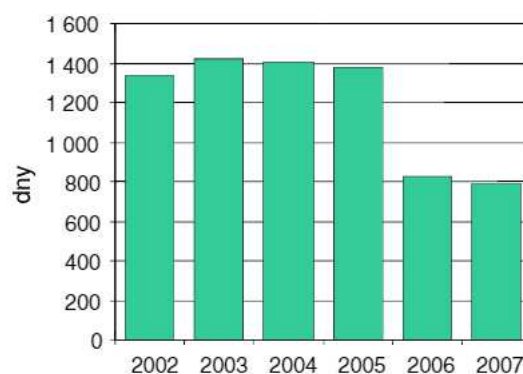
Mezinárodní srovnání se nabízí se Slovenskou republikou, které je zajímavé pro společnou právní minulost a již odlišný právní vývoj za sledované období. Srovnání s dalšími státy EU není z nej-různějších důvodů možné bez zatěžování zprávy rozsáhlým poznámkovým aparátem (odlišná soudní struktura, odlišné procesní instituty, či neochota poskytnout citlivé údaje). Metodika sledování statistických údajů je v SR stejná jako v ČR až na níže uvedenou výjimku u obchodních sporů.

Graf VI.C.4: Délka trestního řízení před okresními a krajskými soudy, SR, 2001–2007

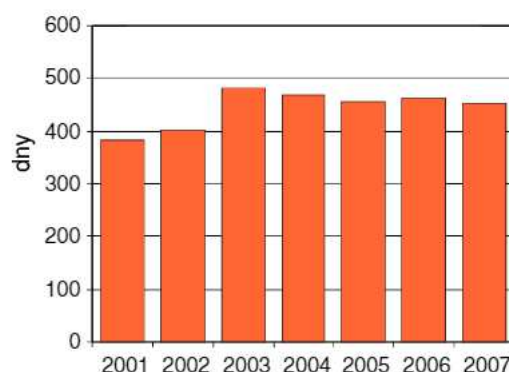
Zdroj dat: Ministerstvo spravedlnosti SR

Graf VI.C.3: Délka soudního řízení v obchodních věcech před okresními a krajskými soudy, ČR, 2002–2007

Zdroj dat: Ministerstvo spravedlnosti ČR

Graf VI.C.5: Délka soudního řízení v civilních věcech před okresními a krajskými soudy, SR, 2001–2007

Pozn.: V justičním systému SR se nerozlišuje samostatná evidence obchodních sporů vedle sporů klasicky civilních, jak je tomu od roku 1992 v ČR.

Zdroj dat: Ministerstvo spravedlnosti SR

4. Hlavní poznatky

Všechna zásadní opatření v resortu ministerstva spravedlnosti z poslední doby (doplňování počtu soudců a státních zástupců, zřízení funkce asistentů soudců na všech stupních soudní soustavy, zřízení funkce asistentů státních zástupců, elektronizace soudních spisů, novely procesních předpisů) i aktuálně navrhovaná opatření (přesun dědické agendy na notáře, přerozdělení úkonů prováděných v exekuci soudem a exekutorem, posilování role rozhodčího řízení, předcházení sporů mimosoudním jednáním – mediaci, smírní řízení, rodinná terapie apod.) směřují ve svém výsledném efektu ke snížení průměrné délky soudního řízení. Opatření vycházející z programového prohlášení vlády budou realizována v průběhu následujících dvou let a jejich efekt lze očekávat nejpozději v horizontu tří až pěti let.

VI.D POKRYTÍ ÚZEMÍ ČR SCHVÁLENOU ÚZEMNĚ PLÁNOVACÍ DOKUMENTACÍ OBCÍ

Mgr. Ing. Petr Lepeška

1. Význam a souvislosti indikátoru

Územně plánovací dokumentace (ÚPD) soustavně a komplexně řeší funkční využití území, stanoví zásady jeho organizace a věcně a časově koordinuje výstavbu a jiné činnosti ovlivňující rozvoj území. Vytváří předpoklady k zabezpečení trvalého souladu všech přírodních, civilizačních a kulturních hodnot v území, zejména se zřetelem na péči o životní prostředí. Územně plánovací dokumentace je tedy zpracovávána s ohledem na všechny tři pilíře udržitelného rozvoje území. Schválená ÚPD je právně závazným dokumentem pro vlastníky pozemků a výkon státní správy na úseku územního plánování.

Územně plánovací dokumentace s jasnými, obecně závaznými pravidly pro využití území významně ovlivňuje rozhodování soukromého sektoru o tom, kam vloží své prostředky a jak se bude podílet na rozvoji obce nebo kraje. Územně plánovací dokumentace je dále jedním z rozhodujících podkladů pro získávání veřejných prostředků a pro posouzení jejich hospodárného vynaložení. Poskytování prostředků z veřejných rozpočtů podle zvláštních právních předpisů na provedení změn v území nesmí být v rozporu s platnou ÚPD. Ze stavebního zákona nevyplývá povinnost pořízení ÚPD obce; je využíván princip pozitivní motivace (investiční jistota, jednodušší územní řízení).

Jedná se především o územní plány (ÚP) pořizované od roku 2007, dále pak územní plány obcí (ÚPO) pořizované v letech 1998 až 2006 a územní plány sídelních útvarů (ÚPN SÚ) pořizované v letech 1976 až 1998, z nichž mnohé již prošly řadou změn.

Územní plán stanovuje základní koncepci rozvoje území obce, ochrany jeho hodnot, jeho plošného a prostorového uspořádání, tj. urbanistickou koncepci, dále pak koncepci uspořádání krajiny a koncepci veřejné infrastruktury. Vymezuje zastavěné území, zastavitelné plochy a plochy vymezené ke změně stávající zástavby, k obnově nebo opětovnému využití znehodnoceného území, tj. plochy přestavby. Vymezuje plochy a koridory pro veřejně prospěšné stavby, pro veřejně prospěšná opatření a pro územní rezervy. Stanoví podmínky pro využití těchto ploch a koridorů. Územní plán se pořizuje a vydává pro celé území obce. Územní plán může ve vybraných plochách a koridorech uložit prověření změn jejich využití územní studií nebo pořízení regulačního plánu jako podmínku pro rozhodování o změnách v území.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Indikátor představuje podíl výměry katastrálních území s platnou ÚPD obcí k celkové rozloze státu vyjádřený v procentech.

Data pro výpočet indikátoru jsou k dispozici v centrální databázi systému Evidence územně plánovací činnosti (dále jen Evidence). Souvislá data jsou k dispozici od roku 1995.

Povinnost evidence územně plánovací činnosti vyplývá ze zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon) ve znění pozdějších předpisů. Je prováděna ve smyslu § 162 citovaného zákona a na základě § 23 vyhlášky MMR č. 500/2006 Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence územně plánovací činnosti. Postup orgánů územního plánování při evidenci je dále upraven Metodikou OÚP MMR

pro postup orgánů územního plánování při evidenci územně plánovací činnosti. Databáze je zpřístupněna na adrese <http://www.uur.cz/ilas/iLAS.asp>.

3. Hodnocení indikátoru

Vývoj pokrytí území ČR platnou územně plánovací dokumentací obcí (v %), je patrný z následující tabulky a grafu. Aktuální pokrytí území ČR platnou územně plánovací dokumentací obcí je 66,82 % (k 31. 12. 2007).

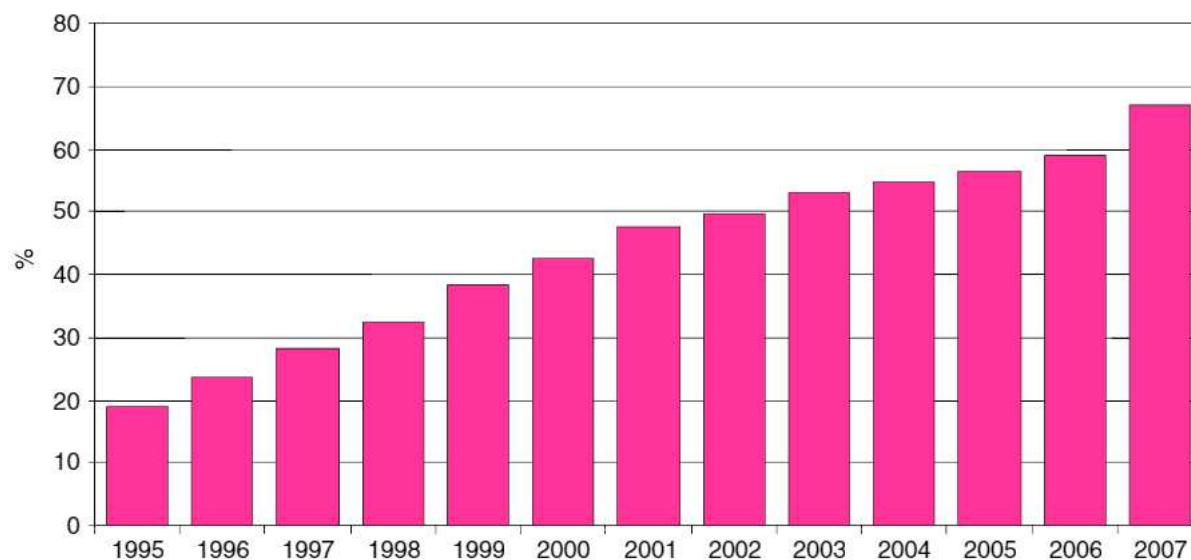
Tabulka VI.D.1: Vývoj pokrytí území schválenou ÚPD (v %), ČR, 1995–2007

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Ukazatel	19,10	23,37	28,15	32,47	38,11	42,33	47,75	49,55	52,96	54,90	56,54	59,12	66,82

Pozn.: Do roku 2006 jsou data vztažena k 31. 3. příslušného roku a počínaje rokem 2007 jsou vztažena k 31. 12. příslušného roku.

Zdroj dat: Evidence územně plánovací činnosti v ČR, Ústav územního rozvoje

Graf VI.D.1: Vývoj pokrytí území schválenou ÚPD, ČR, 1995–2007

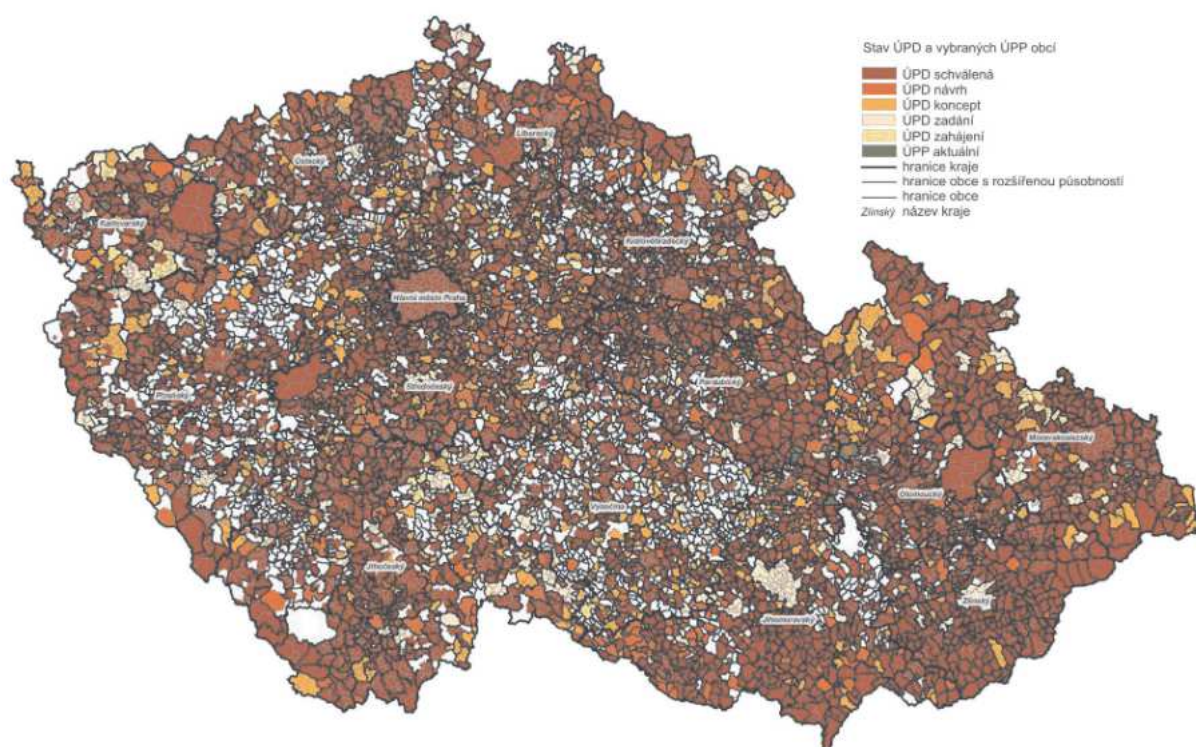
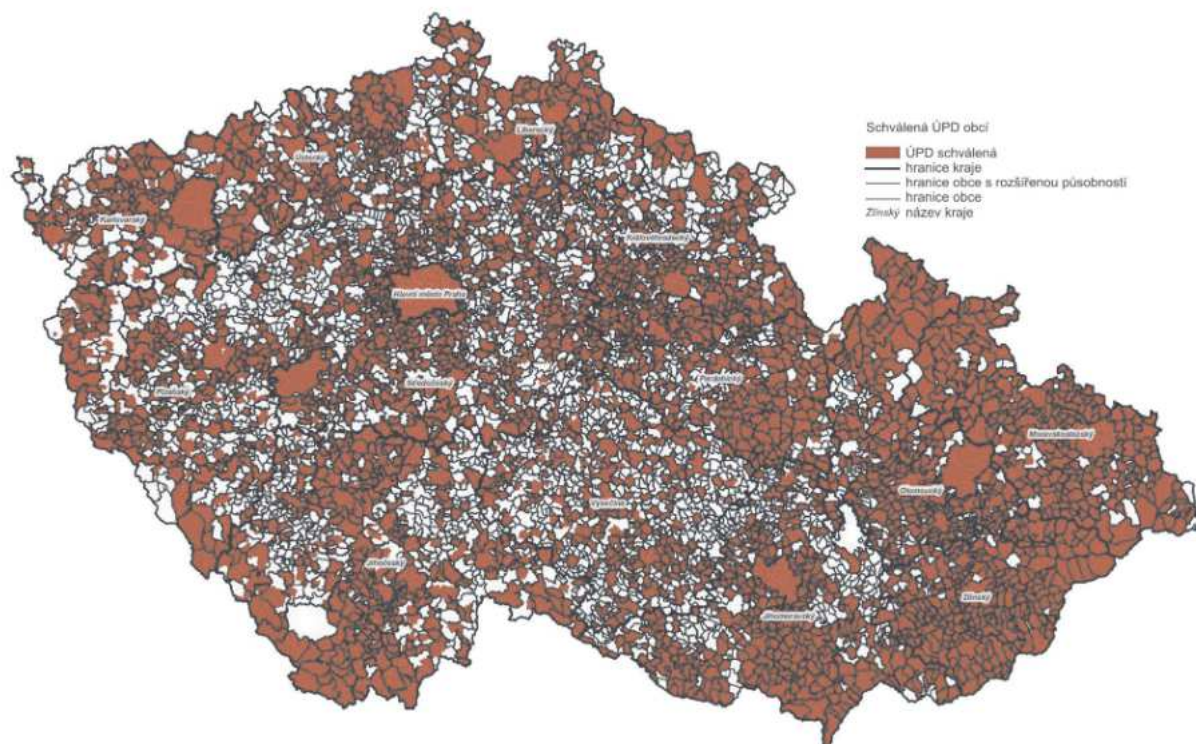

Pozn.: Do roku 2006 jsou data vztažena k 31. 3. příslušného roku a počínaje rokem 2006 jsou vztažena k 31. 12. příslušného roku.

Zdroj dat: Evidence územně plánovací činnosti v ČR, Ústav územního rozvoje

Trend vývoje pokrytí území ČR platnou územně plánovací dokumentací obcí je vzestupný. V souvislosti se stupňujícím se tlakem na rozvoj v území lze i nadále očekávat nárůst hodnoty indikátoru.

Pro ilustraci současného stavu jsou přiloženy dva kartogramy.

Příloha 1: Schválená územně plánovací dokumentace obcí (právní stav), 2007**Příloha 2: Schválená a rozpracovaná územně plánovací dokumentace a územně plánovací podklady obcí (fyzický stav), 2007**

4. Hlavní poznatky

Indikátor pokrytí území schválenou ÚPD vyjadřuje míru koncepčního, plánovitého využívání území na úrovni měst a obcí (na krajské úrovni je zpracování a periodická aktualizace podkladů a územně plánovací dokumentace pro území kraje podle nyní platného stavebního zákona již obligátní). Indikátor vykazuje setrvalý růst, což znamená, že stále více obcí a měst vytváří podmínky pro zodpovědné zacházení se svým územím. Do územně plánovací dokumentace se promítají jak oprávněné zájmy jednotlivých uživatelů území a municipalit, tak veřejné zájmy chráněné právními předpisy, a v průběhu jejího zpracování jsou tyto zájmy a plánované aktivity uváděny do souladu. Úkolem územního plánování, který musí být při zpracování územně plánovací dokumentace naplněn, je zajištění ochrany a rozvoje hodnot území obce a zajištění trvalého souladu činností podílejících se na využití území. Nově zpracovávané územní plány (od 1. ledna 2007) již výslovně obsahují hodnocení vlivů na udržitelný rozvoj území, které se zpětně promítá do řešení územního plánu, a tak slouží k upřesnění a objektivizaci stanovení podmínek pro zajištění udržitelného rozvoje území.

VI.E OBČANSKÁ SPOLEČNOST

PhDr. Petra Rakušanová, PhD.

1. Význam a souvislosti indikátoru

Občanská společnost je pojem označující prostor mezi oblastí privátních zájmů a státem. Jedná se o oblast dobrovolného sdružování mimo sféry trhu, státu i soukromého života, v níž si uvědomujeme společnou provázanost našeho světa. Existence občanské společnosti je založena na možnosti občana, v rámci fungujícího demokratického politického systému, ovlivňovat přímou participací ovlivňovat věci veřejné.

2. Metodika výpočtu indikátoru

Pro potřeby indexu participace definujeme členství v neziskových organizacích jako indikátor občanské participace (vypočtené jako poměr počtu neziskových organizací a dospělé populace – 18+ – měřeno v %), který pak pro větší názornost doplňujeme o politickou participaci (měřené průměrem volební účasti ve volbách do PSP ČR, krajských a místních voleb – měřeno v %). Tento indikátor je zkonstruován způsobem, aby při zadání dat bylo možné měřit jak vývoj v čase, tak rozdíly mezi jednotlivými kraji v rámci ČR.

3. Hodnocení indikátoru

Můžeme konstatovat, že kombinace občanské a politické participace připívá k celkovému pochopení účasti občanů ve veřejném životě, protože obě dimenze se vzájemně korigují. Mezi lety 1998/2000 a 2002/2004 došlo k nárůstu občanské participace a významnému poklesu politické participace, v letech 2004/2006 pak roste jak občanská tak politická participace. Vývoj občanské a politické participace v České republice shrnuje tabulka VI.E.1.

Tabulka VI.E.1: Občanská a politická participace, ČR, 1998/2000–2004/2006

Občanská participace	1998/2000	2002/2004	2004/2006
Procento aktivní dospělé populace	0,92	1,04	1,14
Počet občanů na NNO	136,80	118,40	107,70
Politická participace	1998/2000	2002/2004	2004/2006
Volby do PSP ČR	74,03	58,01	64,47
Krajské volby*	33,64	29,62	29,62
Místní volby*	45,02	43,39	46,31
Průměr	50,89	43,67	46,80

Pozn.: * krajské volby 2004, místní volby 2006

Zdroj dat: Český statistický úřad, Rady vlády pro nestátní a neziskové organizace a ICN, kalkulace autorky

Celkový nárůst politické a občanské participace v České republice, je možné chápat jako pozitivní krok k většímu zapojení občanů do veřejného života. V případě politické participace je trend způsoben více než 6%ním nárůstem volební účasti ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v roce 2006 ve srovnání s volbami do PSP ČR v roce 2002. Otázkou zůstává, zda tento vzestupný trend potvrdí také krajské volby v roce 2008, které jsou dalším referenčním bodem indexu. Obrat trendu směrem k participativní demokracii naznačuje také nárůst účasti v místních volbách – po propadu v roce 2002 dochází v roce 2006 ke zvýšení o více než 3 %. V případě občan-

ské participace je vzestupný trend způsoben celkovým vzrůstem počtu neziskových organizací mezi lety 2004–2006 (jedná se především o nárůst počtu občanských sdružení).

Mezi jednotlivými regiony ČR nacházíme významné rozdíly jak v občanské, tak v politické participaci. Z komplexních analýz občanské participace a neziskového sektoru vyplývá, že v regionech s nízkou mírou participace (např. Moravskoslezský a Zlínský kraj) se občané v obtížných životních situacích spoléhají na stát. Tradiční společenství zde převážně erodovala a na jejich místo nastoupila ve zvýšené míře pasivita. Přesto, že se v takovém regionu občanská společnost a neziskový sektor rozvíjí pomaleji, jsou velmi důležité, protože představují alternativu narůstající pasivitě. V pasivních regionech se stát stává alternativou spíše než rámcem, v němž občanská společnost a sociální sítě plní svou vitální roli.

Naopak nejméně se na stát spoléhají občané v regionech s rozvinutou občanskou společností a sítí neziskových organizací (např. Praha, Středočeský kraj a kraj Vysočina). V takových regionech hraje občanská společnost důležitou roli (v menších sídlech doplněná o sociální sítě). V individualizovanější Praze pak vedle neziskového sektoru hraje větší roli vlastní aktivita jednotlivce. V občansky aktivních regionech se neziskové organizace stávají přirozeným doplněním tradičních vztahů. I nadále zde hrají velkou roli sociální sítě. Například na jižní Moravě je důležitým aktérem v neziskovém sektoru také církev a církevní organizace neziskového charakteru.

Obecná znalost pojmů občanská společnost a neziskový sektor i dobrovolnictví je podle výzkumů z let 2003 a 2006 relativně vysoká (93–95 % respondentů uvedlo, že zná pojem neziskový sektor, 75–84 % znalo pojem občanská společnost). Výsledky empirického výzkumu také vypovídají o tom, že abstraktnější pojem „občanská společnost“ chápe pouze polovina respondentů, zatímco konkrétnějším pojmům neziskový sektor a dobrovolnictví rozumí více než dvě třetiny respondentů.

Na základě komplexní funkční analýzy české organizované občanské společnosti můžeme organizovanou část občanské společnosti v České republice rozdělit na statickou a dynamickou. Zatímco pro statické organizace představuje Evropská unie a proces evropeizace ve většině případů hrozbu – ohrožení vlastního fungování, pro dynamické organizace je Evropská unie stále především potenciální zdroj finančních prostředků. Přestože oba póly je nutné chápat jako ideální typy či škálu, větší část organizované občanské společnosti v ČR se blíží ke statickému typu. Po vstupu do EU můžeme rovněž sledovat trend rozevírání se nůžek mezi dynamickými a statickými organizacemi – zatímco dynamické organizace se v řadě případů výrazně zlepšují, stále větší část statických organizací ztrácí díky neschopnosti adaptace naději na posun k dynamickému typu. Česká občanská společnost je po osmnácti letech svého vývoje ukotvena na národní úrovni, ale její ambice v procesu evropského vládnutí jsou dosud velmi omezené.

4. Hlavní poznatky

Na základě předložených výsledků můžeme formulovat závěr, že občanská společnost, v České republice efektivně utváří prostor mezi oblastí privátních zájmů a státem. Optimisticky lze konstatovat, že česká společnost má dostatečný potenciál k participačnímu charakteru občanské společnosti, který rovněž začíná realizovat. Nepotvrzují se tedy pesimistické vize některých zahraničních výzkumníků, kteří vysvětlují nižší míru rozvoje neziskového sektoru a občanské participace ve střední a východní Evropě jako indikátor mělkého, procedurálního a formálního charakteru demokracie ve středoevropském regionu. Nízká míra (politické) participace není indikátorem nestability demokracie, ale problematického vztahu mezi občany a státem.

PŘEHLED INDIKÁTORŮ S GESTORY

	Název indikátoru	Gestor
I. Ekonomický pilíř: posilování konkurenceschopnosti ekonomiky		
a	HDP na osobu	Český statistický úřad
b	Podíl vládního deficitu/přebytku na HDP a podíl vládního dluhu na HDP	Ministerstvo financí
c	Podíl běžného účtu platební bilance na HDP	Česká národní banka
d	Produktivita práce	Český statistický úřad
e	Přepravní náročnost v dopravě	Ministerstvo dopravy
f	Energetická náročnost HDP	Univerzita Karlova v Praze
g	Spotřeba primárních energetických zdrojů	Univerzita Karlova v Praze
h	Podíl energie z obnovitelných zdrojů	Univerzita Karlova v Praze
II. Environmentální pilíř: ochrana přírody, ŽP, přírodních zdrojů a krajiny, environmentální limity		
a	Emise skleníkových plynů na obyvatele	Ministerstvo životního prostředí
b	Emise skleníkových plynů na jednotku HDP	Ministerstvo životního prostředí
c	Materiálová spotřeba	Univerzita Karlova v Praze
d	Materiálové využití odpadů	Ministerstvo životního prostředí
e	Spotřeba základních živin v minerálních hnojivech	Ministerstvo zemědělství
f	Spotřeba přípravků na ochranu rostlin	Ministerstvo zemědělství
g	Index běžných druhů volně žijících ptáků	Ministerstvo životního prostředí
h	Defoliace	Ministerstvo životního prostředí
i	Podíl ekologického zemědělství	Ministerstvo zemědělství
j	Výdaje na ochranu životního prostředí a veřejné výdaje na ochranu životního prostředí	Ministerstvo životního prostředí
III. Sociální pilíř: posílení sociální soudržnosti a stability		
a	Očekávaná délka života	Státní zdravotní ústav
b	Míra úmrtnosti	Státní zdravotní ústav
c	Obecná míra nezaměstnanosti	Ministerstvo práce a sociálních věcí
d	Registrovaná míra nezaměstnanosti	Ministerstvo práce a sociálních věcí
e	Míra zaměstnanosti starších pracovníků	Ministerstvo práce a sociálních věcí
f	Regionální rozptyl zaměstnanosti	Ministerstvo práce a sociálních věcí
g	Populace žijící pod hranicí chudoby před a po sociálních transferech	Ministerstvo práce a sociálních věcí
IV. Výzkum, vývoj, vzdělávání		
a	Nejvyšší dosažené vzdělání	Ústav pro informace ve vzdělávání
b	Výdaje na výzkum a vývoj	Ústav pro informace ve vzdělávání
c	Přístup k internetu	Český statistický úřad
V. Evropský a mezinárodní kontext		
a	Celková zahraniční rozvojová spolupráce	Ministerstvo zahraničních věcí
VI. Správa věcí veřejných		
a	Index vnímání korupce	Ministerstvo vnitra
b	Dostupnost veřejných služeb kultury	Ministerstvo kultury
c	Průměrná délka soudního řízení	Ministerstvo spravedlnosti, odbor dohledu
d	Pokrytí území ČR schválenou územně plánovací dokumentací obcí	Ministerstvo pro místní rozvoj
e	Občanská společnost	Sociologický ústav AV ČR

ADRESY AUTORŮ

Doc. Ing. Vladimír Adamec, CSc. Centrum dopravního výzkumu, v. v. i. Líšeňská 33a 636 00 Brno e-mail: adamec@cdv.cz	Mgr. Jan Kovanda, PhD. Univerzita Karlova v Praze Centrum pro otázky životního prostředí U Kříže 5 158 00 Praha 5 e-mail: jan.kovanda@czp.cuni.cz
Stanislav Beránek Transparency International – Česká republika, o. p. s. Sokolovská 260/143 180 00 Praha 8 e-mail: beranek@transparency.cz	Ing. Alena Krejčová Ministerstvo životního prostředí ČR Vršovická 1442/65 100 10 Praha 10 e-mail: alena.krejцова@mzp.cz
Ing. Petra Bradnová CENIA, česká informační agentura životního prostředí Litevská 1174/8 100 05 Praha 10 e-mail: petra.bradnova@cenia.cz	Ing. Martin Leibl, PhD. Ministerstvo zemědělství ČR Těšnov 17 117 05 Praha 1 e-mail: martin.leibl@mze.cz
Ing. Slavoj Czesaný, DrSc. Český statistický úřad Na padesátém 81 100 82 Praha 10 e-mail: czesany@gw.czso.cz	Mgr. Ing. Petr Lepeška Ministerstvo pro místní rozvoj ČR Staroměstské náměstí 6 110 15 Praha 1 e-mail: petr.lepeska@mmr.cz
Dr. Ladislav Havlíček Ministerstvo financí ČR Letenská 15 118 10 Praha 1 e-mail: ladislav.havlicek@mfc.cz	Mgr. Michala Lustigová Státní zdravotní ústav Šrobárova 48 100 42 Praha 10 e-mail: lustigova@szu.cz
Mgr. Miroslav Havránek Univerzita Karlova v Praze Centrum pro otázky životního prostředí U Kříže 5 158 00 Praha 5 e-mail: miroslav.havranek@czp.cuni.cz	Ing. Lucie Malíková Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR Na Poříčním právu 1/376 128 01 Praha 2 e-mail: lucie.malikova@mpsv.cz
Ing. Vladimír Hejduk Ministerstvo zahraničních věcí ČR Loretánské náměstí 5 118 00 Praha 1 e-mail: vladimir_hejduk@mzv.cz	Ing. Martin Mana Český statistický úřad Na padesátém 81 100 82 Praha 10 e-mail: martin.mana@czso.cz
Ing. Petr Hovorka Ministerstvo financí ČR Letenská 15 118 10 Praha 1 e-mail: petr.hovorka@mfc.cz	Mgr. Jan Mertl CENIA, česká informační agentura životního prostředí Litevská 1174/8 100 05 Praha 10 e-mail: jan.mertl@cenia.cz
Ing. Jiří Jedlička Centrum dopravního výzkumu, v. v. i. Líšeňská 33a 636 00 Brno e-mail: jedlicka@cdv.cz	PhDr. Alena Mockovčíaková Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (NIPOS) Blanická 4 P.O. Box 12 120 21 Praha 2 e-mail: mockovciskova@nipos-mk.cz
RNDr. Michaela Klenhová Ústav pro informace ve vzdělávání Senovážné náměstí 26 P.O. Box 1 110 06 Praha 1 e-mail: michaela.klenhova@uiv.cz	Prof. RNDr. Bedřich Moldan, CSc. Univerzita Karlova v Praze Centrum pro otázky životního prostředí U Kříže 5 158 00 Praha 5 e-mail: bedrich.moldan@czp.cuni.cz

JUDr. Karel Mroček Ministerstvo zahraničních věcí ČR Loretánské náměstí 5 118 00 Praha 1 e-mail: karel_mrocek@mzv.cz	Ing. Jan Sůsa, CSc. CENIA, česká informační agentura životního prostředí Litevská 1174/8 100 05 Praha 10 e-mail: jan.susa@cenia.cz
RNDr. Zdeňka Podhajská CENIA, česká informační agentura životního prostředí Litevská 1174/8 100 05 Praha 10 e-mail: zdenka.pohajska@cenia.cz	Ing. Jiří Valta CENIA, česká informační agentura životního prostředí Litevská 1174/8 100 05 Praha 10 e-mail: jiri.valta@cenia.cz
Mgr. Jan Pokorný CENIA, česká informační agentura životního prostředí Litevská 1174/8 100 05 Praha 10 e-mail: jan.pokorny@cenia.cz	Ing. Miroslav Vančura, CSc. Centrum dopravního výzkumu, v. v. i. Líšeňská 33a 636 00 Brno e-mail: vancura@cdv.cz
Ing. Eva Procházková Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR Na Poříčním právu 1/376 128 01 Praha 2 e-mail: eva.prochazkova@mpsv.cz	Ing. Lenka Vrtíšková CENIA, česká informační agentura životního prostředí Litevská 1174/8 100 05 Praha 10 e-mail: lenka.vrtiskova@cenia.cz
Mgr. Vlastimil Rajnošek Ministerstvo spravedlnosti ČR, odbor dohledu Vyšehradská 16 128 10 Praha 2 e-mail: vrajnosek@msp.justice.cz	Ing. Evžen Woller Česká národní banka Na Příkopě 28 115 03 Praha 1 e-mail: evzen.woller@cnb.cz
PhDr. Petra Rakušanová, PhD. Sociologický ústav AV ČR, v. v. i. Jilská 1 110 00 Praha 1 e-mail: petra.rakusanova@soc.cas.cz	

SEZNAM ZKRATEK

AV ČR	Akademie věd České republiky
BERD	výdaje na výzkum a vývoj z prostředků soukromých podniků
b. c.	běžné ceny
CATV	kabelová televize
CBD	Úmluva o biologické diverzitě
CEPA 2000	mezinárodní klasifikace ochrany životního prostředí
CNS	círky a registrované náboženské společnosti
CPI	Corruption perception index
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
DAC	Výbor pro rozvojovou spolupráci organizace OECD
DAS2002	centrální databázi systému Evidence územně plánovací činnosti
DIGROG	digitální katastr prostorového plánování
DMC	Domestic material consumption
DSL	digital subscriber line
EHP	Evropský hospodářský prostor
ECHP	European community household panel
EMU	Evropská měnová unie
ESA 95	European system of national and regional accounts
EU	Evropská unie
EU-10	nové členské země Evropské unie po rozšíření v květnu 2004
EU-15	Evropská unie před rozšířením v květnu 2004
EU-25	Evropská unie po rozšíření v květnu 2004
Fibre/LAN	fiber local area network
FNM	Fond národního majetku ČR
GAERC	Rada pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy
GERD	celkové výdaje na výzkum a vývoj
GFS	government finance statistics
GOVERD	veřejné „vládní“ výdaje na výzkum a vývoj
HDI	Human development index
HDP	hrubý domácí produkt
HERD	výdaje na výzkum a vývoj z prostředků institucí terciárního vzdělávání
HND	hrubý národní důchod

HPH	hrubá přidaná hodnota
ICP Forests	International Co-operative Programme on Assessment and Monitoring of Air Pollution Effects on Forests
ICT	informační a komunikační technologie
IEA	Mezinárodní energetická agentura
ILO	Mezinárodní organizace práce
ISCED-97	mezinárodní standardní klasifikace vzdělání
ISOH	informační systém odpadového hospodářství
JPSP	jednotný program sčítání ptáků v ČR
KS	konečná spotřeba
KSE	konečná spotřeba energie
MF	Ministerstvo financí ČR
MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
MZe	Ministerstvo zemědělství ČR
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí ČR
NNO	nevládní neziskové organizace
NUTS	územní statistická jednotka
OA	pomoc transformujícím se zemím
ODA	oficiální rozvojová pomoc
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OkÚ	okresní úřad
OSN	Organizace spojených národů
OÚP MMR	odbor územního plánování Ministerstva pro místní rozvoj ČR
OZE	obnovitelné zdroje energie
p. b.	procentní bod
PC	osobní počítač
PEZ	prvotní energetické zdroje
PNDR	výdaje na výzkum a vývoj z prostředků soukromých neziskových institucí
PPS	purchasing power standard
PSP ČR	Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky
PZI	přímé zahraniční investice
s. c.	stálé ceny
SEK	Státní energetická koncepce
SFŽP	Státní fond životního prostředí ČR

SI	mezinárodní soustava jednotek
SR	Slovenská republika
SRN	Spolková republika Německo
THFK	tvorba hrubého fixního kapitálu
TKO	tuhý komunální odpad
TRIM	program „Trends and indices for monitoring data“
ÚIR-ZSJ	Územně identifikační registr
UK	Velká Británie
ÚPD	územně plánovací dokumentace
ÚPO	územní plány obcí
USA	Spojené státy americké
ÚSC	územně správní celek
ÚZIS	Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR
V-4	země Víšegrádské čtyřky (Polsko, Česká republika, Slovensko, Maďarsko)
VŠPS	výběrové šetření pracovních sil
VÚLHM	Výzkumný ústav lesního hospodářství a myslivosti
WG WPR	Pracovní skupina OECD pro prevenci odpadů a recyklaci
WHO	Světová zdravotnická organizace
ZRP	celková zahraniční rozvojová spolupráce

Situační zpráva ke Strategii udržitelného rozvoje ČR

Rada vlády pro udržitelný rozvoj

Ministerstvo životního prostředí

Editoři: Jan Kovanda a Tomáš Hák

Vydalo Ministerstvo životního prostředí, Praha 2009

Typografie: EnviTypo®

Obálka: Formata v.o.s.

Tisk: Antonín Prchal – Protisk

1. vydání, 184 stran

Náklad výtisků: 2000 ks

ISBN 978-80-7212-488-6

Situační zpráva

ke Strategii udržitelného rozvoje ČR

Rada vlády pro udržitelný rozvoj
Ministerstvo životního prostředí

Editoři: Jan Kovanda a Tomáš Hák

Vydalo Ministerstvo životního prostředí, Praha 2008

Typografie: EnviTypo®

Obálka: Formata v.o.s.

Tisk: Antonín Prchal – Protisk

1. vydání, 184 stran

Náklad výtisků: 2000 ks

ISBN 978-80-7212-488-6